श्रीः।

परमसिद्धान्तः।

(ब्रह्मांडकटाहांतर्गतज्योतिश्चक्रज्ञानम्)

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितः

सोऽयं

खेमराज श्रीकृष्णदास इत्यनेन

मुम्बय्यां

स्वकीये "श्रीवेङ्कटेश्वर" मुद्रणालये

मुद्रयित्वा प्रकाशितः।

संवत् १९५३, शके १८१८.

प्रस्तावना.

भूतलनिवासिनां सर्वेषां विदुषां पुरतो योऽयं ग्रन्थ उपस्थाप्यते, अस्याभिधानं च "परमसिद्धान्तः" इति। अयं ग्रन्थश्च विद्वद्वरश्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभमहाशयैर्नानाविधज्योतिःशास्त्रग्रन्थान्निर्मथ्य नवीनपाश्चात्त्यज्यौतिषिकपरिशीलितज्योतिश्चक्रविज्ञानं चातिनिपुणया बुद्ध्यावगाह्य सकलब्रह्माण्डकटाहान्तर्वर्तिगोलसमूहपरिमिति–व्यायति–गति–स्थिति–देशज्ञान–प्रभृतिसर्वविषयसविस्तरविचारसरणिविभूषितो व्यरचि। एतेषां विद्वद्वर्याणामयं परिश्रमः कस्य सचेतसश्चेतश्चमत्कारं न गमयेत्। आर्यभट–भास्कराचार्य–प्रभृतिमहानुभावानां किल पंक्तिमर्हन्ति महान्तोऽमी पण्डितमण्डलाखण्डलायमानाः परावरज्ञाननिष्णाताः श्रीप्रेमवल्लभपण्डिता इति सानन्दं धन्यवादेन घोघुष्यते।

सोऽयं "परमसिद्धान्त" नामा ज्योतिश्चक्रज्ञानप्रतिपादको ग्रन्थः पण्डितवर्यैर्विरच्य लोकोपकारायास्य प्रसिद्धये मत्सविधे संप्रैष्यत। स चायं मया स्वकीये "श्रीवेङ्कटेश्वर" मुद्रणालये मुद्रयित्वा प्रकाशमानीयत।

अतः परमभ्यर्थयामि च सर्वाञ्ज्योतिर्विदो विदुषश्च–वास्तवतोऽमूल्यस्यापि परावरज्ञानप्रकाशकस्यास्य ग्रन्थस्य संग्रहाय पदं दत्वा प्रोक्तपण्डितानां सफलयन्तु भूरिपरिश्रमान् इति। शम्।

सकलविद्वज्जनप्रेमाभिलाषी–

खेमराज श्रीकृष्णदास,

"श्रीवेङ्कटेश्वर" मुद्रणालयम्–मुम्बई.

श्रीः ।

अथ

परमसिद्धान्तानुक्रमणिका ।

इति परमसिद्धान्ते गणितभागाधिकारः प्रथमः ॥ १ ॥

विषयाः	पृष्ठाङ्काः

इति परमसिद्धान्ते ग्रहणाधिकारे-चतुर्दशः ॥ १४ ॥

इति परमसिद्धान्ते पातयोगाधिकारः पञ्चदशः॥१५॥

इति परमसिद्धान्तानुक्रमणिका समाप्ता ।

अथायनांशानयनम्

सृष्ट्यारम्भक्षणाद्यातवत्सरान्खखषड्गुणैः भक्ता
स्यादम्बरव्यग्रफलं त्र्युन्मितं प्रथमम् १३३ सृष्ट्या
रम्भक्षणादेवं शाके भूद्व्यब्धिसम्मिते मार्गश्चावृ-
त्तिभिर्भूखवेदवाब्ध्यक्षमितैस्तथा १३४ यातोऽत्र-
त्वत्ततः सृष्ट्यारम्भतोगतवत्सराः शेषिताः खख
युग्माश्वैर्भुक्ताऽवयवसंयुताः १३५ खखवत्तर्कोद्धृता
भाद्यस्यात्तत्तौल्यऽजपूर्वकम् स्वर्णकं जायते तस्य
बाहुर्भाद्यनवाहतम् १३६ कृत्वा तद्वत्तु भागाः स्यु
रंशाद्यास्तु यमाहताः स्युःपथस्य कलाद्याश्च माभ-
क्तास्ताश्रमाधिकाः १३७

अथ पक्षान्तरेणायनांशाः

वाह्नौघं द्व्यक्षषट्पञ्चतानैर्युक्तं गुणं भवेत् खा-
श्राष्टाब्ध्यंगभिर्हत्वा गुणं तं भूदिनैर्भजेत् १३८
लब्धं भागमुखं नागशून्यचन्द्रैस्तु शेषितम् वेद-
बाणेभ्य अल्पोऽर्द्धं स्वर्णपूर्वापरं भवेत् १३९ तद्भा

लंचस्वतः सिद्धं तद्दस्रोर्द्धं यदातदा तद्वेदाक्षेन्तरासिं-
द्धंचेन्दुनागाऽधिकं तदा १४० तन्नागाभाञ्जवि-
श्लेषान्मार्गमंशासुख भवेत् मार्गांशात्त्ययनांशाश्च
पश्यभागाः प्रकीर्त्तिताः १४१ अयनांशोपपत्तिः
राशिचक्रस्य भागानाम्मध्ये ह्येकांशकस्यतु विलि-
प्तैर्वेदपंचैस्तुतुल्यं वर्षेऽन्तरं भवेत् १४२ पूर्वस्यांराशि
चक्रस्य पूर्वाख्यैः पश्यभागकैः पश्चिमायां पश्यांशै-
स्तु पश्चिमाख्यैश्च निश्चयात् १४३ मार्गांशाः सप्त-
नेत्रोर्द्धाः यावच्चन्द्रेभगजोन्मिताः तावत्पश्यांशकाः प-
श्चात्सन्मुखा वक्रवेगजाः १४४ मार्गांशाः स्युः कु-
नागोर्द्धाः यावद्भागदिगुन्मिताः भैस्तुल्याश्चाऽपिया-
वच्चतावत्प्राङ् मार्गवेगजाः १४५ भानिशून्याऽ
यनांशेतु चक्रे स्वस्थानगाः स्मृताः तेस्वस्वस्थान
तोभानिपूर्वमार्गांशकोन्मितैः १४६ चक्रे पूर्वस्थि-
ताः प्रोक्ताः पश्चात्पृष्ठपश्यांशकैः **दिनज्ञानम्**
सूर्योदयाऽस्तयोर्मध्यलिप्सा दिनमुदीरितम् १४७

अथपरमसिद्धान्तः प्रारभ्यते.

ॐ श्रीगणेशायनमः दन्तीवक्रानन नत्वा गणेशंदेव-
वन्दितम् श्रेष्ठंपरम सिद्धान्तं करोमि मनन प्रियम् १
यज्ञा वेदोदिताःयस्मात्सुर्यज्ञाः समयाश्रयात् त-
त्कालंज्योतिषाधीनंवेदाङ्गंज्योतिषंततः २ शब्दशा-
स्त्रंमुखंतस्यतन्नेत्रेज्योतिषंमतम् निरुक्तंश्रवणंत-
स्यकल्पंवेदकरौमतं ३ शिक्षातन्नासिकाङ्गेयाछन्द
स्पादद्वयंमतम्. हीनंनेत्रद्वयं[1]यस्य कर्णाद्यैःकिंपरा-
क्रमम् ४ भवत्यऽस्माद्द्विजःपूर्वंज्योतिषंप्रपठेत्ख-
लु तत्पश्चान्निजवेदाद्यं शास्त्रंतदऽखिलंपठेत् ५
गणितेनाऽखिलंकर्ममात्रमऽस्तियतस्ततः अस्मि-
न्परमसिद्धान्ते वच्म्यादौगणितांशकम् ६

अथपरिभाषा.

गुञ्जाभिःपंचभिर्माषैंते भूपैः कर्षमीरितं माषैर्वेदोन्मि
तैःसाणंतद्वयंकोलमुच्यते ७ कर्षोन्मितंसुवर्णं तु-

१ न्यासोपदेशान्मूकःसर्वंकरोतिकिमन्धः पाटीय गणितमेकाक्षिःगोलगणितस्त्वपर
नेत्रः अनयोर्मध्ये ह्ये कहीनस्तुकाण इत्युच्यते.

सुवर्णसमुदीरितम् कर्षैर्वेदमितैर्लोके पलं सुन्दरि विच
क्षणैः ८ गुञ्जाभिः षड्भिरेकैः सेटंतैः षण्णवैर्मितम्
भूपांशं सेटकस्यैव षट्टंकं समुदीरितम् ९ सेटैः पं-
चोन्मितैस्तौल्ये पण्डितैर्धटिका स्मृता शून्यवेदमितैः
सेटैस्तत्तौल्ये मणमीरितम् १० तौल्यं टंकमितं स्व-
निष्कं तन्मितहाटकम् मौल्ये भूपपणैर्द्रम्मं तैर्भूपैर्नि-
ष्कमीरितम् ११ अष्टभिस्तण्डुलैर्गुञ्जा गुञ्जाऽर्द्धयवं
मुच्यते त्रिगुञ्जं वल्लमाख्यातं तैरष्टैर्धरणोच्यते १२
भानुभिर्मुष्टिभिर्मानं तद्वेदैः प्रस्थ उच्यते तैर्भूपैश्चो-
दितं द्रोणं तद्भूपैः खारिका भवेत् १३ अञ्जलिर्मुष्टिभि
स्तैकैस्तद्द्वयं कुडवोच्यते तैर्वेदैर्नालिका ताभिः एवं
राढकोच्यते १४ तद्युगैर्भारमाख्यातं तत्पीडायोच्यकी-
र्त्तिता अष्टभिस्तिलविस्तारैर्यवविस्तारमीरितं १५
अष्टभिर्यवविस्तारैरंगुलव्यासमीरितम् तैर्वेदाश्विर-
मैर्हस्तदैर्घ्यं हस्तमुदीरितम् १६ इत्थमंगुलविस्ता-
रमंगुलं समुदीरितम् हस्तैर्वेदमितैर्दण्डं हस्तैर ऽ अ-

स्वरवीरगैः १७ क्रोशैः स्यात्क्रोशयुग्मन्तु गव्यूतिः परिकीर्तिता योजनं चाब्धिभिः क्रोशैर्वंशः स्याद्दशभिः करैः १८ क्षेत्रं वेदभुजैस्तुल्यैर्निबद्धकीर्तितं बुधैः विस्तारे ह्येकहस्तः स्याद्दैर्घ्ये चैकेकरस्तथा १९ वेधेत्वेकैकरस्तन्तु ह्येकहस्तं घनोच्यते एकहस्तघनो भाण्डोमगधेरवारिका भवेत् २० प्रसिद्धालोकतोज्ञेया परिभाषा यथोचिता इति परिभाषा.

अथांकसंख्यासंज्ञा.

एको दश शतञ्चाऽथ सहस्रस्त्वऽयुतस्तथा २१ लक्षश्च प्रयुतः कोटिरऽर्बुदश्चाऽब्जसंज्ञकः खर्वाख्यश्च निखर्वश्च महापद्माह्वयः किल २२ शंकुर्जलधिसंज्ञश्च ह्यन्त्यमध्याभिधं तथा परार्द्धं चेतिविज्ञेयाश्चैतेंकाः दिग्गुणोत्तराः २३

अथयोगान्तरकरणम्

योगोऽन्तरं यथास्थानंक्रमाद्वोत्क्रमतो भवेत् उदाहरणम्— दशपञ्चद्वादशशतानां योगं तदऽयुतां

न्हीनंवद् न्यासः १०।५।१२।१०० एषांयोगेजातम्
१२७ इदमयुताद्धीनेजातं ९८७३.

अथ गुणनम्

गुणे नोत्सारितेनैव हन्याद्गुण्यंक्रमोत्क्रमात् २४
स्वेच्छयागुणखण्डैर्वाहत्वा गुण्यं पृथक् पृथक् तदै-
क्यंवाभवेद्हन्तोगुणः शुद्ध्यतियेनच २५ तेनलब्ध्या
चतद्गुण्यंहत्वातज्जायतेथवा स्थानस्थैर्गुणकस्यै-
वह्यङ्कैर्हत्वापृथक्पृथक् २६ गुण्यंकृत्वायथास्था-
नमैक्यंतज्जायतेथवा हत्वागुण्यंगुणेनैवहीष्टेनाढ्ये
नतत्फलम् २७ इष्टेनगुणितंगुण्यंयुक्ताहित्वातु-
दाभवेत् उदाहरणम्— पंचार्करविभिर्हत्वातद्धा-
नुभिर्भक्तावद् न्यासः गुण्यः १२५ गुणकः १२ गु-
णेनोत्सारितेनेतिकृतेजातं १५०० अथवा गुणख-
ण्डेकृते ५७ आभ्यां पृथक् गुण्ये गुणिते युतेचजा-
तंतदेव १५०० अथवा गुणकश्चतुर्भिर्भक्तोलब्धं३
एभिश्चतुर्भिश्च गुण्येगुणितेजातंतदेव १५०० अ-

थवास्थानविभागेखण्डे १।२ आभ्यांपृथग्गुण्ये गुणितेयथास्थानयुतेचजातंतदेव १५०० अथवा चतुरूनेन ८ गुणेन चतुर्भिश्चपृथक् गुण्ये गुणितेयुतेच जातंतदेव १५०० अथवाद्वियुक्तेनगुणेन १४ गुण्ये गुणिते द्विगुणित गुण्यहीनेच जातंतदेव १५०० इति गुणनप्रकारः अथ भागहारविधिः

छेदः शुद्ध्यति भाज्याऽन्त्याद्यद्गुणस्तत्फलं भवेत् २८ केनाऽपवर्त्यतुल्येन छिद्भाज्यौ सम्भवे भजेत् उदाहरणंन्यासः भाज्यः १५०० भाजकः १२ भजनाल्लब्धोगुणः १२५ अथवा भाज्यहारौत्रिभिरऽपवर्त्तितौ ५००/४ चतुर्भिर्वा ३७५/३ षड्भिर्वा २५०/२ स्वस्वहारभक्ताः फलंतदेव १२५ वर्गरीतिः - स्वघ्नंवर्गोच्यते घनरीतिः वर्गो मूलघ्नस्तु घनो भवेत्-२९ वर्गोदाहरणम् — नवानां विश्वतुल्यानां अष्टांकरामाणां पंचाग्रेकरवत्रयैका णांवर्गान्वद न्यासः ९।१३।३९८।१०००१०५ एषां यथोक्तकरणेनजाताः वर्गाः ८१।१६९।१५८४०४।

१००० २१०० ११०२५ पुनर्धनरीतिः तुल्यराशित्र-
यवधंगीयतेतद्घनंबुधैः पुनर्वर्गरीतिः तुल्यराश्योस्तु
यद्घातंतद्वर्गपरिकीर्त्तितं ३० स्थोर्द्ध्वस्थाप्याऽन्त्यव-
र्गस्तुद्वि घ्नोऽन्त्युघ्नान्तथाऽपरान् पीत्वाऽन्त्यन्तुततो
त्सार्यदक्षचैकस्थलाऽन्तरे ३१ इत्थंराश्यंऽकपर्य्य-
न्तंकृत्वास्यान्तद्युतिः कृतिः प्रकारान्तरेणधनरीतिः
स्थाप्याऽन्त्यस्यघनंचाऽन्त्यवर्गस्त्र्योघ्नोहतंन्यसेत् ३२
एकस्थलाऽन्तरेदक्षेत्वादिवर्गाऽन्त्ययोर्वधं त्र्यौहतंत
न्न्यसेद्दक्षे रूपदेशाऽन्तरेतथा ३३ स्थानेत्वादिघनं
दक्षेचैकदेशाऽन्तरेन्यसेत् तद्यथास्थानसंस्थानां-
योगंतत्रघनंभवेत् ३४ इत्थमेवत्रिदेशादिराशीनां
जायतेघनम् त्रिचतुःपूर्वराश्यादावऽन्यंतद्वासकान्त्य-
रेत् ३५ घनोदाहरणम् एकादीनांनवान्तानांतथा
नवघनस्यतथापंचाब्धिशानांघनान्वद न्यासः १।२
३।४।५।६।७।८।९।७२९।२७४५ एषांक्रमे-
णजाताः घनाः १।८।२७।६४।१२५।२१६।३४३

५१२।७२९।३८७४२०४८९।२०६८३६४३६२५

अथद्वितीयप्रकारेणनवघन घनपर्वकाः ३७३२४८ १३५५६८ १७४९६ ७२९

एषांयोगंनवघन ७२९ घनं ३८७४२०४८९.

अथवर्गमूलक्रमः

त्यक्त्वाऽन्त्योजात्कृतिं (वर्ग) द्विघ्नेमूलेनाप्तंसमं फलम् मूल पंक्तौलिखेत्लब्धवर्गमांद्योजतस्त्यजेत् ३६ स्यान्मूलंच पुनर्द्विघ्नेमूलेनाप्तंसमंत्विति उदाहरणम्– पूर्ववर्गाणां मूलार्थंन्यासः ८१।१६९।१५८४०४।१०००२१००-११०२५ क्रमेणलब्धानिमूलानि ९।१३।३९८।१०-००१०५.

अथघनमूलक्रमः

प्राग्घनं (आदि) ऽघनेचैवं हित्वाचाऽन्त्य घनाद्घनम् ३७पृ-थक् मूलेनस्वघ्नेन त्रिघ्नेनाद्यंवि भाजितम् लब्धंप्र-न्त्यांन्यसेत्लब्धवर्गंत्र्यन्त्याहतंत्यजेत् ३८ भाजिताद्या च्चतस्त्राद्याद्घनाद्धित्वाघनंपदं (घनमूलंस्यात्) स्यात्पुनश्च पृथङ्मूल वर्गैत्रिगुणेभाजितम् ३९ आद्यंलब्धफलंमूलपङ्क्तौ प्राग्वल्लिखेदिति उदाहरणम्-पूर्वघनानांमूलार्थंन्यासः

१।८।२७।६४।१२५।२१६।३४३।५१२।७२९।
३८७४२०४८९।२०६८३६४३६२५ क्रमेणल-
ब्धानिसूलानि १।२।३।४।५।६।७।८।९।७२९
।३७४५. अथभिन्नपरिकर्माष्टकम्
तत्रादौभिन्नयोगान्तरविधिः अह्वारेस्थापयेदेकंहा-
रंतद्भिन्नकर्माणि ४० भिन्नयोगान्तरेन्योन्यंराशी-
नामुभयोस्तथा हारांशौ भाजकेन घ्नौस्वस्वहारांश
कंविना ४१ तुल्यछेदाःसमछेदौस्युःस्यातांसम्भवे-
सति अपवर्तितैरपवर्तिताभ्यांवाहारैश्छिद्याच्चमर्दितौ
४२ स्वांशंहारंविनाहारभागावेवपरस्परम् वाबहूनां
द्वयोस्तुल्यहारास्तत्स्यहाराविति ४३ तुल्यहारांशका
नांतुतुल्यहारांशयोस्तथा संयोगंवान्तरंकृत्वाहारा
संततफलंभवेत् ४४ तुल्यछेदविधौहारघातंस्वस्व-
हरोद्धृतम् स्वांशघ्नंस्वस्व भागंतुपरहारघ्नवद्भवेत्
४५ तत्रैक्यंवान्तरंहारघातासंततफलंभवेत् उदा-
हरणम्- पंचांशत्र्यंशयुग्मामंतथापादार्द्धोन्तरंवद

न्यासः $\frac{१}{५}$ $\frac{१}{३}$ $\frac{३}{१}$ अहारराशावेकंहारंदत्वा न्यासः $\frac{१}{५}$ $\frac{१}{३}$ $\frac{३}{१}$ उक्तवत्करणाज्ज्ञाताः समछेदाः $\frac{३}{१५}$ $\frac{५}{१५}$ $\frac{४५}{१५}$ एषांयोगेजातं $\frac{५३}{१५}$ हरभक्तेजातम् $\frac{३८}{१५}$ न्यासः $\frac{१}{४}$ $\frac{१}{२}$ अनयोरन्तरेजातं $\frac{१}{४}$.

अथभिन्नगुणनविधिः

छिद्यातासंचांशावधंस्याद्भिन्नगुणने फलम् ४६ उदाहरणम्– सत्र्यंशो नैकेनाहतं सार्द्धदलेन ध्रंशारंवद न्यासः $\frac{११}{३}$ १$\frac{१}{२}$ सवर्णितेन्यासः $\frac{४}{३}$ $\frac{३}{२}$ गुणितेजातं $\frac{१२}{६}$ हरभक्तेजातं २. न्यासः $\frac{१}{२}$ $\frac{५}{१}$ गुणितेजातं $\frac{५}{२}$ हरभक्तेलब्धं २$\frac{१}{२}$.

अथभिन्नभागहारविधिः

परिवर्त्त्यांशकंहारं हारस्याधोवधोद्धृतम् ऊर्ध्वघातंफलंभिन्नेभागहारविधौभवेत् ४७ उदाहरणं– सत्र्यंशौकोद्धृतंयुग्मंतथाखाब्धिपादांशकमर्द्धोद्धृतंवद. न्यासः $\frac{४}{३}$ $\frac{२}{१}$ भाज्यः $\frac{२}{१}$ भाजकः $\frac{४}{३}$ भजनाल्लब्धोलब्धिः $\frac{३}{२}$ न्यासः भाज्यः $\frac{२०}{४}$ भाजकः $\frac{१}{२}$ भजनाल्लब्धं

$\frac{१०}{१}$ अथभागांशांशविधिः

छिद्धातासंचांशवधसंशांशांशफलं भवेत् उदाहरण-
म्–निष्कस्यार्द्धस्यव्यंशस्ययुग्मपादांशकोवदस्वा-
ष्टात्नांषोडशांशंचत्वेकस्यार्द्धीकृतंवद न्यासः $\frac{१}{१}$ $\frac{१}{२}$ $\frac{१}{३}$
$\frac{३}{४}$ उक्तवज्जातं $\frac{१}{९२}$ न्यासः $\frac{६०}{९६}$ $\frac{१}{२}$ सवर्णितेजातं $\frac{१६०}{१६}$
हरभक्तेजातं १० अथभिन्नवर्गादिविधिः
वर्नेवर्गेघनेघनोबर्गेपदे प्राग्वद्रांशयोः ४८ उदाहर-
णम्–सत्र्यंशैकस्यवर्गंतत्पदंतद्घनंतन्मूलंब्रूहिन्या-
सः $\frac{४}{३}$ वर्गः $\frac{१६}{९}$ मूलं $\frac{४}{३}$ अस्यघनं $\frac{६४}{२७}$ तन्मूलं $\frac{४}{३}$
अथस्वभागानुबंधस्वांशापवाहयोर्विधिरुच्यते.
स्वांशाढ्योनेलधःस्थेनहारंहन्यादुरेणच स्वांशाढ्यो
नेनतेनांशान्हन्यात्तस्यात्सवर्णितः ४९ उदाहरणं-
अंघ्रिर्निजार्द्दसंयुक्तस्तत्रस्वत्रिलवान्वितोच्यतां यु
ग्मपंचांशोनिजाष्टमांशोनोततः स्वचतुर्भिः सप्तमां-
शैर्हीनोवद अर्द्धंनिजाक्षाष्टांशयुक्तंतन्निजांघ्रिही-
न मुच्यताम् न्यासः [illegible] सवर्णिना जातः

$\frac{६}{१२}$ $\frac{३१}{१४०}$ $\frac{३९}{६४}$ अथापरोदाहरणम् एकस्यरुद्रां-
शकेनोनेनैकचतुः षष्ठ्यंशकेननिजे नहीनंससति
मुच्यतांन्यासः $\frac{७०}{१}$ यथोचितकरणायन्यासः
$\frac{६४}{१}$ $\frac{०१}{११}$ यथो- $\frac{०१}{६४}$ $\frac{०१}{११}$ चितंन्यासः $\frac{७०}{१}$ उक्तवत्स-
वर्णितेजातम् $\frac{४८४४०}{७०३}$ अथान्यदु- $\frac{०११}{७०३}$ दाहरणं-
निजसार्द्धतृतीयांशोनखांकंवद न्यासः $\frac{९०}{१}$
यथोचितंन्यासः $\frac{९०}{१}$ उक्तवत्सवर्णितंजातं $\frac{०१}{३}$ $\frac{१}{२}$
$\frac{१५}{१}$ अन्यदुदा $\frac{०५}{६}$ हरणम् निजसार्द्धतृतीयांशो-
नयुग्माब्धेनहीनंखांकंवद न्यासः $\frac{९०}{१}$ $\frac{३}{६}$ यत्रात्र
युग्मंहीनं पृथक्स्थाप्यउक्तवत्स $\frac{०१}{३}$ $\frac{१}{२}$ वर्णितं
जातं $\frac{१५}{१}$ हरभक्ताल्लब्धम् १५ युग्मंपृथक्स्थापि-
तंहित्वाजातम् १३

अथशून्यपरिकर्म्माष्टकम्

खढ्यंखोनंसमंखस्यवर्गादौखंखभाजितः राशिः
शून्यहरोज्ञेयोखघ्नःखंजायतेथवा ५० शून्यहा-
रेखनिघ्नश्चचिंत्यंशेषविधाविति यत्रनास्तिहरंत-

त्रज्ञेयंशून्यहरंबुधैः ५१ तत्रैवविन्यसेदेकंछेदं शू-
न्यहरस्थले एवमेवगुणाभावेशून्यंगुणकमुच्यते
५२ तत्रशून्यगुणस्थानेगुणमेकंतुविन्यसेत् उदा-
हरणम्— रूपहीनंचरूपाढ्यंखंखवर्गंचतत्पदम्
घनंघनपदंखस्यखघ्नः पंचोन्मितंवद पक्षंखेनो-
द्धृतंब्रूहिखघ्नः स्वार्द्धसमन्वितः पक्षघ्नंखहृतंत
र्कंजातंकस्तत्समुच्यताम् न्यासः ० एतदेकहीनं
जातम् १।० एकयुतंजातं १ खस्यवर्गः० मूलं०
घनं०तन्मूलं०न्यासः ५एतेखेनगुणिताःजाताः ० न्यासः
२ एतौखभक्तौ $\frac{२}{०}$ यदज्ञातोराशिस्तस्यगुणः०
स्वार्द्धक्षेपः $\frac{१}{२}$ गुणकः २ हारंशून्यं० हरयम् ६
ततोवक्ष्यमाणेनविलोमविधिना इष्टकर्म्मणावा-
लब्धोराशिः २ इतिशून्यपरिकर्माष्टकम् .

अथव्यस्तविधिरुच्यते.

गुणभाजकयोर्वर्गमूलयोस्स्वर्णयोर्मिथः ५३ व्य-
स्तंकृत्वाहितदृश्येप्राग्राशिर्जायतेखलु स्वांशा-

ढ्योनेतुभागाढ्योनोहरस्तु हरो भवेत् ५४ भागस्त्व
विकृतः कार्य्यव्यस्तेतच्छेषं मुक्तवत् उदाहरणम्-य-
स्त्रिघ्नोनिजयुग्मचरणान्वितस्त्रिभक्तः तत्त्वार्द्धोन
स्तस्य वर्गस्तान्नियुक्तस्तत्पदं द्विभक्तंलब्धमेकंचेत्य-
थमवद् न्यासः गुणः ३ क्षेपः $\frac{३}{४}$ भाजकः ३ ऋणं
$\frac{१}{२}$ वर्गं धनं ३ मूलं हरः २ दृश्यम् १ व्यस्तेनयथोक्त
करणेन प्राप्तारिशर्जातम् $\frac{४}{३}$

अथधनर्णपरिकर्माष्टकम्

तत्रोर्ध्वबिन्दुनाऋणचिह्नंज्ञेयम् ऋणयोर्धनयोर्यो
गंयोगेस्याद्विवरेन्तरम् ५५ धनर्णयोश्चविश्लेषेयो-
गंयोगेन्तरम्भवेत् ऋणयोर्धनयोर्घातं धनंस्याद्भज-
नंधनम् ५६ स्यादृणंस्वर्णयोर्घातंस्वर्णयोर्भजनं
क्षयम् उदाहरणम्- युग्मतर्कयोर्धनयोस्तथाऋ-
णयोर्योगंचान्तरं घातं घाताद्गुणभक्तात्फलंवद
न्यासः २।६ योगं ८ अन्तरं ४ बधं १२ गुणभ-
क्ताल्लब्धं ६।२ न्यासः $\dot{२}$।$\dot{६}$ योगं $\dot{८}$ अन्तरं $\dot{४}$ वधं

१२ गुणभक्ताल्लब्धं $\frac{1}{६}$। $\frac{1}{2}$ न्यासः $\frac{1}{2}$। $\frac{1}{६}$ योगः ४
अन्तरं $\frac{०}{}$ वधं $\frac{1}{१२}$ गुणभक्काल्लब्धं ६। $\frac{1}{2}$ न्यासः
२। $\frac{1}{६}$ योगं $\frac{१}{४}$ अन्तरं $\frac{१}{८}$ वधं $\frac{1}{१२}$ गुणभक्ताल्लब्धं
$\frac{1}{६}$। २

अथस्वर्णवर्गविधिः

स्वंवर्गस्वर्णयोःस्वस्वमूलेस्वर्णेयथोचिते ५७ मूलंनास्तित्ववर्गत्वाद्दणवर्गस्यतस्यच उदाहरणं-
धनस्यरूपद्वयस्यतथाऽऋणस्यरूपद्वयस्यवर्गं-
ब्रूहि ह्वयोरूपोत्रगीतः न्यासः रूपं २ रूपं $\overset{\circ}{२}$ जातौवर्गौरूपवर्गः ४ रूपवर्गः ४ मूलेरूप २ रूप $\overset{\circ}{२}$
ऋणवर्गः ९ तन्मूलं०

अथस्वर्णशून्ययोगान्तरविधिः

स्वदवेखोनेससंस्वर्णंखाद्वंव्यस्तमीरितम् ५८
उदाहरणार्थम् - न्यासः रूपं २ रूपं $\overset{\circ}{२}$ रूपं० योगमन्तरंचाविकृतं रू २ रू $\overset{\circ}{२}$ रू ० एतानिखाद्
वानिजातानि रूपं $\overset{\circ}{२}$ रू २ रू ०

अथखण्डवर्गविधिः

स्यात्खण्डयोर्वधाद्द्विघ्नंखण्डवर्गैक्यंयुक्छ्रुतिः उदाहर-
णम्- षड्विहीनयुगानांचवर्गंब्रूहि विचक्षण न्यासः
४।६ जातोवर्गः १६ खण्ड ४।६ योर्वधं २४ द्विघ्नंजा-
तंशेषं ४८ रूपं ३६ सर्वयोगाङ्कानां १० वर्ग १००स-
संभवतिवर्गः १६ शेषं ४८ रू ३६ आगतमूलयो ४।
६ वधं २४ द्विघ्नंशेषाद्वित्वामूलंस्यादेवंमूलं ४।६

अथेष्टकर्मविधिरुच्यते

तत्प्रश्नविधितुल्येष्टराशिः क्षुण्णोहृतोथवा ५९ रा
श्यंशैर्वायुतोहीनोदृष्टघ्नेष्टमनेनतु भक्तंस्यात्पू-
र्वराशिश्चेद्दौपक्षौयत्रतत्तु ६० इत्यंहारान्तरेणा-
समिष्टघ्नदृश्ययोस्तथा विश्लेषमेकमानंस्यात्तस्मा
द्वेयोनुपाततः ६१ उदाहरणम्- वेदघ्नः स्वत्रिभा-
गोनो भूपभक्तः समन्वितः राशेरर्द्धाब्धिषड्भागैः को
राशिर्विन्ध्यसम्मितः न्यासः गुणः ४ स्वत्रिभागही-
नः $\frac{१}{३}$ हरः १६ राश्यंशाः $\frac{१}{२}$ $\frac{१}{४}$ $\frac{१}{६}$ दृश्यं १३ क-
ल्पितमिष्टं ३ वेदघ्नः १२ स्वत्रि भागहीनः जातम् ८

भूपभक्तः $\frac{१}{२}$ कल्पितेष्टराशेरर्द्धाब्धितकांशौः $\frac{३}{२}$ $\frac{३}{४}$ $\frac{३}{६}$ युतोहरोजातः $\frac{१३}{४}$ इष्ट ३ घ्नदृश्य ३९ मनेना $\frac{१३}{४}$ संप्राप्नाशिः १२ अथद्वितीयोदाहरणम्- पुंजार्द्ध स्वत्र्यंशाद्यंवनभेदे गतं षष्ठंनिजसप्तांशाढ्यंनद्यांत-त्राष्टांशः स्वनवांशाढ्यस्थितः स्वेयाताः वेदहंसाश्चे-त्युञ्जेसर्वान् हंसान्वद न्यासः $\frac{१}{२}$ $\frac{१}{६}$ $\frac{१}{८}$ दृश्यं ४अङ्क-मेणसवर्णनं द्वाभ्यामपवर्त्ति- $\frac{१}{३}$ $\frac{१}{७}$ $\frac{१}{९}$ तं $\frac{३}{३}$ $\frac{४}{२१}$ $\frac{५}{३६}$ एषांयो गः $\frac{२५१}{२५२}$ इदंकल्पितैके १ष्टादूनंकृत्वाशेषं $\frac{१}{२५२}$ अनेनासंकल्पितैके १ष्टघ्नदृश्यं ४ जाताराशौहंस-संख्या १००८ तृतीयोदाहरणं-राशेस्त्र्यंशाक्षांश षष्ठान्पृथक्तान् दत्वाशेषंगोमितंब्रूहि राशिम् न्यासः $\frac{१}{३}$ $\frac{१}{५}$ $\frac{१}{६}$ दृश्यं ९ उक्तवत्करणाज्ज्ञातोराशिः३०

अथेष्टकर्म्मणिशेषजातिविधिः

छिद्दृश्यघातमंशोनछिद्घातासंफलम्भवेत् शेषजा-तिविधौसिद्धिर्व्यस्तेनेष्टकर्म्मणा ६२ उदाहरणं-स्वार्द्धदेवालयेशेषाद्युग्मत्र्यंशोगुरोर्गृहे शेषस्या-

ईग्रहेदत्वाशिष्टंयुग्मोरविलंवद् न्यासः $\frac{1}{2}\ \frac{2}{3}\ \frac{1}{2}$ दृश्यं २ यथोक्त करणेनजातंसर्वधनं २४ अथवातदेवन्यासः $\frac{1}{2}\ \frac{2}{3}\ \frac{1}{2}$ दृश्यं २ अत्ररूप १ मिष्टराशिंप्रकल्प्य भागापवाद विधिना स्वांशाढ्येनेत्वधस्थेनहारंहन्याद्दरेण चेत्यादिनासवर्णितेजातं $\frac{1}{12}$ अनेन इष्टा १ हतं दृष्टं २ भक्तं जातंसर्व धनं २४ अथविलोमविधिनान्यासः $\frac{2}{1}\ \frac{1}{2}\ 2\ \frac{3}{1}\ \frac{1}{2}$ स्वांशहीनेन्यासः $\frac{2}{1}\ \frac{1}{1}\ \frac{2}{1}\ \frac{1}{1}$ अथभागानुबंधेनजातं सर्वधनं २४ अथे- ष्टकर्म्मणिविश्लेषजात्युदाहरणम् पंचांशा- ऽयंशौतयोरन्तरान्वशेषः पृथक्पृथग्दत्वारूपशेषं १ चेद्राशिंवद् न्यासः $\frac{1}{5}\ \frac{1}{3}\ \frac{2}{5}$ दृश्यं १ जातोराशिः १५ सर्वेतेव्यस्तेनापिसिद्ध्यन्ति अथद्विपक्षजात्युदाहरणं त्रिशेषमेकस्य धनं षडश्वाः दशाश्वास्त्वपरस्य तुल्यमौल्या ऋणं तथाशेषं शरंतथाचतस्यतौतुल्यधनौचेदेकाश्वमौल्यंवद यदाद्यधनस्यशरांशमन्यधनं धनंशेषंऋणंतथात्राहि अत्राश्वमौल्यमज्ञातंतस्यमानं कल्पितमिष्टं ३ अनुपातेनचेदेका

श्वस्येदं ३ मौल्यं ३ तदाषण्णांमौल्यं १८ एवंदशाम्रानां मौल्यं ३० कल्पितेष्ट ३ घ्नौ दृश्यौच ९।१५ शोधनार्थं न्यासः $\begin{vmatrix} १८ & दृश्य & ९ \\ ३० & दृश्य & १५ \end{vmatrix}$ यावत् १८ तावत् ३० रूपं ९ रूपं १५ यथात्रानयो १८।३० रन्तरेण १२ संदृश्ययो ९।१५ रन्तरं २४ लब्धमेकाश्वस्यमौल्यं २ पुनरनुपाते- नषण्णांमौल्यं १२ शेषा ३ ढ्यमाद्यस्यधनं १५ एवंदशा- नांमौल्यं २० शेषर्ण ५ युतं १५ जातमन्यधनंच १५ अ- थान्यन्यासः $\begin{vmatrix} १८ & दृश्यं & ९ \\ ३० & दृश्यं & ० \end{vmatrix}$ अत्राप्यनयोरन्तरेण $\frac{१३२}{५}$ संदृश्ययो $\frac{९}{५}$ $\frac{१}{९}$ रन्तरं $\frac{२६४}{५}$ ल- ब्धमेकाश्वस्यमानं २ प्राग्वत्तयोर्धने १५।३ अथवा- आद्यधनादन्यंत्रिगुणंतछेषस्वंतत्वं २५ चेत्तयोर्धने वद अत्राद्यधनादन्यधनंत्रिगुणोक्तस्तर्हि आद्यंत्रि- गुणीकृत्य कल्पितेष्टवशान्न्यासः $\begin{vmatrix} ५४ & दृश्य & ३७ \\ ३० & दृश्य & ७५ \end{vmatrix}$ प- क्षयो ५४।३० रन्तरेण २४ संदृश्ययो २७७५ र- न्तरं ४८ लब्धमेकाश्वस्यमौल्यं २ तथाषण्णांमौल्यं१२ शेष ३ युतं १५ जातं प्रथमधनं १५ एवं द्वितीयधनं ४५

अथान्यदुदाहरणं एकनरस्यरत्नानि माणिक्यानिपंचा-
नि ५ नीलान्यष्टौ ८ मौक्तिकानिसप्तमितानि ७ रत्नमानी
तशेषंधनंखांकमितं ९० अन्यनरस्यरत्नानिसप्तमाणि
क्यानि ७ नवनीलानि ९ षण्मौक्तिकानि ६ रत्नमानीत
शेषंधनं द्विषष्टि ६२ मितं तौतुल्यस्वौचेद्रत्नमौल्यान्व-
द कल्पितमिष्टं ३ कल्पितंइष्टं २ कल्पितं १ अनुपातेन-
पक्षौन्यासः [१५।१६।७] अत्राद्यौ
क्यं ३८ परै- [२१।१८।६] क्य ४५

मा	नी	मौ		
१५	१६	७	द्व्यं	९०
२१	१८	६	द्व्यं	६२

योरन्तरेण ७ संकल्पितेष्ट १ घ्रद्द्वययोरन्तरं [९०।६२] २८ ल-
ब्धमेकस्य[२] मौल्यं ४ चेदेकस्येष्ट १ स्येदं ४ एषां ३ लब्धं
मौल्यं १२ पुनरेकस्य[१] माणिक्यस्येदं १२ चेत्पंच[५] माणि-
क्यानां मौल्यं ६० एवं प्रथमपक्षेमौल्यानि [मा नी मौ] ६०।६४।२८
शेषाद्यमेषांयोगं २४२ आद्यस्यसर्वधनं २४२ एवम-
न्यस्यापि यथा १ एकमाणिक्यस्येदं १२ चेत्सप्त[७] माणि
क्यानां मौल्यं ८४ एवंद्वितीयपक्षेमौल्यानि [मा नी] ८४।७२।
[मौ] २४ एषामैक्यं १८० शेष ६२ युतं २४२ जातं द्वितीय

धनंच २४२ एवमिष्टवशाद्बहुधा समधनंभवति अ-
थान्यदुदाहरणं एकोवदतिदेहि[१००]शतंत्व ह्मद्व्यान्मेद्वि[२]घ्नो-
भवति अपरोपिच दशांमांदेहित्व ह्मद्व्यान्मेषड्गु[६]णो भ-
वतितयोर्धनेवद अत्राद्यापरयोः कल्पितेष्टे धने न्यासः

२	६	१००
१	६	१००

अनयोः परस्य[१००]शते गृहीते आद्योद्वि[२]गुणि-
तः स्यादित्येका[२]लापो घटते अथाद्याद्द[१०]शापनीय द[१०]श-
भिः परधनंयुतंषड्[६]गुणंस्यादिति आद्यं षड्[६]गुणी कृत्यन्या-
सः

१२	६	६६०
१	६	११०

अतः प्राग्वल्लब्धमेक १ स्यमानं ७०
[७०] [द्विघ्नं १४०] [१००]
एकेन यं ७० चेद्द्वाभ्यां १४० इदं सहस्रयं शेषमादि धनं
[३० षड्गुणं १८० ऋणं ३० इत्ययुतं १७०]
४० एवमन्यधनं १७०

अथ धनर्णैक जातिराशीनामन्तरकर्म

स्वर्णानामेक जातीनां भेदे लघ्वधिकाल्लघुं हित्वातदधि
कंशेषयुक्तंस्वोर्द्धस्यजे दिति ६३ यथारवि तिथिश्च
तिपिण्डाना १२।१५ ।२२।२८ मन्तराच्छेषमग्नि ३
मितं भवति.

अथसंक्रमण विधिः

योगंतु ह्यन्तरेणोनयुक्तं कृत्वाततोर्द्धितौ स्यातामस्या

धिकौराशीतौतत्संक्रमणं भवेत् ६४ उदाहरणं ययो-
र्योगिंनखवेदमन्तरंतौराशीवद न्यासः योगं २० अंतरं
४ राशी १२।८

अथ विषम कर्म विधिः

राश्योर्घातेयुगघ्नेचराश्योर्योगकृतेस्तयोः कृत्वाभेदं भवे-
द्राश्योरन्तरस्यकृतिस्तयोः ६५ राश्योर्वर्गयुतौकृत्वा
राश्योर्योगकृतेस्तया भेदंराश्योस्तयोर्ज्ञेयंद्विघ्नघातस-
मंखलु ६६ वर्गान्तरंभवेद्राश्योस्तयोर्योगान्तराहतिः
घातेद्विघ्नेतयोर्भेदवर्गयुक्तातयोस्तथा ६७ राश्योर्व-
र्गयुतिस्तत्तु विज्ञेयागणकोत्तमैः अन्तरेणोद्धृतवर्गभे-
दंयोगमुदीरितम् ६८ राश्योर्योगकृतौराश्योर्घातंवे-
दाहतंबुधैः हित्वाचान्तरवर्गःस्याद्वर्गैक्यमुतिवर्गयोः
६९ विश्लेषस्यदलंराश्योर्घातमुक्तंविचक्षणैः उदा
हरणं भुजाभ्यूनात्पदंव्येकंकोटिकर्णान्तरंयदि य-
त्रतत्र भुजंकोटिंकर्णंब्रूहिविचक्षण अत्रकोटिक-
र्णान्तरमिष्टं २ अतोभ्यस्ताद्बाहुः १२ इष्टं २ सैकं ३

वर्गः ९ त्रियुतः १२ वर्गः १४४ अयंकोटिकर्णवर्गा-
न्तरं १४४ तयोर्योगान्तरघातसमं १४४ इष्टः २ को-
टिकर्णान्तरेण २ भक्तभयं १४४ जातं ७२ अयंयोगः
७२ अन्तरेण २ ऊनयुक्ते अर्द्धिते जातौ कोटिकर्णौ ३५।
३७ इष्टवशाद्बहुधा भुजकोटिकर्णाः स्युः अथापरो-
दाहरणं खाब्धिदोः कोटिकर्णैक्यंकोटिबाहुवधंतथा
खार्कयत्रभुजंकोटिंकर्णंतत्रोच्यतांखलु अत्रभुज-
कोटिवधो १२० द्विघ्नः २४० तद्युतिवर्गस्यवर्गयोगस्य
चान्तरं २४० यद्भुजकोट्योर्वर्गयोगः सखकर्णवर्गः
अतोदोः कोटियुतिवर्गस्य कर्णवर्गस्यचान्तरमिदं २४०
योगान्तर घातसमं २४० अतइदमन्तरं २४० योगेना
४० संलब्धं ६ दोः कोटियुतिकर्णान्तरं ६ अनेन युक्तो-
नेऽर्द्धिते योगेजाते दोः कोटियोगकर्णौ २३। १७ दोःको-
टियोगः २३ कर्णः १७ दोःकोटियुति २३ वर्गे ५२९
चतुर्गुणघातोने ४८० शेषंदोः कोट्यंतरवर्गः ४९
मूलं ७ इदंकोटिभुजान्तरं ७ भुजकोटियोगे २३ यु-

युक्तौनार्द्धे कृत्वाजाते भुजकोटी १५।८ भुजः १५ कोटिः ८

अथकिंचिद्वर्गकर्म

इष्टवर्गगजैर्निघ्नंव्येकार्द्धमिष्टभाजितं ७० एकः स्या-
त्तत्कृतेरर्द्धं सैकंराशिःपरोभवेत् वर्गयोगान्तरेव्येके रा-
श्यो स्यातांकृतीतयोः ७१ उदाहरणं वर्गयोगान्तरे
व्येके मूलदेतौययोर्वद कल्पितमिष्टं $\frac{१}{२}$ अस्यकृतिः
$\frac{१}{४}$ अष्टगुणोजातः २ अयंव्येकः १ दलितः $\frac{१}{२}$ इष्टेन
हृतः जातः प्रथमोराशिः १ अस्यकृतिः १ दलिता $\frac{१}{२}$
सैका $\frac{३}{२}$ अयमपरोराशिः $\frac{३}{२}$ एवमेतौराशी | $\frac{१}{१}$ $\frac{३}{२}$ | ए-
वमेकेनेष्टेनजातौ $\frac{७}{२}$ $\frac{१७}{८}$ द्विकेनेष्टेन $\frac{३१}{८}$ $\frac{९९३}{३२}$

अथ मूलगुणविधिः

गुणघ्नपदयुक्तोनराशेरर्द्धगुणस्यच वर्गेणयुक्तद्दष्ट
स्यमूलमर्द्धगुणेनहि ७२ ऊनंवाढ्यंततोवर्गं प्राग्राशि-
र्जायतेखलु चेदंशोरूनयुक्तः स्यादंशोरूनयुतेनच ७३
एकेनगुणकं दृश्यं भक्त्वाताभ्यांततोन्तवत्. उदाहरणं
राशेः सप्तगुणमूलार्द्धेनाद्युःभशेषंचेद्राशिंवद न्यासः

मूलगुणः $\frac{७}{२}$ दृश्यं २ अर्द्धगुणस्यवर्गेण $\frac{४९}{१६}$ युक्तस्य दृष्टस्य $\frac{८१}{१६}$ मूलं $\frac{९}{४}$ अर्द्धगुणेन $\frac{७}{४}$ ऊनत्वादाढ्यं $\frac{१६}{४}$ वर्गीकृतंजातोराशिः १६ उदाहरणं त्रिगुणैर्निजमूलैर्युतः दिक्कोराशिर्भवति न्यासः गुणः ३ दृश्यं १० गुणा ३र्द्ध $\frac{३}{२}$ वर्गेण $\frac{९}{४}$ युक्तस्यदृ १० घ्नस्य $\frac{४९}{४}$ मूलं $\frac{७}{२}$ अर्द्धमूलगुणे $\frac{३}{२}$ युक्तत्वादूनं $\frac{४}{२}$ वर्ग ४ राशिः ४ उदाहरणं राशेर्मूलद्वयंदत्वा राशेरूप्यष्टांशकंपृथग्दत्वा शेषंयुग्मोन्मितं धनं चेत्सर्वस्वराशिंवद न्यासः गुणः२ त्रिगुणाष्टांशाः $\frac{३}{८}$ अथवाष्टमांशात्रयः $\frac{१}{८}$ $\frac{१}{८}$ $\frac{१}{८}$ दृश्यं२ एकोनां $\frac{३}{८}$ शेनाने $\frac{५}{८}$ नदृश्यं२ मूलगुणंच२भक्तादृश्यं $\frac{१६}{५}$ मूलगुणं $\frac{१६}{५}$ अर्द्धगुण $\frac{८}{५}$ वर्ग $\frac{६४}{२५}$ दृश्या $\frac{१६}{५}$ ढ्यंजातं $\frac{१४४}{२५}$ मूलं $\frac{१२}{५}$ गुणार्द्धेन $\frac{८}{५}$ ऊनत्वादाढ्यं ४ वर्गोराशिः १६ उदाहरणं द्रव्यस्यराशेः पादांशमूलंराशितर्काष्टमांशाद्यं दत्वाशेषंयुग्मंचेद्राशिंवद न्यासः गुणः $\frac{१}{४}$ अत्रराशेः पादांशमूलगुणं $\frac{१}{४}$ तर्हिदृश्य२ पादांशं $\frac{१}{२}$ दृश्यंज्ञेयं $\frac{१}{२}$ भागाः $\frac{६}{२}$

प्राग्वज्जातौ गुणद्वयौ १।२ गुणः १ द्वयः २ प्राग्व-ज्ज्ञातं राशिं चतुर्थांशं ४ एतच्चतुर्भिर्गुणितं जातो द्रव्य-राशिः १६ उदाहरणं त्रिभिः स्वमूलैर्युतं स्वपादाढ्यं चेद्रांजातं चेद्राशिं वद न्यासः भागः $\frac{1}{4}$ मूलगुणः ३ दृश्यं ११ अत्र एकेनां $\frac{1}{4}$ शेनाढ्येन $\frac{5}{4}$ मूलगुणं दृ-श्यं च भक्त्वा ताभ्यां प्राग्वज्ज्ञातो राशिः ४ .

अथ त्रैराशिकाद्योजराशिकविधिः

फलयोर्हारयोश्चापि ह्यन्योन्यं परिवर्त्तनं ७४ पक्षयो रुभयोः स्तल्पत्वल्पराशिवधोद्धृतम् बहुराशिवधं शेषं फलं स्याद्योजराशिके ७५ बहुराशिवधे स्वल्पराशि घातेन यैवच राशिमण्डलसंख्याया विज्ञानेनोच्यते-हरः ७६ राशिस्तत्रोच्यते राशेः फल एवाथ कथ्यते राशिर्वधविधौ हारः पक्षयोरुभयोरपि ७७ तत्रोज-राशिके ऽज्ञातस्थाने सर्वास्तितिं लिखेत् आदेः फलं यथांशाः स्यात्तथांशाः परपक्षजं ७८ यद्गुणांशाऽधि कं वा ऽल्पं स्यात्फलं पूर्वपक्षजं तद्गुणांशाऽधिकं वाऽल्पं

स्यात्तस्मात्परपक्षजं ७९ इच्छाद्युत्थफलौयत्रस्या-
तांतुल्यकुलेगतौ तत्रादि फलयोरेव परिवर्त्तनमाचरे-
त् ८० इच्छायाः प्रथमस्यापिसर्वत्रैककुलं भवेत् नी-
चवंशप्रमाणेननीचराशिहरंबुधैः ८१ हत्वातन्नी
चराशिस्तद्धुच्चजातिः प्रजायते आदिराशेः फलं
त्वन्यजातिर्मध्येस्थितंतयोः ८२ इच्छाहतंफलंवादि
भक्तमिच्छाफलंभवेत् एतत्त्रैराशिकंचादिनिघ्नमि
च्छोद्धृतंफलं ८३ इच्छातोत्थंफलंव्यस्तेज्ञेयंत्रैराशि
केखलु च्छेदंयत्रभवेत्तत्रज्ञेयंव्यस्तोजराशिकं ८४
यत्रेच्छावर्द्धनाल्लब्धेर्न्यूनत्वंजायतेथवा ह्रासवृद्धि
फलेज्ञेयंव्यस्तंत्र्याद्योजराशिकं ८५ प्रकारान्तरेण
वाद्यन्यपक्षयोस्तिर्य्यक् संस्थयोः परिवर्त्तनं केवलं फ-
लयोः कृत्वानपृथक्तत्रहारयोः ८६ अन्योन्यंतुततो
भक्तास्वल्पराशिवधेनहि अधिराश्याहतिंलब्धंतदि
च्छाफलमुच्यते ८७ त्रैराशिकोदाहरणं द्रम्मद्
येन सेटंलभ्यतेचेत्सार्द्धत्रयेणद्रम्मेणकिंलभ्यते त्र्याः

सः |२ ७/२ ; १ ३/२| फलपरिवर्त्यन्यासः |२ ३/२ ; ७/२ १| अत्रबहुराशि |१।७/२| वधं |७/२| लघुराशि|३/२।२| वधेन २ भक्तं लब्ध ७/४ हरभक्तं जातं पादोनद्वयसेटकं |१ ३/४| अथवा मिन्न्यासे राशित्रयं तस्मात्त्रैराशिके एवन्यासः |२।१।७/२| अत्र आदिः २ आदेः फलं १ इच्छा ७/२ इच्छाहतं फ१-लं ७/२ आदि भक्तं इच्छाफलं ७/४ प्रकारान्तरेण |२।१ ; ७/२।३/२| फलपरिवर्त्यन्यासः |२।३/२ ; ७/२।१| बहुराशि |७/२।१| वधं ७/२ स्वल्पराशि |२।३/२| वधेन २ भक्तं लब्धमिच्छा फलं ७/४ अथवान्यासः |२।१।७/२।३/२| फलं परिवर्त्य-न्यासः |२।३/२॥ ७/२।१| बहुराशि |७/२ १| वधं ७/२ ल-घुराशि |२।३/२| वधेन २ भक्त मिच्छाफलं ७/४ अथ वान्यासः |२/१ ७/२ ; १/१| हारं फलं परिवर्त्यन्यासः |२।७ ; २ १ ; १| बहुराशि |७।१।१।१| वधं ७ स्वल्प-राशि |२।२।३/२| वधेन ४ भक्तं जातं फलं ७/४ अत्र द्रम्म-द्वयस्य हारं १ एकसेटकस्य हारं चाप्येकः १ कल्पितः पुनस्त्रैराशिकोदाहरणम् वस्त्रद्वयस्यमौल्यं निष्कंचे

त्रिनिष्कैः कत्यम्बराणिलभ्यंते न्यासः |२/१ ३/~| अ-
त्रेच्छाफलयोरेकजातित्वादाद्यंफलंपरिवर्त्त्यन्यासः
|१/२ ३/~| प्राग्वत्फलंपरिवर्त्त्यन्यासः |~ १/२ ३| उक्तव-
ल्लब्धम्वस्त्रमानं ६ पुनरपित्रैराशिकोदाहरणं ये-
जीवा अष्टसेटकमन्नं चतुर्भिर्दिनैर्भक्षन्तितेदशसे
टकमन्नंकत्युमितैर्दिनैर्भक्षंतिन्यासः |८/४ १०/~| उ-
क्तवल्लब्धाः दिवसाः ५ अथपुनरपित्रैराशिकोदाह-
रणंचतुर्थं सपादैकचत्वारिंशद्भिर्द्रम्मैरुक्थंगसेटक-
६३ ममलघृतमानीतं तत्सकपटंकृत्वातन्मध्येसक
पटैकसेटकस्यमोल्यंनवपणंजातंचेत् सर्वास्मिन्घृतेक
तकपटसेटान्तकादिन्वद् न्यासः द्रम्माः घृतमोल्यं-
|४१ १/४| घृतसेटकानि ६३ नवभिः पणैः सकपटमे-
कसेटकमितंघृतंलभ्यतेचेत् सर्वघृतस्यमोल्यपणैः
किमितिन्यासः |९/१ ६६०/~| लब्धंसकपटंसर्वघृतं
|७३ १/३| अस्मिन्पुनिष्कपटंघृतं ६३ हित्वाशेषंक
पटं |१० १/३| तत्कंकिंवातैलंदुग्धंदधिः किम्वापानीयं

किंवा कदलीफलम् अथवाऽयासान्नभक्तं वापरिपाचितपिण्डालुकादिकम् अथव्यस्तत्रैराशिकोदाहरणं वर्षत्रयस्यप्राणेमौल्यंतर्कचेन्नन्दाब्दस्यप्राणेमौल्यंवद न्यासः |३ ९ / ६ ~| प्राग्वद्गुराशिवधः १८ लघुराशि |~।९| वधः९ भक्तः लब्धंमौल्यं २ अथवान्यासः |३।६।९| अत्रादिः ३ फलम् ६ इच्छा ९ व्यस्तत्रैराशिकत्वादादि ३ हतं फलं ६।१८ इच्छा ९ भक्तं फलं मौल्यंजातं २ पुनर्व्यस्तत्रैराशिकोदाहरणं कस्मिन् विद्राशींत्रिभिर्भक्तातर्कफलंचेत् नवभिर्भक्तार्किस्फलंभवेत् न्यासः |३।९ / ६ ~| प्राग्वल्लब्धं २ पुनरपिव्यस्तत्रैराशिकोदाहरणम् यद्वस्तुद्वादशाजीवाः त्रिभिर्दिनैर्भक्षंतितद्वस्तुवेदोन्मिताः जीवाः कति दिवसैर्भक्षंति न्यासः |१२ ४ / ३ ~| फलं ३ हारं ४ च परिवर्त्यन्यासः |४ १२ / ~ ३| उक्तवत्करणाल्लब्धं ९ अथापरोदाहरणं यत्कर्म्म द्वादशानराख्रिभिर्दिनैः कुर्वन्तितंकर्म्म वेदोन्मिताः मनुष्याः कतिदिवसैः कुर्वन्ति न्यासः |१२ ४ / ३ ~|

प्राग्वत्फलं ९ अथपंचराशिकोदाहरणं मासेरवाक्षे न्तरंयुग्मवर्षेसेकिंतथान्तरंन्यासः| १ | १२ प्राग्वन्मिथः पक्षयोः फलं परिवर्त्यन्यासः - |५० | ५ / २ | ५०| |१ १२ / ५० ५ / ५० २| बहूनांराशीनां |१२|५|२| वधः १२० लघु- राशि |१|५०|५०| वधेना ५० प्तः लब्धंतथान्तरं |१२ / ५| अथप्रकारान्तरेणन्यासः |१|५०|२ / १२|५|५०| फलंपरिवर्त्यन्यासः |१|५०|५० / १२|५|२| बहूनांराशीनां १२|५|२ वधः १२० लघुराशि १|५०|५० वधेन ५० भक्तस्तदिच्छाफलम् |१२ / ५| वान्यासः |१|५०|२|| १२|५|५०| फलं परिवर्त्य न्यासः |१|५०|५०|| १२|५|२| बहूनां |१२|५|२| वधं १२० स्वल्पराशि |१|५०|५०| वधेन ५० भक्तं लब्धमिच्छाफलं |२ २/५| अथकालज्ञानार्थंन्यासः |१ ५० / ५० ५ / २ १२/५| फलंपरिवर्त्यन्यासः |१ ५० / ५० ५| बहूनांराशिनां |१|५०| १२/५ वधः |१२/५ २| १२० लघुराशि ५|२ वधेन १० भक्तः लब्धामासाः १२ अथमूलधनार्थंन्यासः |१ १२ / ५० ५० / २ १२/५| फलंपरिवर्त्यन्यासः |१ १२ / ५० ५० / १२/५ २| प्राग्वल्लब्धंमूलं-

धनं ५ अथव्यस्तपंचराशिकोदाहरणं वेदसेटकवस्तुषोडशाजीवा एकस्मिन्दिने भक्षंतिचेत्सेट द्वयवस्तुवस्त्रमिताः कत्युन्मितदिनैर्भक्षंतिन्यासः

४	२
१६	८
१	~

फलं हारंच परिवर्त्यन्यासः

४	२
८	१६
~	१

प्राग्वत्लब्धंदिनं १ पुनर्व्यस्तपंचराशिकोदाहरणं रसंव्यासंद्विलब्धंचेद्दशपंचोद्धृतंवद न्यासः

६	१०
३	५
२	~

फलंहारंपरिवर्त्यन्यासः

६	१०
५	३
~	२

उक्तवल्लब्धं २ अथपंचराशिकोदाहरणं दशजीवाः विंशद्दिनैश्चत्वारिंशन्मितंसेटमणंवावस्तुं भक्षंतिचेत्पंचोन्मिताः जीवास्तिथिभिर्दिनैः कतिमितवस्तं भक्षंति न्यासः

मेर ४० वासेर १६०० वामण ४०

१०	५
२०	१५
४०	~

फलं परिवर्त्यन्यासः

१०	५
२०	१५
~	४०

उक्तवल्लब्धं १५ अथसप्तराशिकोदाहरणं विस्तारे त्रिकरैस्तल्याः दैर्घ्येवेदोन्मिताः करैः येवस्त्राः भास्करास्तेषांमौल्यंरवाज्योन्मितं यदि विस्तारे षण्मिताः हस्तैः दैर्घ्येनागोन्मिताः करैः येवस्त्राः षण्मिताः स्तेषाम्मौल्यंब्रूहि विचक्षण न्यासः

३	६
४	८
१२	६

उक्तवल्लब्धंमौल्यं २० अथवा विस्तारदैर्घ्य ३।४ घातं
१२ एक वस्त्रस्य क्षेत्रफलं १२ द्वादश १२ गुणितं १४४
द्वादशवस्त्राणां क्षेत्रफलं १४४ एवंपरपक्षेवस्त्राणां
क्षेत्रफलं २८८ ततस्त्रैराशिकेणयथास्य १४४ मौल्यं
१० चेत् २८८ मौल्यंकिमितिन्यासः | १४४ १० | २८८ |
लब्धं मौल्यं २० अथवा त्रैराशिकद्वयेन पंचराशीक-
फलं त्रैराशिकत्रयेणसप्तराशीकफलं त्रैराशिकचतु-
ष्केणनवराशिकफलं त्रैराशिकपंचकैरेकादशराशिक
फलं षड्भिस्त्रैराशिकैस्त्रयोदशराशिकफलमित्यादिकं
भवति अथनवराशीकोउदाहरणं या नीष्टिकानि-
विस्तारेत्वष्टभिश्चांगुलैस्समा दैर्घ्येसूर्यांगुलैस्तुल्या
वेधेवेदांगुलैस्तथा द्रम्मैः षोडशभिस्तानिलभ्यन्तेचे
च्छतानिहि विस्तारेंगांगुलैस्तुल्यादैर्घ्येशक्रांगुलैस्तथा
वेधेपंचांगुलैस्तुल्याव्योमाब्धीनीष्टिकानिच द्रम्मैः क-
त्युन्मितैर्ब्रूहिलभ्यन्तेसत्वरंबुध न्यासः | ८ १२ ४ १०० १६ | ६ १४ ५ ४० | उ-
क्तवल्लब्धंमौल्यंद्रम्माः ७ अथैकाद- | शा

राशिकोदाहरणं विस्तारेष्टांगुलैर्दैर्घ्ये द्वादशैरंगुलैस्ससमाः वेधेवेदांगुलैस्तुल्यास्तौल्येसेट द्वयोन्मिताः द्रम्मैर्नागोन्मितैः पट्टालभ्यन्तेशून्यदिङ्मिताः एवंशक्रांगुलैर्दैर्घ्ये विस्तारेंगांगुलोन्मिताः वेधेपंचांगुलैस्तुल्यास्तौल्येसेटत्रयोन्मिताः पट्टाःखाब्धिमिता द्रम्मैर्लभ्यन्तेकियदुन्मितैः न्यासः

८	६
१२	१४
४	५
२	३
१००	४०
८	

लब्धंमौल्यंद्रम्माः ५ $\frac{१}{४}$ अथत्रयोदशराशिकोदाहरणं दैर्घ्येह्यर्कांगुलैस्तुल्याः विस्तारेष्टांगुलैस्ससमाः पिण्डेचाब्ध्यंगुलैस्तुल्यास्तौल्येसेटद्वयोन्मिताः येपट्टाःषष्टिभिस्तुल्यास्तेषामानयनायहि भाटकंषट्पणाश्चेत्तु यद्देशेक्रोशपंचके दैर्घ्येशक्रांगुलैस्तुल्या विस्तारेंगांगुलैस्तथा पिण्डेबाणांगुलैस्तुल्यास्तौल्येसेटत्रयोन्मिताः येपट्टाः खाब्धयस्तेषां भाटकं योजने कियत्. न्यासः

८	६
१२	१४
४	५
२	३
६०	४०
५	४
६	

लब्धाः भाटकेपणा ५ $\frac{१}{४}$ पणानांद्रम्मकरणरीतिः पणानांतुहरंभूपैर्हत्वा-स्युर्द्रम्मजातिगाः तेपणाएवमखिलाः

छि ह्रूमानाःस्युरुत्कुलाः ८८ अत्रव्यस्तसप्तराशिका
द्युदाहरणानिविस्तारभयान्नलिखितानि

अथ भाण्डप्रतिभाण्डकविधिः

मिथोवस्त्वर्जनेवस्तोः पक्षयोः परिवर्त्तनात् च्छेदयोः
फलयोर्व्यस्तेत्वव्यस्तेमौल्ययोरपि ८९ अत्यराशीव
धाप्तंस्याद्वहुराशिवधंफलं उदाहरणं द्रम्मेणाम्रा-
ष्टकंयत्रपणेनदाडिमद्वयंलभ्यन्ते केवलाम्रेणलभ-
न्तेकतिदाडिमाः न्यासः

१६	१
८	२
१	~

मौल्यंफलंपरिवर्त्त्य
न्यासः

१	१६
८	२
~	१

उक्तवल्लब्धानिदाडिमा-
नि ४ पुनरुदाहरणंव्यस्तं दिग्भिर्द्रम्मैः
षोडशाब्दस्यतुरगोलभ्यते खाश्विभिर्द्रम्मैर्वेदाश्वि-
वत्सरास्त्रीप्राप्नोतिचेत् वेदमिताब्देन तुरगेण कतिव
र्षमितास्त्रीप्राप्नोतितद्वद न्यासः

१०	२०
१६	२४
४	~

व्यस्त-
त्वात् केवलंपक्षयोः फलंपरिवर्त्त्य न्यासः

१०	२०
१६	२४
~	४

उक्तवत्करणात्फलं १२ वर्षास्त्री यथाव्य-
स्तत्रैराशिकेण ४ वर्षतुरगस्यमौल्यं ४०

त्रैराशिकेण २० द्रम्मैः २४ वत्सरास्त्री लभ्यते चेत् ४० द्रम्मैः कतिवत्सरास्त्री इति २०।२४ घातं ४८० द्रम्मं ४० भक्तं फलं १२ वर्षास्त्री.

अथमिश्रव्यवहारः

मानकालहतं मानं मिश्रकालाहतं फलं ९० मिश्रघ्ने तेन दैक्याप्ते स्यातां मूलकलान्तरे स्यादिष्टकर्म्म जं मूलं मिश्रेहित्वा कलान्तरं ९१ उदाहरणं पञ्चकेनशतेनब्दे मूलं स्वं सकलान्तरं षोडशं चेत्पृथक्ब्रूहि तत्र मूल कलान्तरे न्यासः

१	१२
१००	१६
५	

लब्धे क्रमान्मूल कलान्तरे १०।६ अथवा एकं १ मूलधन मिष्टं प्रकल्प्य १ तस्य वर्षेकलान्तरं जातं $\frac{३}{५}$ मूलधनैवेष्टाढ्यं जातं $\frac{८}{५}$ अनेनाप्तं इष्ट १ घ्न दृश्यं १६ लब्धं मूलधनं १० मिश्रा १६ दूनं फलं ६ कलान्तरं ६.

अथमिश्रान्तरविधिः

स्वल्पमानफलेनाप्तं बहुमानफलं फलं कृत्वैकेनाऽयुतं तेन भक्त्वाहीष्टकृतिं फलं ९२ अन्यमूलधनं ज्ञेय.

मिष्टवर्गाऽन्वितं फलं आद्यमूलधनंतुल्येकाले तुल्ये-
फलेययोः ९३ उदाहरणं पंचकशतेनदत्तं यत्फल
वर्गोनिं तद्द्वाकशतेनदत्तं तुल्यः कालः फलंचतयोः य-
थात्रबहुमितिफलं १० लघुमितिफलेनांसं २ एकोने-
ना १ मं इष्ट ४ वर्ग १६ लब्धमन्यस्य धनं १६ इदं १६
इष्ट ४ वर्ग १६ युतंजातं प्रथम धनं ३२ अतोजराशि
केएकालः मासाः ५/२ फलंच ४ द्विकेनेष्टेन २ अ-
न्यधनं ४ प्रथमधनं ८ कालः मासाः ५ फलंकला-
न्तरं २ उदाहरणं एककशतेन दत्तं यत्फल वर्गोनंत-
त्पंचकशतेन दत्तं तुल्यः कालः फलंचतयोः अत्रापि
लघु १ फलासंबहु ५ फलंलब्धं ५ अनेनैकोनेना ४
समिष्ट २ वर्ग ४ लब्धं १ द्वितीयधनं १ इदं १ इष्ट २
वर्गा ४ ढ्यं प्रथमधनं ५ समकालः मासाः ४० फलंच
२ एवमिष्टवशाद्बहुधा.

अथमिश्रान्तरविधिः

योगान्तरेविलोमेनस्यातांप्राग्वत्तयोर्धने उदाहरणम्

पंचकशतेनदत्तं यत्फलवर्गाढ्यंतद्दशकशतेनदत्तंतु-
न्यःकालः फलंचतयोः अत्रापिलघु ५ फलासंबहु १०
फलं २ अनेनैक १ युतेना ३ सं ३ इष्ट ३ वर्ग ९ लब्धं
न्यधनं ३ तदिष्ट ३ वर्ग ९ द्विघ्ना ६ प्रथमधनं ६ कालः
मासाः १० फलंच ३ इष्टवशाद्बहुधा स्युः तथामिश्रा
न्तरविधिः इष्टांत्यस्यसमूलस्य फलस्येष्टाहतेगुणे ९४
भेदेनान्तरमिष्ट घ्नद्दृश्यं मूलधनं भवेत् उदाहरणं पंचक
शतेनदत्तंमूलं सकलान्तरं गतेवर्षे द्विगुणंषोडशहीनंल-
ब्धंमूलंधनंवद न्यासः दृश्यं १६ गुणं २ अत्रमूलधनं
इष्टः ३ इष्ट ३ घ्नगुणं ६ दृश्यंच ४८ अतःपंचराशि

$\frac{1}{100}$	१२
५	३

केण लब्धमिष्टे ३ कलान्तरं $\frac{९}{५}$ एतन्मू-
लः धना ३ढ्यं $\frac{२४}{५}$ अस्यगुणे ६न्तरे-
ण $\frac{६}{५}$ संदृश्यं ४८ लब्धंमूलधनं ४० कलान्तरंच २४
अपरोदाहरणं पञ्चकशतेनदत्तंमूलंसकलान्तरम्
वेदाब्दैस्त्रिगुणंयुगाधिकं लब्धं मूलंसमाचक्ष्व अत्र
एके १ नइष्टेन प्राग्वच्चतुर्षुवर्षेषु कलान्तरं $\frac{१२}{५}$ मूला १

द्यं $\frac{१५०}{५}$ अस्येष्ट१घ्नगुणे ३ न्तरं $\frac{३}{५}$ तेनाप्तं $\frac{३}{५}$ संइष्ट१ घ्नहृद्यं ४ लब्धं मूलधनं १० कलान्तरंच २४

अथमिश्रांतरविधिः

स्वस्वमानहृताः स्वस्वकालाः स्वस्वफलोद्धृताः ९५ कालैः स्वस्वगतैराप्तास्तेमिश्रघ्नाः पृथक् पृथक् लब्धियोगोद्धृता युक्तखण्डा भिन्ना भवन्तिहि ९६ उदाहरणं एकपंचत्रिकशतैर्दत्तंखण्डैस्त्रिभिर्नरवं खण्डान् षट् द्व्यक्षमासेषुतुल्यमासं फलंवद न्यासः

१	६
१००	
१	

१	२
१००	
५	

१	५
१००	
३	

मिश्रधनं २० क्रमाज्जातानि खण्डानि १०।६।४ पंचराशिकेनतेषां समकलान्तरं $\frac{३}{५}$ $\frac{३}{५}$ $\frac{३}{५}$

अथ मिश्रान्तररीतिः स्युः फलानि पृथक् क्षेपाः मिश्रघ्नाः स्वैक्यभाजिताः उदाहरणं एकस्यत्रिमितं द्रव्यं द्वितीयस्याक्षभिर्मितं तृतीयस्यांगतुल्यंचेत्तदैक्यवणिजात्फलं युग्मवेदोन्मितंलब्धं तेषांलब्धिं पृथग्वद न्यासः क्षेपाः ३।५।६ मिश्रधनं ४२ जातानिधनानि ९। १५।१८ एतानिस्वस्वादि धनैरूनानि लाभाः ६।१०।१२

अथमिश्रान्तररीतिः यातक्षणफलानिस्युः क्षेपाःप्रा-
ग्वत्ततः क्रमात् ९७ उदाहरणं एकद्वित्रिषुमासेषु
गमाणांमासिकंफलं रामवेदोन्मितंबाणं प्राप्यतेक्रमशो-
यदा पंचषट् दशमासानांमध्येमिश्रं नृपोन्मितं प्राप्तंचे-
त्त्वरंतेषांलब्धिंब्रूहि पृथक्पृथक् न्यासः मिश्रं १६
क्षेपाः १५।१२। ५०/३ क्षेपयोगः १३१/३ मिश्र१६घ्नाः
क्षेपाः क्षेपयोगभक्ताः पृथक् फलाः क्रमेशः | ५ ६५/१३१ | ४ ५३/१३१ | ६ १४/१३१ |

अथमिश्रान्तरक्रमोच्यते

स्याच्चक्रपरिधेर्हस्तैर्भक्ता मार्गकराःफलं तच्चक्रभ्र-
मणस्यैवमानंज्ञेयंविचक्षणैः ९८ चक्राहतंचक्रफल
मिच्छाच्चक्रविभाजितं स्यात्तत्कांक्षाचक्रफलंतच्चक्र
भ्रमणंभवेत् ९९ उदाहरणं यच्चक्रपरिधिर्हस्तैर्द्वा-
दशैःसम्मितो भवेत् तच्चक्रभ्रमणाद्युक्तमार्गेषष्टिकरा
त्मके तच्चक्रभ्रमणस्यैवमानंकत्युन्मितंभवेत् तत्रष-
ट्करचक्रस्यमानंकिंभ्रमणंस्यद्धि न्यासः चक्रपरि-
धिः १२ मार्गः ६० चक्रभ्रमणमानंजातं ५ अथापर

चक्रपरिधिः ६ भ्रमणमानंजातं १०

अथयोगमिश्चविधिरुच्यते

यद्युवेगाद्धि नाद्यंस्याद्घटयाद्यं घटिकाजवात् मासाद्यं मासवेगाच्चवर्षाद्यंतज्जवाद्भवेत् १०० वेगभेदोद्धृतं भुक्तं भुक्तिभेदंफलं भवेत् तत्फलंयोगरूत्कालं विज्ञेयंवेगरूत्कुलं १०१ तेनघ्नौतुतयोर्वेगौस्वस्वयात समन्वितौ तुल्यौस्तस्तततस्तल्यौस्तस्ततः पूर्ववन्मुहुः १०२ रूत्वातौस्तःसमावेवंविश्लेषेरारीघ्नतोयदि मन्देल्पेयत्रपूर्वन्तुयद्यातादवंसमीरितं १०३ ततस्मिन्नतइतेह्नित्वातौतुल्यावेवकीर्त्तितौ तयोस्तविवरंस्वस्ववेगघ्नंफलदोद्धृतम् १०४ लब्धंप्राग्वत्तयोर्द्वास्यातांतौतुद्युतौसमौ द्वयोर्मार्गगयोः किंबाहृयोर्वक्रगयोर्भवेत् १०५ वेगैक्यं फलदंवेगभेदंताद्धि न्मयोर्भवेत् उदाहरणं यज्जीवएकस्मिन् दिने अष्टयुग्मोर्न्मितंक्रोशंगच्छतितेन भुक्तंमार्गक्रोशच्चतुर्दशकं योपरोज्जीवस्तदेकस्मिन्दिने द्वाविंशत्क्रोशमितं मार्गंगच्छति.

तेनभुक्तक्रोशद्वयमार्गे चेत्तयोर्योगकालंदिनात्तयात-
योस्तुल्यं भुक्तमार्गेचान्यक्ष्वन्यासः गतिः २८ भुक्तमा-
र्गे १४ अपरस्यगतिः ३२ भुक्तमार्गे २ गत्यन्तरं ४ अ-
न्तरं १२ लब्धं दिनानि ३ तुल्यं भुक्तंमार्गे ९८।९८ अ-
न्यन्यासः गतिः २८ भुक्तं २ गतिः ३२ भुक्तं १४ यातं
युतिकालं ३ तुल्यं भुक्तमार्गे ८२।८२ एवंग्रहयोर्गति
भ्यां ऐक्ययातयोगकालौ तुल्य भुक्तं लिप्ताभागादिकं
भवति अथमिश्रान्तरविधिः गाम्यागास्योर्जवैक्ये नभ
वस्त्रालद्दत्पुरान्तरं १०६ भोग्यं स्याद्योगकृत्कालं वेगपितृ
कुलादिकं स्याद्यस्माद्गुद्ध्वोवेगस्तद्दे गजनकोच्यते १०७
कुलंतुदिनादिजाति र्भवति उदाहरणं नगरान्तरंवति
थिक्रोशोन्मितंयत्र १५० स्वस्वनगराद्वौ पथिकौ एक-
दिनस्यगतिभ्यांदशक्रोशा १० तिथिक्रोशा १५ मितिभ्यां
परस्परं पर नगरंगच्छतः चेत्तयोर्युतिकालं भुक्तं मार्ग-
श्चोन्यतां न्यासः अंतरं १५० क्रोशौ दिनगती १०।१५
गतियोगं २५ लब्धंयोगदिनानि ६ तत्र प्रथमस्यलघुग-

तेरर्थान्मिन्दगते भुक्तमार्गे६० अपरस्य भुक्तमार्ग८० एवंवक्रीमार्गीग्रहयोरपिज्ञेयं अथमिश्रान्तरविधिः भागैर्भक्त हरैक्यात्समेकं पूर्त्तिक्षणं भवेत् उदाहरणं कुर्वन्तिदिन घस्त्रार्द्धत्र्यंशैः कर्म पृथक् पृथक् यंचेतेचे न्मिलित्वातं कुर्वन्तितत्क्षणंवद न्यासः $\frac{1}{1}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{3}$ लब्धं क्षेत्रच्छेद नादिकालः $\frac{1}{6}$

अथक्रयविक्रय मिश्रोच्यते

नीचोच्चकुलयोर्मध्येयद्गुणस्तद्द्राहतं १०८ कृत्वानी चकुलस्यैव फलंतत्तुङ्गवद्भवेत् स्वमौल्याःस्वांशकै र्निघ्नास्तौल्यात्प्तास्तेलवाअपि १०९ स्युर्मिश्रघ्नाःफलै क्यात्प्ताः मौल्यास्तौल्याः पृथक् पृथक् उदाहरणं तण्डु- लाः विपणौ निष्केणपादेनेनतौल्येचतुर्विंशत् मिताः लभ्यन्ते तथा निष्केणमौल्येनतौल्येषोडशोन्मिताः मा- षाः लभ्यन्ते तथानिष्कार्द्धेन मौल्येनतौल्येवेदोन्मिताः मुद्गाः लभ्यन्तेचेत्पंचाक्षिरूपैर्भागैस्ताक्षिष्क पादेन आंदीयताम् न्यासः क्रमात्तौल्यानि तत्त ण्डुलानां २४

माषानां १६ मुद्गानां ४ मौल्याश्चतण्डुलानां $\frac{३}{४}$ मा-
षानां १ मुद्गानां $\frac{१}{२}$ तण्डुलभागाः ५ माषभागौ २
मुद्गभागः १ स्वमौल्याःस्वस्वभागघ्नाः | $\frac{१५}{४}$ | $\frac{२}{१}$ $\frac{१}{२}$ |
तौल्याप्ताः | $\frac{५}{३२}$ $\frac{१}{८}$ $\frac{१}{८}$ | फलैक्यं $\frac{१३}{३२}$ मिश्रं $\frac{१}{४}$ त-
ण्डुलमौल्यं | $\frac{५}{१३}$ | तण्डुलतौल्य $\frac{४०}{१३}$ माषमौल्यं $\frac{१}{१३}$
माषतौल्यं $\frac{१६}{१३}$ मुद्गमौल्यं $\frac{१}{१३}$ मुद्गतौल्यं $\frac{८}{१३}$ यथा
षोडशद्रम्मानामेकोनिष्कोभवतिद्रम्माधोदेशस्थमे-
कादिकं हरंषोडशाहतंकत्वातस्माद्द्राम्मान्निष्कजा-
तिफलंभवतीतिपूर्वज्ञेयं अथवा एतस्मिन् क्रयविक्र-
यगणिते इष्टकर्म्मणाफलयोगासंमिश्रसेकस्यमानं
स्यात्पुनस्त्रैराशिकेण एकस्येदंचेदेषांकिमिति .

अथ रत्नमिश्रक्रमः

नरदानवधेनोनरत्नशेषैर्विभाजितम् ११० इष्टंवाशे-
षरत्नैस्तुशेषरत्नाहृतिंभजेत् लब्धंतत्स्वस्वकैकैकर-
त्नमौल्यमुदीरितम् १११ तस्मात्तुल्यधनाः सर्वेजाय-
न्तेतेह्निमानवाः उदाहरणं मुक्ताःबाणान्नगाः वज्राः

मणयः सागराः धनाः रामाणांमिथएकैकदानात्तुल्य-
धनान्वद न्यासः ५।७।४ दानं १ नराः ३ नरदान
वधेन ३ स्वस्वरत्नसंख्यावर्जिताशेषरत्ना मुक्ता २ व-
ज्रा ४ मणिः १ इष्टं ८ प्रकल्प्य स्वस्वरत्नशेषैरिष्टं ८
भक्त्वा स्वस्वैकैकरत्नमौल्यंजातं सु· ४ व·२ म· ८
मुक्तानांमौल्यं २० व· १४ म· ३२ अतोसमधनानि·
२२।२२।२२ एकैकदानात्स्वस्वरत्नशेषाणिमुक्ता ३
वज्राः ५मं· २ यथामुक्तारत्नीनरेणैकं वज्रीनरायए
कंमणियुक्तायदत्तंतर्हितद्रत्नशेषं ३ एवंवज्रीनरेणै
कंमुक्तारत्नीनराय एकंमणियुक्तायदत्तं तर्हितद्रत्न
शेषं ५ एवं एकं प्रथमाय एकं द्वितीयायदत्वा तृतीय-
स्यमणिशेषंजातं २ अथवा शेषरत्ना |मु·२|व·४|म·१|
हतिं शेषरत्नै र्भक्त्वास्वस्वरत्नमौल्या. मु·४ व·२ म·८
समधनानि २२।२२।२२

अथसुवर्णानादीनांक्रयविक्रयविधिः

एकैकस्यतुस्वर्णस्यैवमौल्यं (वर्ण) तत्तौल्यताडितं ११२ कृत्वातेः

द्यांयुतिर्भाज्यंविज्ञेयंगणकोत्तमैः तौल्यानामेवयोगेन भक्तं
भाज्यंचयत्फलं ११३ तौल्यानांयोगमध्येतुमौल्यमेकस्य
तद्भवेत् तदेवचैक्यवर्णः स्यादैक्यमौल्यंचतन्द्भवेत् ११४
मलसंयुक्ततौल्यानांयोगमध्ये कुमौल्यकं (वर्ण) मलयुक्तौल्य-
योगेनहृत्वाभाज्यमुदीरितम् ११५ तच्छोधितेन तौ-
ल्येनभक्तंलब्धंफलंभवेत् एकस्यशुद्धमध्येतुतन्मौल्यंज्ञा (वर्ण)
यतेखलु ११६ शुद्धस्यैवैकमौल्येन भाज्यंतत्परिभाज-
येत् शुद्धतौल्योच्यतेस्वर्णान्नादीनांक्रयविक्रये ११७
तौल्यैक्येचैवमौल्यघ्नेतौल्यमौल्याहतेयुतिं (वर्णभाइइतिभाषायां) हित्वाविदि-
तमौल्यस्य तौ ल्यासंयत्फलं भवेत् ११८ तत्फलंमौल्य-
मानंतुचाज्ञातस्यहिजायते ऐक्यमौल्यघ्नतौल्यैक्येवि-
श्लेपंचसमाचरेत् ११९ तौल्यमौल्यवधैक्यस्यतच्छेषं
चसमुद्धरेत् भेदेनैक्याज्ञातमौल्ययोर्फलंयत्प्रजायते
१२० अज्ञातमौल्यमानंतुतज्ज्ञेयंगणकोत्तमैः उदाहर
णं यस्यैकमाषकस्य सुवर्णस्य मौल्यं युग्मोन्मितं त-
त्सुवर्णमष्टमाषोन्मितं यस्यैकमाषकस्यमौल्यंवेद तुल्यं-

तदप्यष्टमाषोन्मितं यस्यैकमाषकस्यमौल्यंवसुमितं तद्वेदयुग्ममाषोन्मितंचेत्तदैक्यवर्णवद् तत्रस्त्रवर्णस्थानेऽत्रन्नादिकं माषस्थानेसेटकादिकंज्ञात्वा एतदुदाहरणे अन्नादीनामैक्यवर्णवद् अथवा एतस्मिन्नुदाहरणे सर्वेमाषाः ४० अथवासेटकाः ४० मलयुक्ताश्चेच्छोधनात्रिंश ३० न्मिताः जाताः तदैक्यवर्णवद् अथवातन्मध्ये एकस्यमौल्यमज्ञातंचेत्तन्मौल्यंवद् अथवा एकस्यतौल्यमज्ञातंचेत्तत्तौल्यंवद् न्यासः

मौ/तौ	२/८	४/८	८/२४

ऐक्यवर्णः ६ भाज्यं २४० शुद्धैक्यवर्णं ८ शुद्धतौल्यं ३० अन्यन्यासः

२/८	०/८	८/२४

मौल्यंजातं ४ अथवा अन्यन्यासः

२/८	४/८	८/०

तत्रोक्तवत्करणाल्लब्धंतौल्यं २४ द्वितीयोदाहरणे तौल्यैक्ये ४० ऐक्यमौल्ये ६ नघ्ने २४० तौल्यमौल्याहृति १६।०।१९२ युतिं २०८ हित्वाशेषमज्ञात०स्यतौल्या ८ समज्ञातमौल्यमानंजातं ४ तृतीयोदाहरणे ऐक्यमौल्यं ६ तौल्यैक्यं १६ ऐक्यमौल्यघ्नतौल्यैक्ये ९६

नी॰२ नी॰८ वर्ण १६ मौ॰४ नी॰८ वर्ण ३२ मौ॰८ नी॰ वर्ण॰ वर्णयोग ४८
वर्णं तौल्यमौल्यघाः १६।३२।० योगं ४८ अस्य ९६ अ-
न्तरं कृत्वा शेषं ४८ ऐक्यमौल्य ६ अज्ञातमौल्य ८ योर्भे
देन २ भक्तं लब्धं २४ जातं तौल्यं २४

अथ मिश्रमध्ये एकद्वित्र्यादि भेदानयनविधिः

क्रमस्यैकचृतानंकान्व्यस्तानेकोत्तरस्थितान् १२१ सि-
द्धेर्नमिजपूर्वेण हत्वा तस्माद्यथाक्रमं एकद्वित्र्यादि भेदाः
स्युरिदं साधारणं मतम् १२२ उदाहरणं एकद्वित्र्याद्या-
द्यषड्रसभेदान्वद न्यासः $\frac{6}{1}$ $\frac{5}{2}$ $\frac{4}{3}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{2}{5}$ $\frac{1}{6}$ क्रमा-
ज्जाताः ६।१५।२०।१५।६।१ मिष्ट अम्ल लवणक
कटुक तिक्त कषाय रसानामेषां योगं षड्रसभेदाः ६३
इति मिश्र व्यवहारः समाप्तः

अथ श्रेढीव्यवहारः

तत्र संकलित विधिः गच्छार्द्धसैकगच्छघ्नमेकाद्यंक युति
र्भवेत् तत्संकलितसंज्ञः स्यात्द्वत्वातेनाब्धियुक् पदं १२३
त्र्यासंसंकलितानांतु योगं ज्ञेयं विचक्षणैः गच्छं द्विगुणि-
तं सैकं कृत्वा संकलिताहतं १२४ रामासमेकपूर्वाणां

वर्गाणामैक्यमुच्यते एकदीनां धनैक्यंस्याद्वर्गसंकलि-
तस्यच १२५ उदाहरणं एकादीनांपंचपर्य्यन्तानांचतु-
ष्कमन्विद् न्यासः १।२।३।४।५ संकलितानि १।३
।६।१०।१५ एषामैक्यानि १।४।१०।२०।३५ वर्गैक्या-
नि १।५।१४।३०।५५। धनैक्यानि १।९।३६।१००।
२२५.

अथश्रेढ्यन्तर विधिः

वृद्धि ध्नव्येकगच्छन्तुसाद्यमन्त्यधनंभवेत् आद्यन्त्यै
कदलंमध्यंसर्वस्मध्यपदाहृतिः १२६ सर्वगच्छोद्धृतंव्ये-
कगच्छघ्नार्द्धचयोनितं आदिस्तदुच्यते सर्वगच्छासं
सुखवर्जितम् १२७ व्येकगच्छदलेनासंवृद्धिः स्यान्त-
च्चयोत्तरः द्विघ्नसर्वचयघ्नंचंवृत्तराद्धे सुखान्तरात् १२८
वर्गाढ्यतत्पदंचादिहीनमर्द्धचयान्वितम् उत्तरेणोद्धृतं
लब्धंगच्छंज्ञेयंचतत्पदं १२९ उदाहरणम् वक्रेरासं
चयेयुग्मंगच्छंयत्रयुगोन्मितं तत्रतर्कोन्मितान्कर्मानिह्नी-
घ्नंब्रूहिविचक्षण न्यासः आदिः ३ चयः २ पदं ४ अन्त्य-
धनं ९ मध्यधनं ६ आदिधनं ३ सर्वधनं २४.

अथद्विगुणचयादिफलानयनश्रेढ्यंतरविधिः

ओजेगच्छेत्तदेकोनेगुणलक्षणमालिखेत् तुल्येतद्दलिते-
वर्गचिन्ह्मेवंसमालिखेत् १३० तद्गच्छक्षयपर्यन्तंक्र
न्यान्त्येगुणकोभवेत् व्यस्तात्तद्गुणवर्गोत्थंफलमेकेनव-
र्जितं १३१ एकोनगुणकेनाप्तंकृत्वालब्धंमुखाहतं त-
त्सर्वगणितंज्ञेयंधीरैस्तत्रगुणोत्तरे १३२ उदाहरणं-
आदिर्नेत्रोन्मितंयत्रचोत्तरंत्रिगुणोन्मितं गच्छंपंचो-
न्मितंतत्रसर्वंब्रूहिविचक्षण तद्वृत्तकौन्मितेगच्छेसर्वं
ब्रूहिविचक्षण न्यासः आदिः २ चयः ३ गच्छः ५ वल्ली

५	गच्छ	
४	गु	२४३
२	व	८१
१	व	९
०	गु	३

गुणवर्गजंफलं २४३ व्येकं २४२ व्येक
गुण २ भक्तफलं १२१ आदि २ गुणं
जातं सर्वधनं २४२

अथसमादिवृत्तज्ञानायश्रेढ्यंतरविधिः

गच्छंपादाक्षरमितंद्विगुणंतुचयंभवेत् पूर्ववद्यदधःस्था-
नाद्गुणवर्गभवंफलं १३३ भेदानांसमवृत्तस्यसंख्या-
ज्ञेयाविचक्षणैः तद्वर्गोनिजमूलोनंवृत्तस्यार्द्धसमस्यहि

१३४ समवृत्तस्य भेदानांसंख्यावर्गकृतोतथा भेदानांस-
मवृत्तस्यसंख्यावर्गपरित्यजेत् १३५ संख्यास्यादोज
वृत्तस्य भेदानांनिजच्छन्दजा उदाहरणं तुल्यानामर्द्ध
समानांविषमाणांवृत्तानांपृथक् पृथक् अनुष्टुप्छंद
सिभेद संख्यांवदन्यासः उत्तरोद्विगुणाः २ गच्छं ८ वल्ली

४ वर्ग
२ वर्ग
१ वर्ग
– गुण

गुणः २ वर्गः ४ वर्गः १६ व २५६ गुणवर्गजंफ-
लं २५६ समवृत्त भेदानांसंख्या २५६ अ
स्यवर्गं ६५५३६ स्वमूलोनं २५६ अर्द्धस-
मवृत्तानां भेद संख्या ६५२८० अथ २५६ वर्ग६५५३६
अस्यवर्गं ४२९४९६७२९६ अस्यमूलं हित्वा विषमवृ-
त्तानां भेद संख्या ज्ञाता ४२९४९०१७६० अष्टाक्षरप-
दस्यसमवृत्तभेदसंख्या २५६ अर्द्धसम भेदसंख्या ६५-
२८० विषमवृत्त भेदसंख्या ४२९४९०१७६०

अथसमवृत्तादिपरिज्ञानम्

चत्वारश्चरणा यस्यचिह्निताःस्तुल्यलक्षणैः १३६ तु-
ल्यवृत्तोदितस्तत्तुच्छन्दःशास्त्रविशारदैः तृतीयमादिव-

द्यस्य द्वितीयमन्त्यवद्भवेत् १३७ तत्खण्डसमवृत्तं स्यान्नह्निनंविषमंभवेत् इतिश्रेढीव्यवहारः समाप्तः

अथक्षेत्रव्यवहारः

शून्यचिह्नविचारार्थेबिन्दुः शून्यंविलिख्यते १३८ स्थानमात्रं भवेद्यस्य भागमात्रं भवेन्नहि तच्छून्यंगीयतेयस्याभावश्चेद्विस्तृतेस्तथा १३९ दैर्घ्यस्यस्थानमात्रःस्यान्नतु भागकरोच्यते वेधाभावोभवेद्यत्रतत्रक्षेत्रोनिगद्यते १४० वृत्तेयदिच्छयाव्यासौव्यस्तबाणसमौबुधैः दत्वातद्व्यासयोर्योगस्थानंकेंद्राभिधंमतं १४१ वृत्तकेंद्रन्यासः दोःकोट्याकारगारेखाकर्णरूपगतायथवा ऋजुनन्तुसमारेखाख्याताजगतिमन्यतं १४२ विद्युद्रूपगतारेखाशंखावर्त्तगतापिच चापरूपगताचैवव्यंगरेखानिगद्यते १४३ नृणांमस्तकदेशास्थियोग संधिस्थलंगतायारेखाकुण्डलाकारा चित्ररेखातुसास्मृता १४४ तत्रोर्द्धाधोस्थियोगस्यमस्तकस्थस्यपेचकैः

सूचीरूपसमैश्चित्ररेखा भवतिमस्तके १४५

अथभुजकोटिकर्णज्ञानम्

तिर्य्यग्भुजं भुजंज्ञेयं कोटिस्तूर्ध्वभुजोच्यते कोटिबाह्व ग्रयोर्मध्ये यत्सूत्रं तच्छ्रवोच्यते १४६ दोर्वर्गात्कोटिवर्गाढ्यान्मूलं तच्छ्रवणोभवेत् कोटिवर्गोनितात्कर्णवर्गान्मूलं भुजंभवेत् १४७ दोःकर्णवर्गयोर्भेदान्मूलं कोटिस्तदुच्यते उदाहरणं कोटिर्वेदोन्मिता यत्र बाहुस्त्वग्निमितस्तथा कर्णः पंचोन्मितं तत्र शीघ्रं कर्म्मत्र यंवद न्यासः

कोटि	कर्णः
	भुजः

कोटिः ४ भुजः ३ कर्णः ५

अथसमकोटिभुजकरणम्

ओजदोः कोटिघातोत्थं मूलं यत्स्यात्कृतेरिव १४८ तत्कोटिभुजयोस्तुल्यं मानंज्ञेयं विचक्षणैः उदाहरणं यत्र भूपोन्मिताकोटिः १६ नवबाहु ९ स्तत्रसमभुजकोटीवदकोटिः १६ भुजः ९ वधं १४४ मूलं १२ समभुज १२ कोटि १२ **अथसमकोटिभुजवेधानामानयनविधिः** ओजदोः कोटिवेधानां घातान्मूलं घनादिव १४९ यत्त

द्वोः कोटिवेधानांतुल्यंमानंतदुच्यते उदाहरणं यत्रद्वाद-
शकोटिः १२ नव९ भुजः युग्मो २ न्मितंवेधंतत्रसमकोटि
भुजवेधान्वद न्यासः कोटिः १२ बाहु ९ वेधः २ घातः
२१६ मूलं ६ सममानं भुजः ६ कोटिः ६ वेधः ६ आ-
सन्नमूलानयनं लब्धवर्गान्तरंकृत्वासैकलब्धकृतोह्-
रः १५० स्याद्धरेणोद्धृतंमूलस्यावशेषन्तुतत्फलं स्या-
न्मूलकुलजंतत्तुवर्गासन्नपदम्भवेत् १५१ सैकलब्धध-
नेकृत्वाभेदंलब्धधनस्यच तेनाप्तं धनमूलस्यत्ववशेषं
फलंभवेत् १५२ तद्युतासन्नमूलंस्याद्भिन्नवर्गेधनेत-
था हारांशवधमूलंतुहाराप्तंतत्समीपजं १५३ वर्गमू-
लंतुविज्ञेयं घनमूलंचपण्डितैः उदाहरणं सार्द्धवेदस्य
वर्गमूलंतथाघनमूलंचवद न्यासः $\frac{९}{२}$ हारांश २।९ घा-
त १८ मूलं ४ मूलावशेषं २ मूल ४वर्गं १६ सैकमूल ५
वर्गं २५ वर्गा |१६।२५|न्तरं ९ तेनाप्तंमूलावशेषंजातं
$\frac{२}{९}$ मूलयुतंजातं $\frac{३८}{९}$ हाराप्तंजातं भिन्नवर्गेनिकटमू-
लं $\frac{१९}{९}$ अन्यन्यासः धनः $\frac{९}{२}$ हारांश २।९ घात१८

सूलं २ मूलावशेषं १० मूलधनं ८ सैकमूल ३ धनं २७ धनयो ८।२७ रन्तरेण १९ सं मूलावशेषंजातं $\frac{१०}{१९}$ मूलयुतंजातं $\frac{४८}{१९}$ हार२ भक्तंजातंभिन्नधने निकटमूलं $\frac{४८}{३८}$ सूक्ष्ममूलानयनंतुज्योत्पत्तिस्थानेकथयामि **अथाऽकरणीगतेष्टभुजात्कर्णकोटिरचनो-च्यते.** इष्टाप्तमिष्टदोर्वर्गलब्धमिष्टाद्यवर्जितं १५४ कृत्वाखण्डे भवेतांतौकर्णकोटीत्वनेकधा इष्टयोर्वर्गभेदन्तु बाहुः स्यादिष्टयोस्तयोः १५५ वर्गयोगन्तुतत्कर्णस्यात्तच्चाऽकरणीगतं व्येकेनहीष्टवर्गेण भक्तं द्विघ्नेष्टताडितं १५६ दोः संज्ञंस्यात्तुकोटिस्सात्विष्टघ्नीत द्भुजोनिता तज्जात्यंजायतेकर्णंचाथकर्णयमाहृतम् १५७ हीष्टघ्नंत्विष्टवर्गेणसैकेनाप्तन्तुजायते कोटिकोटिगुणंत्विष्टंकृत्वातच्छ्रवणेन्तरम् १५८ दोः स्याद्वात्विष्टयोर्घातं द्विघ्नंकोटिस्तदुच्यते उदाहरणं यत्रस्येष्ट भुजंद्वादशांतत्रकर्णकोटीवद न्यासः इष्टभुजः १२वर्गः १४४ इष्ट २ भक्तः ७२ इष्टेन २ युक्तोनार्द्धीकृतः कर्ण

कोटी ३७।३५ एवमिष्टवशाद्बहुधाकर्णकोटी स्यातां अथवा इष्टं भुजमिष्टकोटिरितिज्ञात्वा उक्तवत्कृत्वा कर्णभुजौ स्याताम् अथप्रकारान्तरेणेष्टकर्णाद्भुजकोट्योरानयनम् इष्टवर्गेणसैकेन द्विघ्नकर्णो विभाजितं १५९ फलमिष्टाहतंदोः स्यात्कोटिः कर्णफलान्तरं उदाहरणम् यत्रतिथिमितंकर्णंतत्र भुजकोटीवद् न्यासः कर्णः १५ द्विघ्नः ३० इष्टः २ वर्गः ४ इष्टवर्गेणसैकेन ५ द्विघ्नकर्णः ३० भक्तः फलं ६ इष्टाहतंफलं १२ भुजः १२ फलकर्णान्तरंकोटिः ९ इष्टवशाद्बहुधा.

अथकर्णकोटियुतिबाहुभ्यां कर्णकोटिज्ञानमथवा भुजकर्णैक्यकोटिभ्यां कर्णभुजानयनं विरच्यते

कोटिवर्गोथवाबाह्वोर्वर्गः खण्डोचितोद्धृतः १६० लब्ध्या खण्डोचिते द्विस्थेहीनयुक्तेदलीकृते खण्डे द्वे खण्डयोगस्य विज्ञेये दोः श्रवाकृती १६१ ते कोटिकर्णरूपे वा ज्ञेयेखण्डे विचक्षणैः यस्य खण्डानि खण्डेवा स्युस्ततख-

भुजकर्णरूपे

एडोचितोच्यते १६२ उदाहरणं अष्टकरतुल्यदीर्घवं-
शोवायुनैकदेशेभग्नः स्वमूलादब्धिकरे भुजेतदग्रख
एडः श्रुतिरूपलग्नश्चेत्कर्णकोटिरूपेवंशखण्डे वद न्या-
सः | ३ ५ | बाहुः ४ वर्गः १६ खण्डोचितेन
८ भक्तः फलं २ अतोवंशखण्डेकोटिकर्णरूपे कोटिः
३ कर्णः ५ उदाहरणं शिवमन्दिराद्द्वाविंशद्धस्त भूमौ
पूर्वस्यां विष्णुमन्दिरं शिवमन्दिरात्षोडशहस्तोन्मि-
तेचाग्न्येब्रह्ममन्दिरं शिवविष्णुमन्दिरान्तरे कस्मिंश्चि-
दज्ञातस्थाने गणपतिमन्दिरं गणपतिविष्णुमन्दिरान्त
रसमं गणपतिब्रह्ममन्दिरान्तरंचेत् शिवगणेशमन्दिरा
न्तरं तथाविष्णुगणेशगृहान्तरं तथाब्रह्मगणेशगृहान्त-
रं वद न्यासः | शिव गृह ३२ गणपतिगृ० ३२ विष्णुगृह १६ ब्रह्मगृह | कोटिः १६ खण्ड-
योग्यः ३२ उक्तवत् शिवगणेशा
न्तरं १२ विष्णुगणेशान्तरं २०
ब्रह्मगणेशान्तरम् २० **अथकोटिकर्णान्तरबा-
हुभ्यांकोटिकर्णयोरानयनम्** . कोटिकर्णा-

न्तरेणाप्तंदोर्वर्गकोटिकर्णयोः विश्लेषेणोनयुक्तोर्द्धिता-
वुक्तौकोटिकर्णकौ १६३ उदाहरणं कोटिकर्णान्तरमे-
कार्द्धं यत्रबाहुर्यमोन्मितंतत्रकोटिकर्णौवद न्यासः को-
टिकर्णयोरन्तरं $\frac{1}{2}$ बाहुः २ उक्तवत्कोटिकर्णौ | $\frac{15}{4}$ ८ $\frac{17}{4}$ |
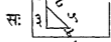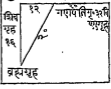
अथोड्डीयमानानयनम्

द्विघ्नकोटियुतेनैववाहुना परिभाजितं बाहुंकोटयाहं-
तंकृत्वाह्युड्डीयंतन्निगद्यते १६४ उदाहरणं वेदोन्मि-
तेकोटिरूपेकपिद्वयंगतमेकःपथेनान्यः किंचिदूर्ध्वंग-
त्वाकर्णरूपोष्टोन्मिते भुजे उत्तीर्यतयोः समगमनंचेदु
ड्डीयमानंवद न्यासः ६ | १० | ४ | ८ भुजः ८ कोटिः ४
समगतिः १२ लब्धमुड्डीयमानं २ कोटिः ६ भुजः ८ क-
र्णः१०

अथान्यत्करणविधिः

दोःकोटियुतिवर्गोनात्कर्णवर्गाद्यमाहृतात् मूले द्विस्थे
न्तरंयोगं योगेनाप्यविभाजिते १६५ स्यातांतौकोटि-
बाहूवाकर्णवर्गाद्यमाहृतात् दोःकोटिभेदवर्गोनान्मू-
लेद्विस्थेन्तरेणाच १६६ भेदंयोगंदलेकृत्वातत्रैकत्र

स्मरेन्दुजम् अन्यत्रैवसरेत्कोटिं तत्सिद्धिः स्याद्यथात
था १६७ उदाहरणं यत्रपंचोन्मितंकर्णंभुजकोटियो-
गंनगंतत्रबाहुंकोटिंचवद न्यासः | को ४ क ५ भु ३ | कर्णः
५ दोः कोटियोगः ७ ज्ञातेकोटिभुजे ४।३ वाकर्णः ५
भुजकोटयन्तरं १ ज्ञातेकोटिभुजे ४।३ अथवा भुजः
३ कोटिः ४ . **अथकर्णयोर्योगाल्लम्बादिपरिज्ञानं**
तुल्यभूमिस्थलेवेण्वोरन्योन्यमग्रमूलयोः सूत्रयोग
स्थलाद्वेण्वो र्घातंवंशैक्य भाजितं १६८ लम्बः स्या-
न्निजवंशघ्ना पृथ्वीवंशैक्य भाजितास्वाबाधा भूमिख-
एडः स्याल्लम्बान्दूलम्बयोर्वधं १६९ स्वाबाधा भाजितं
लब्धमन्यवंशासुदीरितम् स्वाबाधालम्बवर्गैक्यमूलं
कर्णांशकं भवेत् १७० पृथ्वीकर्णांशयो र्घातंतस्या
बाधोद्धृतं फलम् पूर्णकर्णोच्यते पूर्णकर्णतल्लम्ब-
मर्दितम् १७१ कर्णांशेनोद्धृतंलब्धंतद्वंशांसुदीरि-
तम् उदाहरणं रामषणमितयोर्वंशयोःपरस्पर मूला-
ग्रगयोः सूत्रयोर्योगस्थानाल्लम्बादिकान्वद न्यासः

वंशौ ६।३ योगः ९ लब्धः २ वंशान्तरभूमिः १२ चेल्लम्बादुभयत्र भूखण्डे ८।४ वा भू १८ श्चेदाबाधे भूखण्डे १२।६ भूवशाद्बुधा भूखण्डे स्याताम्

अथाऽक्षेत्रविचारः

यत्रैवलघुदोर्योगतुल्यंवाल्पंमहाभुजात् १७२ ऋजुदोः क्षेत्रमक्षेत्रंविज्ञेयं धृष्टभाषितम् उदाहरणं यत्र चतुर्भुजे द्वादशाद्विनितर्कोन्मिताः भुजाः त्रिकोणेष्टाश्विरसोन्मिताः भुजाः धृष्टेणोद्दिष्टास्तत्र तदक्षेत्रं ज्ञेयं हि न्यासः

चतुर्भुज त्रिभुज ६ अथवा
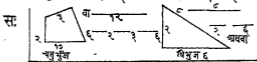
बहुभुजं १२ लघु २।३।६ योगं ११ वा बहुभुजाः ८ लघु २।६ योगं ८ अथवा भुजशलाकया अक्षेत्रोपपत्तिः

अथ त्र्यस्रक्षेत्रफलानयनमुच्यते

क्षेत्रे त्र्यस्रे स्मरेदेकं बाहुं भूरिति पण्डितैः १७३ त्र्यस्रेतद्भुजयोर्योगं भेदघ्नं तद्भुजोद्धृतं द्विस्थालब्ध्याधराहीं-

नयुक्तातद्दलितातयोः १७४ आबाधेभुजयोर्भूमेःखण्डेज्ञेयेविचक्षणैः स्वाबाधाबाहुकृत्योस्तु यद्विश्लेषपदं भवेत् १७५ तल्लम्बं भुजयोस्त्र्योगात्कोटिसमं भवेत् तद्भूलम्बाहतेरर्द्धं त्र्यस्रे क्षेत्रफलं भवेत् १७६ सर्वबाह्वैक्यखण्डंतुलिखित्वाऽब्धिस्थलेषुच हित्वैकैकं स्थलेबाहून् शेषघातपदं स्फुटं १७७ त्र्यस्रे क्षेत्रफलंज्ञेयं चतुर्बाह्वादिकेतथा क्षेत्रे क्षेत्रफलंस्थूलं विज्ञेयं पण्डितोत्तमैः १७८ उदाहरणं त्र्यस्रेत्राक्कमिते भूमौवाहू विश्वतिथीसमौ यत्रतत्रक्षेत्रफलंवद न्यासः भू:१४

भुजौ १३।१५ लब्धे आबाधे ५।९ लम्बश्च १२ क्षेत्रफलम् ८४ अथऋणावाधोदाहरणं नवतुल्यक्षितौसप्तदशदशमितौबाहू यत्रतत्रत्र्यस्रे क्षेत्र फलंवद न्यासः भुजौ

१७।१० भूमिः९ अत्रनिर्वाहार्थं सप्तदशोन्मितं भुजं १७ भूरितिज्ञात्वातत्र नवदशौबाहू स्मृत्वा ९।१०

९ १० $\frac{७२}{१७}$ भूः १७

न्यासः भूः १७ बाहू ९।१० आबा-
धे $\frac{१३५}{१७}$ $\frac{१५४}{१७}$ लम्बः $\frac{७२}{१७}$ क्षेत्र
फलं ३६ अथवा सर्वभूमिः १५ अर्थात्पृथ्वीऋणाबाधयो
र्योगं १५ तल्लम्ब ८ घ्नमर्द्धं ६० तत्सऍआबाधासहितस्य
क्षेत्रफलं ६० तस्मिन् ऋणाबाधैव भूस्य ६ र्द्धं ३ लम्बाट
हतं कृत्वाजातमृणक्षेत्रफलं २४ तंहित्वाजातंक्षेत्रफ-
लं ३६ अथवा भुजौ १०।१७ भूमिः ९ त्र्यस्रेतद्भुजयो
र्योगमित्यादिनालब्धं २१ अनेनभूरूनानस्यात् अस्मा-
देव भूरपनीता शेषार्द्ध मृणगताबाधाद्विवै परी त्येने-
त्यर्थः तथाजाते आबाधे ६।१५ अतउभयत्रापिजातो-
लम्बः ८ फलंच ३६ अथवा ९।१०।१७ बाहूनां योगा
३६ र्द्धं १८ चतुःस्थितं १८।१८।१८।१८ बाहुभिः ९।१०
।१७ विरहितशेष ९।८।१।१८ वधा १२९६ न्मूलं ३६
स्फुटं क्षेत्रफलम् ३६ ऋणाबाधास्थले प्रकारान्तरेण
फलानयनं   त्र्यस्रेतुभुजयोर्भेदं योगनिघ्नं भुवोद्धृतम्

चेत्फलं भूमिनघ्नोर्द्धे भूमिंहित्वाफलेदलं १७९ जायते साक्षयाबाधा भूफलैक्यदलंतथा आबाधात्वधिकस्यैव बाह्वोर्ज्ञेयाविचक्षणैः १८० स्वाबाधाबाहुकृत्योस्तुभेदमूलंतुयद्भवेत् तल्लम्बमुच्यतेतेनचाबाधेगुणितेपृथक् १८१ विश्लेषार्द्धेतयोस्तत्रत्र्यस्रक्षेत्रफलं भवेत्

अथचतुर्भुजादिक्षेत्रेफलानयनविधिः

चतुर्बाह्वादिकेक्षेत्रेबुद्ध्याव्यस्रान्यमादिकान् १८२ कृत्वातत्रततस्तेषांत्र्यस्राणांफलसंयुतिं कृत्वाक्षेत्रफलंतस्यक्षेत्रस्यैवहिजायते १८३ त्र्यस्रेलम्बसमीपस्यकर्णरूपभुजस्यच वर्गेलम्बकृतिंहित्वामूलं भूखण्डमुच्यते १८४ आबाधासिद्धबाहुस्तुतद्भूखण्डमुदीरितम् कोटिंलम्बाभिधंज्ञेयंकर्णवाकल्पयकाउयपीम् १८५ तद्भूस्पर्शितौबाहूबाहूज्ञेयौविचक्षणैः तत्राबाधेचलम्बं चह्यानयेत्तत्फलंखलु १८६ तुल्यबाहुचतुष्कोणक्षेत्रेत्वेकभुजस्यच वर्गेवेदाहतेभेदादेककर्णकृतेःपदं १८७. अन्यत्कर्णोच्यतेघातंयत्तयोरोजकर्णयोः तस्यार्द्धंतत्फ-

क्षेत्राणामाकारज्ञानार्थंत्रिभुजादीनांचिह्नानि. ६३
.लंज्ञेयं क्षेत्रेतुल्यचतुर्भुजे १८८ लम्बघ्नं भूमुखैक्यार्द्धं तुल्यलम्बेचतुर्भुजे यत्तत्फलोन्यतेतुल्यकर्णक्षेत्रेचतुर्भुजे. १८९ .बाहुकोटिवधंप्राग्वद्विज्ञेयंतत्फलंखलु वृत्तबाहुयुतक्षेत्रे वृत्ताकारांशकंफलं १९० पृथक्कृत्वाफलेन्योत्येयुक्त्वाक्षेत्रफलंभवेत् .

अथक्षेत्राणामाकारज्ञानार्थंत्रिभुजादीनांचिह्नानि लिख्यंते

चतुर्भुजः
फ. १०८ सर्वफ. १३८
फल ६००
समकर्णचतुर्भुजः
फलं गणितं ६२५
समकर्णसमलम्ब
दीर्घचतुर्भुजं
विस्तारं ६ दैर्घ्यं ८ क्षेत्रफ ४८
फ. ३०
फ. ७२
फलैक्यंफलं १९८
फल ९६
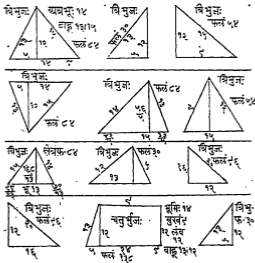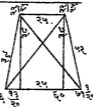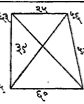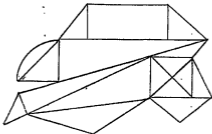
उदाहरणम् यत्र भूमिः शक्रमिता बाहू विश्व तिथिमितौ तत्रक्षेत्र फलंवद यत्र भूमिरिन्द्रमितामुखं नवमितंबाहू सूर्य दिश्चौन्मितौ तत्रक्षेत्र फलंवद यत्रतत्व तत्वपंचाब्धि पंचाश्विमिताः भुजाः २५।२५।२५।२५ खत्रिमितः वा शक्रमित स्त्वेक कर्णस्तत्र विषम कर्णसमचतुर्भुज क्षेत्रफलंवद यत्रविस्तारंषण्मितं दैर्घ्यमष्टोन्मितं तत्र समलस्व समकर्णदीर्घचतुरस्त्रे क्षेत्रफलंवद यत्रभूः श्रुतिसमामुखंशिवं बाहूनखविश्वौत त्रक्षेत्र फलंवद यत्रमुखंक्षोन्मितंवामबाहुः खाब्धिमितः दक्षिणबाहुरष्टांगमितः भूमिः पंचाद्रिमिता तत्र क्षेत्र फलंवद यत्र वाम बाहुर्नन्दत्रिमितः दक्षिण बाहुः द्वर्यस्र प्रमितःअन्यवाम भुजस्तत्वोन्मितः भूमिःषष्टिमितातत्र क्षेत्र फलंवद.

अथक्षेत्रफलात्कोटिभुजानयनं

तुल्यकर्णान्वतुर्बाहुक्षेत्रेक्षेत्रफलं भजेत् १९१ कल्पितेष्टभुजे नैवकोटिः स्यात्कोटितो भुजम् अथस्मोद्विघ्ना

फलादेवं कोटिः स्यात्कोटितो भुजम्

अथ घनफल क्षेत्रफल पृष्टफलानां रूपज्ञान मुच्यते.

सर्वतोवेधविस्तारदैर्घ्यैस्तुल्यं घनं भवेत् तत्खंडगाः निंतुल्यानिजायन्ते बाह्यतः खलु १९३ तुल्यैश्चतुर्भु-जैर्बद्धं तुल्यं कर्णद्वयान्वितम् क्षेत्रं तज्ज्ञीयते तद्वत्पृष्ट-क्षेत्रमुदीरितम् १९४ .

अथविषमगोल विषमवृत्तयोः समगोलसमवृत्त समव्यासकरणक्रम-मुच्यते.

अल्पवृत्तस्थले गोलमधिवृत्तस्थलेतया मापयित्वा तुतद्योगम्मापितस्थानसंख्यया १९५ भक्त्वातत्प-रिधिर्ज्ञेय एवं विषमकुण्डले अल्पाधिव्याससंयोगम्मापितस्थानसंख्यया १९६ भक्त्वासं विस्तृतिर्ज्ञेया तद्वृत्तंकुण्डलोच्यते वाल्पाधिवृत्तसंयोगम्मापितस्थानसंख्यया १९७ उद्धृतंपरिधिर्ज्ञेयइत्यंसर्वत्र

पण्डितैः

अथव्यासज्ञानं

एकप्रांत्यस्थलात्सूत्रमन्त्यप्रांत्यांशकंगतं १९८ वृत्ते

सर्वाधिकंयत्स्यात्तद्व्यासंसमुदीरितम् ।

अथवृत्तव्यासयोरन्योन्यमानयनम्

४९०८८ १५६२५

प॰धि॰ व्यासघ्नाग्निष्टनागाभ्रतानास्तत्वांगवासरैः १९९

परिधी १५६२५

भक्ताः स्तोच्यते व्या॰ वृत्तघ्नानत्वांगवासरैः भक्त्वा

४९०८८

नागो ऽगाभ्रांकवेदैर्व्यासोच्यतेखलु २०० सामान्यपरिधि

३९२७ १२५०

व्यासंभांकाग्निभिर्हत्वा वृत्तंखार्काभिस्तथा तावऽ-

न्योन्यगुणाप्तौस्तस्सामान्येवृत्तविस्तृती २०१ स्थू॰परि॰

२२ ७ परिधिः

व्या॰ व्यासघ्नाः श्रुतयः शैलै भक्ताः स्यात्स्थूलमण्डलः

७ २२

स्थू॰व्या॰ वृत्तंशैलोहतंस्थूलं श्रुत्यासंव्याससीरितम् २०२

उदाहरणं ससोन्मितेव्यासेवृत्तंवद वृत्ताद्व्यासंचोच्य-

परिधिः ७ व्यासः

ताम् व्यासः व्यासः ७ परिधिमानंसूक्ष्मं

२१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$ सामान्यपरिधिः २१ $\frac{१२३९}{१२५०}$

स्थूल परिधिस्तु २२ परिधि २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$ जातंव्यासं

७ सामान्यपरिधि २१ $\frac{१२३९}{१२५०}$ जातंव्यासं ७ परिधि

श्चे२२ इयासः ७ **अथवृत्तक्षेत्रेक्षेत्रफलानयनम्**

वृत्ताऽर्द्धव्यासखण्डघ्नं वृत्तक्षेत्र फलं भवेत् व्यासव-
र्गाहताः युग्मसप्तयुग्मदिवाकरा[१२२७२]ःतत्वषड्बाणैः[१५६२५] भक्ताः
वृत्तक्षेत्र फलं भवेत् उदाहरणं सप्तव्यासोऽमितेवृ-
त्तक्षेत्रे फलंवद न्यासः व्यासः ७ परि-
धिः २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$ क्षेत्रफलम्
३८ $\frac{७५७८}{१५६२५}$

अथगोलेपृष्ठफलानयनम्

व्यासं वृत्ताहतंयत्त द्गोलेपृष्ठफलं भवेत् २०४ नाग[४५०८८]
नागाभ्रता नघ्नंव्यासंविस्तारताडितम् पञ्चनेत्रांग[१५६२५]
घस्राप्तंगोलेपृष्ठफलं भवेत् २०५ उदाहरणम् यद्गो-
लविस्तृतिः शैलातत्पृष्टाख्यं फलंवद न्यासः
व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$ गोलेपृष्टफलं १५३ $\frac{१४६९७}{१५६२५}$

अथगोले घन फलानयनं

स्वघ्नव्यासा हता द्वत्ताः[११६६६]षट्षडंग शिवाहतात् गोष्ट-[४५०६९]
शून्यांकबाणासाद्गोले घनफलं भवेत् २०६ व्यासव-
र्गाहतंव्यासमष्टाष्टा[४५०८८]भ्रांकसागरैः हत्वाषट्तर्कषट्चं-[११६६६]

द्रूचंद्रैस्स्यादेव सम्भजेत् २०७ तत्वषट्पंचषड्घ्न (९२३२६५६२५)
घ्नंकै गोलि घनं भवेत् उदाहरणं यद्गोलव्यासं सप्ततुल्यं-
तद्गोलान्तर्गतं घनफलं वद न्यासः
गोल व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$
स्वघ्नव्यासः ४९ गोलस्यान्तर्गतं घनफलं जातम्-
२१२ $\frac{६९० ३१६०४४}{९२३२६५६२५}$

अथान्योक्तं घनफलानयनम्

गोले विस्तार वर्गघ्नं वृत्तं तर्कोद्धृतं (६) भवेत् २०८ स्थूलं घन-
फलं खेतच्चाऽन्योक्तंचाऽपिलौकिकम् उदाहरणम्
व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{१५४९१}{१५६२५}$ व्यासवर्गः ४९ उक्त
वज्जातं घनफलं स्थूलं १७९ $\frac{२७९६७}{४६८७५}$.

अथ वृत्तक्षेत्रस्य क्षेत्रफलोपपत्तिक्रमोविरच्यते.

वृत्तव्यासमभिन्नेन तद्व्यासेनैव सम्भजेत् २०९ ल-
ब्धेनैकादिकं पूर्णं विस्तारान्तं पृथक् पृथक् कृत्वा विस्तृ-
तयोर्ज्ञेयास्तेषां कृत्वाच कुण्डलान् (परिधीन्) २१० एकविस्तार
जंवृत्तखण्ड (अर्द्ध) मेकफलं मतम् द्वितीय व्यासजंवृत्तमेकैः

व्यासज कुण्डले २११ युक्त्वा युग्मोद्धृतं लब्धं तद्द्वितीयं फलं मतं तृतीयव्यासजं वृत्तं द्वितीयव्यासजेन तथा २१२ वृत्ते युक्त्वा च तत्खण्डं तृतीयं फलमुच्यते चतुर्थव्यासजं वृत्तं तृतीयव्यासजेन तथा २१३ वृत्ते युक्त्वा तदर्द्धं च तच्चतुर्थं फलं मतं एवं स्वस्वसमीपादिजं युक्त्वाऽर्द्धं फलं भवेत् २१४ प्राग्व्यासघ्नं फलैक्याऽर्द्धं वृत्तक्षेत्रफलं भवेत् वृत्तक्षेत्रफलं यत्त द्वृत्ते पृष्ठफलम्मतं २१५ यथा व्यासः $७\frac{१}{२}$ अभिन्नेन ७ भक्तः लब्धं $१\frac{१}{१४}$ अनेनैकं १ हत्वा प्रथमव्यासः $१\frac{१}{१४}$ तेनैव युग्मं हत्वा द्वितीय व्यासः $२\frac{१}{७}$ एवं तृतीयव्यासः $३\frac{३}{१४}$ चतुर्थ $४\frac{२}{७}$ पंचम $५\frac{५}{१४}$ षष्ठ $६\frac{३}{७}$ सप्तम $७\frac{१}{२}$ प्रथमव्यास $१\frac{१}{१४}$ स्वपरिधिः $\frac{७३६३२}{२१८७५}$ प्रथमफलं $\frac{३६८१६}{२१८७५}$ द्वितीयव्यास $२\frac{१}{७}$ स्वपरिधिः $\frac{१४७२६४}{२१८७५}$ द्वितीयफलं $\frac{११०४४८}{२१८७५}$ तृतीयव्यास $३\frac{३}{१४}$ स्वपरिधिः $\frac{२२०८९६}{२१८७५}$ तृतीयफलं $\frac{३६८१६}{४३७५}$ वा फलं $\frac{१८४०८०}{२१८७५}$ चतुर्थव्यास $४\frac{२}{७}$ स्वपरिधिः $\frac{२९४५२८}{२१८७५}$

चतुर्थफलं २५७७१२/२१८७५ पंचमव्यास ५ ५/१४ स्यपरिधिः |७३६३३/४३७५| वा पंचमपरिधिः ३६८१६०/२१८७५ पंचमफलं ३३१३४४/२१८७५ षष्ठव्यास ६ ३/७ स्यपरिधिः ४४१७९२/२१८७५ षष्ठफलम् ४०४९७६/२१८७५ सप्तमव्यास ७ १/२ स्यपरिधिः |७३६३२/३१२५| वासप्तमपरिधिः ५१५४२४/२१८७५ सप्तमफलम् ४७८६०८/२१८७५ सर्वफलैक्या १८०३९८४/२१८७५ ८२ |९०१९९२/२१८७५| सौक्ष्मफ. ४४ ५४९८८/३०६२५ आदिव्यास १ १/१४ ३२ एवंजातं वृत्तक्षेत्रफलम् १३५२९८८/३०६२५

एतस्मिस्त्वन्तिमंव्यासं वृत्तव्यासं समं भवेत् वृत्तोत्था-विस्तृतिर्भिन्नायत्र तत्र विचक्षणौः २१६ भिन्न भागान्वितस्यैव नान्त्यं कोष्ठंतु कल्पयेत्

अथगोलस्यपृष्ठफल घनफलयोरुपपत्तेरानयनक्रमउच्यते

वृत्तस्यांऽघ्रि(४)लवंचापसंख्यावृत्तदले भवेत् २१७ अभिन्नेष्वास(चाप)संख्याभि(इष्वासश्चापः)श्चापसंख्याविभाजिता अभिन्नेष्वास(चापः)पर्य्यन्तं लब्धमेकादिभिर्हतम् २१८ कृत्वापृथक्पृथक्चापाः स्युस्तेषांमौ(ज्या)र्विकाफलान् आनयेत्ति

जसांनि ध्येतत्फलं प्राक्‌फलान्वितम् २१९ फलार्द्ध विस्तृतिर्ज्ञेया सर्वे विस्तृतयो बुधैः नागाष्टाभ्रांकवेद[४९०८८] घ्नास्तत्वषड्[१५६२५] दिनभाजिताः २२० स्युर्वृत्तास्ते पृथङ्गि‍घ्ना विस्तारैः सागरो[४]द्धृताः लब्धयोगं तु तद्गोल[गोलार्द्ध]खण्डे घनफलोच्यते २२१ वृत्तानां संयुतिर्गोलखण्डे पृष्ठफलोच्यते अर्द्धयुग्माहतं[२] कृत्वा पूर्णगोलफलं भवेत् २२२ यथा वृत्तं ३६० वृत्तार्द्ध १८० चापसंख्या ९० अभिन्नधनुस्संख्या ९० भिन्नचापसंख्या ९० विभाजिता लब्धम् १ अनेनैकादिकमभिन्नधनुः पर्य्यन्तं हत्वा चापाः स्वांकसमाः ९० जाताः १।२।३।४ ।५।६।७।८।९।१०।११।१२।१३।१४।१५।१६ ।१७।१८।१९।२०।२१।२२।२३।२४।२५।२६। २७।२८।२९।३०।३१।३२।३३।३४।३५।३६।३७ ।३८।३९।४०।४१।४२।४३।४४।४५।४६।४७ ।४८।४९।५०।५१।५२।५३।५४।५५।५६।५७ ।५८।५९।६०।६१।६२।६३।६४।६५।६६।६७

६८।६९।७०।७१।७२।७३।७४।७५।७६।७७।७८।७९।८०।८१।८२।८३।८४।८५।८६।८७।८८।८९।९०। एवंक्रमादेषां जीवाफलानिचयाः प्रथमस्यज्या भागमुखा १।५९।५९ द्वितीयस्य ३।५९।५७ तृतीयस्य ५।५९।५० चतुर्थस्य ७।५९।३६ पंचमस्य ९।५९।१३। एवंसर्वेषांज्ञेयाः प्रथमकोष्ठात्पूर्वं शून्यकोष्ठं तत्फलंच शून्यं० प्रथमकोष्ठफलशून्यकोष्ठफलयोरैक्यात् १।५९।५९ इदं प्रथमकोष्ठव्यासं जातंभागमुखं ०।५९।५९।३० द्वितीयकोष्ठ ३।५९।५७ प्रथमकोष्ठ १।५९।५९ फलयोगात् ५।५९।५६ इदं द्वितीयस्यव्यासं २।५९।५८ द्वितीय तृतीय योगार्द्धं तृतीयव्यासं ४।५९।५३।३० एवंचतुर्थव्यासं ६।५९।४३ पंचमव्यासं ८।५९।२४।३० एवंसर्वेव्यासाः भवन्ति परिधीनांयोगंपृष्ठफलं क्षेत्रफलानांयोगंघनफलंगोलार्द्धे भवति तद्द्विघ्नं पूर्णफलं भवति एवंपंचकोटयाद्विः ५००००००० वृत्तगोलजेनघनफलेन

तथापृष्ठफलेनानुपाताद्गोलस्यघनफलं पृष्ठफलं चा-
नयेदिति. **अथस्थूलजीवाद्यानयनमुच्यते**
वृत्तंचापोननिघ्नंतुघ्नबाद्याह्वयमीरितम् वृत्तवर्गा-
हताअक्षा वेदांशास्त्राद्यवर्जिताः २२३ वेदांशास्त
त्फलेनासमाद्यविस्तारयोर्वधं स्थूलज्याजायते.
*जीवाव्यासयोगान्तराहतेः २२४ मूलोनव्यासख-
एडंतुसूक्ष्मज्याव्यासजंस्फुटं [शर] बाणंस्यात्सूक्ष्मबा
णोनाद्व्यासात्[सूक्ष्म]सूक्ष्मशराहतात् २२५ मूलंद्वि[२]घ्नंस्फु-
टज्या[सूक्ष्म]स्यात्सूक्ष्मज्याऽर्द्ध[वर्ग]कृतिं भजेत् सूक्ष्मेषुणा[शरेण]फ-
लंसूक्ष्मबाणाढ्यंव्यासमुच्यते २२६ तुर्य्यांशंवृत्त
वर्गस्य पंचघ्नं[४] जीवयाहतं वेदघ्नव्याससंयुक्तजीव-
यासंफलंभवेत् २२७ तत्फलंवृत्तवर्गस्यपादांशेपरि

*जीवाबाहुः व्यासः कर्णः अनयोर्वर्गान्तरं कोटिज्यावर्गः तज्ज्या-व्यासयोर्योगान्तरघातसमः तन्मूलं सूक्ष्मकोटिज्यास्यात् सूक्ष्म ज्याव्यासयोः योगान्तराहतेः मूलं सूक्ष्मकोटिज्यास्या भुजज्यैवं तथा एवं कोटिज्योत्थासूक्ष्म भुजज्यास्यात् सूक्ष्मकोटिज्यां वा भुज-ज्यां व्यासेहित्वातत्खण्डं सूक्ष्मशरस्यात्

वर्जयेत् शेषमूलोनितं वृत्तखण्डं चापमुदीरितं २२८ स्थूलं चेन्मौर्विकाचापसूक्ष्मं सूक्ष्मज्यकायदि अत्रै- तत्कार्मुकं स्थूलं विज्ञेयं गणकोत्तमैः २२९ वृत्तं तत्र स्त्रपूर्वाणां तुल्यानां कोणसंख्यया भक्तस्तत्परिधिश्चा- पंज्ञेयं तच्चापमौर्विकाम् २३० दैर्घ्यमुक्तं तयैकैककोणस्यैव हितत्तया एकैकस्य भुजस्यैव परिमाणं निगद्यते २३१ यथाव्यासः ७ वृत्तस्थूलं २२ धनुः ३ आद्यः ५७ वृत्तस्य २२ वर्गः ४८४ पंचाहतः २४२० वेदाप्तः ६०५ आद्यहीनः ५४८ वेदाप्तः फलं १३७ आद्य५७ विस्तार ७ योर्वधं ३९९ फलेन १३७ भक्तं लब्धं स्थूल ज्या २ $\frac{१२५}{१३७}$ अथयथा व्यासः १० जीवा ६ योगः १६ अन्तरं ४ घातः ६४ मूलं ८ व्यासे १० हित्वार्द्धे १ शरः १ व्यस्ताज्जीवा ६ व्यासश्च १० अथयथा व्यासः १४ जीवा ४ परिधिः ४४ वर्गः १९३६ वेदांशः ४८४ पंच- घ्नः २४२० जीवया ४ हतः ९६८० वेदघ्नव्यासः ५६ जीवा ४ युक्तं ६० अनेन तद्भक्तं फलं $\frac{४८४}{३}$ वृत्त २२

वर्ग१९३६ पादे $\frac{४८४}{१}$ हीनान्मूलं वृत्तार्द्धे हित्वा स्थूलं धनुः वा ४ न्यासः न्यासः

न्यासः न्यासः न्यासः
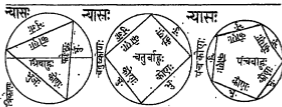
अथसूचनम्

सूक्ष्मंजीवादिकंर्म्मचसूक्ष्मवर्गपदंतथा सूक्ष्मंधन पदंचाग्रेज्योत्पत्तौकथयाम्यहम् २३२ उद्देशकसमं शशीनांचक्रवृत्तेतुकोणाः खांगगुणाःस्मृताः तास्मि-न्नर्द्धांशबाहुज्यात्वेककोणज्यकाभवेत् २३३ तत्राऽ र्थाज्याकलाषष्टितुल्या ज्ञेया विचक्षणैः

अथ बंधमुखधनहस्ताकारस्यभा- ण्डस्यक्षेत्रफलानयनम्

वेधविस्तारयोगघ्नद्वि घ्नदैर्घ्येणसंयुतम् २३४ वेधः विस्तारयोर्द्वि घ्नघातंकृत्वाविचक्षणैः तद्घनाकार-

भाण्डस्यज्ञेयंक्षेत्रफलंखलु २३५ अत्पावं विस्तारे २ दैर्घ्ये २४ वेधे ३ तस्यक्षेत्रफलं ५२ भवति अथवाक्षेत्रफलानामैक्यात्षड्भक्तान्मूलेविस्तारादीनांबन्धमुखकस्यसममानंस्यात् अथवाप्रबन्धमुखानां क्षेत्रफलैक्यात्तर्कांशास्त्यष्टांशाङ्कोनान्मूलंबृहदेकभाण्डस्य बन्धमुखकस्यसममानंस्यात् बंधमुखानांक्षेत्रफलैक्यांनर्कांसंस्वांगांशाभ्विनान्मूलंबृहदेकभाण्डस्याबन्धमुखकस्यसममानंस्यात् . इतिक्षेत्रव्यवहारः

अथ खातव्यवहारः

अथ वेधादिपरिज्ञानंविधीयते नीचत्वमुच्चतापिण्डं गम्भीरंवेधमुच्यते सर्वत्रविषमक्षेत्रेस्वस्वजातिस्थलेषुच २३६ मापयेन्मापितैक्यन्तुमापितस्थानसंख्यया भक्त्वायथोचितंतुल्यंतल्लब्धंजायतेखलु २३७ दैर्घ्यविस्तारवेधानां घातंघनफलम्भवेत् क्षेत्राभिधंफलंवेधाभिघ्नंघनफलम्भवेत् २३८

अथखाते घनफलानयनम्

वेधक्षेत्रवधं तुल्यखाते घन फलं भवेत् उदाहरणं यस्य खातस्य त्रिषुस्थानेषु दशैः शिवैः सूर्यैस्तुल्याः दैर्घ्याः १०।११।१२ पंचैस्तर्कै रगैस्तुल्याः विस्ताराः ५।६।७ युग्माभ्यांत्रिभिर्वेदै रुन्मिताः वेधाः २।३।४ स्युस्तस्य घन फलम्वद न्यासः

७ १२ विषम ६ स्वातः ५
४ ११ ३ २
खातदर्शनं १०

११
६ तदेवसम खातः ६
वेधः ३
११

उक्तवत्करणात्समखाते दैर्घ्यं ११ विस्तारं ६ वेधः ३ एषांघातं घनफलम् १९८

अथ वाटिकादि खातस्य घनफलानयनं

तलजंमुखजार्द्धंच क्षेत्रंवे धाभिमर्द्दितम् २३९ रू त्वानयोस्तु संयोगं फलंस्या द्वाटिकाघनम् तुल्यखात फलत्र्यंशः सूचीखातेफलम्मतम् २४० उदाहरणं यस्याः वाप्याः मुखेदैर्घ्यं हस्तैः सूर्योन्मितं तथाविस्तारेदश हस्तोन्मितं तलेदैर्घ्यंतर्कोन्मितं विस्तारं पंचहस्तोन्मितं वेधंसप्त हस्तोन्मितंतस्याः घनफलंवद

न्यासः

दै ३ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ वि $\frac{5}{2}$ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ घन $\frac{105}{2}$	दै १२ दै ६ क्षेत्र १५ घनं $\frac{105}{2}$ दै ६	दै ३ क्षे $\frac{15}{2}$ घन $\frac{105}{2}$ वि $\frac{5}{2}$ क्षेत्र $\frac{15}{2}$
क्षेत्र १५ १० घनं $\frac{105}{2}$	वि ५ क्षेत्र ३० पूर्णघन वेधः ७ घनं २१०	वि ५ क्षेत्र १५ घनं $\frac{105}{2}$ ५
३ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ $\frac{5}{2}$ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ घ $\frac{105}{2}$	दै ६ क्षेत्र १५ घनफ $\frac{105}{2}$ दै १२	३ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ $\frac{5}{2}$ क्षेत्र $\frac{15}{2}$ घन $\frac{105}{2}$

सर्वघनफलैक्यम् ६३०

मुखे दैर्घ्यं १२ विस्तारं १० तले दैर्घ्यं ६ विस्तारं ५ वेधः ७ तलजं क्षेत्रफलं ३० मुखजं क्षेत्रफलार्द्धं ६० तौ क्षेत्रफलौ वेधघ्नौ जातौ २१०।४२० अनयोर्योगम् ६३० घनहस्तफलं ६३० उदाहरणं यस्य समखातस्य दैर्घ्यं हस्त द्वयं तथा विस्तारं हस्तद्वयं वेधं तर्कहस्तोन्मितं तस्य घनफलं वद तत्तुल्यस्य सूचीखातस्य घनफलं वद तथा यस्य वृत्तखातस्य व्यासं समो न्मितं वेधं वेदोन्मितं तस्य घनफलं वद तथा वृत्तखातस्य सूचीखातफलं वद न्यासः [२ वेधं ६ २] दैर्घ्यं २ वि-

स्तारं २ वेधः घनफलं २४ घनहस्ताः २४ सूचीखात फलार्थं न्यासः दैर्घ्यं २ विस्तारं २ वेधः ६ घनफलं ८ अथ वृत्तखातफलार्थं न्यासः व्यासः ७ वेधः ४ परिधिः २१ $\frac{९५४९१}{९५६२५}$ क्षेत्रफलं ३८ $\frac{७५७८}{९५६२५}$ घनफलं १५३ $\frac{१४६८७}{१५६२५}$ अथवृत्त सूचीखातफलार्थं न्यासः व्यासः ७ परिधिः २१ $\frac{९५४९१}{९५६२५}$ वेधः ४ घनफलं ५१ $\frac{१४६८७}{४६८७५}$ इतिखातव्यवहारः

अथ चितिव्यवहारः अथभित्तेर्घनफलानयनम्

हत्वाक्षेत्रफलं भित्तेरुच्छ्रयेण घनं भवेत्
भित्तिश्चेदिष्टिकानां तु ह्यीष्टिकाघन भाजितं २४१
भित्तेर्घनफलं भित्तेरिष्टिकानाम्मितिर्भवेत् स्युस्तरा
उच्छ्रयं भित्तेरिष्टिकोच्छ्रयभाजितम् २५२ एवमश्म
चिते रश्मान् विज्ञेयं पण्डितोत्तमैः उदाहरणं यस्याः
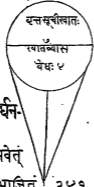
इष्टिकायाः दैर्घ्यपादोनैकहस्तोन्मितम् विस्तारमर्द्धहस्तोन्मितं वेधंहस्ताष्टमांशंचेदिष्टिकाघनंवद यस्यां भित्तौदैर्घ्यंवेदमितंहस्तैर्विस्तारंत्रिकरोन्मितं वेधंयुग्मोन्मितं तत्रचितिघनंचिता विष्टिका संख्यांचवद इष्टिकान्यासः ▭ दैर्घ्यं $\frac{३}{४}$ विस्तारं $\frac{१}{२}$ वेधः $\frac{१}{८}$ इष्टिकाघनं $\frac{३}{६४}$ चितिन्यासः दैर्घ्यं ४ विस्तारं ३ वेधः २ भित्ते र्घनफलम् २४ इदमिष्टिकाघनेन $\frac{३}{६४}$ भक्तंचिता विष्टिकामितिः ५१२ चितौतराश्च १६ एवंपाषाणाश्चयेपि इति चितिव्यवहारः समाप्तः

अथक्रकच व्यवहारः

दैर्घ्यंवेधाहतंदारो रेकाद्यैर्दारणस्थलैः २४३ हत्वाक्षेत्रफलंसर्वपट्टानांजायतेखलु उदाहरणम् यद्दारोरेकपट्टस्यपिण्डंमूले हस्तोन्मितमग्रेभूपांगुलोन्मितंदैर्घ्यं त्वेकत्रांगहस्तोन्मितमन्यत्राब्धिकरोन्मितं तत्स्थान्नचतुष्केषुदार्यतेचेन्तत्पट्टानां क्षेत्रफलंक्यंवदन्यासः
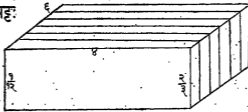
दैर्घ्य ६ दैर्घ्य ४ पिण्डे $\frac{१}{१}$ $\frac{२}{३}$ दारणस्थानसंख्या ४ अत्र दैर्घ्ययोर्योगं १० द्विभक्तं दैर्घ्यः ५ पिण्डयोगं $\frac{५}{३}$ द्विभक्तंपिण्डः $\frac{५}{६}$ दैर्घ्यपिण्डाहृतिः $\frac{२५}{६}$ एकाढ्यदारणस्थलै ५ र्गुणिताः $\frac{१२५}{६}$ तत्पट्टानांक्षेत्रफलयोगं जातं $\frac{१२५}{६}$ हरभक्तं २० $\frac{५}{६}$.

अथक्रकचान्तरक्रमम्

वेधविस्तारयोर्घातमेकाढ्यैर्दारणस्थलैः २४४ हत्वातिर्य्यक्तयादारुर्दार्य्यतेचेत्फलं भवेत् उदाहरणं यस्यैक पट्टस्यदारो र्विस्तारं सार्द्ध हस्तोन्मितं पिण्डहस्तद्वयं तत्स्थानत्रयेषुतिर्य्यक्तया विस्ताररूपेणदार्य्यतेचेत्तत्पट्टानांक्षेत्रफलंसर्व्वत्र

पट्टः

न्यासः $\frac{३}{२}$ $\frac{२}{१}$ दारणसंख्या

३ सैका ४ पिण्डः २ विस्तारः $\frac{3}{2}$ वधं ३ सैक दारण घ्नं १२ क्षेत्रफलैक्यम् १२

अथान्योन्यफलानयनविधिरुच्यते

नीचोच्चकुलयोर्मध्येय द्गुणस्त द्घनाहतम् २४५ उत्तमस्य घनंतत्तु नीचजातिघनं भवेत् नीचोच्चवंशयोर्मध्ये यद्गुणंतद्घनोद्धृतम् २४६ नीचजातिघनंलब्धमुच्चजातिघनोच्यते यद्गुणंवंशयोर्मध्ये तद्वर्गेणसमाहतम् २४७ उच्चक्षेत्रफलंतत्रनीचक्षेत्रफलोच्यते यद्गुणं कुलयोर्मध्येतत्कृत्यापरिभाजितम् २४८ नीचक्षेत्रफलं लब्धमुच्चक्षेत्रफलोच्यते उच्चजातिघनान्नैव नीचक्षेत्रफलं भवेत् २४९ नीचक्षेत्रफलाच्चापितूत्तमस्य घनंनहि उच्चक्षेत्रफलात्तद्वन्नीचजातिघनंनहि २५० नीचवंशघनाच्चापितूच्चक्षेत्रफलंनहि.

अथकाष्ठविदारणकर्मणिभाटकफले क्षेत्रफलज्ञानमुच्यते.

वेधदैर्घ्याहतिर्दारोरभ्यस्त दारणस्थलैः २५१ दारणी-

यफलंज्ञेयंतद्विदारणाकर्म्मणि वेधविस्तारयोर्घात
मभ्यस्तंदारणस्थलैः २५२ तिर्य्यक्तयातुतद्दारोदार
णेतत्फलं भवेत् उदाहरणं यस्यैकपट्टस्य दारोदैर्घ्यपं-
चहस्तोन्मितं पिण्डंहस्तद्वयं तत्स्थानत्रयेषुदैर्घ्यरू-
पेणदार्य्यते चेत्तत्राटकायसैत्रफलैक्यंवदन्यासः दै-
र्घ्य: ५ वेधः २वर्धः १० दारणस्थानैः ३ हत्वाजातंदा-
रणीयफलम्३० उदाहरणं यस्यैकपट्टस्यदारोःपि-
ण्डंहस्तद्वयोन्मितं हस्तोन्मितंतुविस्तारं तात्तिर्य्यक्त
याचतुर्षुस्थानेषुदार्य्यते चेत्तद्दारणीयफलंवद न्या-
सः पिण्डः२ विस्तारं१ वर्धं२ दारणस्थानैः४ हत्वा-
जातं दारणीयंफलम्८ इतिक्रकचव्यवहारः

अथराशिव्यवहारः

सभ्येधान्यादिराशीनांयत्सूत्रंमग्रवृत्तयोः २५३ त-
द्वर्गाद्वृत्तजंव्यासखण्डवर्गोनितात्पदम् वेधःस्याद्वृ
त्त षष्ठांशवर्गघ्नेधवधंबुधैः २५४ स्थूलंघनफलंज्ञे-
यंवावृत्तव्यासयोर्वधं वेधघ्नंभास्करासंस्यात्सूक्ष्मं

राशिंघनंफलम् २५५ उदाहरणम् यस्य धान्यादिरा-
शेर्वृत्तं द्वादशहस्तोन्मितं वेधं सत्र्यंशैकहस्तोन्मितं
तस्य घनफलंवद न्यासः राशिः परिधिः १२
वेधः ४/३ स्थूलं घनफलं १६/३ परिधिः १२ व्यासः
४६८७५/१२२७२ घनफलं ४६८७५/९२०४
सः ३ १००५९/१२२७२ सूक्ष्मं घनफलं ५ ८५५/९२०४

अथपादोनार्द्धपादराशीनां फलानयनमुच्यते

सत्रिभागैकयुग्माब्धिनिघ्नात्तुपरिधेः फलम् स्यात्पादोना
र्द्धपादांशराशेःस्वगुणभाजितम् २५६ उदाहरणं यद्रा
शिवृत्तंद्वादशहस्तसमं तद्राशेः पादोनार्द्धपादांशघनफ-
लान्वद न्यासः पादोनं ९ पादोनवृत्तं ९ तद्गुणकः
४/३ गुणघ्नंपादोन वृत्तंपूर्णपरिधिः १२
तस्मात्प्राग्वज्ज्ञातं घनफलं ५ ८५५/९२०४ गुणं
४/३ भक्तंजातंघनफलम् ३ १००५९/१२२७२ अथार्द्धराशेः
न्यासः अर्द्धराशिः ६ गुणः २ पूर्णपरिधिः १२ तद्घन
फलं ५ ८५५/९२०४ गुणः २ भक्तंजातंघनफलं २ ३३५३/६१३६
अथपादराशेः न्यासः पादं ३ गुणः ४ पूर्णपरिधिः

१२ तद्घनफलं ५ $\frac{८५५}{६२६४}$ गुणः ४ भक्तं जातं पादराशे
र्घनफलं १ $\frac{३३५३}{१२२७२}$ **अथराशिफलोपपत्तिरुच्यते**
भक्त्वावेधमभिन्नेनतेनवेधेनयत्फलम् तेनचैकादिभि
घ्नेनव्यासंहत्वासमुद्धरेत् २५७ पूर्णवेधेन विस्ताराःसु
वैधान्तमितिक्रमात् विस्तारमन्तिमंचात्रपूर्णव्यास
समंभवेत् २५८ भिन्नांशयुक्तवेधस्यनान्तिमंकोष्टमा-
चरेत् शून्यवेधस्यविस्तारव्यत्नौशून्यौस्मृतौबुधैः२५९
शून्यंप्रथमयोर्व्यासयोगंयुग्मोद्धृतंफलम् तज्ज्ञेयंप्रथमं
चाथविस्तारंप्रथमस्यच २६० द्वितीयव्याससंयुक्तंकृ
त्वार्द्धस्याद्वितीयकम् द्वितीयव्याससंयुक्तांतृतीयविस्तृ
तिंतथा २६१ कृत्वार्द्धंतत्तृतीयाख्यंविज्ञेयंगणकोत्त-
मैः तृतीयविस्तृतिंयुक्त्वा चतुर्थविस्तृतौबुधैः २६२
कृत्वाखण्डंचतुर्थाख्यंस्यात्फलंचैवमेवहि तत्पूर्वव्या-
सखंडंतुफलमाद्याह्वयंमतम् २६३ द्विघ्नमाद्यंध्रुवं
ज्ञेयमाद्यंतद्ध्रुवकान्वितं द्वितीयाख्यंफलंज्ञेयंताद्विती-
यध्रुवान्वितं २६४ तृतीयाख्यंफलंज्ञेयं तृतीयंचध्रुवा

वान्वितं न्चतुर्थारव्यंफलंज्ञेयमेवंसर्वे थवाफलाः २६५

(४९०८८) अष्टाष्टाभ्रांकसिंधुघ्नास्तेतेस्वस्वफलाभिधाः तत्वषड्वा (१५६२५) सरैर्भक्ता (परिधयः) जायन्ते कुण्डलाःखलु २६६ कुण्डलव्यासयो (परिधि)

र्घातंवेदाप्तं (४) क्षेत्रमीरितम् क्षेत्राणांसंयुतिंकृत्वास्यात्तद्राशि

घनंफलम् २६७ कुण्डलानांयुतिश्चात्रराशेः पृष्टफलंम-

घेत् वेधवृत्तवधार्द्धं वाराशेः पृष्टफलंभवेत् २६८ यथारा

शिपरिधिः ३६ व्यासः $\frac{५६२५००}{४९०८८}$ वेधः ४ अभिन्नवेधेन

४ भक्तः फलं १ एवमुक्तवद्वेध ४ पर्य्यन्तव्यासाः प्रथम

व्यासः $\frac{१४०६२५}{४९०८८}$ द्वि० व्या० $\frac{२८१२५०}{४९०८८}$ तृ० व्या० $\frac{४२१८७५}{४९०८८}$

चतुर्थव्यासः $\frac{५६२५००}{४९०८८}$ स्पष्टव्यासा एवफलानि अग्रो

पयोग्यानि प्रथमफलम् (व्यासः) $\frac{१४०६२५}{९८१७६}$ द्वि० फ० (व्यासः) $\frac{४२१८७५}{९८१७६}$

तृती० फ० (व्यासः) $\frac{७०३१२५}{९८१७६}$ चतुर्थफलम् (व्यासः) $\frac{९८४३७५}{९८१७६}$ अथ-

कुण्डलानि प्र० (परिधिः) $\frac{६९०३}{१५३४}$ द्वि० (परिधिः) $\frac{२०७०९}{१५३४}$ तृती० (परिधिः) $\frac{३४५१५}{१५३४}$

चतुर्थ० (परिधिः) $\frac{४८३२१}{१५३४}$ अथक्षेत्रफलानि प्रथमः (क्षेत्रफ०) $\frac{९७०७३४३७५}{६०२४०७९३६}$

द्वि० (क्षेत्रफ०) $\frac{८७३६६०९३७५}{६०२४०७९३६}$ तृती० (क्षेत्रफ०) $\frac{२४२६८३५९३७५}{६०२४०७९३६}$ चतुर्थ०

(क्षे० फ०) $\frac{४७५६५९८४३७५}{६०२४०७९३६}$ क्षेत्रफलैक्यंराशेर्घनफलम्

८१५४१६८७५००
६०२४०७९३६

हरभक्तं जातं १३५ $\frac{५४१५४०३५}{१५०६०१९८४}$ घनफलं

१३५ $\frac{५४१५४०३५}{१५०६०१९८४}$ अथवा व्यासवृत्ताहतिः $\frac{२०२५००००}{४९०८८}$ व्याः $\frac{५६२५००}{४९०८८}$ वृत्तं ३६ घातः

अस्यास्त्र्यंशः राशेर्घनफलं वा १३७ $\frac{१५५९}{३०६८}$ राशेः पृष्ठ-

फलं ७२।। इष्टाऽकस्याऽधमंकुलंकृत्वा तस्य फलात्फलं

इष्टाऽकस्यानयित्वा तु तत्सूक्ष्मं जायते फलं २६९

अथ राशेः स्थूलफलोपपत्तिः

वृत्तराश्यंशकं यत्तद्विस्तारं स्थूलमुच्यते तेन घ्नं वृत्तपादांशं (व्यासे, परिधेः ४)

स्थूल क्षेत्रफलं भवेत् २७० क्षेत्रं वेधाहतं कृत्वा वृत्तखात

समं फलम् विज्ञेयं तद्गुणैर्भक्तं स्थूलं राशिफलं भवेत् २७१

यथा राशिपरिधिः ३६ स्थूलव्यासं १२ वृत्तपादं ९ वेधः ४

वृत्तपादाहतं व्यासं वृत्तक्षेत्रफलं १०८ वेधाहतं वृत्तखा-

तसमं घनफलं स्थूलं ४३२ तत्र्यंशं वृत्तखातस्य सूचीखा-

तसमं राशेः स्थूलं घनफलम् १४४ इति राशिव्यवहारः समा०

अथ छायाव्यवहारः

छाययोः कर्णयोश्चाऽपि भेदयोर्वर्गयोस्तयोः भेदाप्तं द्विघ्नं

शंकोस्तु वर्गलब्धिस्तदुच्यते २७२ सैकलब्धेः पदेन घ्नं

कर्णयोरन्तरंद्विधा छाययोरन्तरेणोनयुक्तमर्द्धं प्रभेस्मृ
ते २७३ छाययोर्योगवर्गेतु कर्णयोरन्तरस्यच वर्गस्यैवा-
न्तरं कृत्वा तेनाप्तं द्विघ्नशंकुजं २७४ वर्गितत्सैकलब्धस्य
मूलं कर्णान्तराहतम् [१२] द्विस्थं भैक्येन विश्लेषयोगमर्द्धं
प्रभेस्मृते २७५ कर्णयोश्छाययोश्चैव योगवर्गान्तरोद्धृ-
तम् चतुर्गं द्विघ्नशंकोस्तु लब्धस्यैकान्तरात्पदं २७६ कर्ण
योगाहतं द्विस्थं भैक्येनाऽयोगसंयुतिम् [पर्यायोगेन] कृत्वा खण्डे
प्रभेस्यातां छाययोऽरन्तरस्यच [ऽन्तरस्य] २७७ वर्गैकर्णैक्यवर्गस्य
भेदं कृत्वा हरो भवेत् द्विघ्नशंकुकृतिं भक्त्वा छेदेन फल
रूपयोः २७८ भेदमूलाहतं कर्णयोगं द्विस्थापितं तया
भाभेदेनान्तरद्युतिं कृत्वाच्याऽर्द्धे प्रभेस्मृते २७९ उदा-
हरणम् एकदीपप्रकाशे षोडशषोडश [१६] [१६] भागांकितयोः
कीलयोश्छाययोरन्तरमष्टेन्दु [१८] प्रमितं कर्णयोरन्तरं श-
क्र [१४] प्रमितंचेत् छायेवद अथवा भैक्यद्व्यब्धि [छायायोग] [४२] मितं कर्णा
न्तरं शक्रोन्मितं [१४] चेत् छायेवद अथवा भायोगं [छा:] द्व्यब्धिमि- [४२]
तं कर्णयोगं वेदास्ससमं [५४] चेत् छायेवद अथवा छायान्तरं [१८]

नागेन्दुमितं कर्णयोगं वेदाक्षि प्रमितं चेत् छायेवद न्यासः
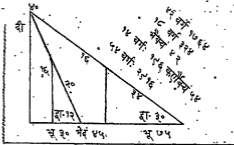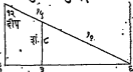
शंकुः १६ शंकुः १६ भान्तरं १८ कर्णान्तरं १४ अनयो-र्वर्गान्तरेण १२८ संद्विघ्नशंको ३२ वर्ग १०२४ लब्धं ८ सै-कं ९ मूलं ३ घ्न कर्णान्तरे ४२ भान्तरं १८ युक्तोनार्द्धे जाते छाये ३०।१२ कर्णौ ३४।२० अथवा शंकू १२।१२ भांत रं ४ कर्णान्तरं २ छाये ५।९ कर्णौ १३।१५ कर्णयोगः २८ वर्गः ७८४ छायायोग १४ वर्गः १९६ द्विघ्न शंकु २४ वर्गः ५७६ छायान्तर ४ वर्गः १६ कर्णान्तर २ वर्गः ४

अथ छायान्तरक्रमः
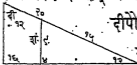
नाविपुक् दीपकौच्च्यासंशंकु दीपतलान्तरभूशंकुघ्नशं-कुभाझेया दीपशंकुतलान्तरभूर२८० शंकुघ्न भाहृतं

शंकुयुक्तं दीपोच्चमुच्यते दीपोच्चनरयोर्भेदं कृत्वा तच्छाययाहृतम् २८१ तत्कीलासंफलं दीपकीलयोःस्या-न्तलान्तरम् भाग्रयोरन्तरघ्नाभा भाभेदाप्ताधराभवेत् २८२ तद्भूमिनरयोर्घातं भासंदीपोच्चमुच्यते शंकु-घ्नावस्तुभाशंकोराभयाप्ताफलं भवेत् २८३ तद्वस्तो रुच्चताज्ञेया वस्तुघ्नाशंकुभाथवा तद्वस्तोराभयाभ-क्ताशंकुः स्यादनुपाततः २८४ दृक्सूत्रंदृष्टिकर्णः स्याद्भाभूबाहुश्च भूर्भवेत् कोटयग्रंदृग्गृहंस्वेष्टदेशं-तुल्यक्षितौभवेत् २८५ तद्दृग्गृहन्तुशैलाग्रंवक्षाग्रंदीप-कस्थलं छायाग्रेस्वस्थलंकिम्वाकोटयग्रे स्वस्थलंभ-वेत् २८६ कोटयग्रेस्वस्थलंयत्र छायाग्रे दृग्गृहं भवेत् तद्दीपोच्चकृतौदीपतलभाग्रान्तरस्यच २८७ वर्गमा-ढ्यंचतन्मूलंदृक्कर्णस्तदुदीरितम् गम्यागम्यदृग्गृहान्तं भेदं तत्स्वस्थलाद्भवेत् २८८ उदाहरणं दीपोच्चंद्वा दशोंस्तुल्यंयत्रदीपतलभूमिस्थानादामोन्मितेस्थानेभू-मौ अष्टसमंकीलमूर्द्धकृतंचेत्तत्कीलस्याभांवद

अथवा द्वादशैव दीपोच्चे वेदोन्मिते शंकुदीपयोस्तलान्तरे नवभागतुल्यं शंकुमूर्ध्वीकृतं चेत्तच्छंकोरा भाव वद न्यासः शंकुः८ तलयोरन्तरं ३ दीपोच्च्यं १२ उक्तवत्करणाज्जाता शंकुछाया ६ छायाशङ्कुभ्यां जातः कर्णः १० छायाग्रदीपतलान्तर ९ दीपोच्छ्रितिभ्यां जातं पूर्णकर्ण १५ न्यासः दीपोच्च्यं १२ तलान्तरं ४ शंकुः ९ जाता शंकुछाया १२ उदाहरणं छायाशंकुतलान्तरै दीपोच्च्यं वद तथा छायाशंकुदीपोच्चैस्तलांतरं वद न्यासः छाया ६ शंकुः८ तलान्तरं ३ जातं दीपोच्च्यं १२ न्यासः छाया ६ शंकुः ८ दीपोच्च्यं १२ जातं तलांतरं ३ उदाहरणं दीपप्रकाशे दीपतलात्किंचिंदूरे द्वादशांगुलशंकुमूर्ध्वीकृतं चेत्तच्छाया चाष्टांगुलोन्मिता जाता ततस्तस्मिन्नेव सूत्रे तच्छंकुस्थानात्सपादैक ५/४ हस्तोन्मिते दूरे द्वादशांगुलशंकुं स्थाप्य तच्छाया वेदयुग्मां २४ गुलस-

भाजातान्चेद्दीपोच्च्यंतथा शंकुदीपतलान्तरं वद न्यासः अग्रांतरं ५६ शंकुः १२ छाया८ शंकुः १२ छाया२४ प्रथमछायाग्रदीपतलान्तरं २३ द्वितीयछायाग्रदीपतलान्तरं ६९ दीपौच्च्यं ३४ $\frac{१}{२}$ प्रथमशङ्कुतलदीपतलान्तरं १५ द्वितीयशंकुतलदीपतलान्तरं ४५ प्रथमपूर्णदृक्कर्णवर्गः $\frac{६८७७}{४}$ द्वितीयपूर्णदृक्कर्णवर्गः $\frac{२३८०५}{४}$
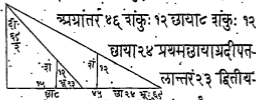
अथदीपोच्च्यशङ्कुभ्यांदृक्कर्णपूर्णभुजयोरानयनम्.

शंकुवर्जितदीपोच्च्यकोटिजं दृक्श्रवस्पृशन् बाहुमंकल्पयित्वाग्नुतभुजस्य कृतौ बुधैः २८९ दीपौच्च्यनरविश्लेषवर्गसाद्यैवतत्पदम् दीपौच्च्येन नरोनेन भक्त्वादीपौच्च्यताडितम् २९० तद्दृक्कर्णोभवेच्छङ्कुं हत्वादीपौच्च्यकेन च विनृप्रदीपकौच्च्येन भक्त्वास्यात्पूर्णदोर्धरा २९१ दृक्कर्णानयनार्थेवाकोटिं दीपौच्च्यसंज्ञकां कल्पयेत्स्वस्थले हीष्टांतुल्येकौच भ्रमौ प्रसारिताम् २९२ दोर्भू

मिंदीपकोच्च्यंवादीपोच्च्यंदोर्धराबुधैः नरदीपोच्च्यभेदंभा शंकुदीपतलान्तरम् २९३ शंकुकल्पितबाहुम्वा शंकुक्रयंनिजस्थलं ध्यात्वा दृक्कर्णमानन्तुह्यानयेदुक्तवद्बुधः २९४ इतिछायाव्यवहारः

अथांकाऽवयवानयनम्-

इष्टांकस्याऽवशेषंतु दशक्षुण्णं[१०] हरोद्धृतं तत्फलंदशमांशः[१०] स्यातच्छेषं दशताडितम्[१०]२९५ हारासंतच्छतांशः[१००] स्यात्तच्छेषंच दशाहतम्[१०] हारासंतत्सहस्रांशं[१०००] तच्छेषंच दशाहतं[१०] २९६ हारासमयुतांशः[१००००] स्यात्तच्छेषंदशाभिर्हतम्[१०] हारासंलक्षकांशः[१०००००] स्यात्तच्छेषंदशसंगुणं[१०] २९७ हारासंप्रयुतांशः[१००००००] स्यात्तच्छेषंदशताडितम्[१०] हारभक्तं फलंयत्तत्कोटयंशं[१०००००००] परिकीर्त्तितम्२९८ एवंशेषंदशक्षुण्णं[१०] हारासंचपुनःपुनः अर्बुदांशादिकं[१००००००००] ज्ञेयमंकस्याऽवयवं खलु २९९ उदाहरणम् खाक्षैर्विश्वहरेणोसमंऽकंसाऽवयवंवद न्यासः भाज्यः ५० भाजकः १३ लब्धं ३ दशांशं ८ शतांशं ४ सहस्रांशं ६ लक्षांशम्१ एवं ५।८।४.

६।१।५।८।४।६।१।५।८।४।६।१ एतद्यथाक्रमं
गा ३।८४६१५८४६१५८४६१५८४६१ इत्यंका
यवानयनम्. अथ गणितपाशव्यवहारः
भेदाः स्युर्देशघातंतुतच्चांकैक्येनमर्द्दितं देशासंदेशतु-
ल्यंतंस्थानयुग्ध्याह्रिसंयुतं ३०० कृत्वासंख्यायुतिस्त-
रविज्ञेयागणकोत्तमैः उदाहरणम् द्विकाष्टकाभ्यांसं-
ख्या भेदान्संख्यैक्यंवद तथात्रिकनवकाष्टकैस्संख्या
भेदान्संख्यैक्यंवद तथायुग्मादिपञ्चान्तैः संख्या भेदा
स्संख्यैक्यंवद तथाचैकाद्यङ्कपर्य्यन्तैस्संख्या भेदान्संख्यै
क्यंचवद न्यासः २।८ अत्रदेशद्वयं १।२ घातः २ जातौ
संख्या भेदौ २ यथा २८।८२ अथस एव घातो२ कैक्य
१० घ्नः जातः २० देशसंख्यया २ भक्तः फलं २० देशद्वये
स्थानद्वयाद्युक्तंजातं १९० संख्यैक्यं ११० द्वितीयन्या-
सः ३।९।८ अत्रदेशाः १।२।३ घातः ६ भेदाः ६ यथा
३९८।३८९।८९३।८३९।९३८।९८३ अंकानांयो
गेन२० निघ्नाः १२० देशत्रयेण भक्ताः फलं ४० स्थान

एकद्व्या देशत्रयेयुक्त्वा ४०००/४९९ जातंसंख्यैक्यं ४४४० तृतीयन्यासः २।३।४।५ देशाः १।२।३।४ वधं २४ भेदाः २४ संख्यैक्यं ९३३२४ चतुर्थन्यासः १।२।३।४।५ भे-दाः १२० अंकै १।२।३।४।५ क्य १५ घ्ना भेदाः १८०० देशा-साः फलं ३६० संख्यैक्यं ३९९९९६०

अथ विशेषभेदानयनम्.

यावद्देशेषुतुल्यांकास्तत्प्रकारैः पृथक्कृतैः ३०१ प्राग्भेदा उद्धृता भेदास्ततसंख्यैक्यंच पूर्ववत् उदाहरणम् द्विद्वये-कचन्द्रैस्तथायुग्माष्टपंचेष्वक्षैः संख्याभेदान्सख्यै क्यंवद न्यासः २।२।१।१ अत्र प्राग्वद्भेदाः २४ अत्र देशद्वयेतुल्यांकौतर्हि प्राग्देशद्वयाज्जातौ भेदौ २।२ अ-ग्भेदाः २४ समभेदयोग ४ भक्ताः फलं ६ जाताः भेदाः ६ तद्यथा २२११।२१२१।२११२।१२ १२।१२२१। ११२२। प्राग्वत्संख्यैक्यंच ९९९९ अपरन्यासः ४। ८।५।५।५ प्राग्वद्भेदाः १२० देशत्रयोत्थ भेदै ६ र्भक्ताः फलं २० जाताः भेदाः २० तद्यथा ४८५५५।८४५५५।५४८५५

एवंविंशान्मिताः ज्ञेयाः संख्यैक्यंच ११९९९८८

अथांकपाशान्तरम्

एकैकेनोन संस्थानित्यंकानियदित्तत्रच ३०२ अंकाना मान्निधीरैस्संख्याभेदाउर्दारिताः उदाहरणम् एकैक हीनषड्देशास्थितांकानांसंख्याभेदान्वद् न्यासः ९।८ ।७।६।५।४ एषांघातेजाताःसंख्याभेदाः ६०४८० अथांकपाशान्तरम् निरंकचांकसंयोगाद्व्येकादेकै केर्वाजितान् ३०३ व्यस्तानेकोनदेशेषु विन्यस्यैवक्र मास्थितैः भक्ताद्येकस्थलैः क्षौद्यैस्तान्भेदाःस्युस्तुतद्यं ३०४ उदाहरणम् पञ्चदेशस्थैर्यद्योगोविश्वोन्मितं भवति तत्संख्याभेदान्वद न्यासः अत्रांकैक्यं १३ व्येकं १२ देशाः ५ व्येकदेशाः ४ अंकैक्यं १३ व्येकं १२ एतन्निरेकस्थानान्तम् ४ एकैकरहितंविन्यस्य १२।११। १०।९ क्रमस्थैरेकादिभिर्भक्त्वा $\frac{१२}{१}$।$\frac{११}{२}$।$\frac{१०}{३}$।$\frac{९}{४}$ घातंसंख्या भेदाः४९५ इत्यंकपाशः ३०४. **श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते परमसिद्धान्ते गणितभागाधिकारः प्रथमः**

अथ घट्यादिमानानि

प्राणैः खांगाग्निभिर्लिप्तास्यात्तत्षष्ट्यादिनं भजम् स्या
न्मासंसावनंत्रिंशद्वासरैः सावनै भवेत् १ त्रिंशद्भिस्ति
थिभिश्चैकंचान्द्रमाससमुदीरितम् सूर्यसंक्रमयोर्मध्ये
सौरमाससमुदीरितम् २ स्वमासै र्द्वादशै र्वर्षं विज्ञेयं गण
कोत्तमैः सौरवर्षनराऽब्दः स्यात्स्यात्सौराऽब्दोऽर्कवत्स
रः ३ सौराऽब्दं सुरदैत्यानां घस्त्रंदिव्यदिनं भवेत् दिव्यैः
खांगाग्निभि ३६० र्घस्त्रैर्वर्षः स्याद्देवदैत्ययोः ४ तदेव
दिव्यवर्षैः स्याद्दिव्याऽब्दैः खखखवाऽर्कभिः स्याद्युगस्त
सत्यं १७२८००० त्रेत १२९६००० द्वापर ८६४००० कलिः ४३२००० युगं ४३२००००
त्कृतादीनामल्यानामैक्यमुच्यते ५ तद्युगस्यदशांशस्तु
चतुस्त्रिद्व्येकताडितः क्रमशः सत्यपूर्वाणामऽल्पाना
म्मितयोमताः ६ सत्येत्रेतायुगेचैव द्वापरेचकलौतथा
संधिः सूर्यांशकंस्वस्वप्रारम्भदिवसोत्तरम् ७ स्वस्व
पूर्णदिनात्पूर्वमेवंसंधिःस्मृतोबुधैः सत्याद्यैक्यंयुगंदि
व्यंयुगैर्दिव्यैः खखवांगुलैः ८ स्याद्ब्रह्माहर्निशंतस्य
त्रिंशद्भिर्मासमुच्यते तैरर्कैर्वत्सरंज्ञेयंतैः शतैरायुरु

च्यते ९ ब्रह्मणस्त्वायुषश्चैवयाताः पूर्वार्द्धवत्सराः पंचाशांद्वोग्यवर्षाणाम्मध्येऽयंप्रथमंदिनं १० ज्ञेयंब्रह्मदिने यातसौराऽब्दाः परिभाजिताः प्रयुतघ्नैर्युगेन्द्रैः स्युर्लिसा ब्रह्मदिनेगताः ११ कोटिघ्नैर्द्व्यग्निवेदाब्दैर्ब्राह्मकल्पं नृणां भवेत् तदेवब्रह्मणो घस्रमानंत्रिंशत्कलोन्मितं१२ सूर्योदयात्तथानृणामुद्यमाद्या भवन्तिहि रात्रीस्वापादिकं तद्वद्ब्रह्मणः परिकीर्त्तितः १३ शयनेप्रलयंतस्य मरणे विलयं भवेत् यथारात्रिद्युमानौ स्तस्तथामरणजीवनौ १४ यद्वत्कुम्भकराः कृत्वा सचक्रान्मृत्तिका घटान् स्थाप्यकुर्वंतिहीत्थंतु नित्यंकुम्भक्षयोद्भवे १५ यथाचैकैकचक्रंतुकुर्वंति घटकारकाः देहाऽवसानपर्य्यन्तं यत्ताच्चक्रःस्थिरो भवेत् १६ ततस्तद्विलयंयाति ह्येवंतद्द्विधैरपि भूःस्थिरा मृत्समाः प्राणा जीवाः कुम्भसमाः स्मृताः ७७ भूगोलाद्दूरसंस्थत्वान्नित्यमाप्रलयंरविं पश्यत्येवहिलोकेशास्तस्माद्द्युः अंदशैः१०००युगैः १८ दिव्यैर्विधेर्द्युमानंस्यात्तद्वद्रजनीभवेत् मध्याह्नतन्मत

ग्राऽक्षैः सूर्याऽस्तंखखदिङ्मितैः[1000] १९ राव्यऽर्द्धखख[1500] पञ्चाङ्कै राव्यन्तंखखखान्तकैः[2000] दिव्यैर्युगैर्भवेदब्युगंदिव्यंयुगंमतम् २० यद्देहाद्यो भवस्तस्मिं ल्लीनस्तत्प्रलयेविधेः स्यात्सूर्य्योनेत्रजश्चेन्दुर्मनजो मुखजः शिखी २२ कर्णजो मारुतः प्रोक्तःकर्णजः प्राणउच्यते नाभिजंत्वऽन्तरिक्षस्या ब्राह्मणोमुखजो भवेत् २२ एवंवेदोदितंसर्वं विज्ञेयंब्रह्मदेहजम् स्वप्रभाते विधिस्त्वेतान्नित्यमुत्पादयत्यऽतः २३ भूगोलोब्रह्मदेहान्तपर्य्यन्तंसुस्थिरोदितः

ब्रह्माण्डादिकज्ञानम्.

नारिकेल फलस्यैव काष्ठवद्गोलकाकृतिः २४ ब्रह्माण्डो महदाकाशेचोत्पन्नस्त्वीश्वरेच्छया वाकटाहद्वयस्यैवसंपुटो गोलकाकृतिः २५ ईश्वरस्येच्छयोत्पन्नोब्रह्माण्डस्त्व ण्डसदृशः ब्रह्माण्डस्योदरे भूमिर्भूमेर्बाह्यंसमंततः २६ आकाशे खेचरा मेघपूर्वाश्चैवाशुगा[वायुः] नगाः भूगोलाद्योजनैस्सूर्य्यै[12] र्भूवायुरूर्ध्वगःस्मृतः २७ तर्द्धऽप्येर्ज्वलनंतूर्द्धंतस्योर्द्ध्वंचावहाऽनिलः तद्याम्योत्तरवे

गस्यान्ततोर्द्धं प्रवहाऽनिलः २८ तत्पश्चाद्गतिराख्याता
शशिचक्रस्य दर्शनात् खेचराः स्युस्तदाधीनाश्चन्द्रविद्बु
क्रभास्कराः २९ भौमेज्यार्कसुताश्चाऽथ भानि ताराणि
तत्क्रमात् ततः समीरणाश्चाब्धिप्रमिता ऊर्द्ध्वतोर्द्ध्वतः ३०
उद्वहःसंवहश्चैव सुवहश्चपरावहः लोकाः ७ भूर्लोकं
दक्षिणाव्यक्तात्तस्मात्सौम्यमऽयं भुवः ३१ स्वर्लोकं तु सु-
मेरुः स्यान्महश्च जनस्ततः ऊर्द्ध्वं तपस्ततः सत्यं ब्रह्मा,
ण्डाऽभ्यन्तरे भवेत् ३२ समुद्रद्वीपादिकम्.

समुद्रभ्रमणं सूक्ष्ममतिदीर्घं प्रजायते तद्विधा पूर्वपश्चा
च्चयाम्योदग्गमनं तथा ३३ यत्रेदानीं समुद्रोऽस्ति तत्सः
सिन्धुः प्रकीर्त्तितः यत्रेदानीं नार्णवोऽस्ति तद्विसिंधुः प्र
कीर्त्तितः ३४ अतीव चिरकालेन साऽर्णवस्थानतोऽर्णवः
व्यऽर्णवस्थानकं याति साऽर्णवो व्यऽर्णवोच्यते ३५ यस्मा-
त्पूर्वबुधैरुक्ता लंकादेवगृहादयः पत्तना विजलस्था
ने सिन्धौ भग्नास्तु संप्रति ३६ असम्भवजलस्थाने चूर्णो
स्थप्रस्तरादिभिः मन्यन्तेऽत्र प्रतीतिं तु धीराः सिद्धान्त-

कारकाः ३७ त्रिभागंपृथिवीमध्येसामुद्रांबुचबाह्यतः भूमिःपादांशकंबाह्यात्प्रत्यक्षंदर्शिताजनैः ३८ ससुद्रं केवलं भूमौमृद्गुणाद्दर्शनादिभिः तन्नामानिततोलोकैः कथिताऽन्यप्रमाणतः ३९ समन्ताज्जलधेर्मध्यभूमि स्तद्द्वीपमुच्यते द्वीपोनसमकोणःस्यान्नचद्वीपाः समाःस्मृताः ४० नद्वीपाः कुण्डलाकाराःनद्वीपा दर्पणोदराः द्योःस्तल्पैरम्बुद्वैर्युक्ताविषमाः कुत्रकुत्रचित् ४१ हृदयप्रन्तेत्राः म्बुदास्तद्द्वीपा भूमौप्रकीर्त्तिताः लवणाख्याऽर्णवात्सौम्येमेरोः सांनिध्यदेशतः ४२ याम्येतद त्तरंद्वीपंजम्ब्वाख्यंविषमंमतम् नैर्ऋत्याग्नेयदिग्दैर्घ्यंभूमिदिग्भागकोन्मितम् ४३ वायव्याग्नेयदिग्दैर्घ्यंवसुनागांशकोन्मितम् पश्चान्नैर्ऋत्यदिग्दैर्घ्यगोश्चचन्द्रांश कोन्मितम् ४४ द्वीपंतद्द्वीपराजःस्यात्तस्माद्ऽस्यानथोच्यते लंकातःपश्चिमेव्यक्षेतत्त्वषष्ट्यंऽशकान्तरे ४५ तद्यस्याद्याम्यगंत्र्यंशतिर्य्यक्पंचाग्निभिर्लवैः तद्द्वीपं ह्यायुदिग्वातमिश्राख्यंद्वीपमुच्यते ४६ सिद्धानांपत्तना

सौम्ये तिर्य्यक्कृतिर्थ्यक्षभागतः पञ्चाम्बाऽक्षांशपर्य्यन्तं तद्वीपमऽमराभिधम् ४७ तदेव कुरुपूर्वाणां वर्षाणांस्थानमुच्यते तत्तिर्य्यग्भग्नकुटिलपत्राकारः समःस्स्मृतः ४८ तस्याग्रंयाम्यगंतस्यमूलंमेरुसमीपगः आमेरण्डदलाकारंजम्ब्वाख्यंद्वीपमुच्यते ४९ तन्मूलंमेरुसानिध्यमऽग्रंतद्व्यऽक्षसत्सुखम् तदेव भारतादीनाम्वर्षाणांस्थानमुच्यते ५० सिद्धानांपत्तनात्पूर्वं पश्चाद्रोमकपत्तनात् व्यक्षेव्यक्षात्तद्रसांशं सौम्यगंदक्षिणोखिलम् ५१ वायव्याग्नेयविस्तारं सौम्याऽपाग्दैर्घ्यमीरितम् अमरद्वीपवत्तद्रूपः स्याद्दैर्घ्ये विस्तृतावपि ५२ तस्यांऽग्रंयाम्यगंतस्यमूलंव्यक्षगतंमतम् अमरद्वीपवद्वीपंदक्षिणाऽमरमुच्यते ५३ प्राक्पश्चयंशेषुलंकातो यद्व्यक्षंतस्यदक्षिणे तिर्य्यक्षाव्यक्षभागानामध्ये द्वीपंनवंमतम् ५४ प्राक्पश्चात्तस्यदैर्घ्यन्तुत्रिंशद्भागमितंमतम् याम्योत्तरन्तुविस्तारंखांश्यंशप्रमितंमतम् ५५ तद्भग्नपाविकापत्रवत्तन्मूलंतुयाम्यगम् विज्ञेये कार्मुकाकारे द्वीपानांदैर्घ्यविस्तृती ५६

अत्रान्येल घवोद्वीपा नोदिता विस्तृतेर्भयात्

हिमालय भारतादि खण्डत्रयज्ञानम्

लंकातश्चोत्तरे त्रिंशदंऽशांशप्रमितेगिरिः ५७ यत्तद्धि मालयाख्योद्रिस्तच्छैलेन्द्रश्चकीर्त्तितः प्राक्पश्चाद्दीर्घतातस्यप्रत्यक्षंपरिदृश्यते ५८ लंकाशैलेन्द्रयोर्मध्ये वर्षभारतमुच्यते तद्वत्तस्योत्तरे देशो प्राचीनखण्डमुच्यते ५९ तदेवकिन्नरोवर्षः पूर्वाचार्य्यैः समीरितः तत्सौम्येहरिवर्षस्तु महत्प्राचीनमुच्यते ६०

वर्णव्यवस्थितिः

लवणाख्यांऽर्णवात्सौम्ये वंगालात्पश्चिमेतथा शैलेन्द्रा दक्षिणेपूर्वेह्यऽटकाख्यनदात्तथा ६१ वर्णा विप्रादयो वेदा ऋक्पूर्वास्थितयोमताः बाह्येसर्व देशेषुचाऽन्त्यजा निवसन्तिहि ६२ याम्येदृहल्लवंसिन्धोस्स्वल्पांशमुत्तरेगतम् यत्राऽतिदैर्घ्यविस्तारवेधाः स्युस्सागरस्यच ६३ तन्महासागरस्तत्रतेऽत्याश्चेदऽल्पसागरः स्यादेक सिन्धुनाभूमिस्समन्ताच्चैववेष्टितः ६४ यत्रोच्चासिं-

धुतः पृथ्वीद्वीपंतत्रैवजायते सिंधोश्चतुर्द्दिशोज्ञेयाः सा-
गराः युगसंमिताः ६५ लंकाद्याः पत्तना देवनिर्मिताः
मुनिभिर्मिताः षट्संख्यकाः समुद्रस्य तोयेनाऽन्तरिता
क्षितौ ६६ अल्पादऽल्पतराश्चैवंचाऽधिकादऽधिकास्त-
था ब्रह्माण्डाः कृतयोगोलाः सिन्धावन्तरिताः पृथक् ६७
पृथक् चाऽतिगभीरस्थाः केचिदुच्चजलस्थिताः केचिन्नि-
थोद्दग्रवाभ्यांहीना दूरगता यथा ६८ संख्याहीनास्तु
ब्रह्माण्डाः स्वसंख्यारहितेस्थिताः तद्न्मेघेचांऽबुकं-
णा वालुकानितृणाः क्षितौ ६९ संख्यया रहिता एवंब्र-
ह्माण्डाईश्वरस्यहि तेषाम्मध्येत्विदं ह्येकं ब्रह्माण्डं प-
रिवर्त्तते ७० षट्शास्त्राप्ययेकबुद्धिश्चज्ञेयाः सप्तार्णवा
बुधैः

भूव्यासपरिधिज्ञानम्

भूगोलपरिधेः खाभ्रषड्रामा ३६०० योजनाः स्मृताः
७१ अक्षांशैर्मापितो भूमेर्बिम्बः स्याद्योजनैः स्फुटः

भूपृष्ठग्रहयोरन्तरंलोकार्द्धव्यासम्

खेटकक्षाण्डलोकानांव्यासाद्भूव्यासवर्जितात् ७२

यत्खण्डं पृथिवीपृष्ठखेटकक्षांतरं भवेत् काश्यपीस्फु-
टबिम्बघ्ना दिग्युग्मोरगयोजनाः ७३ सत्यवेगघटीभ-
क्ता लोकव्यासाऽर्द्धमादिशेत् **भूपरिध्यानयनम्**
सत्यभुक्तिकलाऽभ्यस्ता लोकाऽर्द्धव्यासयोजनाः ७४
खेन्दुयुग्मगजैराप्ताः स्युर्भूपरिधियोजनाः **दिग्ज्ञानम्**
स्वव्यक्षात्प्राग्दिशंव्यक्षेयत्तत्पूर्वदिशं भवेत् ७५ इत्थं
तत्पश्चिमंपश्चान्मध्येयाम्योत्तरं भवेत् सर्वेषामुत्तरंमे
रुर्याम्यः स्याद्वडवानलः ७६ सिद्धानांनगरंलंकाऽधः
स्थानंविबुधोदितम् भूवृत्तपादेलंकायां यमकोटि
स्तुप्राङ्गता ७७ भूवृत्तपादेलंकायाः पश्चाद्रोमपुरी
स्मृता भूवृत्तपादेलंकायाः सौम्येदेवपुरीस्मृता ७८
भूवृत्तपादेलंकायां याम्येदैत्यपुरीस्मृता दैत्यालयेऽन्त-
कस्थानंतस्माद्याम्यंतदुच्यते ७९ याम्यंदेवालयात्सर्वं
सौम्यंदैत्यालयात्तथा इन्द्रादिस्थानबोधार्थं मेरोः प्रो-
क्तं चतुर्द्दिशम् ८० यतोऽयनांशकैस्सूर्य्यस्संस्कृतो
मेषेभंगतः यमकोटिस्थलंमेरुदेशस्थैःपरिदृश्यते ८१

अयस्तस्तन्मेरुवासीनां यमकोटिस्तुप्राङ्गता मार्गशी
र्ससंस्कृताऽर्कस्यतुलासंक्रमवासरैः ८२ रोमकेऽस्तम-
यंयातिपश्चिमंरोमकंततः दैत्यानांतद्विलोमंतु ह्युद्यास्त
स्थलंभवेत् ८३ स्वस्वप्राक्सन्मुखोभूत्वा दक्षिणं दक्षिणे
करे वामंवामकरेस्थानज्ञानार्थंसमुदीरितम् ८४ भूवृत्तां
घ्रयन्तराद्भूमौज्ञेयाःषड्वेवपत्तनाः दिगुत्पत्तिः
तुल्याह्नेऽर्कोदयस्थाने भूत्वाऽभिवदनंनरैः ८५ सन्मु-
खंप्रागिदिग्ज्ञेयं पृष्ठंपश्चाद्दिशंमतम् वामपाणिदिशंसौ
म्यंयाम्यंदक्षिणहस्तगम् ८६ एवंदक्षिणहस्तंचह्युत्ता-
नंपूर्वदिग्गतम् तत्रमध्यांगुलिःप्राक्स्याद्याम्यमंगुष्ठ
दिग्भवेत् ८७ पश्चिमंकरमूलःस्यात्सौम्यंस्वल्पांगुलि
र्भवेत् कनिष्ठांगुलिदिग्देवा विश्वेदेवादयःस्मृताः ८८
भानोःपूर्णोऽपमांशोनरवांकाऽक्षांशान्तरेत्वऽयम् स्वव्य
क्षस्थानतः सौम्ययाम्येदिग्ज्ञानमीरितम् ८९ यमको-
टिस्थलादेवंसौम्येमेरुरुदीरितम् दक्षिणेतत्कुमेरुश्च
पूर्वस्यांसिद्धपत्तनम् ९० पश्चिमस्यांतुतलंकाविज्ञेया

गणकोत्तमैः यमकोटिस्थलाऽधःस्थरोमकंसमुदीरितम् ९१ एवंसिद्धपुरात्सौम्ययाम्येमेरुकुमेरुकौ विज्ञेयौरोमकंपूर्वेयमकोटिस्तुपश्चिमे ९२ ज्ञेयेसिद्धपुराऽधःस्यालंका ज्ञेयाविचक्षणैः सुमेरोर्दक्षिणस्थानेयमकोटिरुदीरिता ९३ लंकारोमकपूर्वाणांकुमेरुर्दक्षिणेमतम् सुमेरुश्चोत्तरेप्रोक्तमेवंसर्वविनीस्थलात् ९४

अथभूपिण्डानयनम्

तिर्यग्याम्योत्तरंतद्वदूर्ध्वपूर्वापरंभवेत् पुरयोरन्तरेतिर्यग्भूमिश्चक्रलवाहता: ९५ तयोर्नगरयोरक्षभागविश्लेषभाजिता लब्धंभूपरिधेर्मानंस्यादेतत्त्वनुपातजम् ९६ कक्षाक्रमम् भूस्वपिण्डेन्दुविच्छुक्रार्ककुजेज्यार्किभानिच हिस्वशत्स्योपर्य्युपरिरवेत्वाधारंविनास्थिताः ९७ भूगोल निश्चयम्

भूपृष्ठःसर्वतो ग्रामाऽद्यंऽबुधित्यादिभिर्युतः किञ्जल्कप्रकरैरस्तिप्रणामीपुष्पगोलवत् ९८ अपक्वकुसुमाकारप्रणामीकुस्कमतथा कदम्बकुसुमाकारबबूल

पुष्प   पश्चार्द्ध वा १८० भागेषु
कुसुमम्मतम् ९९ स्वस्थानात्सर्वतोवृत्तखण्डेस्याधः
                    सुमेरु
स्थलं भवेत् ज्ञेयंमेरुद्वयोर्मध्येस्वान्यंस्याऽधःस्थलंमिथः
    सुमेरौ
१०० देवालयस्यपातालंयमसद्मबलिगृहं जायतेतत्कु
मेरुश्चपरमेरुश्चनद्भवेत् १०१ भूपृष्ठेयत्रयेसंस्थाश्चा
                                        ९००
त्मानमुपरिस्थितम् मन्यन्तेनिजदेशात्तु भूपादेतेपरस्प
रम् १०२ तिर्यग्भूवत्संस्थितानऽन्यान्पातालस्थांऽग्नि
                                    स्वस्थानम्
सम्मुखम् निजपाताल भूपृष्ठंयद्वत्तद्विजस्थलम् १०३
तस्माद्विज्ञेयमांखस्थे गोलेकोऽहंत्तुकोप्यऽधः दृस्त्वा
गत्वाज्जना एवस्वस्थानात्सर्वतस्सदा १०४ अवपद्य
न्तिभूगोलंचक्राकारसमंखलु शीतोष्णस्थानज्ञानं
            स्वस्थानतया:   कू
तत्स्थानाकृतयायत्रत्वंऽशवः प्रपतंतिहि १०५ भानो
स्तच्छीतलंदेशंतद्वस्तेचोष्णमीरितम् ऋतुज्ञानम्
विपर्य्ययाऽदहोरात्रमऽन्योन्यंदेवदैत्ययोः १०६ स्यात्रे
अयनांशोः   सं   उ
न्मार्गलवे भानुः संस्कृतः सौम्यगोलगः स्युस्तर्ह्यर्क
सू
करास्तीव्रा ग्रीष्मेदेवलवक्षितौ १०७ देवानांदर्शनंया
                                        दैत्यानां   रात्रि
तितस्माद्देवादिनंभवेत् तद्दिनंदेववैरिणांयामिनीकि

सू द दिनम्
लजायते १०८ सूर्यश्चेद्याम्यगोलस्थःस्याद्युमानसु
दैत्यानाम् सू उ
रद्विषाम् तन्मध्येऽर्ककराः शीता हेमन्ते सौम्य भूदले
दिनं रात्रि * देवांशे
१०९ तद्द्युस्म रजनीमानं देवानां जायते किल भूमौ सौ-
उ दैत्यांशे ४ शरद्वसंतः
म्यार्द्धे याम्यार्द्धे स्यान्मिथश्चतुर्थीऋतुः ११० शरद्वसन्त
वसंत शरत्
योर्व्यस्तं ग्रीष्महेमन्तयोस्तथा वर्षाशिशिरयोर्ज्ञेयं या
द
म्यारव्ये भूदले बुधैः १११ व्यस्ताद्दक्षिणे गोलज्ञानम्
उ द
सौम्याऽर्द्धक्षितिवत्सर्वं ज्ञेयं याम्यदलस्थितौ स्युश्चाऽ
पलभा पलांशाः लंबाशाः उ उ द मेषादितुलादिजं ध
क्षभाक्षलंबाशाः सौम्या गोलं यथोचितम् ११२ स्या-
* १ ७ १ * ७ ध उ
त्स्वर्णं मेषजूकादिगोलजं व्यस्तकं भवेत् सौम्यभूम्य-
द
र्द्धवद्याम्यभूम्यर्द्धे पिगतिर्भवेत् ११३ । ४१७

**श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविर
चिते परमसिद्धान्ते गोलाधिकारो द्वि-
तीयः २**

---

* देवानां रात्र्यर्द्धं दैत्यानां दिनार्द्धं देवानां दिनार्द्धे दैत्यानां रात्रिदलम् देवा
नां सूर्योदये दैत्यानां सूर्यास्तं देवानां सूर्यास्ते दैत्यानां सूर्योदयं
भवति.

अथपितृदिनोत्पत्तिः

चन्द्रोर्द्धशेतुपृष्ठांशेपितॄणांस्थानमुच्यते तिथिमासे-
नपितॄणांद्युनिशास्याद्यतस्ततः १ दर्शान्तेद्युदलं कृष्ण
पक्षार्द्धे भास्करोदयम् सूर्य्योऽस्तंशुक्लपक्षार्द्धे शु-
क्लान्तेस्यान्निशादलम् २ मेरुमध्याह्लादिज्ञानम्
एवंमेरुनिवासीनां देवानामयनांशकैः संस्कृतेकर्कगे
ह्ल्यर्द्धमजगेर्केखिनोदयम् ३ सूर्य्योऽस्तंजूकगेतस्या
न्मृगगेतामसीदलम् एवंदैत्यालयस्थानांव्यस्तंस्याद्यु
दलादिकम् ४ ऋतुरादिज्ञानम्.
संस्कृतोऽर्कोऽयनांशैर्यत्संस्कृतोऽर्कस्तुतन्द्भवेत् संस्कृ
तान्मृगगादर्कात्परामासाउत्तरायणम् ५ स्यात्तद्वत्क-
र्कगाद्दर्कात्परामासा दक्षिणायनम् संस्कृताच्चापगा
दर्काद्धेमन्तंभद्वयेभवेत् ६ संस्कृतात्कुम्भगादर्का
च्छिशिरंभद्वयेभवेत् स्याद्वसन्तोऽजगादर्कात्संस्कृ
ताद्भद्वयेऋतुः ७ एवंग्रीष्मादयोरामाः ऋतवः क्रम
शोदिताः वर्षमानोत्पत्तिः

निर्वैधाऽभ्युदयस्थानेऽशुद्धे तुल्यं क्षितौ बुधैः ८ वृत्तं कृत्वाऽकितं चक्रभगैः सर्वदिशान्वितम् घस्रेऽभ्रक्रान्तिजे भानोर्भास्कराऽर्द्धोदय क्षणे ९ दृश्यते यत्र तद्वृत्ते भानुस्तत्राऽङ्कमाचरेत् तद्वितीयदिने भानोरऽर्द्धबिम्बोदयक्षणे १० तत्पूर्वाऽपरगांरेखामुल्लंघ्यैव रबिस्तथा तद्वृत्ते दृश्यते यत्र तत्राऽप्यङ्कं समालिखेत् ११ पूर्वाद्यंऽकांशभेदघ्नाः सावनाः षष्टिलिप्तिकाः द्वितीयाद्यंऽकयोर्मध्यभागैर्भक्ताः कलादिकम् १२ पंचांगवह्निभिर्घस्त्रैर्युक्तं लिप्तास्थले फलम् कृत्वा घस्त्रादिकं सौरवर्षमानं तदुच्यते १३ यथाकश्चित्तु सूर्याऽभ्रक्रान्तिजे भास्करोदये मध्यपूर्वस्थले भानुश्चोदयं यातितद्दिनात् १४ नित्यं प्रत्युदयान्द्रष्टा तत्प्राग्देशोदयादिकान् भानोः प्राग्देशतः पृष्ठभागेन इत्संरांतके १५ जायतेऽर्कोदयं चाऽन्यवर्षारम्भे ऽलिनोदयम् स्याद्यत्राऽर्कस्य तत्तत्रचोदयस्थानयोर्द्वयोः १६ मध्यभागोद्धृता भानोः सावनाः खांगनाडिकाः वर्षान्ताऽर्कोदयस्थान

पूर्वभेदांशकाहृताः १७ लब्धंकलादिकं युक्त्वादर्शितोऽ
सू ३६५ ३६५।१५।३१।३१।२४
र्कोदयैक्यके तल्लिप्तादिस्थले तस्याद्वर्षमानं दिनादिकम्
सू
१८ निर्वेधोऽस्तमयस्थाने वाऽर्कोऽक्रान्तिजेदिने इत्थं
सू
स्त्तेरवेरर्द्धबिम्बोऽस्तंपरि दृश्यते १९ यत्रांऽकमाच
सू
रेत्तत्र भानोस्तदऽपरेऽहनि दृश्यते ह्यर्द्धबिम्बोऽस्तं यत्र
प पू
तत्रांऽकमाचरेत् २० पश्चिमार्धांऽकयोर्मध्यभागाश्चि-
चिन्ह द्वितियार्चंद्रयोः दिनादि ३६५
ह्नान्तराहृताः लब्धघस्रमुखं पंचषड्रामैर्दिवसैर्युतम्
३६५।१५।३१।३१।२४
२१ कृत्वा घस्रमुखं सौरवर्षं तत्परिकीर्त्तितम् कस्मिं-
श्चित्संक्रमस्याऽह्नात्पुनस्तत्संक्रमं भवेत् २२ गणं
३६५
नाद्यैर्दिनैस्तेऽह्नाः स्युः पंचांगगुणोन्मिताः यैरऽह्नैर्वा
सू १२
ऽर्के मध्यस्थचक्रं पूर्णं प्रजायते २३ तेऽह्ना भूपृष्ठसं-
स्थानां वर्षमानस्य कीर्त्तिताः तेऽह्नाद्याः सावना ज्ञेयाः
दि ३६५ घ १५ प ३१ विप ३१ प्रप ३१ संप २४ ३६५।१५।३१।३१।२४
पंचांगशिखयो दिनाः २४ कुग्रयः कुग्रयः सिद्धाउदया
सू
दुदयं रवेः एकं सावनघस्रं स्यादेवं वर्षमिति भवेत् २५
४३२०७००
वर्षैः शून्यखखाश्वाब्धिगुणवेदैर्युगो भवेत् **अंकसंज्ञा**
३ ४ ५ ६
टोराम श्चोयुगः प्रोक्तो पोशारस्छोरसस्तथा २६ सोनं

गोजोगजोकं भूर्गोनिर्वोद्भिः केरोच्यते

पलादिभाद्यन्तमानम्

पलानांषष्टिभिर्लिप्ततस्वागैरंशकोच्यते २७ ततस्वां
त्रिभिश्चराशिःस्यात्तत्सूर्य्यैश्चक्रमुच्यते गतिज्ञानं
खेटानांप्राग्गतिर्ज्ञेया राश्यऽब्दैः प्रत्यऽहंजवम् २८
पश्चिमाऽभिमुखी भुक्तिर्भानांचक्रस्यतुस्मृता रा-
शिचक्रस्थिताः खेटा दृश्यन्तेपश्चिमंगताः २९ यस्मा
न्मेषोदयात्पश्चात्पूर्वस्यांवृषभोदयम् तत्रमेषस्थितःपू
र्वेवृषभःस्याद्यथारविः ३० त्यक्त्वामेषंवृषंयातितत्क
थंपश्चिमंगतः स्यादेवंद्वितिथौपश्चात्संध्यायांदृश्यतेश-
शी ३१ त्रितिथौप्राग्दिशंतस्मात्संध्यायांदृश्यते विधुः
प्रत्यक्षमेवंप्राग्वेगंस्यात्पश्चाद्भ्रमिणोजवम् ३२ तूर्ण
एगश्चाऽल्पकालेन कालेन महताऽल्पगः खेचरस्त्वऽ
र्कभान्भुक्त्वापुनस्तत्रैवगच्छति ३३ भूगोलाद्दूरगः
खेटश्चेत्तन्मन्दगतिर्भवेत् शीघ्रवेगेतु भूगोलनिक
टेखेचरोभवेत् ३४ राशिसंवत्सरंचक्रं राश्यऽब्दं

भगणंमतम् . युगेराशिचक्राणिराशिवर्षाणि-
बु शु सू ४३२००००
भगणानि. सू० युगेविच्छुक्रसूर्याणांखखखाभ्ररदा
मं गु शं
र्णवाः ३५ राश्यऽब्दास्तेकुजेज्यार्किशीघ्रोच्चानां भव-
राशिवर्षाः ५७७५३३३६
त्सराः चं० षड्देवाऽग्न्यऽक्षसोऽग्नऽक्षा राश्यब्दाः
चं चं मंदो
स्युर्निशापतेः ३६ चन्द्रोच्चस्य चन्द्रमन्दोच्चचक्रा
४८८२०३ व्यंस्ता चं पात
णि त्र्यभ्राश्व्यष्टाष्टसागराः राहोः वामा ग्लौःपातच-
२३२२३८
क्राणिवस्वऽग्न्यऽश्विरदान्तकाः ३७ भौमस्य द-
मं २२९६८३२
न्ताष्टांगाकेश्रुतयोयुगेभौमभवत्सराः बुधस्य
बु १७९३७०६०
ज्ञस्यशीघ्रोच्चचक्राणि षष्ठ्यभ्राश्वाग्निगोधनाः ३८
बृ ३६४२२०
बृहस्पतेः राश्यऽब्दा गीष्पतेःखाश्विद्व्यब्धिषड्वह्न-
शु ७०२२३१६
योयुगे शुक्रस्य शुक्रशीघ्रोच्चचक्राणिषट्सोऽभि-
श ११६५६६
श्रुतिखाऽद्वयः ३९ शनेः वस्वंगास्सांगमनवोयुगे
सू सूर्योदयानिसूर्यदिनाः
सौरभवत्सराः युगेसावनभूदिनाः सूर्यस्योदयभे
१५७७९१७८२८ १५७७९१७८२८
दानिभूदिनाःसावनाःस्मृताः ४०. पिण्डाष्टाश्वेन्दुगो
भ
शैलशैलपंचेन्दवोयुगे नक्षत्राणांदिनाः धिष्ण्य
नक्षत्रोदयानि नक्षत्रदिनाः १५८२२३७८२८
घस्त्राणिपिण्डाष्टागाग्नि हग्द्व्यष्टवासराः ४१

चान्द्रदिनाः चंद्रोदयाः
चान्द्रदिनास्तिथयः चान्द्राह्नाः खाष्टखाभ्रा-
१६०३०००८०
भ्रखाग्निव्योमनृपाद्युगे ऽधिमासाः तर्कदेवाग्नि
१५९३३३६
गोधोस्राः स्युर्युगे ह्यधिमासकाः ४२ अवमास्तिथयः
२५०८२२५२
अवमाह्नानिनेत्राक्षश्रुत्यष्टाभ्रासपाणयः सूर्यमासाः
५१८४००००
खाभ्राभ्राभ्राब्धिनागेन्दुबाणाः स्युः सूर्य्यमासकाः ४३
सू भगणाः सू ४३२००००
सूर्यस्यराशिवर्षाणि भानोः स्युर्वत्सरा युगे भूदि-
१५८२२३७८ २८ सू ४३२००००
नोत्पत्तिपूर्वकम् नक्षत्रदिवसाः सूर्यचक्रोना भूदि-
भूदिः १५७७९१७८२८ सू ४३२०००० चं ५७७५३३३६ चा.मा.
नाः स्मृताः ४४ सूर्येन्दुचक्रविश्लेषचान्द्रमासाः प्र-
५३४३३३३६ ५३४३३३६
कीर्त्तिताः चान्द्रमासाः षड्वामरत्र्योम्यक्षाः स्यु
५३४३३३३६ ४३२००००
र्युगे चान्द्रमासकाः ४५ चान्द्रमासान्विताः सूर्यभाब्दाः
चं भगणा ५७७५३३३६ १५७७९१७८२८ सू ४३२०००० नं
स्युर्ग्लौर्भवत्सराः सावनाह्नान्विताः सूर्यराश्यब्दा भो-
१५८२२३७८२८ ५१८४०००० चा.मा. ५३४३३३३६
दयाः स्मृताः ४६ रविमासोनिताश्चान्द्रमासाः स्युरधि
अधिमा. १५९३३३६ १५७७९१७८२८ चा. १६०३०००८०
मासकाः भूदिनाश्चान्द्रघुभ्योनाः स्युश्चोनदिवसास्ति
२५०८२२५२
थेः ४७ युगेप्रोक्तानुसारेण सर्वत्रैवं भवन्तिते युगोक्ताः
१००० भगणादिकाः
खखखाब्धिघ्नाः स्युः कल्पे भाब्दपूर्वकाः ४८ सर्वत्रस्व-
न दिनगणं
स्वचक्रोना भाह्नाः स्वस्वोदयाः स्मृताः क्रियते द्युव्रजं

येषांते ज्ञेयाइष्टवत्सराः ४९ स्वस्वोक्ता भूदिनैराप्ता रा-
इयब्दा द्युगतिर्भवेत् तद्वंगवर्षमानघ्नं स्वस्वदर्पगतिर्भ-
वेत् ५० वर्षमानंभवेत्सूर्यचक्राप्ता चुगसूदिनाः

सध्योहर्गणानयनम्.   इष्टाब्दा रविनिर्घ्ना-

मासैश्चैत्रमुखैर्युताः ५१ तेपृथक्काच्चाऽधिमासानांघ्नैः
साढ्यास्तेऽधिमासकैः अभ्यस्ताः सूर्यमासाप्ता लब्धा
ऽधिमासकान्दिनाः ५२ रवनिघ्नौ गततथ्याढ्या हित्वा
ऊनदिनाहृताः शशांक दिवसैराप्ताः लब्धोन दिवसोनि-
ताः ५३ सावनोऽहर्गणस्तस्यान्तद्वर्थारम्भवासरात्
व्यस्तम् घस्रौवाद नुपातेन प्रोक्तव्यस्तेन धीमता ५४
यातांस्तिथीन् गतान्मासान् याते प्यब्दान्समानयेत् वै-
शाखाऽसितपक्षान्तेस्यादेकोदर्शमासकः ५५

अथदिनगणानयनम्.

शाकोष्टाद्रिघनैरूनोर्के घ्नश्चैत्रादिमासकैः दृशारव्यैःसं-

---

* एकवर्षे राशिचक्राद्याः सू॰ १।०।०।०।०।० चं॰ १३।४।१२।२६।४।४८ चं॰उ॰ ०।१।१०।४१।०।५४ राहोः ०।०।१९।२१।११।२४ मं॰ ०।६।११।२५।९।३६ बु॰ ४।१।२५।४५।१८ बृ॰ १।०।२१।६।० शु॰ १।७।१५।११।५२।४८ श॰ ०।०।१२।१२।५०।२४

युतः स्थूलश्चाऽर्कमासोघउच्यते ५६ तद्वन्द्वन्दस्त्वः ध-
श्चकाढ्यश्चाहतोक्ताऽधिमासकैः तत्प्रोक्तरविमासास्
स्तत्फलाऽधिकमासकैः ५७ संयुक्तोमास वृन्दस्तश्चा
न्द्रमासोधउच्यते तत्वाऽग्निघ्नाद्भताह्ना द्यात्तश्चांद्राऽ
हर्गणंभवेत् ५८ पञ्चपञ्चयुतंचान्द्राऽहर्गणंपरिमर्द्दि-
तम् उक्तोनदिवसैरुक्तचांद्रघस्त्रोद्धृतफलम् ५९ हि-
त्वाचान्द्रदिनौघेतुस्यांदऽह्नोघोर्कवासरात्

श्रहर्गणाच्छ्राकानयनम् उक्तचान्द्राह्नघस्त्रौघ
घातकह्नोद्धृतफलम् ६० स्थूलचान्द्रदिनौघस्याद्वद्वा
प्रोक्ताऽधिमासकैः स्थूलचान्द्रदिनौघतद्युक्तचान्द्र-
दिनाह्वयैः ६१ भक्त्वास्य श्राग्निघातोनस्थूलचांद्रद्यु
वृन्दकम् तस्थूलमादिसंज्ञाह्न वृन्दमुक्तंविचक्षणैः
तत्स्वस्वक्षेपसंज्ञोनात्स्वस्वाऽग्रत्यागतस्तथा स्थूलौ
स्तश्चान्द्रघस्त्रौघसूर्यघस्त्रौघकौचतौ ६३ तज्ज्ञाताऽ
हर्गणोत्थाभ्यांसूर्येन्दुभ्यांतिथिंस्फुटाम् श्रानयेदऽर्क
भासत्राः स्युर्मासाश्चैत्रपूर्वकाः ६४ तच्चान्द्राऽहर्ग

३० गणं ३०
एरंवाग्निभक्तंशेषंतिथिर्भवेत् आदिघस्रव्रजस्वाग्नि-
१२ लब्धं
भक्तंलब्धमिनोद्धृतम् ६५ शेषंचैत्रादिमासाः स्युरासं
१७७८
स्युर्यातवत्सराः अत्रयाताब्दनागाश्वमेघैक्यंस्याद्दि
गण * स्थूलं
नौघजम् ६६ शाकंस्याद्गाऽस्फुटयाताऽब्दाद्यंक
१५७७९१७८२८
ह्लानुपातजम् योग्यंयोगोचितंचत्तत्सर्वत्रक्षेपकंमतम्
१५९३३३६ चां.दि.
६७ मानानयनम् उक्ताधिमासकैर्भक्ताश्चान्द्र
१६०३००००८० लब्धं दिनाद्यंमानंस्यात्
घस्रास्त्वऽहर्मुखम् एकाऽधिमासमानस्यस्याच्चा-
१६०३००००८० २५०८२२५९ मान
न्द्रदिवसास्तथा ६८ उक्ताऽवमदिनैर्भक्ताएकावमतिथेर्मितिः एका
दि.
वमप्रमाणाह्लैरेकाऽधिमाससमानजाः ६९ घस्राःस्युश्चोद्धृताएका
१ अधिमासान्तरे सू.चं. १२।११।२८ ३६० चं.सू.
ऽधिकमासान्तरेऽवमाः मध्यगत्यन्तरांशासाश्चकांशाश्चंद्रसूर्ययोः
दिनगण चं.सू. ३०
७० घस्रौघसमकालात्स्यात्तुल्यकालकरतयोः तंचैवखाग्नितःशोध्य
अवम ३० अवम.
हारःस्यादूनमानदः ७१ हारासाखगुणास्तत्रस्यादूनाहःप्रमाण-
गण १अधिकं १हीन
कः यत्राऽवमाह्नसान्निध्ये ह्लौघकध्यूनकंभवेत् ७२ तत्ररूपो-
दिन ग्र. सू. येगं.
नसंयुक्तंकार्यंतद्घुगणंबुधैः ग्रहाऽर्कयोर्मध्यजवविव –

---

* उक्तसर्वदिनैर्निघ्नंघस्रौघंकुदिनोद्धृतं ६७ लब्धंसमदिनैर्युक्तंकृत्वाघस्रगणंबुधैःस्या-
च्चांद्राहर्गणंचाथाऽहर्गणोक्ताधिमासयोः ६८ घातक्कह्लोद्धृतंलब्धंस्वभिघ्नंसंविधायच हीनं
तच्चान्द्रघस्रौघेतच्छेषंखगुणोद्धृतं ६९ शेषंयाततिथिर्ज्ञेयालब्धमर्कोद्धृतंफलं स्युर्यात
वत्सराः शेषंमासाः स्युश्चैत्रपूर्वकाः ७० तत्रेष्टगणंनंकृत्वास्वेष्टं शाकादिकं भवेत्

गांशाविभाजिताः ७३ चक्रांशा दिवसादिः स्यात्सूर्य
खेचरयोर्युतेः प्रायशः खत्रि घस्त्रोर्द्धे सौरमासेषु जायते
७४ अधिमासंतु यद्वर्षेत्व्यऽधिमासद्वयं भवेत् तद्वर्षेक्ष-
यमासंतु निश्चयेनैव जायते ७५ चान्द्रात्स्थूल तृतीये
ऽब्दे त्वऽधिमासः प्रजायते　भानोस्संक्रमयोर्मध्येय
दिदर्शद्वयंभवेत् ७६ तद्दर्शद्वयमध्यंतु ह्यऽधिमासो
च्यतेसदा यद्वर्षेदर्शयोर्मध्ये सूर्यसंक्रमणद्वयम् ७७
यस्मिन्भवतिमासेतुन्न्यूनमासस्तदुच्यते.

सौरमासेभ्योऽहर्गणानयनम्

शाकश्चाष्टाऽगजीमूतै रूनस्तेनैवताडितम् ७८ घस्त्रा
द्यंसौरवर्षस्यमेषाऽर्काद्गतवासरैः युक्तंतर्काऽन्वितं
कृत्वाघस्त्रौघोर्कसुखोभवेत् ७९ मेषाऽर्कसंक्रमाद्
र्द्धं वर्षारम्भंयदाभवेत् चैत्रशुक्लाद्यमेषाऽर्कसंक्रान्त्यो-
रन्तरंत्यजेत् ८० मेषाऽर्कसंक्रमात्पूर्वमऽब्दारम्भेष-
वासरौ चेत्स्यातामिष्टमेषाऽर्क घस्त्रयोर्विवरंत्यजेत्
८१ शेषमिष्टदिनेघस्त्रयूथंज्ञेयं विचक्षणैः तत्रैकं

मानभिन्नेचेत्स्यात्तद्धशान्तिमाचरेत् ८२ चैत्रशुक्ला-
द्यदिवसेवर्षारम्भंप्रजायते पूर्वोक्ताऽहर्गणेन्चाऽधिमा-
सासन्नेतुसंशयम् ८३ दर्शमासेषुवैयस्मात्तस्मादेत
त्पुनर्मतम्

अथशाकोत्पत्तिः

चैत्रशुक्लाद्यदिवसेशाकसम्वत्सरस्मुखाः ८४ येस्यु
स्तेतुगताज्ञेयाः शाकाद्याः पण्डितोत्तमैः यथाशून्यमि-
तेशाकेचैत्रशुक्लाद्यवासरे ८५ कस्यचिज्जननंचेत्स्या-
च्छाकेत्वेकमितेतथा चैत्रशुक्लाद्यघस्रेतुतस्यतज्जन्म
वासरात् ८६ यातंशाकान्तरंचैकं यातोऽब्दंचैकमीरितं

अथदिनगणभवखेटानयनम्

स्वस्वप्रोक्तभवर्षघ्नोऽहर्गणः कुदिनोद्धृतः ८७ यस्मा-
द्याज्जनितः खेटस्तत्त्वक्रवदर्हो भवेत्

दिनगणभवखेटादहर्गणानयनम्

द्युगणोद्भवखेटस्य हत्वायुगकुवासरैः ८८ विपलानिव
शेषंतुविपलानांचयोजयेत् तत्षष्ट्याविभजेल्लब्धंप-
लानामऽवशेषकम् ८९ जायतेतत्पलैर्हृत्वायुगभूवास-

रांस्तथा पलान्नामऽवशेषन्तुयोजयेत्स्वरसैस्तथा ९० विभजेच्च घटीशेषंजायते युगभूदिनैः हत्वातत्रकला धीरैर्नाडीशेषन्तुयोजयेत् ९१ विभजेत्स्वरसैस्त त्स्यादंशशेषं तुतल्लवैः युगभूवासरान्हत्वा भागशेषं तुयोजयेत् ९२ त्रिंशताविभजेद्राशिशेषंतज्जायते तथा युगकल्पभगो घाते युक्तातद्राशिशेषकम् ९३ द्वादशैर्विभजेद्राब्दशेषंतज्जायते तथा युगभूवासरैः हत्वा यातराश्यऽब्दसंज्ञकान् ९४ योजयेद्राब्दशेषंतु तत्खेट युगभाब्दकैः उद्धरेत्त्वद्युवृन्दः स्यात्सर्वत्रैवं विपर्यये ९५ कर्त्तव्यंस्वधियासर्वस्वस्वाऽवयवशेषकैः

मध्यमानयनम्.

खेटेऽहर्गणजे क्षेपंयुक्त्वातन्मध्यमंभवेत् ९६ लंकासूर्योदयेकिम्वातुस्वक्षेपवशाद्भवेत् तच्चरस्थानभेदाभ्यासस्कृतोर्कोदये भवेत् ९७ मध्योमध्यजवांशाग्रान्सूर्यस्यच

* गुरु मध्यमेंशादिकम् ३।१८।५८ युक्त्वा सूर्य सिद्धान्ती यो गुरुः स्यात्

रलितिकान् स्वर्णानिन्यस्वगोलात्यां लंकौदयिकमध्य-
मे ९८ दत्वातत्स्यात्स्वाऽपरप्राङ् मध्यरेखोदयेरवेः
भूपिंडयोजनैर्भक्तंमध्यगत्यंऽशकाहतम् ९९ पश्चा
त्प्राग्योजनैर्युतस्वर्णंदत्वांऽशकादिकम् मध्यरेखोदयो
द्भूतेमध्येस्वाऽर्कोदयेभवेत् १०० मध्यं चाऽथयुतंकृ-
त्वाशाकेगोधनरामकान् विज्ञेया वत्सराश्चाष्टदकृतम
स्यकलेर्गताः १०१ वैवस्वताह्वयस्यैव सप्तमस्यमनोः क-
लेः मानेगतकलिंहित्वाशेषंभोग्यकलिर्भवेत् १०२

अथसम्वत्सरानयनम्.

चक्रघ्नैर्यातभाब्दैस्तुयुक्तंराश्यादिकंगुरोः मध्यंदशो
नितंखांगतष्टंसम्वत्सरंभवेत् १०३ यन्मध्याऽजाऽ
र्कसंक्रान्तिकालेसम्वत्सरंभवेत् जीवमध्यमजंतत्तु
मन्यतेहायनेऽखिले १०४ यत्तुसम्वत्सरोमध्याऽजाऽ
र्कसंक्रमणंनहि प्रस्पृशात्येवतल्लोपंयातिसम्वत्सरा
ह्वयः १०५ **प्रकारान्तरेणसम्वत्सरानयनम्.**

अर्कघ्ना गुरुभाब्दास्तयुगेसम्वत्सराः स्मृताः तेभ्यश्च

१ वर्षे
अखनेत्राग्निवेदासास्त्वेकद्वायने १०६ लब्धंसम्वत्स-
१ अग्रसंवत्सरस्य मा॰ दि॰ ४ घ॰ १३ प॰ १२
रंत्वेकं पूर्णंभूत्वापरस्यच सम्वत्सरस्यतन्मासपूर्व भव-
संव॰ १ मा॰ ० दि॰ ४ घ॰ १३ प॰ १२
तितद्गतं १०७ तत्तुसम्वत्सरस्यैव वर्षाद्यंध्रुवकं भवेत्
१७७८ १।०।४।१३।१२ ११।२८
शाके नागाद्रिजीमूतं हित्वाशेषाद्गतंध्रुवम् १०८ ईशो
१४७।१२ मा॰ ११ दि॰ २८ घ ४७ प १२
रष्टयमैश्शैलसागरैः करभूमितैः मासाद्यैः संयुतंकृत्वा
वृ राशिगणः
तत्राऽब्दा जीवभव्रजः १०९ याताः सम्वत्सराःस्युस्त-
सम्वत्सरस्य गतम्. मा॰ दि॰ घ॰ प॰ मे
द्वर्तमानाऽब्दकस्यच स्याद्यातमासपूर्वंतु मध्याऽजा
सू विगतराशि वृ अंशाद्यं
ऽर्कक्षणोद्भवम् ११० ऋतराशिगुरोर्मध्यं भागाद्यंत्वऽ
१२ प्रथम दिनाद्यं दिना ३० अधिका ३० भक्ताः माः
र्कताडितम् स्यात्तदादिमते घस्त्रपूर्वसम्वत्सरस्यच १११

वर्षशेष फलानयनं आब्दशेषफलानयनम्.

* १२ ३०
वर्षशेषस्मिन घ्नंतु हारासंमासकाःस्मृताः रवत्रिघ्नं

---

* शाके १७९८ फाल्गुन दिन १८ गते भौमे दिनगणः ७६३३ तद्गुरुभ ३६४२२० वर्षघ्नः २७८००९१२६० राश्यब्दशेषं १२०२१७३४३२: राशिशेषं २२४८२०७३२ अंशशेषं ४३२९५०६४८ घटीशेषं ७३०३५३६३२ पल शेषं १२१७४३६५६४ लब्धंराशिचक्रादिकं वर्ष १ राशि ९ अंश ४ घटी १६ पला २७ दिनगणभवगुरुः भगणादि अर्थाद्राशिचक्रादिः १।९।४।१६।२७ शाके १७९९ मध्यार्कचक्रपूर्णे शुक्र वासरे गुरुभवर्षादिकं २।८७।१७।१ शाके १७९९ शुक्रे दिन ७६७८ गणेगत संवत्सरादिकं संव॰ २२ मा २ दि॰ २७ घ॰ २४ प॰ १२ संवत्सरध्रुवकं वर्षादिः १।०।४।१३।१२.

मासशेषंतु हारभक्तं दिनाः स्मृताः ११२. दिनशेषादिकाः खांगनिघ्नाहारविभाजिताः घट्याद्याः कीर्तिताश्चैवं स्युर्भाद्या भाब्दशेषजाः ११३

अथ वारप्रवृत्तिज्ञानम्

निजव्यक्षोदयकस्य कालेस्याद्वारवेशनम् भानोश्चर-मितेऽन्यस्य गोले प्रागपरक्षणे ११४ वारप्रवेशानंलोके गीयते भास्करो दयात् लंकास्त्रयोदये काले वारारंभं परेविदुः ११५.

अथ पूर्वपश्चिमदेशान्तरज्ञानम्

भास्कराऽपक्रमांशानांचक्रज्याऽर्द्धलवादिकम् चक्रज्या-सलवैर्निघ्नक्रान्तिकर्णलवोद्धृतम् ११६ तत्फलं भुजजीवास्यात्तस्याः स्युर्येभुजांशकाः तेज्ञेयास्तु रवेः क्रान्तेऽपमप्रद दोर्लवाः ११७ नामध्याऽह्न प्रभाकृत्योर्योगमूलं श्रुतिर्भवेत् तत्कर्णेनार्यद् भक्त्वा मध्याह्नज्या प्रकीर्तिता ११८ तस्याश्चक्रभुजांशास्तु विज्ञेया उन्नतांशकाः खांक मुन्नत भागोनं कृत्वातेस्युर्नतांश-

*१ फलांशयो
काः ११९ तुल्यगोलेऽन्तरंकृत्वातन्नतांशाऽक्षभा-
क्रां
गयोः अध्यऽल्पेऽक्षेक्ष भिन्नैकदिक्कंतदऽपमंभवेत्
फलांश
१२० भिन्नगोलेयुतिंकृत्वाचाऽक्षभागनतांशयोः
२* अन्य भ क्रां
अक्षांशाऽपरदिक्कंतुजायतेखेचरापमम् १२१
सू क्रां क्रां भु ४
एवंयास्याद्रवेः क्रांतिस्तस्याः क्रान्तीददोलवाःसौ
वृद्धिपक्षक्रां
म्याश्चेच्चयक्रान्त्युत्था विज्ञेयाःसंस्कृतांशकाः १२२
क्षयपक्षक्रां उ १८०
चेद्भ्रासक्रांतिजाः सौम्याश्चक्राऽर्द्धांशेषुवर्जिताः
द भुजां
कार्य्यास्तेसंस्कृतांशाःस्युर्याम्या बाह्वंशका यदि
वृद्धिपक्ष क्रां १८०
१२३ वर्द्धनेपिक्रमादुत्थाःषड्राशीनांलवान्विताः संस्कृतां-
क्षयपक्ष. क्रां द
शाःस्मृता ह्रासक्रांतिजाश्चेत्तुदक्षिणाः १२४ चक्रां
३६०
शेभ्योनिताः कार्य्या जायन्तेसंस्कृतांशकाः संस्कृतां
अयनांशान् ०यस्त
शेषुमार्गांशान् वामंदत्वाभवेत्स्फुटः १२५ एतत्स्फुटो-

---

*२ अक्षांशाः दक्षिणाश्चेदुत्तरदिक्कम् उत्तराश्चेद्दक्षिणादिकम्

---

*१ नतांश पलांशयोस्तुल्यगोले नतांशेभ्योधिकाः पलांशाश्चेत्तत्र पलांशादिभिन्नदिक्काक्रांतिः स्यात् तुल्यगोले नतांशेभ्योल्पाः पलांशास्तत्राक्षांशादभिन्नदिक्का क्रांतिस्स्यात्.

मितयेनमध्यमेनरवे र्भवेत् प्रस्फुटं भास्करस्यैवत-
न्मध्यंस्याद्दिनाऽर्द्धजम् १२६ घस्राऽर्द्धस्यकलान्ह
त्वाग्रध्यवेगांशकादिभिः तद्दृवीवदनाहित्वातन्मध्येसू-
र्यमध्यमः १२७ जायतेस्वपुरस्यैव भास्करस्योदयेखलु
तत्स्वदेशोदयान्मध्याज्ज्ञातंस्याद्यत्स्फुटंरवेः १२८
तत्क्रान्त्युत्थचरंस्वर्णंस्वाऽन्यदिक्कं घटीमुखम् हत्वा
मध्यजवांशाद्यैर्भानोस्तल्लिप्तिकादिकम् १२९ दु-
त्वाऽर्कस्योदयाज्जातेस्वस्थानस्याऽर्कमध्यमे भा-
नोर्मध्योच्यतेभानोश्च स्वव्यक्षोदयेखलु १३० लंका
सूर्योदयेभानोर्यन्मध्यंस्याद्दिनौघजम् तद्भेदमध्यमे
भानोःस्वव्यक्षाऽर्कोदयेबुजे १३१ कृत्वाशेषक-
लापूर्वंहत्वाभूवृत्तयोजनैः भक्त्वालिप्तादिभिर्भा-
नोर्मध्यवेगस्ययत्फलम् १३२ लंकास्वव्यक्षयोर्मध्यं
तज्ज्ञेयंयोजनादिकम् लंकास्वव्यक्षयोर्मध्यंयत्तद्दे
शान्तरंभवेत् १३३ स्वव्यक्षाऽर्कोदयान्मध्याल्लं-
काऽर्कोदयमध्यमम् चेद्रूर्द्ध्वमध्यरेखायाः पूर्वस्यां

स्वस्थलं भवेत् १३४ न्यूनं चेन्मध्यरेखायाः स्वस्थानपश्चिमे भवेत् स्वस्थानं यदि पूर्वस्यां पूर्वे देशान्तरं भवेत् १३५ स्वस्थानं पश्चिमायां चेत्पश्चाद्देशान्तरं भवेत् तत्प्राग्गृणधनं पश्चाज्ज्ञेयं देशान्तरं बुधैः १३६ खांगसावनालि सम्प्राश्च स्वदेशांतराभिधाः योजनाः पूर्णभूपिण्डयोजनैः परिभाजिताः १३७ फलं लिप्तादिकं पूर्वपश्चाद्देशान्तराभिधम् मध्येकालान्तरं मध्यरेखास्वस्थानयोर्भवेत् १३८ अतिदीर्घनरच्छायाग्राह्यास्मिन्सूक्ष्मकर्म्मणि यद्व स्वार्द्धेऽथमाऽभावो जायतेऽहस्करस्यच १३९ तन्मध्याह्नप्रभासूक्ष्माऽक्षाभातुल्याथवा भवेत्.

अथक्षेपकलाक्रमः

सू भानोर्द्व्यंगकुभूयुग्मा चं श्चन्द्रस्याष्टघनाः स्मृताः चं·उ· चन्द्रोच्चस्येषुदेवांकाः राहोः सप्ताकाग्नीन्दुपाणयः राहो मं स्सौम्ब्यगभून्याज्ञा भौमस्याऽथ बु विदस्तथा १४१ षट्खषट्

क्षेपकाः राश्यादयः

सू	चं	चंउ	राहु	मं	बु	वृ	शु	शं
११	०	५	११	५	१०	१०	९	२
२२	२	५	२६	२९	१६	२९	१९	९
४२	५८	३५	३७	७	४६	१७	३९	३०

खाब्धयः वृ सप्तपञ्चाश्वांकभुवोगुरोः शु शुक्र-
स्यांकनगाकाष्टवह्नयः कीर्त्तिताः शं शनेः १४२
शैलशक्रयुगाः लंकार्कोदये क्षेपलिप्तिकाः शून्याऽ
हर्गणघस्रोत्थलंकाऽर्कोदयकालिकम् १४३ यत्स्वे-
ष्टमध्यमंक्षेपंतज्ज्ञेयं गणकोत्तमैः घस्रौघतष्टका-
कोत्थंखेचरंभुवमीरितम् १४४ अभ्राचलायुताऽ
ह्वानितष्टकोंकः प्रकीर्त्तितः घस्रौघः खखखखाभ्राश्वैः
शोषितः शेषउच्यते १४५ तल्लब्धग्रभ्रुवंक्षेपयुक्तं
शेषजखेचरे युक्त्वातद्ग्रहमध्यंस्याल्लंकाऽर्कोदय-
कालिकम् १४६

निजस्थानभूमण्डलानयनम्.

भूवृत्तयोजनैर्निघ्नालम्बांशज्यालवादिका

* १४४।३५।२५ मण्डलम्
चक्रव्यासांशकैरासानिजभूज्ञाममीरितम् १४७

निजव्यक्षज्ञानम्. देवदैत्यांशवासीनांस्वस्था-
नाद्दक्षिणोत्तरम् देवदैत्यांशयोस्संधिदेशांस्वव्यक्ष
मुच्यते १४८

स्वव्यक्षार्कोदयान्निजदेशार्कोदयज्ञानम्.

स्वव्यक्षाऽर्कोदयात्कालात्स्वस्थाने भास्करोदयम्
प्राक्पश्चाद्देवभागेतु स्वर्णेसूर्यचरोन्मिते १४९.
ज्ञेयंदैत्यांशकेऽप्येवंदैत्यांशेदक्षिणोत्तरम् देवभा-
गस्थितोसौम्ययाम्यस्वर्णचरंभवेत् १५०

चरसंस्कारोपपत्तिः

स्वस्थान
देशास्वव्यक्षयोर्भानोस्तच्चरंचोदयाऽन्तरम् यतो
भवतिस्वव्यक्षदेशाऽर्कोदयकालिके १५१ मध्यमे-
भास्करादीनांदीयतेऽत्रततोरवेः स्फुटोत्थचरसंस्का
रं द्व्यर्णेतिद्विपर्य्ययम् १५२ लंकासूर्याऽस्तकालो-
त्थेखेटेदेयंधनाऽधनम् स्वर्णेतत्प्रस्फुटार्को-
त्थचर संस्कारकंतथा १५३

* चक्र व्यासांशानांपिण्ड पलो. ४१२५२४

देशान्तर संस्कारोपपत्तिः

लङ्कानः प्राक् परे देशे स्वव्यक्षे भास्करोदयम् प्राक्पश्चा
ज्जायते यस्माद्रेखा पूर्वापरस्थले १५४ क्षयस्वदीय
नेतस्मात्खवटे देशान्तराभिधम् स्वस्थानान्मध्यरेखा-
न्तरेऽम्बुः पूर्वापरान्तरे. ११५ योजनाः पूर्णभूवृत्तयो
जनःप्रास्तु भाजिताः स्वकुशासेनस्वव्यक्षाल्लंकान्तं
योजनाःस्मृताः १५६ स्वागारान्मध्यरेखान्तं प्राक्
पश्चाद्योजनान्तरम् मध्यगत्यंशकैर्हत्वा निजभूशा
मयोजनैः १५७ भक्त्वालब्धंफलं भागपूर्वदेशान्त-
रं भवेत्

मध्यरेखाज्ञानम्.

सौम्ययाम्यान्तगंव्यक्षाद्यत्सूत्रं वर्षमध्यगम् १५८
तत्सूत्रंस्वांशवासीनामध्यरेखा प्रकीर्त्तिता. व्यक्षाग-
न्त्रान्तरस्थानां पूर्वाचार्य्यविनिर्मिता १५९ मध्यरेखा
यथालङ्काऽवन्तिकामेरुमध्यगा व्यक्षेस्वमध्यरेखा-
याः मूलेसूर्योदयेतथा १६० मध्याऽह्नेवाऽस्तकाले
चरात्र्यर्द्धेस्वाऽभ्रवासरे मध्यमाः क्षेपका ज्ञेयाः

संस्कृतास्ते स्वदेशजाः १६१ स्वव्यक्षे च निजस्थाने मध्याऽह्नः स्यात्समक्षणे यद्ग्रन्थोक्तस्तु लंकायाः मध्याऽह्ने खेचरो भवेत् १६२ तत्खेटे चर संस्कारं नहि देयं विचक्षणैः तद्देशान्तरसंस्कारं देयं तत्खेचरे तथा १६३ एवं स्वव्यक्षराव्यऽर्द्धे स्वस्थाने स्यान्निशादलम् तद्राव्यऽर्द्धेद्भवे खेटे तद्देशान्तर संस्कृतिं १६४ देयं तच्चर संस्कारं देयं नैव हित ह्यहे

अथ मिश्रकालिकग्रहानयनम्.

वर्त्तमानदिनोघोत्थलंकाऽर्कोदयकालजम् १६५ खेचरं स्वजवाघ्नं कृत्वा मिश्रे खगो भवेत्

मिश्रज्ञानम्. भानोस्सावन धस्राऽर्द्ध खव्याढ्यं परपूर्वजैः १६६ देशभेदकलैर्मध्यरेखायाश्चोनसंयुतम् मिश्रं पंचांग गोत्रं तत्सावनं स्यात्कलादिकम् १६७ **मिश्रकालिकग्रहादिष्टकालिकग्रहानयनम्.** तत्र पंचांगजातीष्ट मिश्र भेद कलाहतम् भागाद्यं स्वजवस्वर्णं स्वेष्टे मिश्राऽधिकेऽल्पके

१६८ दत्वामिश्रोत्थखेटस्य लिप्तादौस्वेष्टजो भवेत् खेटस्याय-

चालनदानोत्पत्तिः

स्वमध्यादौमध्यवेगादिचालनम् १६९ देयंस्वर्णं धनर्णंतुवक्रवेगे तदन्यथा

मिश्रोत्पत्तिः

मिश्रकालेहिलङ्कायां राश्यऽर्द्धसमयं भवेत् १७०

चरंकुलज्ञानम्.

सावनाख्यचरंज्ञेयं स्वस्वाऽपक्रमजंचरम् वार्ष्टथांगाख्यचरंज्ञेयंतच्च पंचांगजातिकम् १७१ वावार्ष्टथांगचराऽर्द्धोत्थं यच्चरंतुकलादिकम् तद्वार्ष्टथांगचरं ज्ञेयंताराणां भास्करस्यच १७२

व्यावहारिकचरानयनम्.

ताराणां भास्करस्यापि मार्गांशैः संस्कृतस्यच प्रस्फुटस्य भुजर्क्षस्य संख्या यन्मिता भवेत् १७३ तत्तुल्यचरखण्डैक्यं कृत्वा भोग्यचराऽर्द्धकम् हत्वा तत्रांशकाद्यैस्तु भक्त्वाशून्याग्निभिः फलम् १७४ युक्त्वातच्चरखण्डैक्येस्याच्चरं व्यावहारिकम्

अथचराङ्गुजांशानयनम्.

खंडान् प्रथमचर खंडात् ३०
चरेञ्चराद्वीन् हित्वाद्यात्खत्रिघ्नंशुद्धसंख्यकम् १७५
३० भुजांशाः
शेषखत्रिवधे भोग्यभक्ते युक्त्वाऽत्रदोर्लवाः स्यु-
व्यस्ते
श्चैवंतु विपर्य्यस्ते हारंतत्र गुणंस्मृतम् १७६ गुणकं
तु स्मृतं हारं भाज्यमेव फलं स्मृतम् चरखण्डान-
१० अक्षभा प्रथमचर खंड
यनम् दिग्घ्नापलप्रभा पूर्वस्याच्चराऽर्द्धे पलादि-
८ पलभा द्वितीयचर खंड ३ वा १३/१० पलभा
कम् १७७ नागघ्ना मध्यमत्वेकवह्न्यंशा घ्नादशा-
तृतीयचर खंडम्
हृतां अंत्याख्यंच परदेशेऽक्षप्रभानयनम्
खं
चराऽर्द्धानां योगस्त्वेष्टचरोद्धृतम् १७८ अन्यदेश
प्रथम खंडेन
चरेणघ्नं तत्फलंतु पलादिकम् स्वप्राक्चरदलेन घ्नं
योग १०
चरखण्डैक्य भाजितम् १७९ दिग्भक्तं तत्फलं त्वऽ
पलभा १
न्यदेशेह्यऽक्षप्रभा भवेत् रूपतुल्याऽक्षभा देशेत्वे-
१ ३० क्रां चषा ९।५५।२
कराशि भुजांशकैः १८० क्रान्त्युत्थंतु पला पूर्वयच्च
गुणस्यात् १० १०
रप्रस्फुटं भवेत् तदऽत्राऽ त्राक्षहारस्य गुणस्यापि
९।५५।२ ९।५५।२ २ क्रां
स्थले स्फुटः १८१ स्यात्तथात्तद्विभोत्पन्नाऽपक्रमोत्थ
८।३।९ गुणस्यात् ८
चरेत्यजेत् शेषपलादिकसूक्ष्ममऽत्र नाग गुणस्थ-
चरखण्डांतरम् ३।१७।२९ गुणस्यात् क्रां
ले १८२ चरयोरन्तरं यत्स्याद्द्वित्रिभोत्थाऽपमोत्थयोः

सन्ध्यंशात्रिगुणस्थानेविकलाद्यगुणंस्फुटम् १८३
स्वस्वस्पष्टगुणघ्नाऽक्षाभास्यात्स्पष्टचरार्द्धकम्

चरसंस्कारदानस्थानज्ञानम्.

प्रस्फुटेमध्यमादौच सूर्यादीनांतुकेवलम् १८४ दीय तेऽर्कापसोत्पन्नचरसंस्कारकंखलु तात्कालिकग्रहज्ञानम्. सावनेष्टकलोत्पन्नंखेटं तात्कालिकंमतम् १८५ सूर्यस्यवार्ष्यगदिनार्द्धज्ञानम् भानोर्व्यक्षदिनाऽर्द्धंतुवार्ष्यगंयत्प्रजायते तत्स्वर्यां ऽपमस्संभूतचरेणैवहिसंस्कृतम् १८६ तद्वार्ष्या गदिनाऽर्द्धंतु भास्करस्यसमीरितम्

सावनेष्टरात्र्यर्द्धज्ञानम्

भानोर्वार्ष्यगघस्रार्द्धं युक्त्वाभून्यग्निलिप्तिकान् तद्वार्ष्यगेष्टरात्र्यऽर्द्धं जायते चाथ वारवेः युक्त्वात द्रात्रिखण्डन्तुसावनद्युमितौतथा १८८ जायतेस्वेष्टरात्र्यऽर्द्धं वार्ष्यगतत्कलादिकम्

* द।४० पलभादेशेचरखंडाः ६६ ५३ २१ / ६ ४१ ५७ / ५३ ० ४०

स्वव्यक्षेष्टराव्यर्द्धज्ञानम्. स्वव्यक्षेष्टनिशाः
र्द्धस्यात्स्वेष्टराव्यऽर्द्धसम्मितम् १८९.

लंकाराव्यर्द्धज्ञानम्. स्वेष्टराव्यऽर्द्धलिसादौपूर्वपश्चिमदेशजान् देशभेदकलान्दत्वास्वर्णतन्मिश्रमुच्यते १९०

अर्कापरखेटानांचास्तोदयकालोपयोगिचरकुलज्ञानम्.

सूर्यासन्नगतानाच ह्येकमऽस्तोदयंभवेत् द्वितीयं निजदृग्वृत्तदेशेचाऽस्तोदयंभवेत् १९१ ऋतसूर्य्यखगानांचताराणांद्विविधोदये द्विप्रकाराऽस्तकालेचयच्चरंयत्रयत्रच १९२ दीयतेतत्रतत्त्वसावनाख्यचरंखलु तत्राऽप्यऽर्कचरंज्ञेयंसावनाख्यचरंबुधैः १९३ देशान्तरकलाकुलज्ञानम्. वार्ष्यागैः षष्टिभिर्लिप्तैः सावनैश्चकुकुण्डलम् परिभ्रमतिभानुश्च ततस्तल्लिप्तिकादिकम् १९४ प्राक् पश्चाद्देशजंमध्यरेखातः प्राक्पराभिधम् देशविश्लेष

कंमध्यरेखास्वस्थानमध्यजम् १९५ तत्पंचाङ्ग कुळंत-
देशान्तरम्
ञ्चवाष्यंगं सावनमतम् .

अथसुखोत्थमध्यमाऽहर्गणयोरानयनम्

कस्मिंश्चि त्त्विष्टशाकेतुमेषोऽर्कदिवसाद्बुधैः १९६
२६६ *
विध्यर्थंषट्षडग्नीनांघस्त्राणांपत्रमाचरेत् तत्प्रत्यह
स्रे
न्होद्भवान्स्वेटमध्यमान्कल्पितेष्टजान् १९७ निजदेशो
स्व
द्भवान्कृत्वापत्रेतांश्चैवसंलिखेत् पत्रेप्रत्यऽह्नजां
श्चैवाऽहर्गणाश्चाऽपिसंलिखेत् १९८ पर्णेष्टंतुत
ग्रेमध्यमा
दिष्टंस्यात्तच्छाकंपर्णशाककम् तेमध्याःपर्णजा म-
दिनगणाः
ध्या विज्ञेया गणकोत्तमैः १९९ घस्रव्रूथाश्चतेज्ञे-
याःपर्णाऽहर्गणसंज्ञकाः पर्णशाकाऽन्तरं कृत्वास्वेष्ट

---

* उदाहरणम्:- पर्णेष्टं वारादि ५।४६।७ पर्णादिनव्रजम् ८९५८ पर्णशाकं १८०२ स्वेष्टशाकं १८४१ शाकान्तरधनम् ३९ भेददिनाद्यम् १४२४५।५।२९ सद्योदिनगणादिकम् २३२०३।५१।३६ इष्टवारादिः ४।३२।० सद्यवारस्वेष्टवार ५।४ योरन्तरवारम् ऋणं १ सद्यसंज्ञेह्न व्रूथे २३२०३ दत्वासद्यं दिनगणादिकम् २३२०२।५१।३६ पर्णेष्ट मध्याह्न १४।१७ इष्टमध्याह्नयो १४।१६ रन्तरम् घट्यादिकम् ऋणं ०।१ सद्येष्टे ५१।३६ दत्वाप्राप्तं सद्येष्टं ५१।३५ स्वेष्टपर्णेष्टयो र्भिन्न देशत्वात्स्वेष्टदेशेसद्येष्टं ५१।३० स्वेष्ट ३२।० सद्येष्ट ५१।३० भेद मृणगुणकं १४।३०

शाके धनर्णकम् २००. शेषंशाकान्तरंज्ञेयंपर्णशाका ऽधिकोनके शाकेतेनधनर्णेनवर्षमानंदिनादिकम् २०१ हत्वाभेदंदिनाद्यंस्यात्स्वर्णंपूर्णदिनव्रजे पर्णे ष्टघटिकाद्यांढ्येदत्वातत्स्वेष्टवासरे २०२ घस्रचन्दा दिकंसद्यंविज्ञेयंतद्दिनक्षणैः तष्ठितंसप्तभिः सद्यंस- द्यंस्याद्वारपूर्वकम् २०३ स्वेष्टवारोन्मितंसद्यवारंयत्रन जायते घस्रयोरन्तरंस्वेष्टसद्ययोः सद्यसंज्ञके २०४ स्वर्णंदत्वाऽह्न यूथेतु सद्य घस्राऽधिकोनके स्वेष्टवास- रसंज्ञेतु सद्यः स्यात्स्वेष्टवासरे २०५ पर्णेष्टदिवसा- ह्नाऽर्द्धात्स्वेष्टघस्रदिनाऽर्द्धकम् ऊर्द्ध्वाऽल्पंलिप्तिका- द्यंतुयन्मितंयदिजायते १०६ सद्येष्टतान्मितंतर्हिस्व र्णंदत्वाभवेत्स्फुटम् स्वेष्टसद्येष्टविश्लेषंस्वेष्टेसद्याऽ धिकोनके २०७ स्वर्णंलिप्तादिकंज्ञेयंगुणंतत्पण्डितो त्तमैः स्वेष्टपर्णेष्टयोर्यत्रनैकदेशायदाभवेत् २०८ तत्रतर्हितुसद्येष्टात्स्वेष्टदेशेष्टमानयेत् तत्सद्येष्टो च्यतेतस्मादुक्तवद्गुणमानयेत् २०९ स्वर्णशाका

वेगा
न्तरंत्वेकवर्षमध्यजवाहतं स्वर्णांतङ्गिनजेदत्वा मध्य
मेपर्णजेबुधैः २१० सद्यःकालो ऽब्दसंख्यंतत्खेटस्याङ्घि
जायते वेगंस्वर्णगुणेनैवमध्याख्यंत्वेकं घस्रजम् २११
हत्वांदत्वाधनर्णंतु सद्यःकालोत्थमध्यमे इष्टकालोद्भ
वंतत्तु जायते खेटमध्यमम् २१२ विज्ञेयं सुखजंचा
दिएगणा
यंमध्यमंवासरव्रजम् सुखवाऽर्थं विलिखेत्पत्रमेकं
३६५।१५।३१।३१।२४
वर्षमितेस्तथा २१३ एकादिगुणितस्यैकवर्षमध्य
वेग
जवस्यच.

अथ ब्रह्मदिनमानेमन्दोच्चचक्राणि.

४३२००००००
दन्तवेदगुणाकोटि छेदाब्दाः परिकीर्तिताः २१४
नदिनं वर्षाः
छेदाऽब्दा ब्रह्मणोघस्रेसौराःसंवत्सराःस्मृताः
सू ३८७
सू छेदाब्देषु रवेःसप्ताष्टाग्नयः परिकीर्तिताः २१५
मं २०४ बु ३६८
मं भौमस्यवेदखयमाः बु चन्द्रजस्याष्टषड्गुणाः
बृ ९०० शु ५३५
बृ जीवस्याभ्रखनन्दानि शु शुक्रस्येषुगुणेषवः
शं ३९ भगणाः
२१६ शं पड्गोर्नवाग्नयःप्रोक्ताः मन्दतुंगभवत्स
म २१४
राः तत्रैवपातचक्राणि. सं शाकदस्या-

बु ४८८
स्तुभौमस्य बु ज्ञस्याष्टगजसागराः २१७ बृ गी-
१७९ शु ६०३
ष्पतेर्युगजीमूताः शु शुक्रस्याऽग्निरवखेचराः शं
शं ६६२
मन्दस्याक्षिरसागास्तुहारसम्वत्सरेषुच २१८ प्रोक्ताः
भगणा ०यस्त
पातभचक्राणि विलोमगतयो बुधैः

ब्रह्मजन्मदिनाद्गताब्दानयनम्

१५५५२१९१२९४७१७९
गोघनाश्वाब्धिगोद्व्यद्रिगोभूद्व्यक्षाक्षवासरान् २१९
ब्रह्म वर्षा
शाकेयुक्त्वाविधेर्जन्मकालात्स्युर्वत्सराणिहि
१७०६४०००
सृष्टितोगताब्दाः कल्पारम्भक्षणात्स्वाभ्रखा-
ब्धिषड्व्योमतोयदै २२० सौराब्दैः ब्रह्मणा सृष्टेः
तत्रब्रह्मणोद्यद्यादि
कृतंतत्परिघट्टनम् ब्रह्मणोऽश्वपलैस्तुल्यषट्सं-
का०ध० प०७ विपला ६ प्रपला ३६
ख्यैर्विपलान्वितैः २२१ प्रपलैः षड्गुणैर्युक्तंकालंतत्र
१९५५८८३१७९
गतंमतम् गोस्वरूपाग्निनागाष्टपंचाक्षांक निशा-
करान् २२२ युक्त्वाशाकेसृष्टितोऽब्दा याताः
पूर्वबुधोदिताः

ब्रह्मदिनारम्भाद्गताब्दानयनम्.

शाकेगोभ्रधरासप्तयुगगोद्वयद्विगोविधून् २२३
युक्त्वाब्रह्मदिनारम्भाद्याताः सम्वत्सराः स्मृताः
ब्रह्मणोदिवसारम्भाद्याताब्दाः शरताडिताः २२४
कोटद्याप्ताः द्विनगैराप्ताः द्युकलाः स्युर्विधेर्गताः
मन्वन्तरा. ब्रह्मणोदिवसारंभंकल्पारंभमुदीरि-
तम् २२५ एकसप्तयुगैस्तुल्यमेकंमन्वन्तरंभवेत्
एकंमन्वन्तरस्यैवसंधिः सत्ययुगोन्मितः २२६ ख-
खखाष्टाब्धिवेदाष्टखाग्नयः सौरवत्सराः एकम
न्वन्तरस्यैवविज्ञेयाश्चससंधयः २२७ कल्पारम्भ-

---

१ * शाके १८०१ सृष्टितोगताब्दाः १९५५८८४९८० सूर्यमन्दोच्च भगणौ ३८७ र्गुणिताः ७५६९२७४८७२६० तत्रसूर्यमन्दोच्चंचक्रादि १७५।२।१७।१७।२६ फलावशेषं ७६८९६०००० शाके १७९८ फाल्गुन १८गते भौमे मन्दोच्चाः राश्यादयः सू २।१७।१७।२६ मं ४।१०।२।४१ बु ७।१०।२८।३० वृ ५।२१।२२।२७ शु २।१९।५२।२१ शं ७।२६।३१।३४ पाताः मं १०।१०।५६।५६ बु ११।९।१९।३२ वृ ९।१०।१९।५६ शु १०।०।२०।४२ शं ८।१९।३९।१९
शाकेगोसप्तभूरामान् युक्त्वागतकलिर्भवेत् शत १०० मित वर्षेषु सूर्यमन्दोच्चभुक्तिविपला ६ $\frac{४८३}{५००}$ शतमित १०० वर्षेपु भौममन्दोच्च भुक्ति विपला ३ $\frac{३५५९६}{४८३७५}$ एकवर्षेन्सु मन्दोच्च भुक्तिविपलाः ९।१८
एकवर्षेशुक्रपातभुक्ति विपलाः १६।१५ एकवर्षेगुरुपात भुक्तिविपलाः ३।८

१* १७२८०००
दिनात्सत्यतुल्यैस्सौराख्यवत्सरैः कल्पसंधिस्तुविज्ञे-
१८५०६८८०००
यः कल्पसंधिदिनान्ततः २२८ शून्याभ्राभ्राष्टनागां-
गता ६
गखाक्षाष्टाभ्रमितैस्तथा वर्षैस्ससंधयोयातास्तर्के
७
मन्वन्तराणिते २२९ ततोस्यसप्तमस्यैववैवस्वत-
२७ गता २८
मनोस्तथा सप्तनेत्रयुगा याता अष्टाविंशत्तमेयुगे
सत्यायुगारंभदिनात् गत इष्टदिनांतम्
२३० सत्यारम्भदिनाद्यातकालंस्यात्तद्दिनान्तकम्

अथसूर्यभौमादीनाम्मन्दोच्चानयनम्.

गत
मन्दोच्चराशिवर्षघ्नाः सृष्टितोयातवत्सराः २३१ह्रा-
४३२००००००
रवर्षोद्धृता मन्दतुंगंचक्रमुखं भवेत्.

अथभौमादीनांपातानयनम्.

गत स्वपातराशिवर्ष
सृष्टितोयातवर्षाणिपातचक्रहतानिच २३२ ह्रा
४३२०००००० राशीवर्षादि अर्थाद्भगणादि
रवर्षविभक्तानिपातंस्याच्चक्रपूर्वकम् राहुः
चंपात अर्थातराहुः
स्त्वौपातंचन्द्रतुंगंचनैवाऽनेनसमानयेत् २३३ मन्द
व्यस्त
केन्द्रसमाः पाताः विलोमगतयोदिताः पातराश्या-

---

* सू· १ वर्ष मन्दोच्च भुक्तिर्विपला ६ प्रप ५७७
सू· १ दिने मन्दोच्च भुक्तिप्रपलाद्या १।९

दिकं सूर्याद्दित्वापातःस्फुटो भवेत् २३४ मध्यवेगा ऽधिके तुंगवेगेऽशीघ्रोच्चमादिशेत् उच्चवेगाऽधिके मध्यवेगेमन्दोच्चमादिशेत् २३५

अथ सूर्यभौमादीनां मन्दोच्चवेगानयनम्.

सौराब्दस्थदिनादिघ्ने हराब्दैः परिभाजिताः सूर्यभौमज्ञपूर्वाणाम्मन्दतुंगभवत्सरा २३६ लब्धं-भाब्दसुरवं मन्दतुङ्गवेगमुदीरितम्.

भौमादीनांपातवेगानयनम्.

पातानां भौमपूर्वाणां रावयऽब्दाः परिभाजिताः २३७ भूघस्रैः खरवरवाब्धब्धैस्तत्फलं भाब्दपूर्वकम् पातवेगोच्यते नित्यंव्यस्तंपातजवं भवेत् २३८

अथस्पष्टमन्दोच्चपातानयनम्.

सौराऽहर्गणमार्गेण वत्सरारम्भवासरात् यातघस्राहतं वेगभाब्दपूर्वफलं भवेत् २३९ मन्दतुंगजवादुत्थंयुक्तातन्मन्दतुंगके प्रस्फुटं मन्दतुंगस्यादेवंतत्पातवेगजम् २४० ऊनंपातस्फुटेकुलास्यात्पा-

तंत्विष्ट घस्रजम् प्रस्फुटं मन्दतुंगंच विज्ञेयंत्वि
ष्ट घस्रजम् २४१ । ६५८

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मज प्रेम वल्लभ विरचि-
ते परमसिद्धान्ते मध्यमाधिकारस्तृतीयः ३

अथ वृत्तव्यासोपपत्तिः

व्यासाऽर्द्धवर्गाद्द्विगुणाद्यन्मूलंस्यान्महच्छ्रवः तु-
ल्येचतुर्भुजक्षेत्रेतुल्यकर्णद्वयोभिधे १ व्यासस्याऽ
र्द्धमितेकर्णेतन्महच्छ्रवणाऽर्द्धकम् ज्ञेयमादिभुजं
तद्वत्प्राक्कोटिः परिकीर्त्तिता२ व्यासाऽर्द्धव्या-
सखण्डघ्नंतद्वृहच्छ्रवणोद्धृतम् प्राग्बाहुः[1*] पूर्वको-
टिश्चजायतेपूर्ववत्खलु ३ तन्महच्छ्रवणंपूर्वटं-
कंज्ञेयंविचक्षणैः व्यासाऽर्द्धमऽन्त्यकोटिःस्याच्छू
न्यमन्त्यभुजंमतम् ४ प्राक्कोटिवर्जितंव्यास
खण्डमादिशरोच्यते शून्यमन्त्याभिधंबाणंविज्ञेयं

1* वृहत्पूर्णकर्णेव्यासार्द्धबाहुः व्यासार्द्धकर्णेप्राग्बाहुः स्यात्

नगाकोन्तमैः ५ कोटिंव्यासदलाद्धित्वातत्सर्वत्रश-
राेच्यते वाणांव्यासार्द्धतोहित्वाकोटिः सर्वत्रकीर्त्ति-
ता ६ कोटिंबाणदलेयुक्त्वाचाऽग्रेस्यात्कोटिखण्डकः
व्यासार्द्धेऽक्षदलंहित्वास्यादऽग्रेकोटिखण्डकः ७
यत्तद्बाहुदलंतत्तुह्यऽग्रेदोः खण्डउच्यते दोःकोटिः
खण्डवर्गैक्यान्मूलंटेकस्तदुच्यते ८ व्यासाऽर्द्धाद्वा
हुखण्डस्याट्टेकासाद्वाहुरुच्यते व्यासाऽर्द्धात्को-
टिखण्डस्याट्टेकासात्कोटिरुच्यते ९ अस्माऽदस्य
भुजस्याऽर्द्धमऽग्रेदोः खण्डमुच्यते कोटिंव्यासदला-
द्धित्वाऽग्रेबाणस्तदुच्यते १० ज्यांबाणानयनेचै
वंटेककोटिभुजादिकान् आनयेत्त्वाऽर्थपर्य्यन्तंवा-
रंवारंमुहुर्मुहुः ११ पूर्वबाहुकृतौयुक्त्वापूर्वबाण
कृतिंबुधैः तन्मूलमादिडोरः स्याद्वितीयेषुकृतौतथा
१२ द्वितीयंबाहुवर्गंतुयुक्त्वातस्यपदंतथा द्वितीयं
जायतेडोरंतृतीयेषुकृतौतथा १३ तृतीयंबाहुवर्गंतु
युक्त्वातस्यपदंतथा तृतीयंजायतेडोरमेवंडोरान्स

४६
सानयेत् १४ तर्काब्धिमितवारोत्थं धीरैस्तद्धोरसं-
४५ २
ज्ञकम् एकेनाऽक्षाब्धिभिर्वारैर्द्विघ्नेनपरिम-
गुणयेत् परिधेः
३५१८४३७२०८८८३२ र्दयेत् १५ तद्वृत्तस्याऽ
८ ८
ष्टमांशः स्यात्तन्भागैश्चसमाहृतः तद्वृह द्व्यासजंत्वे-
परिधिः
तद्वृत्त मुक्तं विचक्षणैः १६ दन्ताष्टाष्टाष्टखाश्व्यद्रि-
त्र्यब्ध्यष्ठाऽऽशराग्नयः ३५१८४३७२०८८८३२
परिधेः ८
तद्वृत्तस्याष्टमेभागेकोणा न्यत्रभवन्तिहि १७ इ-
वृहत्परिधिः व्यास
ष्टव्यासाहतं वृत्तं तद्वृह द्व्यासभाजितम् इष्टविस्ता-
परिधि
रजः स्वेष्टपरिधिर्जायतेकिल १८ इष्टवृत्तवृहद्व्या-
वृहत् परिधि परिधेः
सनिघ्नं तद्वृत्तभाजितम् तत्फलं स्वेष्टवृत्तस्य विस्ता
रं प्रस्फुटं भवेत् १९ व्यासात्परिध्यानयनम्.
व्यासे ४९०८८
विष्कम्भं गजनागाभ्रतानैर्हत्वा विभाजयेत् तत्वांग
१५६२५
दिवसैर्लब्धं वृत्तं तत्परिधिर्भवेत् २० व्यासानयनं
परिधिः १५६२५ ४९०८८
वृत्तं तत्वांगघस्त्रघ्नमष्टाष्टाभ्राङ्कसागरैः भक्तं प्रस्फु-
व्यासं
टविस्तारं विज्ञेयं पण्डितोत्तमैः २१

अथ वृहत्कर्णोदाहरणम्.

यथात्रव्यासः ३०००००००० व्यासार्द्धः १५००००००
वर्गः २२५०००००००००००००० द्विगुणः ४५०००-
०००००००००० अस्यमूलंशतकजात्यवयवान्वि-
तंन्यूनमंचक्षकर्णः २१२१३२०३ । ४३।५५।९६।
५२ अस्यार्द्धंप्रथमभुजंजातंसावयवं १०६०६६
०१ । ५१ । ७७ । ९८ । २१ प्रथमाकोटिश्च १०६०-
६६०१ । ५१ । ७७ । ९८ । २१.

अथ सूक्ष्म मूलानयनम्

मानंन्धोऽधोकुलानान्तु यत्रैव समं भवेत् सूक्ष्मंस्या-
त्पदंतत्रवर्गस्यापिघनस्यच २२

सूक्ष्मवर्गमूलानयनम्

स्वाऽधोजातिप्रमाणेनवर्गाकंपरिमर्द्दयेत् तत्रस्वाऽ
वयवंयुक्तमित्थंवेदादिभिर्मितम् २३ बहुवारंबुधैः
कुलान्मूलंचसमुद्धरेत् तत्स्वाऽधोजातिमानेनगु-
णनस्यदलोन्मितम् २४ वारंलब्धिमतोलब्धिसेवं
साऽवयवंपदम् जायतेचाथवामूलाच्छेषमेकंसम-

न्वितम् २५ कृत्वास्वाऽधोकुलस्यैवमानेनपरिता डितम् तद्वर्गाऽवयवंयुक्तं कृत्वा तद्भाज्यमुच्यते २६ द्विघ्नेनैवकराङ्केन लब्धमूलेन भाजितम् भाज्यंचाऽवयवंस्थूलं मूलस्यैवहिजायते. २७

सूक्ष्मवर्गमूलोदाहरणम्

यथामूलंसावयवंअंश ४ घटी २० पला ३० अस्य वर्गांकंजातम् १८।५१।००।१५।०० अधोजाति मानाहतम् १०८० एकावयवान्वितंजातम् ११३१ तदऽधोजातिमानाहतंसावयवंच. ६७८६०. तत्पुनरधोजातिमाना ६० हतंजातम् ४०७१६०० सावयवं ४०७१६१५ तदपिचस्वाऽधो जातिमाना ६० हतम् .२४४२९६९०० साऽवयवंच २४४२९६९०० अस्यमूलंद्विवारंषष्ट्या ६० भक्तंलब्धंसाऽवयवम् ४।२०।३० अथभिन्नवर्गमूलानयनम्.

भिन्नेंऽशस्यहरस्याऽपिसूक्ष्मंमूलं समानयेत् हार मूलोद्धृतभागमूलं सूक्ष्मपदंभवेत् २८

अथ घन मूलानयनम्

स्वस्वाऽधोजातिमानेन त्रित्रिवारं घनांककम् कृत्वा स्वस्वाऽवयवकं युक्त्वैवं तत्रिवारकम् २९ षड्वारं नववारं वाकृत्वात ज्ज्ञायते घनं तन्मूलं गुणनस्यैव त्र्यंशके नैवसम्मितम् ३० एकवारादिकं भक्त्वा स्वाऽधोजात्युन्मितेनच लब्धं घनपदं सूक्ष्मं ज्ञेयं साऽवयवं बुधैः ३१ घनमूलोदाहरणम्.

यथामूलंसाऽवयवं अंश ४ घटी २० अस्य घनांकं जातं ८१।२२।१३।२० अयमऽधोजातिमानाहतं त्रिवारंसाऽवयवं जातं १७५७६००० पुनर्द्विवारं मधोजातिमानाहतंसाऽवयवंच ६३२७३६००००० तत्पुनरेकवारंच ३७९६४१६০০০০০০ अयंघ-नांकंषड्वारगुणनजम् पुनरयंत्रिवारंस्वाऽधोजाति मानां ६०हतंसाऽवयवंचाऽयंजातम्८२००२५८५ ६०००००००००० अयंनववारगुणनजातं घनांकम् ८२००२५८५६००००००००००० अस्यमूलम्

९३६००० अत्रगुणनं नवप्रऽमितं गुणन ९ तृतीयांशं ३ रामप्रामितं अधोजातिमानं ६० अनेन मूलं ९३६००० भक्त्वालब्धं १५६०० अयमपि ६० भक्तं लब्धं २६० अयंचाऽपि ६० भक्तं लब्धं ४ शेषं २० मूलं साऽवयवम् ४।२०।०।० घनांकंचेत् ३७९६ ४१६००००००० मूलम्१५६०० अत्र गुणनं षड्डुन्मितम् गुणन ६ तृतीयांशं २ यमोन्मितम् अधोजातिमाने ६० नमूलं १५६०० भक्त्वालब्धं २६० अयमपि ६० भक्तं लब्धं मूलं साऽवयवं ४।२०।० घनांकंचेत् १७५७६००० मूलं २६० अत्रगुणनम् त्र्युन्मि ३ तं गुणन ३ तृतीयांशम् १ तदुन्मितं १ वारमधोजातिमाने ६० नमूलं २६० भक्त्वा लब्धं मूलं जातं साऽवयवम् ४।२०

अथ घनमूलावशेषस्यस्थूलफलानयनम्

घनमूलाऽवशेषंतुस्वाधोजाति प्रमाहतम् (मानाहत) कृत्वा-स्वांऽवयवंयुस्कातत्रतच्छाज्यसुच्यते (निज) ३२ लब्ध

मूलस्यवर्गेणत्रिघ्नेनत्रिघ्नेनचत्रिगुणितेनच भाज्यंसमुद्धरेत्स्थू-
लं मूलस्याऽवयवं भवेत् ३३

अथभिन्नघनमूलानयनम्

भिन्नेंऽशास्यहरस्याऽपिसूक्ष्मंमूलंसमानयेत् छेद
मूलोद्धृतंचांऽशमूलंसूक्ष्मपदंस्मृतम् ३४

अथज्योपपत्तिः

अथवृत्ताऽष्टमेभागेस्युःकोष्ठान्यष्टभास्कराः द्व-
योः पृष्ठाऽग्रकोटयोस्तुयद्विश्लेषदलंभवेत् ३५
तेनाद्यालघुकोटिस्तुकोटयऽर्द्धमध्यमेभवेत् द्वयो
पृष्ठाऽग्रभुजयोर्यद्विश्लेषाद्दलंभवेत् ३६ तेनाद्यो
त्यभुजोर्मध्येदोःखण्डंजायतेतयोः पृष्ठाऽर्द्धाऽग्राऽ
र्द्धयोर्योगंमध्यमंजायतेतयोः ३७ पृष्ठाऽग्र भुजयो-
रैक्याद्युग्मासाद्यत्फलंभवेत् तद्द्वयोर्भुजयोर्मध्येदोः
खण्डपूर्ववद्भवेत् ३८ द्वयोःपृष्ठाऽग्रकोटयोस्तुसं-
योगाद्यद्दलंभवेत् तत्तयोर्मध्यमेकोटिखण्डंपूर्वस-
मम्भवेत् ३९ दोःकोटिखण्डयोर्वर्गसंयोगाद्यत्पदं

भवेत् तत्प्राग्वदेकसंज्ञःस्याद्दोः खण्डव्यासयोर्व-
घात् ४० युग्मांसाद्देक भक्ताच्च तद्वा हुर्जायते किल
व्यासाऽर्द्धात्कोटिखण्ड घ्नाद्देकासात्कोटिरुच्यते
४१ एवं नागार्क कोष्टेषु बाहुं कोटिं समानयेत् ता-
न्बाहून् द्विगुणं कृत्वास्युर्मौर्व्यः प्रथमाष्टमे ४२
कोटीन् युग्माहतं कृत्वामौर्व्यःस्युश्चापराष्टमे वृ-
त्तस्याऽर्कांशकं त्वत्र राशिमेक मुदीरितम् ४३ सा-
र्द्धैक राशिपर्य्यन्तं विज्ञेयं प्रथमाऽष्टमम् ऊर्द्धं वृत्ता
द्धिपर्य्यन्तं जायते चापराष्टमम् ४४ इष्टज्यामान-
येच्चस्ववृत्तव्यासाऽनुपाततः अतोग्रे मौर्वी.
अतोऽग्रे मौर्विकां वक्ष्ये कोष्टेश्चाष्ट दिवाकरैः ४५
१ ईशाषड्नानि नेत्राक्षियुग्मसायकमार्गणाः ३ ख.
त्रिनागाश्विनागानि ४ पञ्चरामाब्धिदिग्भुवः ४६
५ शैलाम्बभ्राष्टविश्वानि ६ दन्तषट्पञ्चषड्भुवः ७
जातिदन्ताङ्कचन्द्राणि ८ वेदखाष्टखजातयः ४७
९ नागागाम्बष्टसिद्धानि १० व्यब्धिनन्दाक्षभानिच

३०३४५७
११ शैलतानाम्निरवत्रीणि १२ व्योमाब्ध्यभ्रकुनि-
र्जराः ४८. १३ कद्व्यक्षाष्टाक्षरामानी १४ भाष्टखा-
गाष्टवह्नयः १५ खांकपञ्चाग्निभूवेदाः १६ शैला
श्वाशाब्धिसागराः ४९. १७ शैलाब्ध्यक्षाष्टषड्वेदाः
१८ खाभ्राभ्रांगनवार्णवाः १९ वेदत्र्यब्ध्यग्नियुग्मा
क्षाः २० जोब्ध्यष्टाभ्राक्षमार्गणाः ५०. २१ कब्धिदृ
ग्गजशैलाक्षाः २२ विश्वांगाक्षखषण्मिताः २३ द्व्यं-
गगोदन्ततर्काणि २४ शैलपिण्डाभ्रषड्रसाः ५१
२५ शैलाष्टेष्वद्रिनागांगाः २६ द्व्यंगनागेन्द्रपर्व
ताः २७ गोदिग्युग्माब्धिसप्तानि २८ नागदन्तांक
षण्णगाः ५२. २९ गोक्षपञ्चांगगोशैलाः ३०
गोश्वषड्गुणदृग्गजाः ३१ गोभ्राष्टाभ्रासनागानि
३२ षट्खांकाश्वागमङ्गलाः ५३. ३३ कद्रिता-
नाभ्रनन्दानि ३४ भूखाभ्रद्व्यग्निखेचराः ३५
षड्डांकाष्टाक्षखेटानि ३६ पोक्षांकाक्षाष्टखेचराः ५४
३७ शैलाश्वाष्टार्कखाब्जानि ३८ कगांगांकाग्निदि-

ङ्गिताः ३९ षट्खांगांगांगशून्याब्जा ४० ईशाब्ध्य-
त्र्यंकदिङ्मिताः ५५. ४१ वेदमेघाभ्रयुग्मेशाः ४२
पोंकाष्टांगाब्धिशंकराः ४३ त्र्यश्वाक्षाग्न्यश्वभूचन्द्राः
४४ सोभ्रद्दबस्वरखभास्कराः ५६. ४५ षड्गोश्वांगा
श्वियुग्माब्जाः ४६ जोदेवाग्न्यक्षभास्कराः ४७ वेदा-
ग्न्यष्टांकशैलार्काः ४८ भूपिएडांगाभ्रविश्वकाः ५७
४९ गोश्वषड्दन्तविश्वानि ५० सोश्विखांकाक्षवि-
श्वकाः ५१ त्रिद्व्यग्न्यक्षाष्टविश्वानि ५२ नागांगाक्षे-
शावासवाः ५८. ५३ गोक्षाश्वागाग्निशक्राणि ५४
षड्गोष्टाग्न्यंगवासवाः ५५ नागाश्वांकांकनगेन्द्राः
५६ वेदखाभ्रांगभूदिनाः ५९. ५७ त्र्यद्रिगोब्जा-
ब्धि घस्राणि ५८ वेदाष्टाष्टाश्वषड्दिनाः ५९ षट्
त्र्यश्वाग्न्यंकघस्राणि ६० धिष्ण्याक्षांकाब्जषड्भवः ६०
६१ जोतलाक्षाब्धिषड्भून्द्राः ६२ भांकखाश्वांगकेव-
लाः ६३ देवाक्षांगांक भूपाणि ६४ पोश्वाभ्राश्वश्वि-
तोयदाः ६१. ६५ त्र्यक्षाक्षागाब्धिमेघानि ६६ चो-

षड्गोस्त्रागतोयदाः ६७ गोखाभ्र्यष्टांकजीमूताः
६८ षण्णागाक्षाग्निदृग्गदाः ६२. ६९ चोंकाश्वाष्टा-
ब्धिनागाब्जाः ७० देवांकाभ्र्यगंकषद्दाः ७१ भूखखां
कांकहस्त्यब्जाः ७२ जोंकांकाभ्र्यश्विगोभुवः ६३.
७३ जातिगोष्टाब्धिगोचन्द्रा ७४ स्त्र्यश्वागाभ्र्यग-
गोभुवः ७५ खाक्षाक्षाष्टांकगोब्जानि ७६ भूत-
त्वांभ्र्यश्विखान्तकाः ६४. ७७ षट्सोष्टागाब्धिखा-
क्षीणि ७८ सिद्धाब्ध्यश्व्यगखान्तकाः ७९ चोंका-
ष्टांगांकखाक्षीणि ८० पंचाष्टार्कर्किपाणयः ६५.
८१ सोंकाक्षाक्षेन्द्रपक्षाणि ८२ ऋक्षाष्टांकांगभूपमाः
८३ षट्सोंकाभ्र्यंकभूयुग्माः ८४ द्व्याब्धिखाष्टेन्दु-
जातयः ६६. ८५ तत्वखाश्व्यब्धिदृग्युग्माः ८६
त्रिद्व्यंकाक्षांगदृक्कराः ८७ षट्त्र्यश्वांकाष्टदृक्पक्षाः
८८ व्यंगाब्ध्यग्निकुदोन्तकाः ६७. ८९ द्व्य-
भेन्द्वश्वाग्निदोक्षीणि ९० चोक्षांगाभ्रांगदोन्तकाः
९१ ससेशाब्ध्यष्टदोपक्षाः ९२ खांकाब्ध्यश्वखचो-

न्तकाः ६८. ९३ इथश्चागाश्राग्निसिद्दानि ९४ टोंगांकास्यक्षचोन्तकाः ९५ कंगाश्रागागसिद्धा- नि९६ षट्षट्खाश्राांश्रपोकराः ६९. ९७ सोम्बां कजातिपोक्षीणि ९८ श्यंकाश्चेष्व ब्धिपोन्तकाः९९ राकाक्षाष्टांगतत्वानि १०० सोग्निभूकं कपोयसाः७० १०१ श्यंगषड्विश्वषट्पक्षाः १०२ कङ्कखाङ्गा- ग्निषट्कराः १०३ गोकब्ध्यष्टेषुषट्पक्षाः १०४ सो- ब्ध्यंगाश्राष्टषट्कराः ७१. १०५ चोश्वभाश्राश्व- पक्षाणि १०६ रवाश्राष्टाब्ध्यक्षिसोन्तकाः १०७ भ्रि- इचगांगाब्धिऋक्षाणि १०८ श्यब्ध्यक्षाष्टांगभानि- च७२. १०९ जोतत्वाश्रांकऋक्षाणि ११० जोंगा ष्टेशाष्टपाणयः १११ इचद्रचश्यम्यग्निपिण्डानि ११२ खाश्वागाब्ध्यक्षजोन्तकाः ७३. ११३ खांगखांगा श्वापिण्डानि ११४ इकृसिद्धाश्वांकजोयमाः ११५ घस्राम्यष्टेन्दुगोक्षीणि ११६ जोभांकाम्यंकपाणयः ७४. ११७ कग्निभूखांगगोपक्षाः ११८ कद्रचष्टा-

आष्टगोन्तकाः ११९ रवाभ्रघस्राभ्ररवत्रीणि १२० घस्ररवाब्ध्यक्षिरवाभ्रयः ७५. १२१ मेघसिद्धाब्धि-रवत्रीणि १२२ पोभ्रभांगाभ्रवह्नयः. १२३ सोन्वपि-एडाष्टरवत्रीणि १२४. देवांकाश्विरवभूगुणाः ७६. १२५ इद्यद्रिपिएडार्करामाणि १२६ त्र्यंकषड्द्यब्धि-भूगुणाः १२७ षड्गोम्यश्व्यंगभूरामाः १२८ क्र-ष्टगोक्रष्टभूगुणाः ७७.

०	०	१	२७६११	२	५५२२२
च- कक्षांशा	०।०।०	अंशाः	०।४२।११		१।२४।२२
३	८२८३०	४	११०४३५	५	१३८०३७
	२।६।३३		२।४८।४४		३।३०।५४
६	१६५६३२	७	१९३२२२	८	२२०८०४
	४।१३।४		४।५५।१३		५।३७।२२
९	२४८३७८	१०	२७५९४३	११	३०३४९७
	६।१९।२९		७।१।३६		७।४३।४२
१२	३३१०४०	१३	३५८५७१	१४	३८६०८८
	८।२५।४७		९।७।५१		९।४९।५३
१५	४१३५९०	१६	४४१०७।७	१७	४६८५४७
	१०।३१।५५		११।१३।५४		११।५५।५३
१८	४९६०००	१९	५२३४३४	२०	५५०८४८
	१२।३७।४९		१३।१९।४४		१४।१।३७
२१	५७८२४१	२२	६०५६१३	२३	६३२९६२
	१४।४३।२९		१५।२५।१८		१६।७।५

२४	६६०२८७	२५	६८७५८७	२६	७१४८६२
	१६।४८।५०		१७।३०।२३		१८।१२।१३
२७	७४२१०९	२८	७६९३२८	२९	७९६५१९
	१८।५३।५१		१९।२५।२६		२०।१६।५८
३०	८२३६७९	३१	८५०८०९	३२	८७७९०६
	२०।५८।२८		२१।३९।५५		२२।२१।२०
३३	९०४९७१	३४	९३२००१	३५	९५८९९६
	२३।२।४१		२३।४३।५८		२४।२५।१३
३६	९८५९५५	३७	१०१२८७७	३८	१०३९७६१
	२५।६।२५		२५।४७।३३		२६।२८।३७
३९	१०६६६०६	४०	१०९३४११	४१	११२०१७४
	२७।९।३८		२७।५०।३५		२८।३१।२९
४२	११४६८९५	४३	११७३५७३	४४	१२००२०७
	२९।१२।१८		२९।५३।४		३०।३३।४६
४५	१२२६७९६	४६	१२५३३३८	४७	१२१९८३४
	३१।१४।२३		३१।५४।५६		३२।३५।२५
४८	१३०६२८१	४९	१३३२६७९	५०	१३५९०२७
	३३।१५।५०		३३।५६।९		३४।३६।२५
५१	१३८५३२३	५२	१४११५६८	५३	१४३७७५९
	३५।१६।३५		३५।५६।४२		३६।३६।४२
५४	१४६३८९६	५५	१४८९९७८	५६	१५१६००४
	३७।१६।३८		३७।५६।२९		३८।३६।१५
५७	१५४१९७३	५८	१५६७८८४	५९	१५९३७३६
	३९।१५।५६		३९।५५।३२		४०।३५।१
६०	१६१९५२७	६१	१६४५२५८	६२	१६७०९२७
	४१।१४।२५		४१।५३।४४		४२।३२।५७
६३	१६९६५३३	६४	१७२२०७५	६५	१७४७५५३
	४३।१२।५		४३।५१।६		४४।३०।२
६६	१७७२९६४	६७	१७९८३०९	६८	१८२३५८६
	४५।८।५१		४५।४७।३५		४६।२६।१२
६९	१८४८७९४	७०	१८७३९३३	७१	१८९९००१
	४७।४।४३		४७।४३।७		४८।२१।२५

७२	१९२२३९९८	७३	१९४८९२२	७४	१९७३७७३
	४८।५९।३७		४९।३७।४२		५०।१५।४०
७५	१९९८५५०	७६	२०२३२५१	७७	२०४७८७६
	५०।५३।३१		५१।३१।१६		५२।८।५३
७८	२०७२४२४	७९	२०९६८९४	८०	२१२१२८५
	५२।४६।२२		५३।२३।४७		५४।१।०
८१	२१४५५९७	८२	२१६९८२७	८३	२१९३९७६
	५४।३८।११		५५।१५।१३		५५।५२।६
८४	२२१८०४२	८५	२२४२०२५	८६	२२६५९२३
	५६।२८।५२		५७।५।३१		५७।४२।२
८७	२२८९७३६	८८	२३१३४६३	८९	२३३७१०२
	५८।१८।२५		५८।५४।४०		५९।३०।४७
९०	२३६०६५४	९१	२३८४११७	९२	२४०७४९०
	६०।६।४६		६०।४२।३७		६१।१८।२०
९३	२४३०७७२	९४	२४५३९६३	९५	२४७७०६१
	६१।५३।५४		६२।२९।२०		६३।४।३७
९६	२५०००६६	९७	२५२२९७७	९८	२५४५७९३
	६३।३९।४६		६४।१४।४७		६४।४९।३८
९९	२५६८५१४	१००	२५९११३७	१०१	२६१३६६३
	६५।२४।२१		६५।५८।५५		६६।३३।२०
१०२	२६३६०९१	१०३	२६५८४१९	१०४	२६८०६४७
	६७।७।३६		६७।४१।४३		६८।१५।४१
१०५	२७०२७७४	१०६	२७२४८००	१०७	२७४६७२३
	६८।४९।२९		६९।२३।८		६९।५६।३८
१०८	२७६८५४३	१०९	२७९०२५८	११०	२८११८६८
	७०।२९।५८		७१।३।१९		७१।३६।१०
१११	२८३३३७२	११२	२८५४७७०	११३	२८७६०६०
	७२।९।१		७२।४१।४३		७३।१४।१४
११४	२८९७२४२	११५	२९१८३१५	११६	२९३९२७८
	७३।४६।४६		७४।१८।४८		७४।५०।५०
११७	२९६०१३१	११८	२९८०८७१	११९	३००१५००
	७५।२२।४१		७५।५४।२३		७६।२५।५४

१२०	३०२२०१५	१२१	३०४२४१७	१२२	३०६२७०५
	७६।५७।१५		७७।२८।२५		७७।५९।२५
१२३	३०८२८७७	१२४	३१०२९३३	१२५	३१२२८७२
	७८।३०।१४		७९।०।५२		७९।३१।२०
१२६	३१४२६९३	१२७	३१६२३९६	१२८	३१८१९८१
	८०।१।३६		८०।३१।४४		८१।१।३९
१२९	३२०१४४५	१३०	३२२०७८९	१३१	३२४००११
	८१।३१।२३		८२।०।५६		८२।३०।१९
१३२	३२५९११२	१३३	३२७८०९०	१३४	३२९६९४४
	८२।५९।३०		८३।२८।२९		८३।५७।१८
१३५	३३१५६७५	१३६	३३३४२८०	१३७	३३५२७६०
	८४।२५।५५		८४।५४।२०		८५।२२।३५
१३८	३३७१११४	१३९	३३८९३४१	१४०	३४०७४४०
	८५।५०।३७		८६।१८।२८		८६।४६।७
१४१	३४२५४११	१४२	३४४३२५३	१४३	३४६०९६५
	८७।१३।३५		८७।४०।५०		८८।७।५४
१४४	३४७८५४७	१४५	३४९५९९८	१४६	३५१३३१८
	८८।३४।४६		८९।१।२५		८९।२७।५३
१४७	३५३०५०५	१४८	३५४७५५९	१४९	३५६४४८०
	८९।५४।१९		९०।२०।१२		९०।४६।१७
१५०	३५८१२६६	१५१	३५९७९१८	१५२	३६१४४३४
	९१।११।४२		९१।३७।९		९२।२।२३
१५३	३६३०८१४	१५४	३६४७०५८	१५५	३६६३१६४
	९२।२७।२४		९२।५२।१३		९३।१६।५०
१५६	३६७९१३२	१५७	३६९४९६१	१५८	३७१०६५२
	९३।४१।१४		९४।५।२५		९४।२९।२३
१५९	३७२६२०३	१६०	३७४१६१३	१६१	३७५६८८३
	९४।५३।९		९५।१६।४१		९५।४०।१
१६२	३७७२०११	१६३	३७८६९९७	१६४	३८०१८४१
	९६।३।८		९६।२६।२		९६।४८।४३

१६५	३८१६५४१	१६६	३८३१०९८	१६७	३८४५५११
	९७।११।१०		९७।३३।२५		९७।५५।२६
१६८	३८५९७७९	१६९	३८७३९०१	१७०	३८८७८५८
	९८।१७।१४		९८।३८।४९		९९।०।१०
१७१	३९०१७०८	१७२	३९१५३९१	१७३	३९२८९२७
	९९।२१।१८		९९।४२।१२		१००।२।५३
१७४	३९४२३१६	१७५	३९५५५५५	१७६	३९६८६४६
	१००।२३।२०		१००।४३।३४		१०१।३।३४
१७७	३९८१५८७	१७८	३९९४३७८	१७९	४००७०१९
	१०१।२३।२०		१०१।४२।५३		१०२।२।१२
१८०	४०१९५०९	१८१	४०३१८४८	१८२	४०४४०३५
	१०२।२१।१७		१०२।४०।८		१०२।५८।४५
१८३	४०५६०७०	१८४	४०६७९५२	१८५	४०७९६८०
	१०३।१७।८		१०३।३५।१८		१०३।५३।१४
१८६	४०९१२५६	१८७	४१०२६७७	१८८	४११३९४४
	१०४।१०।५४		१०४।२८।२१		१०४।४५।३४
१८९	४१२५०५५	१९०	४१३६०१२	१९१	४१४६८१३
	१०५।२।३२		१०५।१९।१७		१०५।३५।४७
१९२	४१५७४५८	१९३	४१६७९४६	१९४	४१७८२७८
	१०५।५२।३		१०६।८।४		१०६।२३।५१
१९५	४१८८४५१	१९६	४१९८४६८	१९७	४२०८३२६
	१०६।३९।२४		१०६।५४।४२		१०७।९।४६
१९८	४२१८०२६	१९९	४२२७५६६	२००	४२३६९४८
	१०७।२४।३५		१०७।३९।१०		१०७।५३।३०
२०१	४२४६१७१	२०२	४२५५२३३	२०३	४२६४१३५
	१०८।७।३५		१०८।२१।२६		१०८।३५।२
२०४	४२७२८७७	२०५	४२८१४५७	२०६	४२८९८७७
	१०८।४८।२४		१०९।१।३०		१०९।१४।२२
२०७	४२९८१३५	२०८	४३०६२३१	२०९	४३१४१६६
	१०९।२६।४९		१०९।३९।२१		१०९।५१।२९
२१०	४३२१९३७	२११	४३२९५४६	२१२	४३३६९९२
	११०।३।२१		११०।१४।५९		११०।२६।२१
२१३	४३४४२७५	२१४	४३५१३९४	२१५	४३५८३४९
	११०।३७।२९		११०।४८।२१		११०।५८।५९
२१६	४३६५१४०	२१७	४३७१७६१	२१८	४३७८२३०
	१११।९।२२		१११।१९।२९		१११।२९।२२

२१९	४३८४५२७	२२०	४३९०६६०	२२१	४३९६६२७
	१११।३८।५९		१११।४८।२१		१११।५७।२८
२२२	४४०२४२८	२२३	४४०८०६४	२२४	४४१३५३४
	११२।६।२०		११२।१४।१६		११२।२३।१६
२२५	४४१८८३७	२२६	४४२३९७५	२२७	४४२८९४६
	११२।३१।२४		११२।३९।१५		११२।४६।५१
२२८	४४३३७५०	२२९	४४३८३८७	२३०	४४४२८५७
	११२।५४।११		११३।१।१६		११३।८।६
२३१	४४४७१५९	२३२	४४५१२९४	२३३	४४५५२६२
	११३।१४।४०		११३।२०।५९		११३।२७।३
२३४	४४५९०६२	२३५	४४६२६९४	२३६	४४६६१५८
	११३।३२।५२		११३।३८।२५		११३।४३।४२
२३७	४४६९४५४	२३८	४४७२५८१	२३९	४४७५५४०
	११३।४८।४४		११३।५३।३१		११३।५८।२
२४०	४४७८३३१	२४१	४४८०९५३	२४२	४४८३४०७
	११४।२।१८		११४।६।१८.		११४।१०।३
२४३	४४८५६९१	२४४	४४८७८०७	२४५	४४८९७५४
	११४।१३।३३		११४।१६।४७		११४।१९।४५
२४६	४४९१५३२	२४७	४४९३१४०	२४८	४४९४५८०
	११४।२२।२८		११४।२४।५६		११४।२७।८
२४९	४४९५८५०	२५०	४४९६९५१	२५१	४४९७८८२
	११४।२९।४		११४।३०।४५		११४।३२।१०
२५२	४४९८६४५	२५३	४४९९२३८	२५४	४४९९६६१
	११४।३३।२०		११४।३४।१५		११४।३४।५३
२५५	४४९९९१५	२५६	४५०००००		
	११४।३५।१७		११४।३५।२४।२६।४५		

अन्त्यकोटिज्या.

पञ्चवेदाहतलक्ष[४५०००००] मत्र*[व्यास] विस्तारमीरितम् तद्व्या-

* व्यासः ४५००००० वर्गः २०२५००००००००००

ज्या   २५६
सोमौर्विकाज्ञेयाषड्तेत्वोन्मितकोष्टजा ७८

अथचक्रस्याऽपराष्टमांशज्यानयनम्

भुजांशाः   कोट्यंशाः   बाणप्रदांशाः
बाह्वंशाः कोटिभागाश्चभागाःसायकदास्तथा चक्र
८   ४५   ज्या
स्याऽष्टमभागाऽल्पाश्चेत्तेषांसौर्विकाबुधैः ७९ वि-
ज्या   भुजकोटिशर   भागाः *
ज्ञेयाकथिताजीवाचेद्दोः कोटयक्षदांशकाः चक्र
८   ४५   ३६   ४   ५०
नागांशकादूर्द्ध्वास्ताश्चैकांशाएवांशके ८० द्वि-
१३१३०।५२।५
त्वांशेषांऽशकानांच प्रोक्तज्यावर्गवर्जितां चक्रव्या-
सकृतिंकृत्वातन्मूलंमौर्विकाभवेत् ८१ सुखाऽ
१८० चापांशानां
र्थेचक्रखण्डस्यचापज्यापत्रमालिखेत् सर्वेमण्ड
नतांशायन्त्रांशादिगं उन्नतांशादिं   भुजांशाःकोट्यंशा
लगा भागा नतयन्त्रांशपूर्वकाः ८२ बाहुकोट्य
शरप्रदांशे.
क्षदांशाश्चद्विघ्नाश्चापांशकाः स्मृताः

अथसामान्यज्यांशानयनम्

भु   को   शर
बाह्वंशोश्चाथकोट्यंशोः किंवा मार्गणदांशकैः ८३
१२८   ४५
अष्टार्कास्ताडिताःपञ्चवेदासाः कोष्टमुच्यते त-

---

* चक्रव्यासम्११४।३५।२४ अस्यवर्गः १३१३०।५२।५ चक्र व्यासार्द्धम्५७।१७।४२ चक्रव्यासार्द्धवर्गः ३२८२।४३।१.

त्कोष्टसमकोष्टस्यमौर्वीपट्टे समालिखेत् ८४
कोष्टाऽधः स्थं घटीपूर्वकोष्टयोर्ज्याऽन्तराहतम्
षष्ट्यासंतेनसंयुक्तापट्टस्थाज्यास्फुटा भवेत् ८५
पट्टस्थाज्याद्द्यौर्निघ्नावेदश्शून्य भगोगुणैः भाजि-
ताराशिच्चक्रज्याभागपूर्वास्फुटा भवेत् ८६

अथ चक्रज्यांशेभ्यो भुजांशानयनम्.

स्यात्तांगुणहराऽवश्वि भक्तावऽल्पाविहैवतु वेद
शून्यभगोरामैर्निघ्नाश्चक्रज्यकांशकाः ८७ खाङ्गा
सास्तद्भवेत्पट्टमौर्वीतत्पूर्वकोष्टजा ज्याप्राग्ज्याग
दितापट्टपूर्वज्याविवरं भजेत् ८८ पूर्वाऽग्रज्यान्त-
रेणैवलब्धंकोष्टादिकं फलं कोष्टेप्राङ्ग्मौर्विकाया
स्तु युक्त्वातंखग्रहाहतम् ८९ भक्त्वाषट्तत्व-
भिर्बाहुभागाः स्युस्तेलवास्तथा कोटिसंज्ञांशकाः
किम्वा विज्ञेया अस्सदांशकाः ९०

वृत्तस्याऽपराष्टमांशज्यापत्राऽभावस्मे-
दधिकज्यायाः भुजांशानयनार्थमुपायः

वृत्ताऽपराष्टमांशज्यापत्राभावोयदाभवेत् तर्हिमध्याऽधिजीवाया वर्गतद्विस्तृतेः कृतौ ९१
द्विघ्नाशेषपदंज्यास्यात्तस्या वाहुंशवर्जितम् रुत्वान्त्यग्रहं प्रोक्ता दोःकोटीषुप्रदांशकाः ९२

अथबाणानयनम्.

कोटयंशान्निजदोर्भागान्त्स्वांके हित्वाऽक्षदांशकाः स्युस्तेपरस्परंबाहुकोटयंशाः परिकीर्त्तिताः ९३ तेषाम्मार्गणदांशानांजीवांशैः परिवर्ज्जितम् विष्कम्भंचक्रभागानांकृत्वाऽर्द्धस्युरुदारांशकाः ९४

अथ बाणांशेभ्योन्योन्यज्यार्द्धानयनं कोटिभुजांशानयनंच.

अन्योन्यंभुजकोटयोस्तुस्वस्वज्याशारवर्ज्जितम् व्यासाऽर्द्धं परजीवाऽर्द्धं वृत्तेसर्वत्र जायते ९५ द्विघ्नेष्वंशोनिताश्चक्रव्यासांशा ज्यालवादिकाः स्यात्तस्यास्तु भुजांशोनाः खांकाः स्युः कोटिदोर्लवाः ९६

अथराशीनां भुक्तभोग्यांशज्याविज्ञानम्

शून्यभत्रिभयोर्नन्दषड्भयोऽरन्तरेऽशकाः
खांकाओजपदस्योक्तास्त्रिभषड्भान्तरेऽशकाः ९७
अर्कांकाक्षाऽन्तरेभागाः खांकास्तुल्यपदस्यच स्या-
द्दोर्ज्या भुक्तभोग्यांऽशजीवाविषमतुल्ययोः ९८
पदयोर्गतगम्यांशमौर्वीतुल्योजयो भवेत् कोटि-
ज्याचोर्द्ध्वरूपासाराशिचक्रेऽशकादिका ९९

अथप्रकारांतरेण भुजकर्णाभ्यांकोट्या
नयनं तथाबाहुज्याव्यासाभ्यांकोटिज्या
नयनम् तथाचकोटिज्याव्यासाभ्यां भु-
जज्यानयनम् अत्रजीवाबाहुः कोटिर्वा
व्यासः कर्णः स्यात्

एकस्थानीयतः कर्णवर्गेदोर्द्दे शसम्मिते स्थानेकं
विलिखेद्विह्वाऽधःस्थानाद्बाहु मालिखेत् १००
तस्मात्तेनभुजेनैवभक्त्वाबाहु समंफलम् आ-
नयित्वाहि तच्छेषमूलं कोटिरुदीरिता १०१

उदाहरणम् यथाबाहुः १५ कर्णः २५ कर्णवर्गः ६२५ बाह्वोः स्थान द्वयत्वात्क र्णवर्गस्य द्वितीयस्थाने चिह्नं कृत्वाजातं ६२५ चिह्नाधः स्थानाद्वाहुं भागदानार्थं प्रथमं लिखित्वाजातम् ६२५/१५ प्रथमांलब्धिमेका १ मानयित्वाजातम् ४७५ ततः बाहुमुत्थाप्य एकस्थानन्यूने स्थाप्यजातम् ४७५/१५ तत्रद्वितीयांलब्धिं पंचोन्मिता ५ मानयित्वा शेषम् ४०० अस्यमूलं कोटिः २०

अथप्रकारान्तरेण

[भुं] [विषमात्] [भु तुल्यं मूलं]

बाहुस्थानसमात्कर्ण वर्गोजाद्बोस्समपदम् आनयित्वाचतच्छेषमूलं कोटिः प्रकीर्त्तिता १०२

उदाहरणम् यथाबाहुः १५ कर्णः २५ कर्णवर्गः ६२५ अस्मिन्नोजद्वयं भुजस्यापिस्थानद्वयम् तस्माद्धेतोः ६२५ वामौजात्पणमितादेकं पद १ मानयित्वाजातम् ५२५ द्विघ्नं पदं २ द्व्यसाधो [५२] देशोस्थाप्यजातम् ५२५/२ अत्रपञ्चोन्मिता ५

लब्धिमानयित्वाजातम् ४२५ अत्रलब्धेः ५
पञ्चोन्मितायाः वर्ग २५ हृतस्यादिविषमा-
त्यक्त्वाशेषंकोटिवर्गजातम् ४०० अस्यमूलं
कोटिः २० एवंकोटिकर्णाभ्यांबाहुःस्यात्
एवंकोटिकर्णाभ्यांभुजानयनम्. कोटिम्बा-
हुरितिज्ञात्वाप्रोक्तवज्जायते भुजम्.

अथ प्रकारान्तरेणज्योपपत्तिः

अथगुप्तप्रकारैस्तुज्योत्पत्तिंकथयाम्यऽहम्
अर्द्ध अर्द्ध
१०३ भोग्यचापदलंकोटिर्भुक्तचापदलंभुजः
५७।१७।४२. भु
ज्ञेयोव्यासदलमान्यंप्रोक्तंदोर्ज्यादलस्यच १०४
३२८२।४३।१
वर्गमान्यक्षतोहित्वामूलंतस्यचयद्भवेत् तत्को-
ज्या
टिमौर्विकाखण्डंज्ञेयंसर्वत्रपण्डितैः १०५ अ-
भुजे कोटिः कोटिः कोटि भुजकोटिः
न्योन्यंभुजकोट्योः स्याऽदन्यकोटिःस्वयंभुजः
५७।१७।४२
स्वस्वकोटिज्यकाखण्डंमान्येहित्वाशरोभवेत्
६ ६० खाग्नि ३० भुजांशज्या
१०६ वृत्तषष्ठांशचापज्याव्यासखण्डोन्मिता
५७।१७।४२. ज्या २ १२०
भवेत् तत्कोटिमौर्विकावृत्तत्र्यंशचापज्यकाभ-

वेत् १०७

ज्यार्द्धानयनम्

बाणवर्गेतुतज्ज्यार्द्धवर्गंयुक्त्वाचतत्पदम् तद्दलं
तद्धुजाऽर्द्धज्यारवण्डंस्यान्मान्यबाणयोः १०८
घातार्द्धस्यपदंज्याऽर्द्धंज्ञेयंतद्धाहरवण्डजम् व्या-
सरवडस्यवर्गाऽर्द्धमूलज्यार्द्धसमभवेत् १०९ दोः
कोट्योर्वृत्तनागांशेष्टहत्कर्णदलोन्मित दोर्ज्ययोरि-
ष्टयोर्भेदखण्डवर्गेणसंयुतात् ११० तयोःकोटिज्य
योर्भेदखण्डवर्गाच्चयत्पदम् ज्याभवेद्भुजयोर्भेद
खण्डस्याऽग्रज्यकाचसा १११

मध्यमध्यज्यार्द्धानयनम्.

पृष्ठाऽग्रयोस्तुभुजयोस्तथाकोट्योर्निजेष्टयोः म-
ध्येमध्येचमध्येचमध्येमध्येतयोस्तयोः ११२ इत्थं
समानयेत्सर्वज्याऽर्द्धानिद्विगुणानिच

अथ स्थूलगुणज्ञानम्

याज्याद्गूराऽल्पकोष्टानांसास्यात्स्थूलफलप्रदा
११३

अथ भुजज्यातःकोटिज्यानयनम् तथा-
कोटिज्यातःभुजज्यानयनम्

पट्टे बाहुज्यकांस्थाप्य सादोः पट्टज्यका भवेत् तत्स-
मीपादिकोष्टज्या पूर्वज्या परिकीर्त्तिता ११४ पूर्व-
ज्ययोनिताबाहु पट्टज्या गुणमुच्यते प्राग्ज्योत्था-
न्दोर्लवान्स्वांके हित्वा कोटिलवाःस्मृताः ११५ ते-
षांस्थाप्यज्यकांपट्टे कोटिज्यास्ताऽभिधीयते को-
टिज्यायास्तु पूर्वज्यांकोटिज्यायांपरित्यजेत् ११६
साशेषमौर्विकातेनगुणकेनैवताडिता बाहुपट्ट
ज्यकायास्तु पूर्वाऽग्रज्यान्तरोद्धृता ११७ तल्लब्धे-
नोनिता कोटि ज्याकोटिज्यास्फुटा भवेत् एवं
कोटिगुणोत्पन्नाबाहुज्याप्रस्फुटा भवेत् ११८ दो
र्ज्ययाया दोर्लवान्स्वांके हित्वा कोटिलवाः स्मृताः
तेषाम्मौर्वीतुकोटिज्यातद्बाहुगुणजा भवेत् ११९

अथ सूक्ष्मज्यानयनम्

प्राक्कोष्टमेककोष्टस्य शून्यंस्यात्तत्कलांवियत् पू-

र्वाऽग्रकोष्ठयोर्ज्यैक्यं कोटिघ्नपरिभाजितम् छेदा भ्रां-
कांकगोनन्दगोब्धीरुच्चज्यका भवेत् एवंसम्पूर्ण
कोष्टानामुच्चज्यानिसमानयेत् १२१ स्वस्वकोष्ट
द्वयोर्मध्येतूच्चाख्यांविन्यसेज्ज्यकाम् ततः को-
ष्ठानिजीवायाः स्युर्द्विघ्नप्रमितानिच १२२ वाहुको
टयंशजंकोष्टंद्विघ्नंतत्कोष्टमुच्यते ततस्तत्कोष्टजा
जीवासूक्ष्मज्यासमुदीरिता १२३

अथवृत्तान्तर्गतकोणानयनम्

ययोस्तयोस्तुविश्लेषभागाः कोणांशकाः स्मृताः
चक्रांशाः कोणभागाप्ताः कोणसंख्याप्रकीर्त्तिता
१२४ स्युःकोणसंख्ययाभक्ताश्चक्रांशाश्चापभाग
काः चापाऽर्द्धांशा भुजांशाः स्युस्तेषांज्यास्याद्भु
जज्यका १२५ बाहुज्यांशाहतं वृत्तचक्रांशाप्तंच
तत्फलम् वृत्तान्तःकोणबाहूनामेकैकस्यमिति-
र्भवेत् १२६ तद्वृत्तान्तःसमाब्ध्यस्त्रैत्वेकदोस्स्या
न्महच्छ्रुकः कोटिबाहुःस्वदांशानांवाचक्रज्याऽर्द्ध

पत्रकम् १२७ सम्विधायसुखाऽर्थन्तुज्याऽर्द्धमेव
फलंततः आनयेच्च पुनर्यत्रलब्धज्याऽर्द्धयमाहत-
म् १२८ कृत्वासामौर्विकाज्ञेयातस्या बाहुशमान
येत् इत्युक्तंतत्रतल्लब्धंजीवाऽर्द्धम्मौर्विकेतिच १२९
संस्मृत्वाहिततोबुद्ध्यातज्जीवायास्तुदोर्द्धवैः तुल्या
जीवाऽर्द्धपत्रोत्था बाहुशाःस्युर्गुणाऽर्द्धजाः १३०
तद्द्वाहुज्यकाखण्डात्कोटिज्याऽर्द्ध समानयेत् स-
र्वत्रैवाऽन्त्यकोष्टस्यप्राक्कोष्टंस्यादुपाऽन्तिमम् १३१
कोष्टादुपान्तिमाज्ज्याऽर्द्धं स्वक्रव्यासदलात्त्यजेत्
स्युःक्रमादुत्क्रमज्याऽर्द्धपिण्डास्त्वेकादिकोष्टगाः
१३२ तैर्दोर्ज्यविच्छरंवाहु भागा नामानयेद्बुधः पू
ज्यास्त्रिज्यास्मृताज्याऽर्द्धत्रन्यग्रंथेषुतुज्यका १३३
श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपर-
मसिद्धान्तेजीवानयनाधिकारश्चतुर्थः४

अथ स्पष्टाधिकारः

केन्द्रोत्पत्तिः मध्योनोच्चंतुकेन्द्रःस्यात्स्वर्णमिषतु-
लादिकम् शीघ्रोच्चंनिजमध्योनंशीघ्रकेन्द्राऽभि-
धंभवेत् १ मन्दोच्चंनिजमध्योनंमन्दकेन्द्राभिधंभवेत्
विज्ञ्ग्वोश्शीघ्रकेन्द्राख्यौसूर्यमध्यमसंयुतौ २ शीघ्रो-
च्चोत्स्तत्तयोश्चाऽथमन्दानांत्वर्कमध्यमम् शीघ्रो
च्चंस्याद्वेवेगान्मन्दवेगंमृदुर्भवेत् ३ विज्ञ्ग्वोर्भा-
स्करस्यैवमध्यमंमध्यमंभवेत् विज्ञ्ग्वोर्निजमध्यं
तुशीघ्रोच्चंसमुदीरितम् ४ स्वस्वाद्यस्थानपर्य्य-
न्तंचक्रपूर्णस्थलाद्भवेत् यत्तत्सव्यान्तरंमन्दतुंगं
प्राक्सन्मुखंभवेत् ५ केन्द्रंस्यात्सव्यविश्लेषंस्व-
स्वमध्यमतुंगयोः स्वमध्यात्स्वोच्चपर्य्यन्तमऽन्तरं
केन्द्रमुच्यते ६ चक्रपूर्णस्थलान्मन्दखेटानां

१* मन्दफलानयनेमन्दवृत्तयोः शीघ्रफलानयनेशीघ्रवृत्तयोरन्तरांशैर्गु-
णिताः भुजज्यांशाश्चक्रव्यासांशैर्भाजिताः लब्धंभागादिकंमन्दकर्मणिसर्वे-
षां शीघ्रकर्म्मणिभौमज्ञशुक्राणांसमवृत्तेऋणं देयं शीघ्रकर्म्मणिगुरुशौ-
रयोः समवृत्तेधनंदेयंस्पष्टवृत्तं भवति. *२ स्पष्टवृत्तांशाःषड्भक्ताः
लब्धंवृत्तकलाःस्युः वृत्तकलाहतं केंद्रभुजज्यांशार्द्धं बाहुफलकलाद्यंस्या-
त् वृत्तकलाहतंकेन्द्रकोट्यंशज्यार्द्धं कोटिफलंकलाद्यंस्यात्

तीस्पदीधितेः मध्यान्तंसव्यविश्लेषयन्तच्छीघ्रो-
च्चमुच्यते ७ चक्रपूर्णस्थलाङ्कलेयत्स्यात्तद्धस्युक्रयोः
स्वस्वमध्यमपर्य्यन्तंभेदंशीघ्रोच्चमुच्यते ८ स्वमध्या-
त्तुंगपर्य्यन्तंचक्राऽद्दऽल्पन्तुचेद्भवेत् तत्तुंगान्मध्यमं
यावच्चक्राऽर्द्धाद्ध्यं भवेत्तदा ९ धनमेषादिकेंद्रं स्या-
त्तद्व्यस्तेऽस्वंतुलादिकम् राशेर्मार्गाशिका यद्वत्तद्-
त्खेचरदोःफलम् १० प्राक्पश्चान्मध्यमस्थानादऽ-
न्तरंतद्दनर्णकम् व्यस्तंकेन्द्रद्वयेदेयकेंद्रत्वाद्दणा
कोन्तमैः ११ तोल्येबिम्बगुरुत्वेन खेटवाग्बलादऽपि
खेटबिम्बंतदुच्चस्तुस्वल्पमेवाऽपकर्षति १२ शैथि
ल्यत्वेनतद्वायोर्बिम्बस्याऽल्पतयातथा तद्बिम्बमुच्च
संज्ञस्तुवेगाद्बह्वऽपकर्षति १३ भुजक्रमम्
दोस्स्याच्चक्राग्रितोऽल्पश्चेद्द्दं चक्रार्द्धकेन्तरात्
पादोनं चक्रतोर्द्धश्चेच्चक्रेहित्वाभुजोभवेत् १४
कोटिक्रमम् बाहुचक्राऽग्रितोहित्वातत्कोटिःस
मुदीरिता चक्रपदम् चक्रस्याऽद्युन्मितंत्वेकप-

दमुक्तंविचक्षणैः १५ प्रथमंविषमंप्रोक्तं द्वितीयं

विषमं

सममुच्यते ओजपदंतृतीयंस्याच्चतुर्थंतुसमंभवे-

त् १६

अथचन्द्रसूर्ययोर्मन्दवृत्तांशाः

सू १४ चं

मन्दवृत्तांशका भानोश्शक्राइन्दोर्यमाग्नयः ३२ स-

समपदांते विषमपदान्ते सू १३।४० चं १३।४०

मान्तेऽथाऽसमान्तेतुखाब्धिलिप्तोनितास्तयोः १७

अथ भौमादीनाम्मन्दपरध्यंशाः

मं बु वृ शु शं

पञ्चाश्वाः ७५ खाग्नयो ३० देवाः ३३ सूर्या १२ स्ता-

४९ समपशान्ते म बु

त्तमिताः कुजात् युग्मान्ते द्व्यद्रयः ७२ पिण्डा २८

वृ शु शं ४८ विषमपदान्ते

दन्ता ३२ ईशा ११ इभार्णवाः १८ ओजान्तेमन्द

वृत्तांशा विज्ञेयाश्च विचक्षणैः

अथ भौमादीनांशीघ्रवृत्तांशाः

समपदांते मं २३५ बु १३३ वृ ७०

युग्मान्तेक्षगुणाक्षीणि देवाब्जाअम्बराद्रयः १९

समेशीघ्रवृत्तांशाः	मं	बु	वृ	शु	शं			सू	चं	मं	बु	वृ	शु	शं	
	२३५	१३३	७०	२६०	३९			० २०	० २०	३ ०	२ ०	१ ०	१ ०	१ ०	
विषमपदे शीघ्रवृत्तांशाः	२३२	२३२	७२	२६०	४०			मन्द कृ	वृत्त कृ	यो कृ	र कृ	न्त कृ	रां कृ	शाः कृ	

	सू	चं	मं	बु	वृ	शु	शं		मं	बु	वृ	शु	शं
समपदे	१४	३२	७५	३०	३३	१२	४९		३ ०	१ ०	२ ०	२ ०	१ ०
विषमपदे	१३ ५०	३१ ४०	७२	२८	३२	११	४८		ऋ	ऋ	ध	ऋ	ध

मन्दवृत्तांशाः (विषमपदान्ते) शीघ्रवृत्तयोरंतरांशा

(बु २६२ शं ३९ मं २३२ बृ १३२)

ध्वगनेत्राणि गोरामाप योजेभौमाद्भदान्तकाः वृत्ताब्जा

(वृ ७२ शु. २६० शं)

अब्धि गाः खागयुग्माः शून्याणवो ४० न्मिताः २०

(शी)

द्राग्वृत्तांशाः स्मृताः स्पष्टवृत्तांशानयनम्.

(विषम सम)

ओजयुग्मयोः स्वपदोक्तयोः वृत्तयोरन्तरांऽशाघ्ना

(*१ ५७।१७।४२)

दोर्ज्याऽर्द्धांशास्तु भाजिताः २१ चक्रव्यासाऽर्द्धभा-

(विषमपद वृत्तात समपदवृत्ते)

गैस्तु वृत्तभागफलंभवेत् ओजवृत्तात्समे वृत्तेही-

(अधिके ध ऋ)

नोर्द्धे स्वर्णकंचतम् २२ दत्वासमाभिधेस्वस्ववृ-

(ज्यार्द्ध)

त्तेवृत्तः स्फुटोभवेत् यत्कर्म्मयज्ज्यकारवण्डे कृत्वा-

---

*१ चक्रव्यासपलाः ४१२५२४ चक्रार्द्धव्यासपलाः २०६२६२ पूज्यांश ५७।१७।४२ भक्ताः भुजज्यार्द्ध भागाः स्वस्वौज समवृत्तयोरन्तरांशैर्गुणिताः लब्धं भागादिकं समपदे ओजादल्पे समपदे धनं ओजादधिके समपदे ऋणं दत्वा स्पष्टवृत्तं भागादिकं स्यात् भुजज्यार्द्धांशाः वा कोटिज्यार्द्धांशाः ६० षष्टिभक्ताः ज्यार्द्धांशाः शून्य भागादिकाः स्युः ते षड्भक्त वृत्तस्फुटांशघ्नाः भुजफलं कोटिफलंच भागादिकं स्यात्.

चक्रदल ६ व्यासांशाः ५७।१७।४२   ५७।१७।४२   कथितं
चक्रदलस्यच २३ विस्तारेणैव भागन्तुदेयंयत्रमतं
+   फलमानयित्वा
खलु फलंतत्रानयित्वैवपूज्यासज्या ऽर्द्धपत्रजम्
तत्कर्म्मप्रोक्तवत्कृत्वातत्प्रोक्तफलवद्भवेत्. २४

अथसूर्य्यादिशन्यन्तानाम्मन्दफलानयनम्

+   ७२०
भुजफलानयनं * कोटिज्यामन्दकेंद्रस्यभक्ताशून्याश्वि
गुणिता
पर्वतैः २६ अभ्यस्तामन्दवृत्तस्यस्पष्टांशैःकोटि-
जंभवेत्. **मन्दकोट्यानयनम्** स्वर्णंतंकोटिजंद-
५७।१७।४२   १०४ ४   क
त्वाचक्रांशव्यासखण्डके २७ नक्रकर्कादिकेमन्द-
केन्द्रेतत्कोटिरुच्यते **मन्दकर्णानयनम्** मान्द-
भुज   वर्ग
दोःफलवर्गेतुयुक्त्वाकोटिकृतिंत्विह २८ तन्मूलंस-
११४।३५।२४
न्दकर्णःस्या **मान्दफलानयनम्** चक्रव्यासलवा
भु
हताः मान्दबाहुफलस्यांशाःमन्दकर्णांशकोद्धृताः
भु
२९ ज्यास्यात्तस्यास्तुदोर्भागाः फलंमान्दंस्फुटंभवेत्
अयमेवफलंदानयोग्यंमान्दमुदीरितम् ३०

अथ व्यवहारोचितमन्द फलानयनम्.

मन्दकेन्द्र भुजज्याऽर्द्धंमन्दवृत्तस्फुटांशकैः निघ्नं
भु   भुज
* मंदकेन्द्रस्यदोर्ज्यांशाखाब्धिसप्तांशकोद्धृताः २५ मन्दवृत्तस्फुटांशाघ्नामान्दबाहु
फलंभवेत्   **कोटिफलानयनम्** —+

चक्रदलांशासंलब्धंदोर्ज्यालिवादिका ३१ स्यात्तस्या दोर्लिवा मान्दंफलंस्याद्व्यावहारिकम्
सूर्यचन्द्रयोः स्पष्टानयनम्. सूर्येन्द्रोर्दोःफलंमाद्मध्येदत्वा स्फुटो भवेत्. ३२

अथ भौमादीनांशीघ्रकर्णानयनम्

भुजफलम्. शीघ्रकेन्द्र भुजज्याऽर्द्धैःशीघ्रवृत्तस्फुटांशकैः निघ्नचक्रांशकैराप्तंशैघ्रंबाहुफलम्भवेत् ३३ कोटिफलानयनम्. द्राक्केन्द्रात्कोटिजीवाऽर्द्धैर्द्राग्वृत्तस्यस्फुटांशकैः निघ्नंचक्रेलवैराप्तंशैघ्रंकोटिफलं भवेत् ३४ स्फुटवृत्तांशतर्कांशनिघ्नाकेन्द्रस्यदोर्ज्यका कोटिज्याऽप्यंशकाद्यासास्याद्द्वेधासातत्कलाफलम् ३५ कोटयानयनम् शैघ्रंकोटिफलंदेयंधनंकेन्द्रेमृगादिके कर्कादौचर्णमंशादौचक्रव्यासदलेभवेत् ३६ कोटिःकोटिस्तौवर्गौशैघ्रबाहुफलस्यच युक्त्वातस्यपदंशीघ्रकर्णमुक्तंलवादिकम् ३७

अथ भौमादीनांशीघ्रफलानयनम्

चक्रव्यासलवाऽभ्यस्ताः शीघ्रबाहुफलांशकाः
शीघ्रकर्णांशकैर्भक्ता लब्धंज्यास्याल्लवादिका ३८
तस्या बाहुलवाः शैघ्रंफलंस्यात्प्रस्फुटोचितम्
शैघ्रंदानोचितंचान्यंफलं सूक्ष्मंप्रकीर्त्तितम् ३९

अथ भौमादीनांप्रस्फुटीकरणम्

पूर्वंप्राक्केन्द्रतः शैघ्रंव्यस्तंस्वर्णंदलंफलम् केन्द्रेमन्दाभिधेदत्वासंस्कृतंतत्प्रकीर्त्तितम् ४० संस्कृतान्मन्दकेन्द्रात्तुप्राग्वन्मान्दाभिधंफलम् आनयित्वाचतत्स्वर्णंव्यस्तमेवदलंसदा ४१ संस्कृतेमन्दकेन्द्रेतुदत्वागणितकोविदैः मन्दाख्यस्फुटकेन्द्रः
सूक्ष्ममन्दकेन्द्रः स्यात्
स्यात्तज्जंमान्दाभिधंफलम् ४२ स्वर्णंयथोचितं

---

* चक्रांश ३६० भक्ताः स्वस्वस्पष्टमन्दशीघ्रवृत्तांशाः स्वस्वमन्दशीघ्रकेंद्रभुजज्यांशार्द्धघ्नाः स्वस्वमन्दकेन्द्रजंमान्दं तथास्वस्वशीघ्रकेंद्रजंशैघ्रंभुजफलंस्यात् तज्ज्यार्द्धजातिकम् अथतथा स्वांगाग्नि ३६० भागभक्ताः स्वस्वस्पष्टमन्दशीघ्रवृत्तांशाः स्वस्वमंदशीघ्रकेंद्रजभुजस्थानजकोटिज्यार्द्धांशघ्नाः स्वस्वमन्दकेंद्रजं मान्दं तथास्वस्वशीघ्रकेंद्र शैघ्रज्यार्द्धजातिकं भागादिकं कोटिफलंस्यात्

मध्येदत्वामन्दस्फुटो भवेत् व्यस्तमान्दफलंदत्वा
द्राक्केन्द्रे तत्स्फुटो भवेत् ४३ तद्राक्केन्द्रस्फुटा-
त्प्राग्वत्स्वर्णं शैघ्राभिधंफलं दत्वामन्दस्फुटे ह्येत-
ज्जायतेरवेचरस्फुटः ४४

अथव्यावहारिकस्पष्टवेगानयनम्.

मन्दकेन्द्रस्यदोः कोष्ठज्याभेदार्द्धकलाहतम् मध्य-
मन्दोच्चयोर्वेगविश्लेषांशाकपूर्वकम् ४५ मन्दकेन्द्र
स्यदोः कोष्टाभेदलिप्तोद्धृतं फलम् भागाद्यं स्फुट-
वृत्तांशानिघ्नं चक्रलवोद्धृतम् ४६ स्वर्णंतत्कर्क-
नक्रादि मन्दकेन्द्रेंशकादिकम् दत्वामध्यगतौमन्द
वेगंस्याद्व्यावहारिकम् ४७ मन्दस्पष्टजवांह्रि-
त्वात्शीघ्रतुंगजवेस्फुटं शीघ्रकेन्द्रजवंभौमपूर्वा-
णांसमुदीरितम् ४८ मन्दस्पष्टजवाशोनशीघ्र

१* पूर्ज्यांशाः ५७।१७।४२ पलाः २०/२० ६२/६२ ६२/६२ पिण्डं स्वमन्दकर्णं स्वशीघ्रकर्णंभागपलानिपिण्डेन भक्त्वा लब्धांशादिभिः स्वबाहुफलम् मन्दंतथा स्वबाहुफलं शैघ्रं भागादिकं हत्वा स्वस्वबाहुज्यार्द्धांशाःस्युः तथातज्जंचापार्द्धफलंस्पष्टोचितं भुजफलम् स्वर्णं मेषतुलादि केंद्रजं स्यात्.

गत्यंशाः ५७।१७।४२ अंतरेण

तुंगजवाङ्काः पूज्यद्राक्स्फुटकर्णांशविश्लेषेणै-

गुणिताः शी ध अं

व ताडिताः ४९ स्फुटद्राक्कर्णभागाप्ताःस्वर्णमंशादिकं

५७।१७।४२ री फर्ण

फलं तत्पूज्याद्धिकाऽल्येतु स्फुटद्राक्छ्रवणाभिधे

गति अं

५० मन्दस्पष्टगतौदत्वास्यात्तद्वेगःस्फुटोयदि तद्द-

अंतरात्

णेह्यधिके तर्हि भेदाद्वक्रगतिर्भवेत् ५१

अथस्पष्टपत्रनिर्माणरीतिः

सू १

यावद्भास्करमन्दोच्चपलान्तंसुस्थिरं भवेत् तावदेका

३६५।१५।३१।३१।२४ मिश्र सू

ऽब्दघस्त्राणालकाराव्यर्द्धकालिकान् ५२ भास्कर

स्पष्टान् राश्या घ भुक्ति सू

स्यस्फुटा न्राशिपूर्वकांस्तुकलादिकान् सूर्यस्पष्टज-

वान्पत्रे लिखित्वातुततोबुधैः ५३ मिश्रकाले सूर्यो-

अंतर घ वेग

र्भेद लिसघ्नंतुस्फुटंजवम् लिसाद्यंतद्दिनोत्पन्नपत्रो-

६०

त्थंखरसोद्धृतम् ५४ लिसाद्यंतद्दिनोत्पन्नेपत्रोत्थे

सू घ

मिश्रकालिके भास्करस्यस्फुटे दत्वास्वेष्टे मिश्राऽधि

अं सू

काऽल्पके ५५ स्वर्णंतत्स्वेष्टकालेतु भास्करस्यस्फु-

टंभवेत् योगस्याऽपितिथेश्चैव पञ्चांगानयनायच

चं सू

५६ चंद्रस्यस्फुटकालेतु भास्करस्फुटमानयेत्

कस्मिं श्चि द्युगणेस्वेष्टेचन्द्रमध्यविधूच्चयोः ५७
भेदांशास्तुतयोर्वेगभेदांशै र्भाजिताः फलं घस्रा-
द्यंचंद्रमध्येष्टाऽह्नौघादावऽधिकाऽल्पके ५८ ग्लौ-
तुङ्गे स्वर्णकं दत्वा तुल्य रू द्युगणं भवेत् तुल्य रू द्यु-
गणंतुल्यौस्तश्चन्द्रोच्चेन्दुमध्यमौ ५९ तस्मादऽग्रे
चपृष्ठेचतुल्यौतौकेवलस्यच पीठस्य दिवसादीना
मन्तरेतु दिनादिकाः ६० ज्ञेयाः पर्णदिनाद्यास्तैर्निभ्न
मेकदिनोद्भवं चन्द्रमध्यजवंराशिपूर्वकंचक्रशेषित
म् ६१ ज्ञेयंमध्यफलंराशिपूर्वंपर्णदिनादिभिः ए-
काऽह्नोद्भवयोरिन्दोर्मध्यवेगोच्चवेगयोः ६२ भेदरा-
श्यादिकंहत्वा ततस्तच्चक्रतस्त्यजेत् स्याद्राशिपू-
र्वकंतद्ग्लौकेन्द्रंपर्णदिनादिषु ६३ तत्केन्द्रजंफलं
स्वर्णमिजज्नूकादिजंविधोः दत्वाभागादिकंत्वऽशका-
दौमध्यफलस्यच ६४ तत्पर्णदिनपूर्वेषुप्रस्फुटंतद्वि
धोः फलम् राश्याद्यंजायते तत्तत्कोष्टजंचाऽनुपातज
म् ६५ तत्केन्द्रंत्वेकभागाढ्य मग्रकेन्द्र मुदीरितम्

तत्केन्द्रोत्थाऽग्रकेन्द्रोत्थफलविश्लेषलिप्तकैः ६६ इ-
न्द्वोरेकदिनोत्पन्नमध्यवेगोच्चवेगयोः भेदभागमुखं हत्वा-
ल्लिप्ताद्यं धनर्णकम् ६७ कर्कनक्रादिकेन्द्रोत्थमिन्दो
रेकदिनस्यच मध्यवेगकलादौतु दत्वास्याद्बीजकस्फुटः
६८ भेदभगणयोः कृत्वा चन्द्रचन्द्रोच्चयोः सदा जाय-
ते भेदहारस्तु भेदहारविभाजिताः ६९ शीतगोर्भगणा
अर्कनिघ्ना राश्यादिकं फलम् चक्रतष्टं तु तत्सूक्ष्मम-
त्रपर्णध्रुवं भवेत् ७० चंद्रोच्चभगणैर्भक्ष्य तद्वत्पर्णध्रु-
वं भवेत् वासूक्ष्मैरेकपीठस्य घस्राद्यं मध्यमजवं ७१
राश्याद्यं तु विधोः सूक्ष्मं हत्वा तच्चक्रशोधितम् स्यात्प-
र्णध्रुवकं तद्वच्चन्द्रोच्चेकाऽह्न जं जवम् ७२ राश्याद्यं
पीठघस्राद्यं हत्वा पर्णध्रुवं भवेत् चंद्रस्य भगणाः किंवा
चंद्रोच्चभगणास्तथा ७३ अर्कघ्नाः पीठनिघ्नाश्च भेद
हारोद्धृताः फलं राश्याद्यं चक्रतष्टं तु तत्साद्यध्रुवकं भ-
वेत् ७४ पर्णध्रुवाहतं पीठं राश्याद्यं चक्रशोधितम् प-
र्णाऽह्नारम्भकस्थाने स्यात्सद्यध्रुवकं तथा ७५ क्षेप्ता

५७२६५१३३ २७।३३।१६।३३।३४।४१।४५ ३६० चं.
भेदहरेणाप्ताः पीठघस्रादिकं भवेत् चक्रांशाश्च-
चं·उ· १३।३।५३।५३ इत्यादिकैः भक्ताः
न्द्रचंद्रोच्चसूक्ष्मवेगान्तरांशकैः ७६ उद्धृतास्तत्फ-
२७।३३।१८।३३।३४।४१।४५ ३६० ५७२६५१३३
लंवास्यात्पीठवासरपूर्वकम् चक्रांशगुणितभेदहा
१५७७९१७८२८ चं दि·अं १३।३।५३।५३ इत्या.
रंभूदिनभाजितम् ७७ चंद्रस्यैकाऽह्नजभागपूर्वकं-
वेगं चं जवांतर अ १३।३।५३।५३ इत्या.
न्द्रजवंभवेत् इन्दोर्मध्योच्चयोर्वेगभेदंकेंद्रजवंभवेत्
५७२६५१३३ दि· १५७७९१५८२८
७८ भेदहारगुणाइष्टघस्रा भूवासरोद्धृताः तन्नि
१
रंऽग्रंफलंपीठंजायते ह्यथसूक्ष्मकैः ७९ एकपीठस्य
२७।३३।१६।३३।३४।४१।४५ दि·
घस्राद्यैर्भाजिताइष्टवासराः लब्धतत्रनिरंऽग्रंतु पी-
६०
ठंवाजायतेतथा ८० तच्छेषंभाज्यभागःस्यात्षष्ट्या-
तद्भाज्यभागकम् भक्त्वाभाज्यांशवंशान्तपर्वाप्-
त्तिभिरेवच ८१ लब्धंपर्णदिनाद्यंस्यादऽथवापीठता
२७।३३।१६।३३।३४।४१।४५
डितम् एकपीठस्यघस्राद्यसूक्ष्मसिद्धदिनेषुच ८२
दि·घ·प· १५७७९१७८२८
हित्वापर्णदिनाद्यंस्यात् पीठघ्नाःकुदिनास्तथा भेद-
५७२ ५१३३ दि·घ·प·
हारोद्धृतास्तत्रघस्रपूर्वफलंतथा ८३ हित्वाहीष्ट
दि·घ·प· दिनगणादिनस्य
दिनेष्वेवपर्णघस्रादिकंभवेत् तुल्यकृद्युगणाह्न
काल चं· चं·
स्यतुल्यकृत्समयोद्भवौ ८४ विधुमध्यमचन्द्रोच्चौ

राश्याद्यौ क्षेपकौ स्मृतौ क्षेपयोस्तु तयोरेकं क्षेपं सद्य ध्रुवाऽन्वितम् ८५ कृत्वा पर्णदिनारम्भकाले चंद्रस्फुटं भवेत् तत्तत्पर्णाह्वपूर्वोत्थराश्याद्यंग्लौ फलं स्फुटम् ८६ युक्त्वा पर्णदिनारम्भकालिके तद्विधुस्फुटे लंकायाइष्टकाले तु स्याद्राश्याद्यं विधुस्फुटम् ८७ तत्र तत्पर्णघस्राद्यैर्लब्धकोष्ठजवस्फुटम् ज्ञेयं चंद्रजवं तद्ग्लौस्फुटलिप्तास्तु भाजिताः ८८ खाभ्राष्टैः स्यात्फलं यात भं तल्लंकेष्टकालिकम् शेषखाभ्राष्टविश्लेषं खाङ्गघ्नं ग्लौजवस्य च ८९ लिप्तासं वर्तमानर्क्षगम्य लिप्तादिकं भवेत् इष्टकाले तु लंकायास्तद्दिनाऽर्कचरबुधैः ९० स्वर्णलिप्तादिकं स्वर्णदत्वा देशान्तरं तथा लिप्ताद्यं स्वर्णकं दत्वा प्राक्पश्चात्तु निजस्थले ९१ स्वेष्टं सूर्योदयाज्ज्ञेयं तद्दिने तद्विधुस्फुटं तत्स्वेष्टे स्वस्थले ज्ञेयं लंकादेशेष्टजं खलु ९२ स्वेष्टे स्वर्णचरं व्यस्तं प्राक्पश्चाद्देशभेदकम् दत्वाऽक्रणधनं लंकादेशेष्टं सर्वदाऽमतम् ९३ अत्रोदाहरणार्थं तु तुल्यरूद्युग

काल.
एतंतया तुल्यकृत्समयंक्षेपंराशिपूर्वंचकथ्यते ९४
सू. १५७ घ-२१३७
लंकासूर्योदयादूर्ध्वंससासेन्दुमितैःपलैः तुल्येष्टेव
दिनगणे ८७७५
र्त्तमानाऽह्नवृन्देक्षाम्बागनागकैः ९५ सम्मितैःसम-
चं. चन्द्र. क्षे. रा. १ अं. २२ १
कृत्कालंचंद्रमध्येन्दुतुंगयोः एकभश्रुतिभागास्तु
ध '११ प. ४४
भूबाणाश्वकलाः पलाः ९६ वेदवेदमिताःप्रोक्ता
९०० +
अत्रक्षेपस्यपण्डितैः पीठंखाभ्रनवांसन्नंजायते
पुनः
चेत्तदामुहुः ९७ साधयेत्तुल्यकृत्कालंक्षेपंराश्यादि-
दिनगणम्
कंतया तुल्यकृद्वर्त्तमानाऽह्लवृदमेव ततस्ततः ९८
पी. दिना. दि. २७ घ. ३३ प. १६।३३।३४।४।४५
समाश्विप्रमिता देवास्तर्काब्जाश्चमरोन्मिताः घ
स्त्राद्याश्चततोवेदरामाश्चन्द्रयुगोन्मिताः ९९ एवमे-
१
वैकपीठस्यजायन्ते सर्वदारवलु पर्णध्रुवांशकाद्याः
अ ३।४।८।४८।५।२६।१८।२८।५७।४४।७।४४
स्युरऽग्नयः सागरोन्मिताः १०० नागाश्चाष्टार्णवाश्च-
क्षाःषट्पक्षाश्चाष्टरूपकाः पिण्डाः सप्तशराश्चाब्धि
सागराएवमेवच १०१

भौमादीनांस्पष्टपत्रनिर्माणयुक्तिः

मं. बु. बृ. शु. श.
स्पष्टानाम्भौमपूर्वाणांसाधनायसुखेनच पत्राणां

रचनाऽर्थंतुग्रन्थोयात्येवविस्तृतिं १०२ अतएवधि-
याधीरैः कृत्वाचस्पष्टपत्रकान् भौमज्ञेज्यसितार्की
णांपत्रेभ्यः साधयेत्स्फुटान् १०३

मार्गवक्रफलपत्रनिर्माणयुक्तिः

तन्मार्गारम्भतोवक्रारम्भान्तं दिवसादिकम् स्या-
दःऽग्रंस्यान्ततोमार्गकालान्तं पृष्ठसंज्ञकम् १०४ पृष्ठे
प्रत्यऽह्न जान्स्पष्टानऽग्रेप्रत्यऽह्न जांस्तथा कृत्वालंके
ष्टकालेतुमार्गारम्भेष्टजं स्फुटम् १०५ अग्रजेप्रस्फु-
टेहित्वाततन्मार्गफलं भवेत् वक्रारम्भेष्टजेहित्वाग्र-
स्फुटेपृष्ठजंस्फुटम् १०६ तत्तद्वक्रफलंतस्यात्क-
स्मिंश्चित्समयेदले लिखित्वाऽथनिजेष्टाऽब्दपूर्-
र्वेऽग्रंदक्षमीरितम् १०७ पृष्ठंवामंमतं वक्रारम्भे-
ष्टोत्थेग्रहस्फुटे तन्मार्गारम्भकालोत्थं हित्वाततत्वे-
चरस्फुटम् १०८ अधिकस्वाऽभिधंतस्यान्मार्गा-
रम्भेष्टजंग्रहम् हित्वातद्वक्रवेशेष्टजेस्वेटेह्यऽधिक
क्षयम् १०९ जायतेस्वेष्टवर्षादिर्मार्गारम्भेष्टतः परम्

वक्रारम्भेष्टतश्चाऽपिस्वेष्टान्तंयद्दिनादिकम् ११०
तद्भवेद्गुणकं हत्वातद्गुणेनाऽग्रसंज्ञकम् भक्त्वा
तद्दक्ष घस्राद्यैस्तत्पत्राऽह्लादिकं भवेत् १११ तत्प-
त्राऽह्ला दिकोष्टोत्थंमागरव्यंपत्रजंफलम् दस्रका-
लाऽन्तजेनैव हत्वाचाऽधि धनेनच ११२ तत्त्वेवाऽ
धिधनेनैवत्वऽग्रकालान्तजेनहि भक्त्वातत्रफ-
लंयुक्त्वादक्षारम्भेष्टजेग्रहे ११३ तत्सामान्यस
मीपंतुस्याल्लंकेष्टे ग्रहस्फुटम् पृष्ठंगुणगुणंवाम-
घस्राद्यैर्भाजितंफलम् ११४ जायतेपत्र घस्राद्यं
तत्पत्राह्लादिकोष्टजम् पत्रजंतुफलंवक्रसंज्ञकं यत्प्र-
जायते ११५ तेनवामाऽन्तकालोत्थं हत्वा तदऽधि
कक्षयम् पृष्ठकालाऽन्तजेनैव भक्त्वाचाऽधिक्ष-
येनतु ११६ लब्धंवामप्रवेशेष्टजेखेटेखलुवर्जित
म् कृत्वातत्तद्ग्रहस्यैवसामान्यासन्नकं स्फुटम्
११७ जायतेचाऽथ तल्लंकादेशेष्टे लिप्तिकादिके त-
द्दिनाऽर्कञ्चरंस्वर्णंस्वर्णंदत्वाकलादिकम् ११८

दत्वादेशाऽन्तरं स्वर्णं प्राक्पश्चाद्देशजं तथा लंके-
ष्टेतद्भवेत्स्वेष्टं स्वस्थानाऽर्कोदयात्परम् ११९
तथास्पष्टवेगसाधनम्. फलयोरऽन्तरं भुक्ति
स्तत्तत्कोष्टाऽग्रकोष्टयोः पत्राऽह्नादिजयोस्स्वस्व
मार्गवक्रगयोर्भवेत् १२० अस्तोदयसाधनम्.
स्थूलाऽस्तोदयसांनिध्येसाध्य द्राक् स्पष्टकेन्द्रकम्
ततोऽस्तंचोदयंतस्यसाधयेच्च यथोचितम् १२१ व-
क्रात्स्थूलैरग्निदिनैर्यात्यऽस्तंपश्चिमे बुधः ततः प्रागु
दयं भूपैर्मार्गात्त्वग्निदिनैस्तथा १२२ पूर्वेऽस्तंचत-
तोदन्तैः पश्चिमेचोदयंतथा शुक्रोरामान्तकैः खा-
ब्धैः पंचपक्षकरोन्मितैः १२३ नागाग्भैश्चाथ भूपुत्रो
यात्यऽस्तादुदयंदिनैः चन्द्रार्कैर्मार्गितश्चाऽस्तं पंच
गोकरसम्मितैः १२४ जीवः क्वग्निमितैरंकसूर्यैः सौ
रस्तु षड्गुणैः अस्य श्चेन्दुभिरस्पष्टैस्तत्रतत्र ततस्तथा
१२५ वक्रात्स्थूलमार्गदिनज्ञानम्. वक्रतश्चि-
करैर्ज्ञस्य शुक्रस्याशुगमार्गणैः भौमस्याऽकरसै

जीविस्यकुभूचद्रसम्मितैः १२६ सौरस्याऽगाग्निभू-
तुल्यैः स्थूलाऽह्नैः सरलं भवेत् भौमस्याब्धिनृपाः
प्रोक्ता वक्रांशाः सरलांशकाः १२७ षट्तानास्त्वा
शुकेन्द्रस्यवक्रांशैः परिवर्जिताः मार्गांशाः कुजम-
ध्याशुकेन्द्रवेगांऽशकोद्भृताः १२८ स्युर्वक्रारम्भं-
तोमार्गवेशान्तंस्थूलवासराः ज्ञस्यवक्रांशकाश्च-
ब्धिशक्रा मार्गलवास्तथा १२९ तर्कभूयमलाःप्रो-
क्ता वक्रांशैस्सरलांशकाः हीनास्तज्ञस्यमध्याशु
केन्द्रवेगांश भाजिताः १३० स्थूलाऽह्ना मार्गवेशा-
न्तांस्युर्वक्रारम्भतः खलु एवंतयोस्तयो र्भेद भागाः
स्वस्वाशुकेन्द्रयोः १३१ मध्यद्राक्केन्द्रवेगांशभक्ताः
स्युःस्थूलवासराः मध्येतयोस्तयोर्भौमपूर्वाणांस्वस्व
योस्सदा १३२

भौ॰ ०।२८ शीघ्रकेंद्रोपरिपूर्वोदयं ५।१४ वक्रं ६।१६ मार्गं ११।२ पश्चिमास्तं गु॰ ०।१४ पूर्वोदयं ४।१० वक्रं ७।२० मार्गं ११।१६ पश्चिमास्तं शं. ०।१७ पूर्वोदयं ३।२५ वक्रं ८।५ मार्गं ११।१३ पश्चिमास्तं. बु॰ ६।२५ पूर्वोदयं ७।६ मार्गं १०।१० पूर्वास्तं ११।२० पश्चिमोदयः ४।२४ वक्रं ५।५ पश्चिमास्तं शु ६।३ पूर्वोदयम् ६।१७ मार्गं ११।६ पूर्वास्तं ०।२४ पश्चिमोदयम् ५।३ वक्रम् ५।२७ पश्चिमास्तम्.

चलसंक्रमानयनम्.

अर्कस्य स्फुटगत्यंशैराप्ताः स्वर्णायनांशकाः लब्धंवा-
यदिकस्वर्णंव्यस्तंदत्वादिनादिके १४८ स्वस्वसंक्रा-
न्तिकालानामऽजंभाद्भास्करस्यच चलसंक्रमका-
लाःस्युश्चलसंक्रमकालतः १४९ स्थिरसंक्रमकाला-
न्तम्सूर्यांशाःस्युःपयांशकाः मेषार्कात्प्राक्समाऽह्नं
चेत्पूर्वमार्गांशकाःस्मृताः १५० अग्रमेषार्कतस्तु-
ल्यवस्त्रपृष्ठपयांशकाः एवंजूकार्कतःपूर्वपश्चान्मा-
र्गलवाःस्मृताः १५१.

अथ सूर्यादिग्रहाणांनक्षत्रानयनम्

खखनागोद्धृताःखेटलिप्ता यातभमुच्यते तच्छे-
षंयातसंज्ञःस्यात्तद्यातेनैववर्ज्जितम् १५२ खा-
भ्राष्टंभोग्यसंज्ञःस्यात्खेटवेगकलोद्धृतौ यातैष्यौ
स्तस्तुयातैष्यौ खेटभस्यदिनादिकौ १५३

अथ तिथ्यानयनम्

व्यऽर्केन्दोरंशकात्र्यर्कैर्भक्ता यातातिथिर्भवेत् शे-

षंयातमिनाद्धिताश्या द्धोग्यगतभोग्ययोः १५४
लिप्ताश्चेन्द्रर्कयोर्वेगविश्लेषांशैर्विभाजिताः याते-
ष्यास्तुकलाःस्वेष्टाद्वर्तमानतिथेर्मताः १५५
नक्षत्रानयनम्. इन्दोः कलाःखरवाष्टासा ल-
ब्धंतद्गतं भवेत् शेषंगतंखरवाष्टभ्यस्त्यक्त्वा
स्याद्भोग्यसंज्ञकः १५६ याते ष्याविन्दुवेगांशैर्भ-
क्तौ याते ष्यलिप्तिकाः भस्येष्टात्स्युस्तियेस्तुल्या-
योगानयनम् रवीन्द्वोरिन्द्वर्कलिप्तिकाः १५७ खा-
ष्टाष्टविहृता यातयोगशेषंगतंभवेत् यातात्खा-
ष्टगजाद्भूनाद्भोग्यंस्याद्विहृताविमौ १५८ चन्द्रा-
र्कजवयोगांशैः स्युर्याते ष्यकला युतेः स्वेष्टान्तद्व-
र्तमानस्यहित्वायातकलादिकम् १५९ पूर्वस्ये-
ष्यकलाद्यंस्याद्देयातेष्य दसृणात्
स्पष्टपञ्चांगानयनम् कृत्वातिथिभयोगाना
मऽन्तेचन्द्राऽर्कयोःस्फुटौ १६० ताभ्यांपूर्वोक्तव-
त्तेषांस्युर्याते ष्यकलाःस्फुटाः

अथ स्वेष्टाद्यक्षेष्टानयनम् तथा स्वदेश-
पञ्चांगाद्यक्षपंचांगानयनम्.

स्वेष्टेवातिथिपूर्वाणांलिप्तिकादौधनर्णकम् १६१
व्यस्तं सूर्य्यचरं दत्वा स्वव्यक्षेतिभवन्तिहि खेटम-
ध्यादिकं तुल्यं स्यात्स्वव्यक्षस्वदेशयोः १६२ । ९५३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचि-
तेपरमसिद्धान्तेखेटस्पष्टाधिकारःपंचमः५

अथ स्पष्टोत्पत्तिः

मेषमीनादिकं पश्चात्पूर्वं मेषवृषादिकम् ज्ञेयं तुला-
दिकं पश्चात्संज्ञकं तदृणं भवेत् १ जायते ऽङ्गादि
कं पूर्वं सर्वत्र धनसंज्ञकम् उच्चात्षड्भयुताद्रूर्द्धम-
ध्यमं पूर्वसन्मुखम् २ तुंगात्षड्भान्वितादऽर्य्यम-
ध्यं पश्चिमसन्मुखम् आकर्षत्येव तुङ्गाख्य वायुः
स्वाऽभिमुखं खलु ३ खेटानां नीच मध्योच्च क-
क्षाः स्वस्व समीरिताः तन्नीच कुण्डलं स्वऽल्पं भू-

मेरासन्नमीरितम् ४ तथातद्भूमितोदूरंविज्ञेयं
कक्षायां
स्वोच्चकुण्डलं नीचोच्चपथयोर्व्यासभागयोगार्द्ध
कक्षयो व्यासः
सम्मितैः ५ भागकैःपथयोर्मध्येविस्तारसमुदीरि-
व्यासोऽर्द्ध मन्दशीघ्रवृत्त
तम् तद्विस्तारोऽर्द्धवंचस्ववृत्तभागादिकंभवेत् ६
जलस्य
नद्यादिचलतोयस्यकल्लोलंबलसंयुतम् कदाचिच्च
ग्र
कदाचिच्चनिर्बलंतुयथाभवेत् ७ तथातत्खेटबि-
म्बाढ्यवायोरुच्चाह्वयस्यच कल्लोलजनितंवृत्तंनी
कक्षा
चोच्चपथमध्यगम् ८ विज्ञेयंपृथिवीगर्भाच्चक्रव्या-
५७।१७।४२ क्रा पंथकक्षा.
सदलांशकैः तुल्यांशैःक्रान्तिमार्गेतुतन्मध्यकुण्डलं
ग्र ग्र
भवेत् ९ खेटमध्यस्थलेमध्यकुण्डलेतत्खगस्यतु
मन्दवृत्तस्यकेन्द्रंतुविज्ञेयंगणकोत्तमैः १० स्वस्व-
१५६२५ ४९०८८
वृत्तांशकैर्निघ्नास्तत्वषड्विवसोन्मिताः नागाष्टाभ्रां
मंदशीघ्र मंदशीघ्रोच्च ६
कवेदासाःस्वस्वव्यासांशकाःस्मृताः ११ स्वोच्चषड्भा
३
न्वितंकृत्वानीचराश्यादिकंभवेत् स्वोच्चंतत्त्रिभयुक्तो
नमूर्द्धोऽधःकेतुरुच्यते १२ ऊर्द्धोऽधःकेतुतुल्येऽ-
अल्प ग्र
न्तमध्येसर्वोऽधिकोनकम् खेटमन्दस्फुटंज्ञेयंस्रन्ये

मध्यमे मंदस्फुटं
शीघ्रंफलेखलु १३ स्वोच्चनीचोन्मितेमध्यमध्यतुल्य
मार्गणां, ३६०
स्फुटंभवेत् मध्यनीचोच्चकक्षाणांस्युश्चक्रांशाःसमां
शकाः १४ वृत्तादऽधिपदोक्तान्तुन्यूनन्न्यूनपदोदिता-
अंतर ५७।१७।४३
त् चाऽधिकं वृत्तयोर्भेदःस्याज्ज्याऽर्द्धे पूज्यसम्मिते
५७।१७।४२ भु
१५ पूज्येवृत्तांतरंचेत्स्याद्वाहुशज्यादलेतदा वृत्त
ध ऋ समवृत्तात् विषमवृत्तात् सम
भागफलंस्वर्णंतुल्यादोजेऽधिकोनके १६ दत्वातुल्य
ध ऋ
पदोन्तेतुवृत्तेस्वर्णंविचक्षणैः वृत्तभागफलं वृत्तं प्र-
५७।१७।४२ मध्यम मध्यकक्षाकुंडले
स्फुटंतत्प्रकीर्त्तितम् १७ चक्रव्यासदलमध्यस्था-
नकोटिरुदीरिता केन्द्रकोटिज्यकाखण्डंतच्चक्रज्या
३६० कोटिज्यार्द्ध
दलंभवेत् १८ चक्रेचक्रज्यकार्द्धेचेद्वृत्ते कोटिफलं
मध्यम ग्र १०
भवेत् मध्यस्थानोर्द्ध्वगेखेटेकेन्द्रंनक्रादिकंभवेत्
य गतिः ध
१९ तत्रखेटजवस्त्वऽल्पज्ञेयंकोटिफलंधनम् केन्द्रं
४ मध्यमस्थानात् ग्र ऋ
कर्कादिकंमध्यदेशाधःस्थेखगेभवेत् २० तत्रर्णंज्ञा-
वेगं ग्र
यतेकोटिफलंस्यादऽधिकंजवम् वृत्तमस्तकगेखे
१२ ग्र
टेकेन्द्रंमीनान्तकंभवेत् २१ वृत्तवामाऽर्द्धगेखेटे
३ ग्र
युग्मान्तंकेन्द्रकंभवेत् वृत्तस्याऽधोगतेखेटेकेन्द्रंक-

स्यान्तकं भवेत् २२ वृत्तदक्षाङ्के गेखेटेस्याकेन्द्रं कार्मुकान्तकम् तद्वृत्तकेन्द्रतोधःस्थेखेटेकोटिफलंक्षयम् २३ तद्वृत्तकेन्द्रतश्चोर्द्धसंस्थेकोटिफलंधनम् दत्वापूज्याऽभिधेखेटकोटिःपट्टस्थिताभवेत् २४ मध्यमस्थानतोमुध्यकुण्डलेतूभयत्र च खाकाद्रौस्सम्मितस्थानेलक्षणंच समाचरेत् २५ भूगर्भस्पर्शकंसूत्रंलक्षणद्वयसंस्थितम् खेटमध्यसमुन्नूतंपट्टसत्रसमीरितम् २६ केन्द्रदोर्ज्यादलं ज्ञेयंचक्रज्याऽर्द्धविचक्षणैः चेच्चक्रेस्याज्ज्यकाखंडं वृत्तेबाहुफलंभवेत् २७ खेटकोटिकृतोयुक्त्वांवर्गं बाहुफलस्यच तन्मूलंखेटकर्णःस्यात्तद्बाहुऽग्रकुगर्भयोः २८ मध्यगस्या स्वगस्थाने तद्बाहुऽग्रप्रजायते बाहुमूलंतुतालाऽग्रेबातमत्रप्रजायते २९ कर्णमूलंतुभूगर्भेकर्णाऽग्रंस्याद्ग्रहस्थले यत् खेटमध्यदिग्यातंसूत्रंभूगर्भतोभवेत् ३० तत्सूत्रेपृथिवीगर्भात्सदृशाकारसद्दशाम् खेटकोटिसमंताल

विज्ञेयंपण्डितोत्तमैः ३१ भूगर्भग्रहयोर्मध्यसूत्रंखे-
टश्रवं भवेत् भूगर्भाद्ग्रहदिक्सूत्रःप्रस्पृशत्येवयत्र
च ३२ मध्यकुण्डलकंतत्रप्रस्फुटस्थानमुच्यते प्र-
स्फुटस्थानभूगर्भमध्यंपूज्योन्मितंभवेत् ३३ अग्र
गंप्रस्फुटस्थानान्मध्यंचेत्स्याद्दणंफलम् ५ पृष्ठगं
प्रस्फुटस्थानान्मध्यंमतद्धनंभवेत् ३४ चेत्खेटश्र-
वणेबाहुफलंपूज्येज्यकादलम् ज्याऽर्द्धं द्विघ्नंभवे
ज्जीवातस्या बाहुलवाःफलम् ३५ मध्यस्थानस्फु-
टस्थानं भेदंस्यात्तत्स्फुटोचितम् तत्तत्केन्द्रवशात्स्व-
र्णंमध्येदत्वाभवेत्स्फुटम् ३६ केवलंतत्सकेन्मान्द
फलंचन्द्रार्कयोःस्वकं स्वर्णंयथोचितंमध्येदत्वा
तत्स्यान्मृदुस्फुटः ३७ मध्यः स्वमन्दलोकेतु भ्रम-
त्येवयथातथा भ्रमत्यत्र मृदुस्पष्टोनिजसत्वरमण्ड-
ले ३८ यथास्वमध्यमस्थानात्कल्लोलः खलुखेचरम्
मंदोच्चाभिधवायोस्तु मन्दकर्णस्यमस्तके ३९ प्रक्षि
पत्येवशीघ्रोच्चवायुकल्लोलकस्तथा खेचरंतन्मृदुं

सूत्र
स्पष्टस्थानसूत्रपथस्थितात् ४० मन्दकर्णशिरो
कर्ण शी
देशाच्छीघ्रश्रवणमस्तके प्रेरयत्यवनीगर्भाद्द्राक्कर्णो
मध्यकुण्डलम् ४१ प्रस्पृशत्येवयत्रैवस्यात्तत्रप्र-
स्फुटस्थलम् प्राप्यतेमन्दकर्णोऽग्राद्यद्रावोमध्यम-
प्राप्यते + शीघ्र
स्थले ४२ तद्भावःप्राप्यतेचाशुकर्णोऽग्रान्तरस्फुट
स्थलम् उत्पत्तिस्तु यथाप्रोक्तामध्यमन्दस्फुटाऽन्त
मंद
रे ४३ विज्ञेयाहितथाधीरैर्मृदु स्पष्टस्फुटाऽन्तरे
तत्रशीघ्रस्फुटंज्ञेयसुत्पत्यर्थंग्रहस्फुटम् ४४ न-
स्सरेद्भ्रमतस्तत्रशीघ्रकेंद्रस्फुटं स्फुटम् तच्छीघ्र
फलसंस्कारहीनान्मध्यग्रहाच्चयत् ४५ साध्य-
तेहिफलंमान्दंतत्सूक्ष्मंचनजायते अतःशीघ्र-
ध मं
फलाऽर्द्धस्यसंस्कारंनिजमध्यमे ४६ स्वर्णयथो-
चितंदत्वासंस्कृतंमध्यमं भवेत् संस्कृतमध्यमंहि-
त्वानिजमन्दोच्चसंज्ञके ४७ संस्कृतमन्दकेन्द्राख्यं
जायतेहिततःफलम् मान्दंसमानयित्वाऽर्द्धंदत्वा
ध अर्ध तमौद्दिवारसंस्कृतमध्यमेमन्दोच्चे
स्वर्णंयथोचितम् ४८ मध्यमेसंस्कृतेतच्चमन्दो

च्चेपरिवर्ज्जितम् कृत्वातन्मन्दकेन्द्रस्तु जायतेन्नाऽ
धिसंस्कृतः ४९ तज्जमन्दफलपूर्वमध्यमेतुधनर्ण
कंदत्वायथोचितंज्ञेयं भौमादीनाम्मृदुस्फुटम् ५०
मन्दस्फुटोनशीघ्रोच्चंशीघ्रकेन्द्रस्फुटं भवेत् शोध्य
मुच्चंतुविज्ञेयं शोधकंचाऽत्रमध्यमम् ५१ शुद्धके
न्द्राऽभिधंज्ञेयंशोधकेतद्धनर्णकम् दत्तंतद्विपरीतं
तुंशुद्धेज्ञेयंविचक्षणैः ५२ शीघ्रकेन्द्रस्फुटोसन्नं
फलंस्वर्णंयथोचितम् दत्वामन्दस्फुटेतत्स्याद्भौ
मादीनांनिजस्फुटम् ५३

अथस्पष्टवेगोत्पत्तिः

एकभागोनयुक्ताच्चकेन्द्राद्यत्तत्फलाऽन्तरम् ल-
भ्यतेचेत्तदास्वोच्चवेगमध्यमवेगयोः ५४ विश्लेषा
लुभ्यतेस्वस्वृतन्तद्वेगफलस्फुटम् स्वर्णंयथोचितं
दत्वातद्वेगस्याज्जवस्फुटः ५५ यत्रस्तन्मन्दवृत्ता
धःसंस्थितःखेचरो भवेत् चक्रेकर्कादिकेमन्दकेन्द्रे
नक्रादिकेतथा ५६ खेचरोमन्दवृत्तोर्द्धभागसंस्थः

प्रजायते मन्दोत्थंमध्यवेगेतुकेन्द्रेकर्कादिकेधनम्
५७ देयं भुक्तिफलंमध्यवेगेनक्रादिकेऋणम् तंद
त्वामन्द्वेगः स्यान्मन्दवेगविवर्जितम् ५८ तच्छी
वं गतिः
घ्रोच्चजवंशीघ्रकेन्द्रवेगमुदीरितम् तद्भवेन्मन्दवे-
शी शी
गासुतुंगवेगाऽन्तरोन्मितम् ५९ मेषादिचलकेन्द्रा
अधि धं
त्तुरूपांशाढ्यान्वयत्फलम् तत्केन्द्रफलतोऽध्यस्य
धनं ऋ
स्वर्णस्यान्तत्फलाऽन्तरम् ६० एवंजूकादिकेशी
धऋ ऋध व्यस्त गति
घ्रकेन्द्रे स्वर्णं विपर्य्ययम् ज्ञेयवेगफलंतच्चदत्वाम-
स्वष्टमन्दगतौ ध ऋ
न्दजवेतु तम् ६१ स्वर्णयथोचितं भौमपूर्वाणां प्र-
१ दिनान्तरोत्थस्वस्वस्पष्टान्तर तुल्य
स्फुटंजवम् तद्भवेद्१ द्युभेदोत्थस्वस्वस्पष्टांतरो
ऋ
न्मितम् ६२ मन्दवेगाऽधिकंवेगफलंचेत्स्याद्दणं
स्पष्टमदजवंहित्वावक्रवेगस्यात्
तदा हित्वाभुक्तिफलेमदवेगवक्रजवं भवेत् ६३
मा व
शून्यवेगज्ञानम् मार्गप्रारम्भकालेतुवक्रारम्भ-
क्षणेतथा शून्यंस्पष्टजवं भौमपूर्वाणांसमुदीरित
म् ६४

अथरवेटवाणोपपत्तिः

चं २७० मं ६० बु १२० वृ ६२ शु १२० शं १२० मध्याशर कलाः
धिष्ण्यगोकोगसूर्याकितुल्या दिग्गुणिताः कलाः वि-

ज्ञेयाश्चन्द्रपूर्वाणाम्बाणानांपण्डितोत्तमैः ६५

सौम्यदैत्येज्ययोर्मध्यशीघ्रकेंद्रसमन्वितम् कृ-

त्वामन्दस्फुटंज्ञेयंस्वस्वमन्दस्फुटंतयोः ६६ मा-

र्गणानयनेकिन्तुसौम्यदैत्येज्ययोस्तयोः स्वस्व

स्पष्टपात बु शु मध्यशीघ्रकेंद्र मंदस्पष्टान

पातविहीनाच्चंस्वस्वमन्दस्फुटात्तया ६७ तत्सौ-

म्यदक्षिणारंभंमध्यशीघ्रकेन्द्रसम्मितात् स्वस्वमा-

र्गणयोः पूर्वंजायतेबुधशुक्रयोः ६८ मध्यमन्दस्फु-

टस्पष्टाश्चक्रेस्युः पूर्वसम्मुखाः इन्दुभौमज्ञपूर्वाणां

स्युःपाताःपरसन्मुखाः ६९ भेददोर्ज्यातुदोर्ज्या

स्यादेकदिक्सन्मुखाख्ययोः भेदाद्दोर्ज्ञातुकोटिज्या

भिन्नदिक्सन्मुखाख्ययोः ७० मन्दस्पष्टसमेपाते

बाणंशून्यंमितंभवेत् अतस्तत्पातहीनाच्चतन्म-

न्दस्पष्टखेचरात् ७१ दोर्जीवाऽर्द्धगुणास्वोक्तबा-

णलिप्तास्तुभाजिताः प्रस्फुटेनाशुकर्णेनबाणलि-

प्तादिकंभवेत् ७२ मन्दस्पष्टखगात्पातवर्जिता

द्दक्षिणोत्तरम् जूकमेषादिकान्तन्तुषष्ट्यासंस्या

लवादिकम् ७३ तत्पातोनान्मृदुस्पष्टाद्दोर्ज्याकोटिज्यका भवेत् साचक्रव्यासरूपास्याद्दर्धतस्याः स्पृहा भवेत् ७४ पातोमृदुस्फुटात्षड्भसंयुताद्ऽधिकोन्तरे खेचरंप्रेरयत्यऽल्पश्चेत्पातोदक्षिणेखगम् ७५ चालयत्युत्तरेयाम्येमध्यमाऽपक्रमस्थलात् उद्वृत्ताकारकः पातवायुश्चन्द्रादिखेचरम् ७६ ऊर्द्धस्थानोत्तरस्थानाऽधोयाम्योऽर्द्धस्थलक्रमात् स्वस्वपाताऽभिधोवायुर्भ्रमत्येवग्रहोपरि ७७ मन्दकर्णोर्कपूर्वाणांस्थूलपूज्योन्मितंभवेत् इन्दोःशीघ्रश्रवाभावाद्दाक्कर्णः स्यान्मृदुश्रवः ७८ स्वस्वोक्तेषुकलाऽभ्यस्तास्वस्पृहाद्दाक्श्रवोद्धृता स्वस्वबाणकला ज्ञेयाः षष्ट्यासाः स्युः कला लवाः ७९ स्वोक्तेषुकलिकाः शीघ्रकर्णव्यासदलेयदा लभ्यन्तेहिस्पृहासंज्ञेतद्बाणकलिकास्तदा ८० स्वस्पृहागुणिताइन्दोः प्रोक्तमार्गेणलिप्तिकाः पूज्यासाः शरलिप्तास्तुहीन्दोः स्युर्व्यावहारिकाः ८१

लब्धबाणांशका बाणमौव्यंशाउदीरिताः द्विघ्ना-
स्तेज्यांशकास्तेषांबाह्वंशाः स्युःशरांशकाः ८ २।१०३५

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपर-
मसिद्धान्तेरवेटस्पष्टोत्पत्त्यधिकारःषष्ठः६

अथ मन्दशीघ्रकर्णानयनम्.

दानयोग्यफलांशानांदोर्ज्याऽर्द्धं पूज्यताडितम् भक्त्वा
तत्स्वस्वकेन्द्रोत्थदोः फलेनश्रवभवेत् १

अथ सूर्य्येन्दुभौमादीनांसर्वकर्णाधिकाल्पमन्दकर्णज्ञानम् तथाभौमादीनांसर्वकर्णाधिकाल्पशीघ्रकर्णज्ञानम्.

हत्वापूज्यांशकैस्स्वस्वयुग्मवृत्तांशकान्भजेत् चक्रां-
शैस्तत्फलंभागपूर्वकंतुधनाऽधनम् २ दत्वातत्पू-
ज्यभागादौसर्वाऽध्यल्पश्रवौस्मृतौ चन्द्रस्यसर्वा
धीषुहरानयनम्. ओषधीशस्यवृत्तेनमन्दाख्ये
नसमेनच ३ हत्वातत्पूज्यकंभक्त्वाचक्रांशैस्तत्फ

लोनितम् पूज्यंतच्छीतगोः कृत्वासर्वाऽ धीषुहृ-
रोच्यते ४. सर्वाऽल्पमन्दकर्णान्तुतद्विधोः समुदी-
रितम् भौमज्ञादिकानांसर्वाधीषुहरानंयनं
भौमविद्गुरुशुक्रार्किखेटानामांशुवृत्तकम् ५
युग्मारव्यपूज्यकाऽ भ्यस्तंचक्रांशै र्भाजितं फलम्
हित्वा तत्पूज्यकेतेषां पूर्णाऽध्यऽक्षहरोच्यते ६ तत्-
द्भौमज्ञोज्यपूर्वाणां सर्वाऽल्पांशुश्रवोच्यते.

चंद्रभौमादीनांमध्येषुकलानामंकानि

भानिरवेटाश्वसूर्याश्वितर्काः सूर्याश्च भास्कराः ७
दिग्घ्राश्चन्द्रकुजादीनामध्यबाणकलाः स्मृताः

सर्वाधिबाणांनयनम्. स्वस्वमध्येषुलिप्तघ्राःपू-
ज्यांशास्तुविभाजिताः ८ सर्वाऽध्यऽक्षहरांशैस्तुलि-
प्ताद्यंतत्फलंभवेत् षष्ट्यांप्ततत्फलंचक्रभागज्या-
व्यासजातिकम् ९ भागाद्यंचन्द्रपूर्वाणांस्यात्तत्स
र्वाऽधिमार्गणम् चन्द्रार्ककर्णज्ञानम्
ज्ञेयाविन्द्वर्कयोर्मन्दकर्णौचन्द्रार्कयोः श्रवौ १०

तयोः स्थूलकर्णज्ञानम्. चन्द्रभास्करयोः कर्णौ स्थूलौ पूज्यौ मितौ स्मृतौ व्यगुचन्द्रगोलदिगुत्पत्तिः राहुः पूर्वाऽर्द्धचक्रस्थो याम्यायामऽपकर्षति ११ चन्द्रात्षड्भोर्द्धसंस्थस्तु त्वुत्तरस्यान्तु तद्विधुम् अतस्तद्व्यगुचन्द्रस्यषड्भाभ्यन्तरगस्यच १२ गोलमुत्तरदिक्कं तु तत्षड्भोर्द्ध्वगतस्यच व्यगुचन्द्रस्य गोलं तु ज्ञेयं दक्षिणदिग्गतम् १३ भौमादीनां शरदिग्ज्ञानम्. स्वम्वमन्दस्फुटं स्वस्वपातस्यष्टविवर्जितम् कृत्वा भौमज्ञपूर्वाणां तत्षड्भाभ्यन्तरं यदा १४ तद्बाणमुत्तरं तर्हि जायते गभेतोऽधिकं चक्रान्तं यदि तत्तर्हि तद्बाणं दक्षिणं भवेत् १५ चन्द्रशरानयनम् व्यगुशीतांशुदोर्भागज्याघ्न्यंशाश्वाकताडिताः चन्द्रमन्दश्रवांशाप्ता आसमंशादिकं शरम् १६ तद्विपातेन्दुदिक्कं स्याच्चक्रांशव्यासगोचरम्
व्यवहारयोग्येन्दुशरानयनम्. व्यग्विन्दोर्बाहुमौर्व्याऽर्द्धमंकघ्नं त्रिज्ययोद्धृतम् १७ लब्धमंशा-

दिकंज्ञेयंतद्विपातेन्दुगोलगम् सौम्यदक्षिणकंचन्द्र
बाणंतद्व्यावहारिकम् १८ अंशानामंगुलकरणं
भागाःशून्यकराभ्यस्ताः स्युःसर्वत्रांगुलानिहि खा-
श्विघ्नाश्चन्द्रबाणांशाइन्दोरिष्वंगुलाःस्मृताः १९
अंगुलंनखगेहःस्यादंशंभागलवंभवेत्
लग्नार्कयोः शरज्ञानम्. राशीनांभास्करस्या-
पिनित्यंशून्यंशरंभवेत् २० भौमादीनांपातहीं-
नमन्दस्पष्टज्ञानम्. द्राकेन्द्रस्फुटजंशीघ्रमन्दा
नांस्वर्णकंफलम् स्वर्णंदत्वास्फुटेपातेतत्पातेन
स्फुटंभवेत् २१ मन्दानांस्पष्टपातेनमन्दस्पष्टस-
मंखलु व्यस्तंमान्दमृदुस्पष्टकेन्द्रोत्थंशीघ्रयोः
फलम् २२ स्वर्णंपातेस्फुटेदत्वाशीघ्रोच्चंतेनवर्जि-
तम् कृत्वातत्स्यात्स्पष्टपातहीनमन्दस्फुटोन्मितम्
२३ अथभौमादीनांशरानयनम्-
शीघ्रकेन्द्रस्फुटाज्जातंमांशुकर्णंस्फुटंभवेत् सूर्य-
मध्योनितंयत्स्याच्छीघ्रोच्चंबुधशुक्रयोः २४ तेनो

नितंतयोः पातप्रस्फुटचस्फुटं भवेत् मन्दस्फुटंस्व-
पातोनंकृत्वाऽक्षांशासमालिखेत् २५ तद्बाहुज्यां
शकाःस्वाश्शुकर्णांशाप्ताः फलम्भवेत् तत्फलंविलि-
ताकीर्णांस्वाऽक्षभागमुखम्भवेत् २६ स्वाग्र्यूनंत
त्फलंभौमबाणमंऽशादिकंभवेत् जीवाःक्षंस्वफ-
लस्याऽर्द्धभागपूर्वमुदीरितम् २७
बाणांगुलानयनम् बाणांशाःखान्तकैर्निघ्ना
अंगुलाद्यंशरंभवेत् बाणांगुलास्त्रिभिर्निघ्ना विज्ञे-
या बाणलिप्तिकाः २८ क्रान्तिज्यांगुलानयनं
खाश्विघ्नास्तोटकांशास्तुतोटकस्यांऽगुलाः स्मृताः
चक्रांगुलानयनम् शून्यनेत्राहताश्चक्रभागाश्च
क्रांगुलाः स्मृताः २९ शरकुलज्ञानम्, चन्द्र
भौमादिबाणांशाः स्युर्व्यासिज्याकुलोद्भवाः तेद्विघ्नाः
स्वेषुमौर्व्यंशास्स्युस्तेषांतु भुजांशकाः ३० स्युर्दन्त-
भुजवंशोत्थास्तेषामेवद्विसंस्कृतिम् दलामध्याऽ
पमेस्वस्वाऽपक्रमप्रस्फुटंभवेत् ३१

अथ स्वस्वाध्यपक्रमानयनम्

शर २ भु
सर्वाऽध्यऽक्षांशका द्विघ्नौ ज्यास्यान्तस्यास्तुदोर्ल्लि-
शर
वाः सर्वाऽध्यऽक्षलवा ज्ञेयाः प्रस्फुटाः पण्डितोत्त-
क्रां शर क्रां
मैः ३२ पूर्णाऽपक्रमयुक्सर्वाऽधीणुःस्वाऽध्यऽप-
मं भवेत् **अथक्रान्तिकर्णपलमानज्ञानम्**
१* ज्या ८३८९४
क्रान्तेः कर्णपलाब्धिगोष्टाभ्यष्टोन्मिताः स्मृताः
३३ **गोलज्ञानम्** सौम्यगोलंतुमेषादौयाम्यगो-
लंतुलादिके सौम्यदक्षिणदिग्ज्ञानेसर्वत्रैवसमीरि-
तम् ३४ **अथक्रान्त्यानयनम्.**
अयनांशैः भु
मार्गाशैस्संस्कृतंखेटं कृत्वा गोलं समालिखेत् तद्दो-
८८५१
र्ज्याऽर्द्धपलाः कक्षनागनागविभाजिताः ३५ शूलं
व्यासानुपातजम्
भागादिकंतत्स्यात्किं वाकर्णाऽनुपातजम् शूलां-
२
शाः द्विगुणं कृत्वा चक्रज्यांशाः प्रकीर्त्तिताः ३६
भु क्रां
तेभ्योत्था भुजभागास्तुज्ञेया मध्याऽपमांशकाः
स्पष्टक्रान्तिसाधनम्. स्वस्फुटेष्वंशकेश्वस्वम-

---

*१ क्रांतिकर्णव्यासपला ८३८९४ क्रांतिकर्णांशाः २३।१८।१४

ध्यमाऽपक्रमांशकाः ३७ संस्कृताःस्यात्स्फुटक्रान्तिः खेटस्याखिलकर्म्मणि अथाश्विन्यादीनांनित्यांशज्ञानम्. अ अष्टौ भ भूम्यन्तका कृ अष्टरामा रो अंकाब्धयस्तथा ३८ मृ रामागाः षड्साः आ रामखेटाः षट्खेन्द्वोदिताः अ अष्टखा ब्राश्वगोस्त्र्याः समेन्द्राः शरवासराः ३९ खाम्बुदाश्च नलाष्टाब्जा गोकाब्जा भास्करान्तकाः सिंधुयुग्मकराश्चंकजातयो भूयुगान्तकाः ४० सागराक्षान्तकाः शून्यषट्पक्षाश्चाष्टषट्कराः अष्टमान्यश्चगोपक्षाः शून्यपक्षगुणास्तथा ४१ षड्न्तान्यऽश्वदेवानिचाऽम्बरः क्रमशोदिताः साभिजिदृक्षपूर्वाणांनित्यानांप्रस्फुटांशकाः ४२ नित्या दस्रादयः सर्वेसाऽगस्त्यव्याधपूर्वकाः स्युस्तेषांप्रस्फुटांशास्तुनित्यांशाः समुदीरिताः ४३. अथाश्विन्यादीनांनित्यशरांशज्यांशानि. गोगाक्षाअष्टपोतकाःपोसिद्धाः शरपोकराः खाश्वाक्षाःशरदन्तकाः भूदन्ता अम्बरक्रमात्४४

	नित्याः राश्याद्यः	शारज्या भागाः	शारभुज भागाः	
अ	० ८	९ २९	९ ३१ ३९	अ
भ	० २१	१० ५८	११ २ ६	उ
कृ	१ ८	४ ५	४ ५ १३	उ
रो	१ १९	४ १५	४ १५ १५	द
मृ	२ ३	९ ३०	९ ३२ ४०	द
आ	२ ६	१० २५	१० २८ ३२	द
पु	३ ३	५ २१	५ २१ २८	उ
ति	३ १६	० ०	० ० ०	उ
अ	३ १८	६ ३३	६ ३३ ५३	द
म	४ ९	० ०	० ० ०	उ
पू	४ २७	१० ४१	१० ४४ ४७	उ
उ	५ ५	११ ४१	११ ४५ ५४	उ
ह	५ २०	१५ ४३	१० ४६ ५०	द
चि	६ ३	१ ४०	१ ४० १	द
स्वा	६ १९	३४ २९	३७ ० ११	उ
वि	७ २	१ ११	१ ११ १	द
अं	७ १४	१ ३२	१ ३२ १	द
ज्ये	७ १९	३ ८	३ ८ ७	द
मू	८ १	७ ३४	७ ३५ २१	द
पू	८ १४	४ ४६	४ ४६ ११	द
उ	८ २०	४ २८	४ २८ १८	द
अ·	८ २५	५० ३५	६१ ५९ २२	उ
श्र	९ ८	२८ ३५	३० ० १०	उ
धं·	९ २०	३३ ४०	३५ ५९ १४	उ
श	१० २०	० २०	० २० ०	द
पू	१० २६	२३ ३१	२४ १४ ०	उ
उं	११ ७	२४ ५७	२५ ४८ ५४	उ
रे	० ०	० ०	० ० ०	उ

अ. ३९३ म० पू
त्र्यंकानलाश्वशून्यश्वक्ष्क-
६४ उ ७०१ ह
ब्ध्यंगाः कुरवपर्वताः त्र्ये-
६५३ चि १०० स्वा
ब्ध्यंगाः रवरवचन्द्राश्वगो-
२०६९ वि ७१
षट्रवाश्विमिताः क्वगाः ४५
अं ९२ ज्ये १८८ मू
युग्माकाउरगाष्टा ब्धाश्र-
४५४ पू
ब्धिभूतार्णवोन्मिताः ष-
२८६ उ २६८
ट्पिण्डाश्वषट् पक्षाः
अभि ३०३५
पञ्चाग्यभ्रहुताशनाः ४६
श्र १७१९ ध
गोचन्द्राचलरूपाणिरवा-
२०२० श २०
श्विरवाक्षीणिरवान्तकाः
पू १४११ उ १४९१ रे ०
ईशेन्द्राश्वगगोशाङ्काः शू-
शर
न्यंचांऽक्षकलाः स्मृताः ४७
न. २८
ऋक्षाणांगजयुग्मानाद
अ.
स्रादीनांयथाक्रमम्
अ
दक्षिणशरम्. मैत्रज्ये-
ज्ये श्र ह मृ श वि
ष्ठाहिहस्तेन्दुपाशीनां द्वी

मू. आ. पूपा. उ.षा. रो. चि.
शमूलयोः ४८ शिवतोयभवेश्वानांकमत्वाष्ट्रभ-
ज्ञारं. द.
योस्तथा स्याद्वाणदक्षिणम् उत्तरशारम्
अश्वि भ. कृ.मृ.पु.ति. म.पू.फ. उ.फ. स्वा. अभि. श्र. ध. पू.भा. उ.भा. रे.
शेषभानां सौम्यशरं भवेत् ४९

अथाऽगस्त्यादीनांताराणांनित्यांशाः शर-
द. वाण ज्यार्द्ध
भागाश्च. अगस्त्यस्य. याम्याःशरकलाःप्रो-
कलाः ३३६४ मुनित्यांशाः ७५
क्ता अब्धिवेदाग्निपावकाः नित्यांशाश्चाद्रिशैलाश्च
८६
कुम्भोत्थस्यमुनेस्तथा ५० लब्धकस्य. नित्यांशाः
द. शरज्यार्द्धांशाः ३७ मृगव्याधस्य
षड्जा याम्याः सप्तरामाः शरांशकाः लुब्धकस्यादि
अर्कः ८२ शरं ७
ताश्चाऽथ हुतभुक् नित्यांशाश्चकरास्तुगाः ५१ वाणां
उ. हुतभुक्
शाश्चद्वयः सौम्याश्चाग्नेरुक्ताश्च पण्डितैः ब्रह्महृ-
५२ उ. वाणांशाः २९
दयस्य. नित्यांशा द्विशराः सौम्यबाणांशाश्चक
प्रजापतेः ५७
पाणयः ५२ स्युर्ब्रह्महृदयस्याऽथ नित्यांशाः सप्त
उ. शरांशाः ३५
मार्गणाः प्रोक्ताः प्रजापतेः सौम्यबाणांशाः पञ्चव-
ह्नयः ५३ अपांवत्सस्य. अपांवत्सस्यनित्यां
१८३ शरज्यार्द्ध कलाः १५०
शास्त्र्यष्टभाश्चशरस्यच लिप्तास्तुशून्य पञ्चा
उ.
क्षैः सम्मिता उत्तराः स्मृताः ५४ आपाख्यस्य

शरभुजभागाः	आप	अपां	हुत	प्रजा	ब्रह्म	लु	मु
	७	२	७	३७	३०	४०	७६
	३१	३०	१	३९	२४	१२	३५
	१९	३	४	१०	२९	२९	३४
	उ	उ	उ	उ	उ	द	द

शरज्याग्राः	आप	अपां	हुत	प्र	ब्रह्म	लु	मु
	७	२	७	३५	२९	३७	५५
	३०	३०	०	०	०	०	४४
	उ	उ	उ	उ	उ	द	द

नित्यशरचापयः	आ	अपां व	हुत	प्र.प.	ब्र.ह्.	लु	मु
	६	६	१	१	१	२	२
	३	३	२२	२७	२२	२६	२७

नित्यांशा आपसंज्ञस्य त्र्यष्टा
१८३ शरज्यार्द्धकलाः ४५०
आश्वकलाङ्गेषोः शून्यबाणाः
उ
एवाः सौम्याश्वङ्गेयाः पाण्डितो
शरांशा
त्तमैः ५५ स्वेष्वशाश्वज्यकाः
२
द्धांशाः स्युर्द्विघ्नास्तेभवेज्ज्यका
भ
तस्या बाहुशकाः सूक्ष्मा श्वङ्गे-
याः स्वशरांशकाः ५६ स्वस्व-
पू
स्पष्टशरज्याऽर्द्धं स्वस्वपूर्वश-
रं भवेत् निजपूर्वशरं ग्राह्यं बुद्ध्या
शर
तज्ज्येषुकर्म्मणि ५७ सर्वत्रस्व-
शर शर
स्फुटाऽक्षेतु ग्राह्यं चापेषुकर्म्म-
णि अगस्त्यस्य कुम्भोत्थस्य
द
सुनेर्याम्याः प्रस्फुटाख्यशरस्य
पला
च ५८ जायन्ते विकला अब्धि
२०५७३४
वह्न्यद्र्यद्र्यक्षाग्निपाणयः

अथदस्रादिरेवत्यन्तानांसाभिजिदृक्षा-
णांप्रयोजनिकताराज्ञानम्.

फाल्गुन्योर्भाद्रपदयोर्द्वयोराषाढयोस्तथा ५९ सौ-
म्यद्वयधिपदस्राणांयोगतारोत्तरोभवेत् हस्तर्क्षस्याऽ
क्षेताराणांनैर्ऋत्यांसन्नपश्चिमे ६० यातारासंस्थि-
तातस्यास्सौम्येयापश्चिमाश्रिता सातारायोगता
रातुहस्तभस्यसमीरिता ६१ पश्चिमास्याच्छविष्ठा
या मध्यमातिष्यभस्यच ज्येष्ठाकर्णानुराधानां
मध्यमासमुदीरिता ६२ रेवत्यन्तकवह्नीनांपित्र्यभ-
स्यापिदक्षिणा ब्राह्माऽदित्येज्यमूलानांस्यात्प्राची
योगतारका ६३ शेषाणांमध्यतीतारायोगतारा
प्रकीर्तिता. अथाश्विन्यादिऋक्षाणांतारासंख्या.
वह्नयोवह्नयस्तर्काअस्त्रगुणाअग्नयोधरा ६४ सिन्ध-
वोवह्नयश्चाऽक्षाअस्त्रगुणाअन्तकःकरः मार्गणाः
केवलश्चन्द्रोऽथाब्धयोऽथाब्धयोग्नयः ६५ ईशाअ-
क्षिश्चयुग्मश्चवह्नयोवह्नयोब्धयः खाभ्रचंद्राश्च

युग्मश्च युग्मश्चाऽऽद्विगुणाः क्रमात् ६६ ऋक्षाणां ऋक्षपूर्वाणांतारकाव्युदितानिहि

नक्षत्राणामगस्त्यादीनांच भूत्याभुक्तिस्तज्ज्ञान येषांनैवोदिताभुक्तिस्तेषांभूत्यांगतिर्भवेत् ६७

तारागणमण्डकक्षालोकपरिधियोजनानयनम्

भूसेः प्रस्फुटविम्बघ्नाः कष्टागाष्टखवह्नयः तर्कासा-स्तारकाणांतु ज्ञेयाः कक्षाण्डयोजनाः ६८ । ११०३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपर-मसिद्धान्तेबाणापक्रमानयनाधिकारः सप्तमः

व्यक्षस्वस्वदिनार्द्धानयनम्

भूव्यासयोजनार्द्धघ्नाः पूज्याशाश्चविभाजिताः खे-टलोकाऽर्द्धविस्तारयोजनैः स्याज्ज्यकादलम् १ त द्विघ्नसिञ्जिनीज्ञेया तस्याः कोट्यंशषट्लवम् स्या-

---

१* तारालोकाण्डपरिधिकक्षायोजनाः १८५२६८६०० तद्व्यासयो-जनाः ५८९७२०८८ अर्द्धं २९४८६०४४ ·

घट्यादिघ्नं घ्न दिना.
लिप्ताप्राङ्ङ्गि-जव्यक्षधस्त्राऽर्द्धव्यावहारिकम् २ तारा-
२९५८६०५५. घ्न लोकेव्यासार्द्ध
लोकस्यविस्तारखण्डयोजनपूर्वकम् खेटकक्षाऽर्द्धवि-
ही
स्तारयोजनैः परिवर्जितम् ३ कृत्वाशेषोच्यतेतेननि-
५७२।५५ २९५८६०५५
घ्नं भूविस्तृतेर्द्दलम् तारालोकाऽर्द्धविस्तारयोजनैर्भा-
१* ११४।३५।२४ घ्न
जितंफलम् ४ चक्रव्यासलवाभ्यस्तं भक्तंतत्खेचर-
लोकव्यासार्द्ध फल
स्यच लोककक्षार्द्धविस्तारयोजनैर्ज्यांशकाः स्मृताः
जीवाचक्रव्यासयोर्योगान्तरघातस्य मूले नोनु चक्रव्यासं कृत्वा तस्यार्द्धं वाणं स्यात्
घ्न
५ ज्यांशानांयच्छरं भागपूर्वंतेनविमर्द्दितम् खेट
लोकव्यासार्द्ध ५७।१७।४२
लोकस्यविष्कम्भखण्डंयोजनपूर्वकम् ६ चक्रव्यास
फलं
दलांशासंप्रयुक्ताशेषाख्ययोजनैः शेषस्फुटोच्यतेतेन
११९५।५५ ५८९७२०८८
निघ्ना भूव्यासयोजनाः ७ तारालोकस्य विस्तारयो-
५७।१७।४२ घ्न
जनासाश्चतत्फलम् चक्राऽर्द्धव्यासभागघ्नं खेटलो-
लोक व्यासार्द्ध योजनैः फलम् २
कदलस्यचं ८ विष्कम्भयोजनैर्भक्तंज्याऽर्द्धद्विघ्नं

१ * चक्रव्यासांशा ११४।३५।२४ च. व्यासपिं ४१२५२४ पूज्य. ५७।१७।४२ पू. पलापिंडं २०६२६२. ६।४० पलभादेशे पलकर्णः १३।४३।३९।१ तोटकम् ३१।५९।५० अनेन हत्वा केदारेण भक्त्वा चारकंस्यात् वालंवज्ययाभक्तं चक्र व्यासं फ. १।८।३८।१५ अनेन तोटकं हत्वा केदारेण भक्त्वा चारकं स्यात् तथा ६।४० पलभादेशे ०।३३।२०।१ तोटकं हत्वा फलं स्यात् तत्पूज्यघ्नं कैराक्षचारकं स्यात् ६।४० पलभादेशे लङ्क ज्या १००।१०।११।२ लंबज्यार्द्ध पला १८०३०५।३१ अक्षांश २९।३।० ज्या ५५। ३९।० ज्यार्द्ध २७।५९।३०

भवेज्ज्यका तस्या बाहुलवास्तर्के भक्ताश्चासकला-
दिकम् ९ हित्वापञ्चेन्दुलिप्तास्तु स्वव्यक्षाऽहर्दलंभवे
त् खेटानामएडवृत्तं तु कक्षालोकोएडउच्यते १०
अथसूर्यादिग्रहाणांचक्राऽहोरात्राऽधिका-
होरात्रदेशोद्युमानरात्रिमानानयनंचरकर्मणि
क्रान्त्यंशाऽक्षांशसंयोगंखांकोर्ध्वं यत्रजायते तत्रत-
च्चरसागेणनानयेत्तच्चरंबुधः ११ अक्षांशाऽपमभा-
गैक्यंचेद्दूर्ध्वंखांकतोभवेत् क्रान्तेर्लम्बांशतुल्यायाः
पूर्णकालाद्दिनादिकम् १२ कालमन्त्याऽपमंयाव-
द्यद्भवेत्तद्द्वहस्यतु वृद्धिपक्षेऽथतह्रासपक्षेऽन्त्यक्रा
न्तिकालतः १३ लम्बभागैस्समक्रान्तेः पूर्णयावद्दि
नादिकम् कालंयज्जायतेयोगंकालयोरुभयोस्तयोः
१४ घस्त्रमानोच्यतेसोम्यापक्रमेनिर्ज्जरांशके
याम्याऽपक्रमजंघस्त्रदेवांशेयामिनीभवेत् १५
स्याद्दैत्यांशाक्षितोव्यस्तंयामिनीदिनयोर्मिथः

* १ सू.ऽधिगतौसूव्यक्षदिनार्द्धं १४।५९।१९ सू. मध्यगतौसू-

लम्बांशानयनम्. स्वाक्षांशा न्स्वाकतोहित्वा लम्बांशाः समुदीरिताः १६ मेरुव्यक्षान्तरं देशं देवांशं परिकीर्त्तितं व्यक्षाद्दैत्यालयं यावद्देशं दैत्यांशमीरितम् १७ देवानामन्निशामानं तद्द्युमानं सुरद्विषाम् अथषष्टयल्पकलाह्नमानरात्रिमानदेशे चरानयनम्. प्रस्फुटाऽपक्रमांशानां चक्रज्याः

व्यक्षदिनार्द्ध १४।५९।२२ स्फ. अस्युगतोस्फ. व्यक्षादिनार्द्ध १५।० पृथ्वीप्रस्फुटबिम्बघ्नाः दिग्युग्मोरगयोजनाः सत्यवेगघटीभक्ताः लोकव्यासदलोच्यते घातं २९५५६००० चंद्राधिगत्यंशाः १४।२१ चंद्राधिगतोचंद्रव्यक्षदिनार्द्धघ. १४।५०।२७ चं. मध्यगतिः १३।१०।३५ तत्र चं. व्यक्षदिनार्द्धम् १४।५१ अल्पगतिः १२।० तत्रचं. व्यक्षादिनार्द्ध १४।५४।४२

---

* १ तत्रवृद्धिपक्षक्रांतेर्यस्मिन्कालेतद्ग्रहस्य स्फुटक्रान्तिः स्वदेशलम्बांशसमो भवति तस्मात्कालात्तद्ग्रहस्य अन्त्यक्रान्तिंयावत् अर्थात् न्हासपक्षप्रारम्भंयावद्यत्कालं तत्पूर्वाह्नं स्यात् न्हासपक्षक्रांतेःप्रारम्भकालात्स्वदेशस्यलम्बांशतुल्यक्रांतेः पूर्णंयावत्कालं तदपराह्नं स्यात् पूर्वाह्नापराह्नयोर्योग मुत्तरक्रांत्युत्थदेवांशे दिनमानंस्यात् दक्षिणक्रांत्युत्थदेवांशेरात्रिमानंस्यात् याम्यक्रान्तिजं दैत्यांशे दिनमानंस्यात् सौम्यक्रांतिजं दैत्यांशेरात्रिमानंस्यात् लंबांशाल्पक्रांतौ न्चरमार्गेण न्चरमानयेत् तत्संस्कृतं तद्ग्रहव्यक्षदिनार्द्धस्पष्ट दिनार्द्धस्यात् एकभज्या ५७।१७।४२ क्रांतिकर्ण २३।१८।१४ गुणितापूज्य भक्ता ५७।१७।४२ फलंज्या. २३।१८।१४ तस्याः भु. ११।२४।२ ह्रस्व ११२।११।२१ निजंज्या ५३।२७।४२ भुजांशाः २७।४८।३८ स्वाक्ष १० घ्नाः व्यक्षेमेषमीन तुलाकन्यालग्नमानंपलादिकं २७८।६।२० द्विभज्या ९९।१४।१५ क्रांतिकर्णगुणितापूज्य भक्ताफलंज्या ४०।२१।५८ तस्याः भुजांशाः

क्रां उ द
ऽर्द्धेल्लवादिकम् १८ प्रस्फुटक्रान्तिदिक्कान्तुतोटकं
स्याल्लवादिकम् क्रान्त्यंशनाममात्रेतुज्ञेयाः क्रान्त्यं
शकाः स्फुटाः १९ केरकेदारकेरकद्युज्याऽर्द्धज्ञानं
क्रां ९०
प्रस्फुटाऽपक्रमांशोनखकभागज्यकादलम् केरस्या-
त्तच्चकेदारंकेरकंचांशकादिकम् २० कुन्दधार-
कज्ञानम्. लम्बांशज्यादलंकुन्दंकथ्यतेतच्चधा-
उ
रकम् चरंकलानयनम्. व्यक्षादुत्तरसंस्था-
उ द
नांस्वगोलंद्युत्तरंभवेत् २१ व्यक्षतोदक्षिणस्था
द
नात्स्वगोलंदक्षिणस्भवेत् चारकक्कर्द्दकान.
पलभा ५७।१७।४२ १२फलं
अक्षभागुणितंपूज्यशाकामंतोटकाहृतम् २२ के-
क्रां उ द
रासंक्रान्तिदिक्कतुचारकंप्रस्फुटंभवेत् अक्षांशज्या
दलेनघ्नंतोटकंधारकोद्धृतम् २३ विज्ञेयंकर्द्दकं

२०।३७।२८ हरः १०७।१४।४४ निजज्या ९६।५१।५९ भुजांशाः
५७।४२।२७ रवोक्षघ्नाः ५७७।५।३० एकभोत्थे २७८।६।२०
नहीनाः सिंहवृश्चिकवृषकुंभानां मानंपलादिकम् २९८।५८।१०
त्रिभज्या ११५।३५।२४ क्रांतिकर्णगुणाद्युज्या साफलज्या ४६।३६
२८ तस्याः भुजांशाः २४।०।० हरः १०४।४०।५९ निजज्या ११४।३५।२४
तस्याः भुजांशाः ९०।०।० दिग्घ्ना ९०० द्विभोत्थेनहीना ३।४।१०।९।
५७७।५।३० मि० का० म० ध० मानप० ३२२।५५।३० मानपलादिकम्

क्रान्तिदिक्कभागमुखंबुधैः तोटकंपलभानिघ्नंशकां
संक्रान्तिदिग्गतं २४ ज्ञेयंकर्इकसास्रीकमंकमंशा-
दिकंतथा चक्रव्यासदलांशाघ्नंकर्इकंभागपूर्वकम्
२५ केरासंक्रान्तिदिक्कस्याच्चारकंतल्लवादिकम्
ताद्दि घ्नंस्याज्ज्यकातस्या बाहुंशांगांशकंचरम् २६
लिसाद्यंक्रान्तिदिक्कंस्यात्स्वर्णंतत्स्वाऽन्यगोलजम्
स्वव्यक्षाऽहर्द्दलेदत्वातच्चरद्युदलं भवेत् २७ स्व-
दृग्दृत्तोदयाऽस्तोत्थरवेश्चरोत्थचरोद्भवौ द्योस्तःस्वद्यु
दलावैक्यतयोः स्वद्युमितिर्भवेत् २८ स्वद्युमानघटी
हीनखांगस्या त्स्वक्षपामितिः

अथनतोन्नतकलानयनम्

कालमहर्द्दलाद्यातपश्चात्तन्नतमुच्यते २९ तन्नतं
खत्रिंतस्त्यक्त्वातत्पश्चादुन्नतंभवेत् एवंरात्रिदला-
द्यातंकालंपूर्वेन्नतंभवेत् ३० पूर्वोन्नतंवियद्रामा-
च्छित्वातत्प्राङ्नतं भवेत् अथचरखण्डानयनम्.
खाग्नीनांभुजभागानांक्रान्त्युत्थंयच्चरंभवेत् ३१

पू ६०
तत्पूर्वञ्चरखण्डः स्यात्तद्गत्पष्टिभुजांशकैः यच्चरंद्वि
२ ९० ३
भजंज्ञेयंतद्गत्रवांकभुजांशकैः ३२ यच्चरंत्रिभजं
२ चरखंड
ज्ञेयमथनेत्रभजेचरे हित्वातत्प्रथमखण्ड मध्य-
द्वितीयखंड ३ २
खण्डतदुच्यते ३३ तच्चरेत्रिभजेहित्वातच्चनेत्रभ-
तृतीय
जंचरम् अन्त्याख्यश्चरखण्डः स्याल्लिप्तिकापूर्वकः
खलु ३४ अथव्यक्षोदयानयनम्

५७।१७।४२ ९९।१४।१५ १४४।३५।२४
एकभज्याद्विभज्याथत्रिभजीवाचमर्द्दिता क्रान्ति
२३।१८।१४ ५७।१७।४२
श्रवणभागैस्तु चक्रव्यासार्द्धभाजिता ३५ ज्यास्या-
भु ९०
त्तस्यास्तुदोर्भागान्व्योमांकात्परिवर्जितम् कृत्वा
ज्या ३
शेषांशजाश्रौर्वीस्वस्वराशिहरोच्यते ३६ त्रिभोत्थे-
१०४।४०।५९ स्वस्वराशिहार भक्ता ५७।१७।४२
नहरेणघ्नास्वस्वहारविभाजिता एकभज्याद्विभ-
९९।१४।१५ ११४।३५।२४ भु
ज्याचत्रिभज्यास्याभिजज्यका ३७ तस्या बाहुल-
१० राशि १ १२ ७
वाः खाङ्कैर्निघ्नाः स्युः स्वभजाः पलाः मेषात्यघटक-
६ १ २७८।६।२०
न्यानामेकभोत्थंपलादिकम् ३८ मानंव्यक्षस्थले
२ ५७७।४।३० ५ ८ २ ११
ज्ञेयंतांद्विभोत्थपलादिषु हित्वासिंहालिगोकुम्भ
२९८।५८।२० ३।५००।२ ५७७।४।३०
राशीनांमानमुच्यते ३९ त्रिभजनेत्रभोत्थेनवर्जि-

तं विकलादिकम् इन्दु कच्छपनक्राश्विरार्शीनाम्नि
तिरुच्यते ४० षष्ट्याप्ता विकलालिप्ताश्च ज्ञेयाः प-
ण्डितोत्तमैः अथस्वदेशलग्नोदयकलानयनम्
एकनेत्रत्रिराशीनां क्रमशोत्क्रमसंस्थिताः ४१ मित-
यश्चररवण्डैस्तु क्रमशोत्क्रमतः स्थितैः हीनाढ्याः
क्रमशो मेषाज्जूकतश्चोत्क्रमस्थिताः ४२ निजदे-
शोदयाः प्रोक्ता लिप्ताद्याः पण्डितोत्तमैः अंगना
जूकयोर्मानं तुल्यं वृश्चिकसिंहयोः ४३ चापकर्कट-
योर्नक्रद्वयोर्वृषकुम्भयोः स्यान्मेषान्त्यभयोश्चस्व
देशेव्यक्षेतथैवच ४४. चान्यज्ञानं स्यष्टदिनज्ञानं.
व्यक्षदेशोदयाश्चैव स्वोदयाश्चररवण्डकाः जायन्ते
खलु वाष्यगाः स्याच्चरोत्थद्युमानकम् ४५ चरजं
रात्रिमानं च वाष्यगं चाऽत्र तच्चरम् सर्वेषां चरजं
घस्त्ररवण्डाद्यं स्फुटं भवेत् ४६ गुप्तघस्रेष्टजंव्य-
क्तं प्रस्फुटाऽह्न समं भवेत् व्यक्तं गुप्तदिनार्द्धोत्थं
स्यात्स्फुटाऽह्नार्द्ध सम्मितम् ४७ लग्नैक्यवेगज्ञानम्.

म· १※ व्यक्षोदयाः पष्ठिभक्ताः लिप्ताद्याः स्युः मे=७८।६।२० वृ २८८।५८।१०
मि ३२२।५५।३०·क ३२२।५५।३० सिं २८८।५८।१० कं २७८।६।२०

योग गति सू
लभानामैक्यवेगन्तु सूर्यवेगं परिस्मरेत् नक्षत्रादि-
नक्ष ६०
नादिज्ञानम्. धिष्ण्यानां भून्यवेगत्वात्व ष्टिलिस
दि रा
महर्भिशाम् ४८ स्यान्तेषां द्युनिशामानो नास्त-
क्रा
त्रौसमुदीरितो चरं चैवाऽपमोत्पन्नं वाष्यं गंसमु
नक्ष. १※
दीरितम् ४९ धिष्ण्याधोलोकसंस्थानां दृग्वृन्तस्था
क्षितिजदृग्वृत्तात् न ग्र. न॰व्यक्षादिनाड्ई ग्रहव्य-
लघुः कुजात् स्वाऽर्धभग्रहयोर्व्यक्षस्थान घस्रदला
क्षादिनाड्योरंतरं स्वार्थं गच्छति छाया + दिगंश
न्तरम् ५० यातीत्यतः प्रभायन्त्र भागांशांशादि
म
कर्म्मणि संदेहं नहि कर्त्तव्यं तत्खेटस्य नतेबुधैः
जल
५१ स्ववर्णरक्तपीताद्यं रंगानां शुद्धशम्बरः विवि
प्रकटीकरोति
नक्ति यथा स्व स्वजातिजातं फलं तथा ५२ ज्याचा
शर सूर्वे प्रकटीकरोति यस्मा-
पेषु सुखे श्चक्रे स्वच्छत्वाद्धि विनक्ति हि यतस्त-
नक्ष ग्र॰ग्र.
द्धस्ते खेटानां राश्यऽहोरात्रजातिकम् ५३ तत्तद्

※१ ६।४० पलभादेशे १ भक्ताई्कं १५ ।५४।५५ द्विभक्ताई्कम् २७।३३।५८ त्रिभक्त. ३१।४९।५१. ६।४० देशे ३० भुजांशानां क्रांति-११।४४।२ जं कर्ई्कं ६।२८।२४ तथा ६० भुजांशानां क्रा २०।३७।२८ तिजं कर्ई्कं ११।१२।४३ तथा ९० भुजांशानां क्रान्ति २४।०।० जं कर्ई्कं १२।५६।४८ क्रांति २४ चारकं १४।१०।१९ ततो भुजांशाः १४।१९।१६ चरं २।२३।१२

र्थाद्वियन्तर्कलिप्ताऽहोरात्रजातिकम् कर्त्तव्यं घटिका
पूर्वतच्चरंतु तास्त्विह ५४ द्युप्राक्कर्म्मस्फरवाऽर्थं
तु सूर्ययोरुदयान्तरम् षष्टिलिप्तोन्मितं स्पष्टसूर्याऽ
होरात्रमीरितम् ५५ प्रस्फुटाऽहर्न्निशंखागलि-
संचेदऽनुपातजम् तदऽर्थैर्खागलिप्ताऽल्पं नाक्षत्राऽ
हर्निशंस्मरेत् ५६

नक्षत्राणामहोरात्रदिनादिकसावनीयकरणम्

नक्षत्राणामहोरात्रघस्त्ररात्रिदलादिकाः खागप्तास्तु
रवेर्भक्त्वागुप्ताऽहोरात्रलिप्तकैः ५७ धिष्ण्यानांद्यु-
निशाद्यास्तेस्युर्भानांक्रान्तिजाच्चरात् नाक्षत्रमऽ
धिकम्भानांस्याच्चरंचाऽनुपातजम् ५८ शून्या-
शैर्गतैरब्दज्ञानम् . शून्येसूर्यस्फुटांशाद्येशून्यंस्या-
द्यांतसंज्ञकम् भोग्यंभोग्योदयंसर्वंलिप्तिकापूर्वकम्भ
वेत् ५९. लग्नानयनेतात्कालिकार्क ग्रहणज्ञानं

*१ भानांक्रांतिज्ञाः चरकलाः षष्टिघ्नाः भानांसावनाहोरात्रकला-
भिर्भक्ताः फलंक्रांतिजचरादधिकं कलादिकं भानां नाक्षत्रंचरंस्या-
त्.

अयनांशे सू
कस्मिंश्चिच्छून्यमार्गांशकाले सूर्योदयक्षणे। यदि
सू ० मनुष्याणां
सूर्यस्फुटं शून्यं व्यक्षदेशस्थितान्नृणां ६० तद्दिनाद्यः
सू सू
न्तक्षणे भानोर्द्वितीयोदयकालजम् तर्हि चाऽर्कस्फु-
सू सू
टं भुक्तितुल्यमात्रं भवेद्रवेः ६१ पूर्वस्थे रविहक्चक्रे
सू सू
यस्मान्नित्यमिनोदये सूर्यस्फुटोन्मितं लग्नं भवत्यः
सू सू
र्कोदयस्थले ६२ शून्यस्फुटक्षणादूर्ध्वं भानोः षष्टि
६०
कलोन्मितम् तत्रेष्टं साधनीयं चेल्लग्नं शून्योन्मित-
अन्येकाल सू
म्भवेत् ६३ ग्राह्यं नैव हि तल्लग्नं तदऽतत्कालजाऽर्क-
ल यस्यात् सू प्रथमदिनं
जम् यत एव ततस्तत्र शून्यं स्पष्टक्षणाद्रवेः ६४ पूर्वा
सू ६० द्वितीयदीनारंभ
ह्नाऽर्कोदयादऽर्थात्तत्राऽऽगकलोन्मिते कालपर
सू गति
दिनारम्भं स्यात्तत्राऽर्कोदयम्भवेत् ६५ तत्र भुक्त्यु
तुल्यं सू दिनादिके सू
न्मितं भानोस्स्यात्तल्लग्नं फलोचितम् स्वोदयार्कस्फु
६० दिनारंभे सू
टोऽस्मिंस्तत्त्वांगेष्टकलोद्भवम् ६६ स्वोदयार्कोन्मितं ल-
दिनारंभे
ग्नं स्यान्नित्यं स्वोदयक्षणे अतस्तात्कालिकादऽर्का
सू दिनारंभ सूर्यस्पष्टस्येष्ट
ल्लग्नं नित्यं समानयेत् ६७ सूर्यस्फुटेष्टभुक्ताऽर्कोदय-
कलानां इष्टदिनस्यार्कोदयेकालेन्तराच्छेषमिष्टं स्यात् कैष्टनमन्यत
भेदकलादिकम् स्यादिष्टभास्करस्पष्टकालोर्ध्वं घन-

मन्यते ६८ **अथलग्नस्पष्टानयनम्**

तात्कालिकस्यसूर्यस्यभागाद्यौस्संस्कृतस्यच भोग्यां-
शाः स्वोदयाऽभ्यस्ताः खत्र्याप्ताएष्यमुच्यते ६९ या-
तांशाः स्वोदयाभ्यस्ताः खाग्न्याप्ता यातमुच्यते या-
तं तन्मानतस्त्यक्त्वाशेषंतद्भोग्यमुच्यते ७०

इष्टज्ञानम्. ख्यातमऽर्कोदयाद्यातकालमत्रेष्ट-
मीरितम् भोग्यलिप्तोनिताःस्वेष्टलिप्साऽग्रोदयो-
निताः ७१ खत्रिघ्नास्तदऽशुद्धाप्तात्याप्तभागादि-
कंभवेत् तद्भुक्तभाऽन्वितंकृत्वातद्धयस्तमयनांश-
कैः ७२ संस्कृतंस्यात्स्फुटंलग्नंदृग्वृत्तेतत्फलोचि-
तम् **भोग्याल्पेष्टेलग्नानयनम्.** इष्टश्चेद्भोग्य-
तोऽल्पः स्यान्भागाद्यौस्संस्कृतस्यच ७३ सूर्यस्यो-
दयमानस्यलिप्ताप्ताःस्वेष्टलिप्सकाः लब्धंराशिसुखं
युक्त्वाकेवलंखलुभास्करे ७४ इष्टेफलोचितंल-
ग्नंस्यात्तदात्रतुस्फुटम् **प्रकारान्तरेणलग्नसाधनम्**
इष्टेवाभोग्यतःस्वऽल्पेवाऽधिकेयातसंज्ञकम् ७५

सू भुक्त राशीमानैक्ये
युक्त्वाहीष्टक्षणेयुक्त्वातम्भानोस्संस्कृतस्यच
अयन
मार्गाद्योर्भुक्तराशीनाम्मानैक्येतस्यलिप्तिकान् ७६
६० मे वृ मि क सिं क तु ८।२।१०
लभयोगकलैस्तष्टयशोध्याऽजादिमितिक्रमात् तत्त्व
११।१२ मानकलात् लग्नमानकलेभक्त राशीयुक्तं
त्रिप्रमस्फुद्यास्भागाद्यस्फुद्भान्वितम् ७७ कृत्वा
अयनं पूर्वं हीनं परंयुतम्
मार्गलवैर्व्यस्तैस्संस्कृतलग्नमुच्यते एवंव्यक्षोदयैः
१०
र्दशामलग्नानयनम्. इत्थंव्यक्षोदयैर्लग्नंदशमंत
१०
भताद्भवेत् ७८ चतुर्थलग्नानयनम् - दशमा
६ १० ६ राशि ४ ल
त्षड्भहीनाच्चदशमाद्भागभान्वितात् चतुर्थजायते
लग्नंचतुर्थंचोन्नताद्भवेत् ७९

सूर्यसंज्ञकस्यरात्र्यन्तकालज्ञानम्.

सू ल
सूर्यसंज्ञकतुल्यः स्याद्यत्कालेलग्नसंज्ञकः तत्का
रात्र्यन्तं सू
लंस्याद्रजन्यन्ततद्वास्वत्संज्ञकस्यच ८०

द्वयोर्मध्येलग्नसंज्ञकसूर्यसंज्ञकज्ञानम्.

सू ल दृक्संस्कृतयो ल ले
ज्ञेयावऽल्पाऽधिकोसूर्यलग्नौदृग्ग्रहलग्नयोः ल-
ल सू ल दृ संस्क ग्र दृ संग्र दृ संग्र
ग्नयोर्ज्ञभयो दृष्टिखेटयोर्दृग्ग्रहाऽकयोः ८१

लग्नार्काभ्यामिष्टानयनम्.

* १ ज्ञोरे वावपि निर्दिष्ट इत्येकाक्षर कोषः

गतसंज्ञभोग्यसंज्ञौ ल राशि अ नक्ष मुनिपूर्वं स्यातां सू अयनांशै
याते ष्वौलग्नपूर्वाणां खेटानां स्वार्कवत्सदा मार्गस
सं ल सू ल भु सू भो योग मध्यलग्न
स्कृतलग्नाङ्कं भुक्तभोग्यैक्यलिप्तकाः ८२ मध्योद-
मानानां योगयुक्त्याः सू ल
यान्विताः सूर्यलग्नयोरिष्टमुच्यते तत्रचेत्
अयनांशैः ल सू तुल्य
मार्गांशैस्संस्कृतौलग्नसूर्यावेकराशिगौ ८३ मा-
अयनांशैः ल प्रेमाने
र्गांशैस्संस्कृतस्यैवतल्लग्नस्य कलादिकम् मानंतर्हि
ल सू हत्वा ३०
तुह्लवैवलग्नसूर्यान्तरांशकैः ८४ भक्त्वाशून्यगुणै-
सू ल सू
रिष्टलिप्ताःस्युर्भास्करोदयात् तास्तल्लग्नार्कयोर्मार्गि-
अयनांश ल भुक्त सू भुक्त
भागसंस्कृतयोस्तयोः ८५ भुक्तसंज्ञकयोरेवजा-
सू
तेऽन्तरलिप्तिकाः तत्रच चेल्लग्नंभास्करादल्पं
लग्नयोगकला ६० सू
तदिष्टेनोदयैक्यकम् ८६ इष्टमर्कोदयाज्ज्ञेयंरा-
त्र्यन्तेलिप्तिकादिकम्

अथ सुगमरीत्याव्यावहारिकलग्नचतुर्थमयनं:
विनायनांशै सू मेषादि
केवल भास्करं शून्यकल्पयित्वेकभादिकान् ८७ के-
विनायनांशान् अयनांशैः सू
वलान्कल्पयित्वातु मार्गांशैस्संस्कृतस्यच भानो
भोग्य राशीनां भुक्त अयनांशै
र्गम्यकलान्भुक्तसंज्ञकानांकलादिषु ८८ मार्गांशैः
रा
संस्कृतानांतु राशीनांपूर्ववद्बुधैः युक्त्वाराश्यः

कयोर्मध्यलग्नमानकलादिषु ८९ युक्तास्वस्व
भजाज्ञेयास्तत्रस्वस्वेष्टलिप्तिकाः स्वस्वप्राग्राशि
जेष्टेनानित्यंस्वस्वेष्टलिप्तिकाः ९० स्वस्वमानक-
लास्युस्तास्तन्मार्गांशाक्षणेऽ प्रकारान्तरेण.
थवा निजदेशोदयैर्निघ्नाः मार्गांशास्त्रिंशतोऽहृताः
९१ फलाःस्वाऽयनभागोत्थाःस्युःस्वाःस्वस्वफला
भिधाः ऋणमार्गांशकाश्चेत्स्युरऽग्रपृष्ठविपर्य्ययम्
९२ स्यात्तेस्वस्वफलोनाःस्युर्लग्नाःस्वाःस्वस्वलब्ध-
यः स्वस्वाऽग्रस्थफलैर्युक्तास्तेंभनामानलिप्तिकाः
९३ सर्वेषांमेषपूर्वाणांहीनाःस्वस्वफलैश्चताः स्व-
स्वप्रमितिलिप्तास्तुविज्ञेयास्तत्पथांशजाः ९४

अथानेनार्कोदयकालिकलग्नस्य भुक्तभो-
ग्यकलानयनम् इष्टलग्नज्ञानंच.

यस्मान्मार्गलवोत्पन्ना लग्नानांमितयस्ततः एका
कांक्रान्तलग्नस्यमानमेकरवेर्द्विधा ९५ भुक्तभो-
ग्यांशकैर्हत्वारूपराश्यंशकैर्भजेत् तल्लब्धीगत-

भोग्याख्यलिप्ताश्चैकोष्णगोस्तथा ९६ आक्रान्तोदयमानस्यजायतेऽथग्रहच्युति लग्नान्तुततोऽग्राणा लिखित्वातद्विनेक्रमात् ९७ दृश्यतेस्वोदयःखेष्टपत्रादौलेकभास्वतः. आक्रान्तक्षोऽन्यलग्नेवयेयुक्तैक्यतद्युत्थ योः ९८ षष्टिलिप्तोन्मितंज्ञेयंतत्प्रख्यातमहर्निशम्. व्यावहारिकलग्नानयनम्.

पूर्वलग्नान्तलिप्तोन्नाः स्वेष्टलिप्तास्तु भाजिताः ९९ स्वेष्टलग्नमितैर्लिप्तैः फलराश्यादिभिर्युतम् कृत्वा प्राग्लग्नराशौतु स्वेष्टेतद्व्यावहारिकम्. १०० एकध्न स्फुटंचाऽत्रजायते व्यावहारिकलग्नज्ञानम्. थपयांशकाः स्वाभ्रस्वाश्विमिताः सन्तियत्रास्त्यऽभ्र मितोरविः १०१ षट्वेदाश्विपलैस्तुल्यमिष्टम्मेषमितिःपलैः भूकुनेत्रमितैस्तर्कवेदनेत्रोन्मितैःपलैः १०२ वृषभप्रमिति द्वैमानभूरवगुणैःपलैः सुस्थिरैरऽस्थिरैस्साऽर्द्धद्वयाब्धिपक्षोन्मितैः पलैः १०३ मेषस्यैवमितिः सार्द्धपंचगोश्विमितैः पलैः वृषभप्रमितिः

शून्यसागराग्निमितैः पलैः १०४ षट्त्रिंशद्विपलैः श्वाऽपिद्वंद्व भस्यमितिस्तथा लग्नमऽस्थिरजंचैकं स्यात्तत्रव्यावहारिकम् १०५ व्यावहारिकचतुर्थानयनम्. भुक्तराशिदलाद्यातकालेष्टोत्थमिष्टं वतु इत्थंतद्विचतुर्थाख्यं लग्नंव्यक्षोदये भवेत् १०६ रविदृग्वृत्तलग्नलग्नज्ञानम् लग्नस्त्वेवसवेगत्वान्नासत्र क्षितिजेनहि लगत्येवाऽर्कदृग्वृत्तलगतौष्टेनिजस्थले १०७ सूर्यस्यव्यक्षाद्वान्द्वोपपत्तिः अथशून्याऽयनांशोतुमेषस्याऽश्रमितांशके संक्रान्ते भास्करेव्यक्षकुण्डलेऽर्कोदयक्षणे १०८ तत्रतत् क्षितिजंपूर्वं भुक्त्वातद्व्यक्षचक्रयोः घस्राऽर्द्धविवरेणैवतुल्यकालान्तरेरविः १०९ आगच्छत्युदयस्थानेवेगसत्त्वात्तुतद्वेः पञ्चशीतांशुलिप्ताऽल्पंव्यक्षाऽह्नार्द्धततोभवेत् ११० तस्मान्मार्गजवत्वाच्चकिञ्चित्पूर्वन्तुगच्छति तद्भावंगुप्तघस्रा स्वभास्करस्याऽभिगच्छति १११ नक्षत्रोदयेग्रहोदयेचलग्नज्ञानम्

न॰ ग्र॰ सू॰
नक्षत्रोदयकालेचखेचरस्योदयक्षणे यल्लग्नंरविदृ
विनायनांश न॰ग्र॰ न॰ग्र
ग्वृत्तेतल्लग्नकेवलंतयोः ११२ स्याद्दृक्संस्कृतयोस्तु
न॰ग्र॰
ल्यत्तत्स्वस्वस्फुटयोर्द्वयोः अस्तकालेलग्नज्ञानम्.
सूर्यादीनां न॰ग्र॰ रौ॰ल॰ ल॰ सू॰
सर्वेषांस्वाऽस्तकालेतुयल्लग्नंचाऽर्कजंभवेत् ११३
विनायनांश सू॰ दृग्वृत्ते सर्वेषां ल
एकप्रोग्रविदृग्वृत्तेस्वाऽस्तलग्नंतुतद्भवेत्

लग्नानयनेसावनीयेष्टकलानां क्षत्रियकरणो-
वर्त्तमानदिन सू॰ उपरि
पपत्तिः एकाऽह्नोऽर्कोदयादूर्ध्वंतद्द्वितीयदिनस्य
सू॰ ६०
तु ११४ सूर्यस्योदयपर्य्यन्तंकालषष्टिकलाधिकम्
नाक्षत्रंजायतेयस्मात्ततोऽप्यऽनुपातजम् ११५
ल॰ तुल्यं सू॰ दिनारंभोर्कोदये सू॰
यल्लग्नंतत्समंभानोस्स्यात्स्फुटंतद्दिनोदये तत्सूर्यो-
ल॰ तुल्यं
दयकालोत्थलग्नंतत्साऽम्मितंभवेत् ११६ यतएवाऽ
६० गुणिताः सू
त्रतत्तस्माद्यथायोग्येष्टलिप्सकाः गुसाऽहोरात्रलि-
सू॰ फल
प्ताः भानोः षष्ट्याहताःफलम् ११७ तल्लिप्साद्यं
भवेत्स्वेष्टंतल्लग्नानयनायचं तद्वाष्यंगंतु विज्ञेयंत-
त्तुपंचांगजातिकम् ११८

औदयिकाकल्लग्नानयनाऽभावम्.

सू ल नौ +
अतश्चौदयिकादर्काल्लिप्तं नैवानयेत्सदा

सावनीयनाक्षत्रयोः परस्परसंस्कारोपपत्तिः

सावनीयकलानांतुसंस्कारंयदिदीयते ११९ चान्य-
कृत्वा
संज्ञकलिप्तादौतर्हितत्सावनीयकम् संविधायैव
नाक्षत्रंदातव्यंतस्यसंस्कृतिम् १२० नाक्षत्राह्वय-
लिप्तानांदीयतेयदिसंस्कृतिम् लिप्तादौसावनीयस्य
तन्नाक्षत्राह्वयंतथा १२१ कृत्वातत्सावनीयंतुतदा
तस्यतुसंस्कृतिम् दातव्यंततोदत्वास्या स्फुटंत-
ना नाक्षत्र
च्चवातयोः १२२ संस्कारंक्रियतेचाक्षयसावनीयाख्य-
योर्यदा तर्हिसासंस्कृतिःस्थूला विज्ञेयाव्यावहारि-
की १२३ **अथायनांशसंस्कारोत्पत्तिः**
अयनांशाः अयनांशाः
मार्गांशाः सावनोत्पन्नाअपिसन्तियतश्चते तच्च
रा पू प अयनांशा पू पः
क्रनिजस्थानात्प्राक्पश्चात्स्वस्वदिग्गताः १२४
अयनांशा राशिचक्रं पू प निःसारयंति नित्यं
मार्गांशाश्चालयन्त्येवप्राक्पश्चादेवसर्वदा तत-
अयनांशै
स्तेराशयःस्वस्वस्थानतोमार्गसम्मिते: १२५ अंश
न रा क्र म न म
कैरन्तरत्वंतुयान्तिनित्यंभपूर्वकाः धिष्ण्यानांरवेच-

राणांच द्युऽस्तएवाऽयनांशकैः १२६ सर्वेषांधिष्ण्य
पूर्वाणांनित्याद्या राशयः सदा सस्फुताश्चयथास्था-
नसंस्थिताश्चभवन्तिते १२७ अथसावनीयज्ञानम्
शीघ्रोच्चा मन्दतुगाश्चपातभाः खेटमध्यमाः लम्नाः
खेटस्फुटाश्चैषांचालकाः स्वर्णसंज्ञकाः १२८ वेगा
अस्तोदयेष्टाद्यास्संक्रान्त्यादिकलादिकाः करणेष्टे
कलाः पर्वलिप्ताः पातकलास्तथा १२९ तिथिनक्षत्र
योगानांलिप्तास्सूर्यादिवासराः लम्बनस्यकलाश्चो-
क्तास्सावनीयाश्चसावनाः १३० नाक्षत्रज्ञानम्
गुसरात्र्यऽह्नलिप्ताश्चतत्तद्गुसाद्र्योः कलाः क्रान्त्य-
ग्राश्चशरभागाश्चनत्यंशाः पलभागकाः १३१ लम्ब
भागसुरवाश्चैवंयत्राद्याद्या दिगंशकाः स्युश्चान्या
स्तेयथायोग्या नाक्षत्रास्समुदीरिताः १३२

सावनीयान्नाक्षत्रानयनम्

सावनांशादिनादिद्युमर्कगुप्तमऽह्नर्निशम् खांगा-
स तत्फलंचाक्ष्यंनाक्षत्रंचाऽपितद्ध वेत् १३३

नाक्षत्रात्सावनीयानयनम्.

वाक्यखागोहतंभानोर्गुसाहोरात्रभाजितम् त-
त्फलंसावनीयन्तुसावनंचापिजायते १३४.

सावनीयवेगाच्चाक्षयवेगानयनम्.

गुसाऽहर्निशजभानोर्गुसाऽहर्निशभाजितम्
षष्टिघ्नंग्रहवेगंतु नाक्षत्रंतज्जवं भवेत् १३५.

अथकेवलग्रहलग्नोत्पत्तिरर्थाद्दयस्त-मार्गांशसंस्कारोत्पत्तिः

खेटा लग्नाश्चनक्षत्राअगस्त्यप्रमुखास्तथा केवला:
सन्ति संसारेनिर्णीता: फलकर्म्मणि १३६ अस्मा-
द्यथाऽयनांशैस्तुसंस्कृतोऽर्कोऽयनांशकै: स्वर्णैर्व्य-
विपरीतैस्तु तदऽर्कस्संस्कृत: पुन: १३७ केवलस्तुभ-
वत्येवतथैवाऽयनभागकै: लग्नस्तत्संस्कृतोव्यस्तभा-
गांशैस्संस्कृत: पुन: १३८ तद्भवत्येवलग्नस्तुकेव-
लोलग्नकर्म्मणि

पथलवसंस्कृतलग्नज्ञानम्.

इष्टकालोद्भवस्यैवमार्गांशैस्संस्कृतस्यच १३९ भा-

भोग्य ल. अयनांश सं.स्व.
नोरैष्यकलोनेष्टाद्ऽग्नलग्नकलोनितात् शेषंलग्नगत
स्वगतकाल भुक्तराशिमानयोगकला स्व. गतसंज्ञक
ज्ञेयं भुक्तलग्नैक्यसंयुतात् १४० तद्यातादिष्टसंयुक्ता
मे मान हीनात् ल. मार्गांशसंलग्नस्यगत-
न्मेषादिमितिवर्जितात् शेषंलग्नगतज्ञेयंतल्लग्नगत-
कालकला ल. मानकला फल
लिप्तकाः १४१ स्वाऽशुद्धोदयलिप्ताप्ता लब्धराश्यादि
राशि ल. अयनांश संस्कृतवत् ल.
भिर्युतम् कृत्वातच्छुद्धभलग्नपयसंस्कृतवद्भवेत् १४२

अथोत्पत्तिश्लोकाशाद्ग्रंथविस्तारभयकथनम्.

वंदेन विस्तार
उत्पत्तिश्लोकसंघेन ग्रंथोयातिहिविस्तृतिम् तद्भी-
न
त्यानमयोत्पत्तिस्संपूर्णालिखितारवलु १४३

अथसूक्ष्मलग्नस्पष्टानयनार्थं यथोचित-व्यक्षदेशोदयरवण्डयथोचितस्वस्वदेशोद-यरवण्ड यथायोग्यचररवण्डानयनम्.

व्यक्षदेशोदयाश्चाऽपिस्वस्वदेशोदयाभिधाः लिप्ता-
द्याश्चररवण्डाश्चपूर्वोक्तास्तुकलादिकाः १४४ वाप्यां
स्व. ६०
गाश्चाऽर्कगुणाऽहोरात्रलिप्ताहृतास्सदा षष्ट्यासा-
स्तेयथायोग्याः स्युः स्वस्वोक्तस्थलस्थिताः १४५
स्वस्वदेशोदयाश्चाऽत्रव्यक्षदेशोदयास्तथा लिप्ता-

द्याश्चररवएडाश्चग्राह्याएवयथोचिताः १४६

अथ सूक्ष्मलग्नस्पष्टानयनम्.

अथतत्कालजातस्यसूर्यस्याऽयनभागकैः संस्कृत स्यतुयेभुक्तभागास्तैस्स्वोदयस्यच १४७ मानंकला-दिकंहत्वाभक्त्वाचैकभभागकैः लब्धंकलादिकंयातं जायतेऽथगताह्वयं १४८ हित्वालिप्तादिकंमानेस्वो-दयस्यकलादिकम् जायते भोग्यकंचाऽथ भास्करस्यो दयाद्गतम् १४९ स्वेष्टंयथोचितंनाडीपूर्वयातकला दिषु युक्त्वातंसंस्कृतस्यैव भास्करस्याऽयनांशकैः १५० यात भोग्मितराशीनाम्मानयोगघटीषुच तं ततोऽखिललग्नानाम्मानयोगकलैस्सदा १५१ त-ष्टयतच्छेषकेन्नोध्याऽजादिमानकलादिकान् त त्क्रमाच्छेषकंतत्राऽशुद्धयातकलादिकम् १५२ तज्ज्ञेयंत्वेकराद्यंत्रीहत्वातच्छेषकस्यच लिसाद्यं त्वत्खिलाऽशुद्धलिसाभिर्विभजेत्फलम् १५३ भागा-द्यंतदऽशुद्धस्यजायतेचाऽथशुद्धभम् युक्त्वाऽ

राश्येः
शाद्युपरिस्थानेतदऽशुद्धस्यचस्फुटम् १५४ जाय
तेतदऽशुद्धस्य तत्स्फुटेतु धनाऽधनान् दत्वाऽयनां-
शकानेवव्यस्तलग्नस्फुटं भवेत् १५५ लग्नस्पष्ट
मऽयंसूक्ष्मं पूर्वोक्तात्स्यात्तनुस्फुटात् इष्टानयनं
+ इष्टयथोचितं
सूक्ष्मलग्नस्फुटादऽस्मात्तत्पूर्वोक्तवदानयेत् १५६
इष्टंयथोचितंनाडीपूर्वकंतेभ्यएवच तद्यथोचित-
खण्डेभ्यस्तत्स्वेष्टव्यक्तदेशयोः १५७ यथोचि-
तचरानयनम् यथायोग्यचरार्द्धोत्थंतच्चरंस्याद्य
थोचितम् चाप्यंगाह्वचरार्द्धोत्थंयच्चरंतुकलादि-
कम् १५८ षष्ट्यासंरविगुसाऽहोरात्रनाड्याहतं
तुतत् ज्ञेयंयथोचितंचाथ सावनव्यक्तदिनार्द्धा-
नयनम्. स्वव्यक्ताऽह्नाऽर्द्धलिप्तकाः १५९ खांगा-
स्नास्सूर्यगुसाऽह्नरात्रियोगकलाहृताः स्युः स्वव्यक्त-
दिनाऽर्द्धस्यसावनाह्नकलाश्चताः १६० नाक्षत्राह्न
निजव्यक्तघस्राऽर्द्धादऽधिकास्फुटाः स्वव्यक्ताऽह्न
यत्सूर्यभुक्तं तत्रोक्षत्रं स्यात्
दलंयत्तन्नाक्षत्रमाह्नं तभवेत् १६१

गुप्तयथोचितदिनार्द्धानयनम्.

उ द स्वगो-
यथायोग्यचरंदत्वालिप्ताद्यंक्रान्तिदिग्गतम् स्वान्य-
लपरगोल अ स्वव्यक्षादिनार्द्धे धनं ऋणं अ
दिक्खगव्यक्षाह्नार्द्धस्वाऽस्वंयथोचिते १६२ ग्रह-
दिनार्द्धे
गुप्तद्युखण्डस्या त्स्वेटाऽह्नार्द्धं यथोचितम्

रात्र्यन्तकालेस्वेष्टज्ञानम्. वर्त्तमानदिनस्यैव
रात्र्यऽन्तसमयेतथा १६३ तद्वितीयदिनारम्भेव
सू
र्त्तमानदिनस्यच इष्टंयथोचितंसूर्यगुप्ताऽहोरात्र
६०
सम्मितम् १६४ स्यात्तत्रेष्टंचवाघ्यांगज्ञेयंषष्टि-
कलोन्मितम्

अथयथोचितस्वस्वदेशोदयखण्डकलानयनम्.

यथायोग्यचरार्द्धैस्तुसंस्कृ-
व्यक्षोदयाः राशि
ताश्च यथोचिताः १६५ व्यक्षदेशार्क्षखण्डास्तु
क्रमोत्क्रमस्थैश्चरार्द्धैः संस्कृताः लग्नोदयाः
पूर्वप्रोक्तक्रमेणच स्वस्वदेशोदयाएव विज्ञेयास्तु
लग्नोदयाः
यथोचिताः १६६ । १२६९.

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते
परमसिद्धांतेलग्नानयनाधिकारोष्टमः ८.

अथ भौमादीनामुदयास्तवक्रमार्गांशाः

२८ २०५ १४ १८३
पूर्वादि· मं· पिण्डाः३पञ्चनखाःवशक्राशरस्त्र्यष्टा-
१७ भौमात् पू
ङ्काश्वशघनाः कुजात् पूर्वोदयांशकाः प्रोक्ता मं ह
२३२ १५५ ९ ३६६ शु १७७ शं३४३
न्देवाः पञ्चवासराः १ षड्वेदवह्नयोऽश्वाद्रिचन्द्रास्त्र्य-
भौमात् प व
ब्ध्यग्नयः कुजात् पश्चिमाऽस्तांशकाः प्रोक्तास्त्वऽथ
भौमात् मं १६४ शु १४४
वक्रांशकाः कुजात् २ वेदषट्केवलाः सिन्धुवेदाङ्काः
वृ १३० शु १६३ शं ११५ मा·
रवाग्निकेवलाः त्र्यंगाङ्काः पंचभूचन्द्राश्चाऽथमार्गा
भौमात् मं १९६ बु २१६ वृ २३०
शकाः कुजात् ३ षड्ङ्काङ्काः षड्नेत्राणिशून्यवह्नि
शु १९१ शं २४५
करोन्मिताः सप्तगोकेवलाश्चाक्षवेदपक्षमिताः स्मृताः
बु ५० वृ २४ प
४ खाक्षाः सिद्धाश्चविद्भृग्वोः स्युः पश्चादुदयांशकाः
उदय पू प व मा
स्वस्वोदयाऽस्तयोः पूर्वा ऽपूर्वयोर्वक्रमार्गयोः ५
३६०
प्रोक्तांशैर्वर्जिताश्चक्रभागास्त्वंऽशाः परस्परम् स्यु
मं शं वृ न पू प नृभवेत्
र्भवेन्नहिमन्दानापूर्वास्तंपश्चिमोदयम् ६ भौ·

०।२८ शीघ्रकेन्द्रोपरि०।२८ राश्यंशौ पूर्वोदयं ५।१४ वक्रं ६।१६ मार्गं ११।२ पश्चिमास्तं वृ ०।१४ पूर्वोदयं ४।१० वक्रं ७।२० मार्गं ११।१६ पश्चिमास्तं श ०।१७ पूर्वोदयं ३।२५ वक्रं ८।५ मार्गं ११। १३पश्चिमास्तं बु ६।२५ पूर्वोदयं ७।६ मार्गं १०।१० पूर्वास्तं ११।२० पश्चिमोदयं ४।२४ वक्रं ५।५ पश्चिमास्तं शु ६।३ पूर्वोदयम्

६ १५ मार्गि ११।६ पूर्वास्तं ०।२४ पश्चिमोदयम् ५।१३ वक्रं ५।२७ पश्चिमास्तम्.

अथ यातेष्योदयादिकम्.

शी अंश्या अधिका
द्राक्केन्द्रादस्तकाद्यंशाद्यांस्नोनाधिकास्त्विह
अंशांतर म२ ७३ वृ
तद्भागविवरं द्विघ्नं भौमस्य त्रिहतं विदः ७ गुरोःस्वां
९ सु१० ६ दिनादि
ऽकांशसंयुक्तं दिघ्नमगहृतं भृगोः घस्नादिः स्याच्छ-
शं भुक्त भोग्य स्थूलः
नेस्सैव भुक्तेष्याऽस्तादिकोऽस्फुटः ८

शीघ्रकेंद्रगतिः कलादि. मं० २७।४२ बु० १८६।०

वृ० ५४।९ शु ३७।० श ५७।८. पूर्वास्तात् उदयं बु० दिनैः २२ शु ७८ पश्चिमोदयाद्वक्रं बु० ३० शु २२५ वक्रात्पश्चिमास्तं बु ३ शु २३ पश्चिमास्तात्पूर्वोदयं बु० १६ शु० १० पूर्वोदयान्मार्गं बु ३ शु २३ मार्गात्पूर्वास्तं बु ३० शु २२५ अस्तादुदयं दिनैः मं १२१ वृ ३१ श ३६ उदयाद्वक्रं मं २९५ वृ १२९ श १०३ वक्रान्मार्गं मं ६९ वृ ११२ श १३७ मार्गादस्तम् मं २९५ वृ १२९ शं १०३

अथप्रकारान्तरेणास्तादीनांदिनाद्यं स्थूलकालज्ञानम्.

व मा पुनः मं वृ श.
अस्तमभ्युदयं वक्रं मार्गमस्तमयं मुहुः मन्दाना
पू प व प
त्वथ पूर्वास्तं पश्चाद्दिश्युदयं तथा ९ वक्रत्वं पश्चि-
पू मा पू
माऽस्तं च पूर्वस्यामुदयं तथा मार्गं ततस्तु पूर्वस्यामः
बु शु प्रथम
स्तमेवं ज्ञशुक्रयोः १० स्थानक्रमोच्यते तत्प्राक्स्था-

नसत्वरकेंद्रयोः विश्लेषस्यलवाः शीघ्रकेन्द्रवेगांश-
वारादि
कोद्धृताः ११ लब्धंघस्त्रादिकं स्थूलम् ऽग्रस्यैवाह्नि
अंतरं शीः गति शीघ्रोच्चवेगयोरंतरं
जायते भेदंद्राक्केन्द्रवेगःस्यान्मध्यशीघ्रोच्चवेगयोः
सू ०।५९।८ बु ०।५९।८
१२ भानुमध्यजवमध्यवेगविच्छुक्रयोर्भवेत्.

अथसूर्यादीनाम्मन्दस्पष्टगत्यानयनम्.

रूपांशस्यान्तरेमन्दकेन्द्रयोर्यत्फलान्तरम् १३जातं
भागमुखंतेननिघ्नंमन्दोच्चमध्ययोः विश्लेषवेगयो
भागपूर्वद्रव्यर्एकक्रमात् १४ केन्द्रेकर्कमृगाद्यङ्के
दत्वामध्यगताविह मन्दस्पष्टजवांशास्तेविज्ञेया-
श्चाऽनुपातजाः १५ मन्दोच्चमध्यवेगांशाभेदेरवेट
सू अहोरात्रं ६०।८
स्यचेद्रवेः गुसद्युरात्रियोगंतुलभ्यतेलिप्तिकादिक
फलांतरं
म् १६ रूपकेन्द्रांशकेतर्हिलभ्यतेभाजकंफलम्
सू
भाजकेफलविश्लेषंलभ्यतेचेल्लवादिकम् १७ भास्क
६०।१० गतिफलम्
रस्यतुगुसाह्नरात्रियोगकलादिके ग्रहवेगफलंत-
मध्यमदिनजम् अल्पं
र्हिलभ्यतेभागपूर्वकम् १८ पूर्वाह्नजस्फुटन्यूनंच-
ग्रहस्य
त्तन्मार्गजवंभवेत् ऊर्द्ध्वं पूर्वाह्नजंचेत्स्यात्स्पष्टंवक्र

गति
जवतदा १९. भौमादीनांशीघ्रकेन्द्रगत्यानयनं
मन्दस्पष्टजवांशोनाः शीघ्रोच्चस्यजवांशकाः द्रा-
क्केन्द्रस्फुटगत्यंशाः स्युस्तेचाशुजवांशकाः २०

अथ भौमादीनांस्पष्टगत्यानयनम्.

एकघस्रान्तरे भौमपूर्वाणांस्वस्फुटान्तरम् सूक्ष्मं
स्याद्युजवंचाऽथवच्मयः प्रेचस्फुटंजवम् २१ ए-
कांशस्यान्तरेशीघ्रकेन्द्रयोर्यत्फलान्तरम् भागा-
द्यंशीघ्रकेन्द्रस्यस्फुटगत्यंशताडितम् २२ अथा
ऽधिकोनके स्वर्णंचक्रार्द्धाऽभ्यन्तरे यदि चक्रार्द्धा
दऽधिके शीघ्रकेन्द्रे स्वर्णं विपर्य्ययम् २३ मन्दस्प-
ष्टगतौदत्वा भागादिः स्याज्जवः स्फुटः भौमादी-
नांवक्रगत्यानयनम्. तत्तत्रर्णेऽधिके भेदाज्ज्ञे
यवक्रजवक्रजात् २४ वक्रवेगोत्पत्तिः
शीघ्रोच्चके करे मन्दे द्रागुच्चाद्दूरगः खगः यत्रतत्र
तयोर्मध्ये भेदराशित्रयोऽधिकम् २५ तद्वत्येव

१* कोवायुरितिशब्दितइत्येकाक्षरकोषः

व्यस्त
खेटस्यबिम्बंवामक्रमेणहि आकर्षस्सेवशीघ्रो-
अ व
च्चे खेट वंक्रगतिर्भवेत् २६ **अथार्केन्दुभौमा-**
दीनांप्रकारान्तरेणस्पष्टगत्यानयनम्.
क्र नक्षत्र दि १०
खेटयुक्तभपादस्य भोगघस्रादिभिर्भजेत् शून्याङ्गं
३ अंशादि अ
त्र्युद्धृतंभागपूर्वंखेटजवंभवेत् २७ मध्ययोरऽन्तरं
मध्यास्फुटयोरऽन्तरंस्फुटा शीघ्रकेन्द्रान्तरंशीघ्रा
क्र
खेटानांतुगतिर्भवेत् २८.

अथभौमादीनांव्यावहारिकोदयास्तादिका-
उदय अस्त चक्र मार्ग
लानयनम्. उदयाद्यंशकानाचशीघ्रकेन्द्रस्फु-
शी वेग
टेऽन्तरात् भागाद्याःशाक्स्फुटजवभागैराप्तादि-
शी
नादिकम् २९ शाकेन्द्रस्फुटकालस्यदत्वाऽह्नादौ
ध क्र उदयादि उदय अस्त. व मा.
धनाऽधनम् उद्गमादिस्वकालस्याऽभेवंनित्योदयादि-
अंतरे शी. अल्प ध. अधिके क्र.
कम् ३० भेदेस्याच्छीघ्रकेन्द्रेऽल्पेधनमूर्ध्वेक्षयभ-
धक्र. नक्ष. पाद.
वेत् स्वर्णंपादगमाद्येषुकालेष्वित्थंविचारयेत् ३१
क्र.
स्वस्वमानेऽधिकेस्वंस्यान्मानेऽल्पेचेदृणंभवेत्

अथ भौमादीनांशून्यवेगज्ञानम्.

वक्रांतकाले मार्गारंभे मार्गान्त काले वक्रारम्भे
कौटिल्यान्तक्षणेऽवश्यंमार्गान्तसमयेतथा ३२
ग्र मंबु वृ गु शं ० वेगं
खेटानां भौमपूर्वाणां शून्यंस्पष्टजवं भवेत्.

अथ भौमादीनाम्मार्गवक्रस्थितिज्ञानम्.

व काल. मा कालात्
वक्रारम्भक्षणाद्यावत्तन्मार्गारम्भकक्षणात् ३३ जा
मा. मार्गी
यतेसमयंयच्च तन्मार्गस्थितिरुच्यते तत्खेटस्याऽ
वक्र कालात
यनारम्भकालान्तं कुटिलक्षणात् ३४ यत्कालंजा-
व
यतेतत्र तद्वक्रस्थितिरुच्यते

अथ खेटस्यनक्षत्रपादगमनकालानयनम्.

ग्र घ ८०० न
खेटस्पष्टकलाः स्वाभ्रनागाप्ता गतभंभवेत् ३५ ताः
२००
शेषलिप्तिकाः शून्यशून्यनेत्रविभाजिताः तल्लब्धंयात
गत चरण २००
पादःस्याच्छेषलिप्तादिकं गतम् ३६ ज्ञेयंतत्खख
गत भो
पक्षेषुहित्वाभोग्यमुदीरितम् यातभोग्याऽभिधौ
स्पष्ट भु दिनादि गत भोग्यो
भुक्तिभागाप्तौवासरादिकौ ३७ यातैष्यावुदितौ
ग्र भुक्त न चरण स्पर्श
तौतुदत्वास्वेष्टदिनादिके तत्खेटाढ्यर्क्षपादस्यवेश
मोक्ष २० ९ १
मोक्षक्षणंभवेत् ३८ खव्यंशानांनवांशंतुह्येकपा-
चरण ३।२० चरण ग्र
दमुदीरितम् खेचरोयन्मितेपादे कृत्वातस्मिन्ग्रहान्त

रस् ३९ शेषांशाः स्फुटवेगाशेरासाश्राप्तदिनादि-
कम् स्वर्णखेटोऽधिकोनेतु तद्वाश्यंघ्रियुतिस्फुटे ४०
जायते स्वस्फुटस्यैवकालाऽह्लादौ धनर्णकम् दत्वातं
चभवेदऽग्रपूर्वपादगमक्षणम् ४१

अथनिजदेशोष्ट्यात्परदेशेष्टकालज्ञानम्.

देव कन्याचकाञ्चीच श्वेताऽद्रिः पर्य्यलीतथा प्र-
सिद्धाऽवन्तिका गर्गपत्तनंचोत्तरोत्तरम् ४२
प्रख्यातंचकुरुक्षेत्रंदेवानामालयंतथा मध्यरेखा-
स्थिताउक्ताः शून्यदेशान्तर स्थिताः ४३ पूर्वाख्यौ
पाश्चिमौतुल्यदिक्कौदेशान्तरौयदा स्वाऽन्ययोर्देशयो
रूर्द्धमुक्तं देशाउन्तराऽन्तरम् ४४ देशान्तरौ
भिन्नदिक्कौखाऽन्ययोर्देशयोस्तदा देशान्तरयुतिं
कृत्वा त्वूर्द्धंतत्समुदीरितम् ४५ तिथ्यन्तंजन्मकालंच
नक्षत्रान्तसुखंतथा वक्रमार्गक्षणंचापिखेटभाग्नि

*१ मध्यरेखास्थानात्स्वस्थानं पूर्वचेत्पूर्वदेशान्तरं पश्चि-
मं चेत्पश्चिमदेशांतरं स्यात्

चरण स्पर्शकालं ग:
गमृक्षणम् ४६ स्वेष्टकालोच्यतेस्वेष्टकालोत्थाऽ
क्रां अक्षांशेः स्वकजं
पक्रमोद्भवम् अन्यदेशपलांशेश्चयच्चरं लिप्तिकादिक
अक्षांशाः द
म् ४७ अन्यदेशाचरंज्ञेयमन्यदेशपलांशकाः याम्या-
१ध. ७ऋ. ध. ऋ. उ.
श्चेन्मेषजूकादिगोलेस्वर्णंचरं भवेत् ४८ सौम्याश्चे
७ध १ऋ
त्तुतुलाऽजादिगोलेस्वर्णंचरं भवेत् स्वाऽन्यदेशोत्थ-
ध. ध. ऋ. ऋ. चयोरंतरं
योस्साम्येस्वर्णयोश्चरयोस्तयोः ४९ विश्लेषंतेजसं-
ध.ऋ. ऋ.ध
ज्ञः स्यात्स्वाऽन्ययोर्देशयोस्तथा भिन्नयोश्चरयोर्यो-
गंकृत्वातत्तेजमुच्यते ५० स्वस्थानादऽन्यदेशंचेत्प-
प
श्चिमांशेतुसंस्थितम् ऊर्ध्वलिप्तादिकं हित्वास्वे-
स्वदेशात्पूर्वभागेन्यदेश
ष्टेमध्येष्टमुच्यते ५१ व्यस्तेचोर्ध्वाभिधयुक्त्वास्वे-
उ. द. पलांशानां.
ष्टेमध्येष्टमुच्यते भिन्नगोलेऽक्षभागानातुस्वदेशाऽ
धनचरे. ऋ. तेजं. ऋ. चरे धनतेजं
न्यदेशयोः ५२ स्वस्थानस्यचराद्व्यस्ततेजस्वर्णं
ऋ.उ. द.द. पलांशानां
तदुच्यते गोलसाम्येऽक्षभागानापरदेशस्वदेशयोः
ध चरे धनं तेजं ऋ. चरे ऋ. तेजं ध. चरे
५३ तत्तेजं चस्व वज्ज्ञेयस्वर्णमन्यचरेऽधिके स्वर्णं
ऋ. तेजं ऋध रे. ध. तेजं ऋणतेजंमध्येष्ट
तच्चरवत्तेज व्यस्तंचस्वचरेऽधिके ५४ तेजमध्येष्ट
हित्वा धनतेजं मध्येष्टे युक्त्वा निजदेशेष्टकाले परदेशेष्टकालं स्यात्
संस्कारंकृत्वाताः शेषलिप्तिकाः जायन्तेनिजदेशेष्ट-

ह्यऽन्यदेशेष्टलिप्तिकाः ५५

अथचन्द्रादीनामर्ककृतोदयास्तकालांशज्ञानम्.

चं १२ मं १७ बु १३ बृ ११ शु ९ श १५
भास्कराश्वाम्बुदारूयज्ञा ईशाश्च काश्च वासराः का-
उदयास्तसमयभागाः १ वक्रे बु. कालांशाः १२ शु. का. ८
लांशाश्चन्द्रतो वक्रे रूपोनाश्च ज्ञशुक्रयोः ५६

अथताराणांकालांशाः

अभि १३ बृ. १३ ज्ये १३ मृगव्याध. १३ स्वा १३ चि १३
अभिजिद्ब्रह्महृदयज्येष्ठानां लुब्धकस्य च वायुचित्रा-
पु १३ अगस्त्यस्य १३ १३
ऽदितीनां च कुम्भोत्पन्नमुनेस्तथा ५७ विश्वाः काल-
रो १४ श्र १४ ध १४ ह १४ अश्वि १४ पू. फ १४ उ. फ. १४
लवा ब्राह्मकर्णयोर्वासवार्कयोः दस्रयोन्यर्यमर्क्षा-
म १४ वि १४ १४
णां पितृद्व्यधिपयोस्तथा ५८ कालांशा मनवः प्रो-
अश्वि १५ अनु १५ आ १५ मू १५ कृ १५
क्ता अस्ते वाप्युदयक्षणे सर्पमैत्रेशमूलाग्निविश्वर्क्षाणां
उ. षा १५ पू. षा. १५ १५
जलस्य च ५९ पञ्चेन्दुप्रमिताः कालभागास्त्वऽस्तो-
भ १६ ति १६ मृ १६ १६
दये स्मृताः याम्यतिष्येन्दुऋक्षाणां कालांशाः षोडशो
श १७ पू. भा १७ उ. भा. १७ रे १७ प्रजाप. १७ अग्नि १७
न्मिताः ६० शेषाणां कालभागास्तु ज्ञेयाः ससेन्दुस-
आप १७ अपांवत्स १७
म्मिताः

कालांशाः	चं	मं	बु	बृ	शु	श	अ	भ	कृ
	१२	१७	१३ वक्र १२	११	९ व ८	१५	१४	१६	१५

रो	मृ	आ	पु	ति	आ	म	पू	उ	ह	चि	स्वा	वि	अं
१४	१६	१५	१३	१६	१५	१४	१४	१४	१४	१३	१३	१४	१५

ज्ये	मू	पू	उ	अभि	श्र	ध	श	पू	उ	रे	अगस्त्य
१३	१५	१५	१५	१३	१४	१४	१७	१७	१७	१७	१३

अस्तोदयदिग्ज्ञानम्.

यद्वेगः सूर्यवेगाढ्यः प्राच्यांतस्याऽस्तमुच्यते ६१ उ-
द्गमपश्चिमेतस्यव्यस्तेव्यस्तं समीरितम् सूर्याद्दल्प
जवः खेटः पश्चिमेऽस्तं तु गच्छति ६२ पूर्वस्यामुदयंया-
तिव्यस्तेस्यान्तद्विपर्य्ययम् भास्कराञ्चूनभागस्थः
पूर्वस्यांदृश्यतेग्रहः ६३ यत्सूर्यादधिकांशस्थः पश्चि-
मेदृश्यतेनरैः प्राक् पश्चादुदयास्तंतुताराणामुच्य-
तेसदा ६४ येषांशून्यवेगः स्यात्तेतेस्युस्तारकाणि
च खेटयोर्योगवान्नित्यग्रहयोरानयेद्युतिम् ६५
चेत्खेटादधिकोनित्यो भोग्यात्तत्रयुतिर्भवेत् खे-
चरात्वाऽधिकोनित्यो यातात्तत्रयुतिर्भवेत् ६६ नि-
त्यखेचरयोर्योगेग्राह्यंखेटजवंखलु नित्यवक्रगयो-
र्योगेस्याद्यातेष्य विपर्य्ययम् ६७

अस्तस्थानोत्पत्तिः

खेटभास्करयोः क्रान्तिभेदस्थानोऽकउच्यते स्वा-

कलांशा

लुब्ध १२ । ब्रह्महृद १३ । प्रजाप १७ । हंत. १७ । अपांवत्स १७ । आप १८

सू ग्र:
ऽन्यभूमेरु दक्संस्थो भास्कराद्यदि खेचरः ६८ स्या-
अंतर ६ घात घ.ऋ.
त्तदान्चरयोर्भेदलिसांगाऽभ्यासभागकैः स्वर्णारव्यैस्सं
सू ग्र. विनायनांशकेवलयोः अंतर
स्कृतेऽर्कखेटयोरेकयोस्तथा ६९ विश्लेषस्यांऽशा-
पू प. विनायनांशकेवल पू प
कैरेव दूरेंऽकात्प्राक् परस्थले एकार्कादधिकेन्यूने तत्का
विनायनांश २ ग्र.
ले केवलग्रहे ७० द्विघ्नकेरोन्मितव्यासजे वृत्ते खेच-
सू १ म उद
रस्थलम् स्यात्सूर्य्यसिन्नसम्भूतेखेचराऽस्तोदयेवि
ग्र. पू ग्र. चरनाड्यं
धौ ७१ तत्र खेटदिनारम्भे प्राग्दृग्वृत्तेग्रहोदयम्
तरेण सू पू काले प. सू सूर्यास्तकालात् ग्र.
जायतेर्कोदयात्पूर्वा पूर्वे सूर्याऽस्ततस्तथा ७२ खेटाऽ
प. मध्यम प. चरनाड्यन्तरेणास्या. घ
स्तपरपूर्वस्यात्परदृक्कुण्डले क्रमात् चरनाड्यन्तरेणैव
तस्मात्कोणेन म. सू म.सू अंतर घ. ६
ततस्तद्ग्रहसूर्ययोः ७३ चरविश्लेषलिप्ताग घातांशैश्च
ध. ऋ. सू उ. द. ग्र.
धनाऽधनैः सूर्यतः स्याऽन्य भूमेरु दक्स्थे खेटे हि संस्कृ
सू ग्र अयनांशाः
ताः ७४ भानुखेचरभेदांशाः स्वेष्टकालांशकाः स्मृताः
समन्तात् सू प्राक् कालांश भुज
परितोऽर्कान्तु कालांशतुल्यबाह्वंशसम्मिते ७५ दूरे
ग्र १*
यत्कुण्डलं ज्ञेयं तत्खेटस्याऽस्तकुण्डलम् स्यादऽः

१* देवभूमौ सूर्यादुत्तरसंस्थे खेटे सूर्योदयात्प्रथमं पूर्वदृग्वृत्ते खेटोदयं स्यात्, सूर्याद्दक्षिणसंस्थे खेटे कोंऽदयानन्तरम् प्राग्दृग्वृत्ते ग्रहोदयं स्यात्, दैत्यभूमौ तद्व्यस्तं स्यात्, देवभूमौ सूर्यादुत्तरे खेटे सूर्यास्तानन्तरं

मोक्तकालांशानांपूर्णज्यातुल्यं स्यात् अः
स्तमण्डलव्यासकाल भागज्यकोन्मितम् ७६ खेट-
परिघे ३६०
केरस्थवृत्तस्य भागाः खागगुणाः स्मृताः

केषांचिन्नित्यानामस्ताभावो भवतितदुत्पत्तिः
ताराणां ताराःस्पष्ट सू ता: स्प: क्रां
नित्यानानित्यतुल्याऽर्ककालेनित्य स्फुटाऽपमम् ७७
ताराणां क्रां ताराणां
आनुयिवैवतन्नित्यप्रस्फुटक्रान्ति दिग्गताः नित्या-
प्रोक्त कालांशाः उ द ताराणां
नां समयांशास्तु विज्ञेयाः सौम्यदक्षिणाः ७८ नित्य
उ-द: कालांशसंस्कारं सू उ द क्रान्तौ
कालांशसंस्कारदत्वातद्भास्करापमं तद्दस्ताऽप
क्रां तयोःस्पष्ट क्रान्तिअस्तक्रान्त्यंशयोः
क्रमंतत्स्यात्तु ल्य दिक्केऽन्तरंतयोः भिन्नदिक्के युति
क्रां
स्पष्टक्रात्यऽस्तापमभागयोः कृत्वाशेषलवाश्चस्व
स्व
प्रोक्तकालांशकाऽधिकाः ८० स्युर्यदानिजभूमेरु द
उ द स्व
ग्गताः सौम्यदक्षिणाः निजभूमेरु दक्षंचतत्रनित्य
क्रां चेत् ता:स्प: सू
स्फुटाऽपमम् ८१ तर्हितन्नित्यतुल्येऽर्केऽप्यऽस्तं
ता: नहिगच्छती
नित्योनयातिहि अथक्रणसंज्ञांशानयनम्

पश्चिमदृग्वृत्ते खेटास्तंस्यात् सूर्याद्दक्षिणेखेटे सूर्यास्तात्प्रथ-
मं पश्चिमदृग्वृत्ते खेटास्तंस्यात् दैत्य भूमौपश्चिमंदृग्वृत्ते व्य-
स्तं खेटास्तकालंस्यात्

निज़व्यसंदिनाऽर्द्धस्यलिप्ताः षड्घ्नाश्च भागकाः ८२

स्युस्तानश्नवेहित्वा नित्यक्षयलवाःस्मृताः चरा-

न्तरविधिः भिन्नदिक्चरयोर्योगमेकदिक्केन्तरंत-

योः ८३ कलाखेचरयोस्तत्रविज्ञेयं तच्चराऽन्तरम्

धनर्णभागानयनम्. चरयोरऽन्तरस्यैवलिप्ताः

खेचरसूर्ययोः ८४ तर्कघ्नास्युर्लवाः स्वर्णाः खेटाद्या-

भ्योन्तरेरवौ ऋणांशैस्संस्कृतास्तेतुस्वर्णांशाःप्र-

स्फुटाःस्मृताः ८५ यदिखेचरयोरेवसौम्यगोलंचरं

द्वयोःयस्याऽधिकंसोन्तरःस्याद्याम्यगोलचरंद्वयोः८६

सोन्तरोयस्यन्यूनःस्याद्भिन्नगोलचरंद्वयोः यस्यया-

म्यचरंयाम्यस्यात्सौम्यश्चोत्तरेचरे ८७ दैत्यांशेचर

यौर्भेदजाता भास्करखेटयोः येंऽशाश्चत्र धनर्णास्ते

विपर्य्यस्ताःसमीरिताः ८८

अथार्कासन्नग्रहस्योदयास्तकालानयनम्

खेटभास्करविश्लेषभागाः स्वर्णांशसंस्कृताः स्वेष्ट

१ गतोदयंचेदस्तंगम्यंस्यात् भोग्योदयंचेदस्तंगतंस्यात् एवं

अ पू
कालांशकाः स्पष्टाः स्युः खेटोऽस्तोदयेविधौ ८९ पूर्वा-
सू अ उदयकालयोरंतरं दृग्वृत्तं पः
स्तोदयके सूर्य खेटयो रुदयान्तरम् पश्चिमास्तोदये
सूर्यग्रहयोरस्तकालयोरंतर कलाधे
सू अ अंतरम्
भानुखेटयोरऽस्त भेदकम् ९० दृष्टिवृत्तगयोः कृत्वा
स्वेष्टकालांशाः
६
लिप्ताद्यंषड्गुणंस्फुटाः स्युःस्वेष्टक्षणभागाश्चेदऽल्पाः
इष्टकालांशके- उभ्यः कथितकालांशाः अल्पाचेत् अ
प्रोक्त क्षणांशकाःऽस्युःस्वेष्ट क्षणभागेभ्यः खेट स्तदृ-
गत उदय कथितकालांशाः
श्यतेतदा यातोदयस्तुभोग्याऽस्तः स्यादुक्तक्षणभा-
इष्टकालांशेभ्यः अधिकाः
गकाः ९२ यदिस्वेष्टक्षणांशेभ्य ऊर्द्धाःस्यु स्तत्रतर्हि
अ गत भोग्य उदयः
तु दृश्यतेनहितत्खेटः स्याद्यातोऽस्तोऽगतोदयः ९३
गतभोग्य वक्रगतो मार्गगतौ
स्यादऽस्तोदययोर्व्यस्तं याते व्यंतुजवद्द्वये स्वेष्टका-
कथितकालांशान्तरम्
लांशकेषूक्तकालांशान्तरमाचरेत् ९४ शेषांशा
गति अंतर भक्ताः अ सू भ सू
भुक्तिविश्लेषभागैराप्ताःखगाऽर्कयोः वक्रेखेटाऽर्के

स्तं वापश्चिमास्तं सूर्यकृतास्तमेकम् तथादृग्वृत्तास्तमपरमेवं द्वेधास्तंस्यात् तथापूर्वोदयंवापश्चिमोदयं सूर्य समीपोदयमेकं तथा दृग्वृत्तोदयमपरमित्थं द्वेधोदयंस्यात् चं अधिगतो चंद्रव्य-क्षादिनार्द्ध घ· १४।५०।२७ चं मध्यगतौव्यक्ष दिनार्द्धम्१४।५१ अ-ल्पगतौ चं· व्यक्ष दिनार्द्ध १४।५२।२ सू· ऽधिगतौव्यक्षदिना-र्द्ध १४।५३।१९ मध्यग· १४।५३।२२ अल्प· ग· सू· व्यक्षदिनार्द्धम् १५।० व्यर्कखेटांशाः वाव्यर्कलग्नांशाः दश १० मिताः स्वव्यक्षे उदय पलाः स्युः

गनि- दिना
योर्वेगयोगाढ्यौः परिभाजिताः ९५ लब्धघस्त्रादि-
गत उदय अस्त प्रथम
कैस्तत्रभुक्तयोरुदयाऽस्तयोः पूर्वमिष्टक्षणादेवंभो
उदयास्तयोः उपरि उदयास्त
ग्ययोरुदयास्तयोः ९६ इष्टकालोपरिष्टाच्चस्वोदया

स्तमयंभवेत् **दृष्टिकर्म्मसंस्कृतग्रहज्ञानम्.**

ग्र. ल. पू. दृग्ग्रहः ग्र.
खेटस्योदयकालेतुलग्नंप्राग्दृग्ग्रहोभवेत् ९७ तद्ग्र-
ल. प. दृग्ग्रहः ग्र. रा. ल.
हाऽस्तक्षणेलग्नंपश्चाद्दृक्खचरोभवेत् ग्रहभस्पष्ट
स्व ग्र. रा.
पर्य्यंतऽमर्कात्कालंकलादिकम् ९८ खेटभोन्मित
ल
लग्नस्ययन्तत्स्यादुदयक्षणम् तल्लग्नस्योदयादेव
प्रयोजन काले ल. अंतर
लिप्ताद्यंचाढ्यक्षणे ९९ इष्टतज्जायते भेदमिष्टल-
ल. दिना. अंतर
ग्नोदयेष्टयोः लग्नघस्त्राऽर्द्धलग्नेष्टभेदलग्ननतंभवेत्
लग्नस्यदिनगतदिनशेषयोर्मध्ये यदल्पं तदुस्यलग्नस्योन्नतंस्यात्
१०० लग्नोन्नतंभवेदल्पलग्नद्युगतगम्ययोः उन्न-
उन्नतदिनार्द्धयोरंतरं नतं स्यात्
ताऽह्नार्द्धयोर्भेदःसर्वत्रैवभवेन्नतम् १०१ नहिभा-
सू ल. १२ बाणं नास्ति
स्करलग्नानांविक्षेपंखलुवर्त्तते **स्थूलदृग्ग्रहानयनं.**

ग्र
अथतत्स्थूलदृक्खेटविज्ञानंवच्मितुग्रहम् १०२
ग्रहाक्रांत ल. पू. प. पू. प. दृक्कर्मणि ग्र.
साध्यलग्नस्यपूर्वाऽन्यकपालेपूर्वपश्चिमे खेटभो-
ग्रहाक्रांत ल. अयनांशसंस्कृतस्यक्रांतिर्जञ्चरज्ञौ रात्रिमानं
न्मितलग्नस्यापक्रमोत्थचरोद्भवौ १०३ साध्यरात्रि-

दिनमानं नतं उन्नतं साध्य १२ महाक्रांतलग्न-
द्युमानोच्चस्फुटकालनतोन्नतौ कीलासापलभाल-
नतकला अहशरांशघाताहता महाक्रांतलदिन भक्ताः
ग्नतघ्नेष्वशताडिता १०४ लग्नाऽह्नार्द्धोद्धृताल-
पू ध इ अ शरे
ब्धभागाः पूर्वकपालजाः स्वाः स्युस्तद्याम्यबाणेच
उ अ शरे ऋ फलभागाः भागाः प
सौम्येषोतु क्षयाभिधाः १०५ तेत्वऽपूर्वकपालोत्था
ऋ द शरे उ बाणे ध
श्चर्णास्तद्याम्यमार्गणे तत्रसौम्यशरेस्थितेस्युः स्वा-
३ अ त्रिभयुक्ग्रहक्रां-
स्तिर्य्यग्गताः खलु १०६ त्रिभयुक्खेचरस्पष्टतुल्य
तल क्रां अ शर अंशाः ६०
लग्नाऽपसांशकैः अभ्यस्ताश्चग्रहेष्वशाः षष्ट्यो
भागादि अ क्रां अ शर एक
सास्तल्लवादिकम् १०७ क्रान्तिविक्षेपयोर्भिन्नतु-
द उ
ल्यगोलेधनर्णकम् ऊर्द्धगंजायतेदत्वाखेटे तौतिर्य्य-
अ दृग्ग्रह
गूर्द्धगौ १०८ स्यात्तदृक्खेचरं स्थूलं सूक्ष्ममऽन्यै-
१० सू० अयनांश०
स्तुतत्स्मृतम् तत्रदिक्पलभादेशेदेवांशेर्काऽध्वखे-
ग्रह स्पष्ट० ०।०।० इष्टफल २१६
चरैः १०९ शून्यैरिष्टपलेभूपयुग्मकेयम्यकेजिनैः
द २४ ग्रहशरांशौ लग्नस्यनतकला ११।२४ ११४
खेटस्येष्वंशकैर्लग्ननतलिप्तैश्चदिग्धृतैः ११० इन्द्रा
दिग्भक्ताः फ क ११।२४ दृग्ग्र तुल्यं न ल ग्र
क्षैरिष्टलग्नस्यान्नस्थूलदृग्ग्रहोन्मितम् लग्नखेट
रा न अयनांश ल ग्र
भधिष्ण्येषुदत्वामार्गांशसंस्कृतिम् १११ तेषांया
रा न क्रां क्रां
जायतेक्रान्तिस्सामध्याऽपक्रमंभवेत्.

अथक्षितिजवृत्तेदृग्वृत्ते दर्शनमदर्शन
मुदयास्तंप्रतिदिनंयद्भवति तज्ज्ञानम्

व्यऽर्केखेटस्ययेभागास्तर्कांसाः स्यात्कलादिकम् ११२
तस्मिन्स्वर्णचरंभानोः स्वर्णदेयं घटीसुखम् स्वर्णं
खेटचरंव्यस्तंदत्वाऽर्कोदयतोदयम् ११३ स्यात्खेट-
स्याऽस्तकालंस्यादऽर्कास्ताद्व्यस्तसंस्कृतौ यद्वत्सू-
र्योदयाऽस्ताभ्यांस्यातांतौखेचरस्यतु ११४ तद्वत्खे-
टोदयाऽस्ताभ्यांस्यातांखेटोदयासकौ अस्तज्ञानं
सूर्योनग्रहभागास्तुतर्कांसाः स्याद्घटीमुखम् ११५
तस्मिन्खेटचरंस्वर्णंस्वर्णंदेयंकलादिकम् स्वर्णमऽर्के
चरंव्यस्तंदत्वातत्रघटीमुखम् ११६ सूर्याऽस्तात्खेच-
रस्याऽस्तकालंस्यात्प्रतिवासरम् स्वव्यक्षाऽह्वईलहि
त्वापंचचन्द्रघटीषुच ११७ शेषंनित्योदयेयुक्तंनित्या-
ऽस्तेखलुवर्जितम् एवंतावुदयाऽस्तास्योकालौत-
स्यग्रहस्यच ११८ प्रस्फुटौलिपिकापूर्वौविज्ञेयोग-
णकोत्तमैः

अथसूक्ष्मोदयास्तानयनम्.

[1*] सू. ग्र.
द्वेधाऽस्तेचोदयेकालेकृत्वाऽर्कग्रहयोः स्फुटौ ११९
ग्र
तस्याऽस्तंचोदयंतद्वच्चानयेच्चपुनःपुनः यस्मान्नि
र्विकृतिंयातिततस्तत्प्रस्फुटोच्यते १२० चेदऽस्तमुद-
च बु शु अस्तादूर्द्ध मुदयू
याद्दूर्द्धंशीघ्राणांतद्दिनेतदा दृश्यतेतद्ग्रहस्तत्रव्यस्त
च
तन्नहिदृश्यते १२१ पश्चिमोदयवेलायांदृग्वृत्तेऽस्तं
पू. उदयं
विचारयेत् पूर्वाऽस्तमयवेलायामुदयंतद्विचारयेत् १२२
[2*] प. म. च. श. या बु. शु. न. प.
अस्तादूर्द्धंपरास्तंचेन्मन्दानांतद्दिने भवेत् दृश्यतेपश्चि-
दृग्वृत्ता स्तादल्पकालांशज पश्चिमास्तम् पू.
मेखेटस्तद्वयस्तेनहिदृश्यते १२३ पूर्वस्यामुदयंया-
सू. दिनमानं.
तेदृश्यतेस्वोदयक्षणे अस्तेष्टसूर्यघस्राढ्यस्याऽद
सू. दिनमानं
स्तेष्टस्त्विनोदयात् १२४ स्वाऽह्नाढ्यंस्वोदयस्येष्टं
सू. न. अगस्त्य बु
चाऽस्तेष्टःस्यादिनोदयात् १२९६ भान्यऽगस्त्यादय-
ब. प्र. हुतभुक् अपांवत्स आप
श्चापिमन्दाःप्रोक्ताश्चपण्डितैः १२५ संदेहंप्रवदेत्सं

[1*] कालांशजोदयकालादूर्द्धं दृग्वृत्तास्तकालंचेदथवा दृग्वृत्तोदयादूर्
र्द्ध कालांशजास्तं स्यात्तद्ग्रहस्तत्र दृश्यते चेत्कालांशजोदयका-
लादल्पं दृग्वृत्तास्तकालमथवा दृग्वृत्तोदयादल्पं कालांशजा-
स्तं सदा तद्ग्रहस्तत्र नहि दृश्यते.

[2*] दृग्वृत्तादधिक कालांशजपश्चिमास्तं. कालांशजास्तादल्पं दृग्वस्तास्तम्.

धोपलैः पंचोऽधिकोनकैः विस्पष्टनिश्चयाच्चाऽपिबा-
णाऽपक्रमनिश्चयात् १२६ निश्चयात्समयांशानांवक्त
व्यंतद्वयोचितम् नस्थूलेनिश्चयंचाऽस्तेचोदयेपी-
त्तरेषुच. १२७ । १३१४ .

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेप-
रमसिद्धान्तेउदयास्ताधिकारोनवमः ९

मेरुयंत्रांश ज्ञानम्.

क्रान्त्यंशा मेरुयन्त्रांशाः खेटानामुत्तराः स्मृताः या-
म्याऽपक्रमभागास्तुयन्त्रांशाश्चसुरालये ॥ १

व्यसेमध्याह्नयंत्रांश ज्ञानम्.

क्रान्त्यंशाःस्वाक्षतः शुद्धा व्यसेनित्यंदिनार्द्धजाः
यंत्रांशाः कीर्त्तिता व्यक्षज्ञानम् व्यक्षप्राक्पश्चा-
द्भूमिमण्डलम् २ लंकारोमपुरादीनाम्मिस्तकोपरि-
संस्थितम् प्रोक्तंनाऽस्त्यऽक्षभातत्रततस्तद्व्यक्ष-
मुच्यते ३ अथचरोत्पत्तिः

स्वस्वलम्बहृतःस्वस्वोऽह्रान्ततोऽभिजायनम्, उ-
ह्नह्रान्यूनघस्रान्तंजायतेचेतरायनम् ४ स्वाऽयन
देवभूस्थानांविज्ञेयमुत्तरायणम् दैत्यभागस्थितानांतु
स्वाऽयनंदक्षिणायनम् ५ स्वाशायाम्योत्तरेभूमौ
व्यस्ततोदक्षिणोत्तरा विज्ञेयाव्यक्षतःसौम्येचस्वा-
शात्तराभवेत् ६ व्यक्षाद्याम्याऽवनीस्थानातुस्वा
शादक्षिणंभवेत् अन्यगोलचरेन्चस्वव्यक्षस्थानो-
दयात्परम् ७ खेटोदयंचरमितस्यात्पूर्वंनिजदिक्च-
रे. एवंव्यस्तंतद्रुहाऽस्तंस्याद्यथाऽपरदिक्चरे ८
निजव्यक्षाऽस्ततःपूर्वंतस्याऽस्तं निजदिक्चरे नि-
जव्यक्षाऽस्ततःपश्चात्तस्यास्तंसमुदीरितम् ९
संस्काररीतिः एकजातौतुल्यवशेयोगभिन्नन्त-
रम्भवेत् नैवयोगनविश्लेषभिन्नवशेसमीरितम्
१० संस्कारेतुल्यगोलंचेत्तद्योलंस्याद्यथास्थितम्
संस्कारेभिन्नगोलंचेद्गोलंस्यादऽधिकस्यच ११ सं-
स्कारेगोलसाम्येतुसंस्कारःस्यात्तयोर्युतिः गोल-

भेदेतु विश्लेषसंस्कारः स्यात्तयोर्द्वयोः १२ एवंधिया धनर्णानां बहूनां संस्कृतिर्भवेत् खेटव्याक्षाऽन्तरस्यांशाः स्युस्तत्खेटाऽपमांशकाः १३ नतांशोपपत्तिः स्योर्द्ध्वऽभ्रग्रहयोर्मध्येयेभागा दक्षिणोत्तराः स्युर्यस्योत्तरवृत्तस्थास्तेज्ञेयाः स्वनतांशकाः १४ खांकोर्द्ध्वेन्नतांशास्तुयत्रस्युस्तत्र तद्ग्रहः दृश्यतेनतदा कर्म्म किंकार्य्यतस्यधीवरैः १५ षष्टिलिप्ताऽधिकं यत्र तत्स्फुटाऽहर्निशं भवेत् तत्खेटस्यधियाकर्म्म माचरेत्स्वांशयोचितम् १६

अथाक्षभापलभाविषुवद्भानयनम्.

यष्ट्यऽग्रेणदृढेणैव दृष्ट्वातत्प्रकटं ध्रुवम् यन्मितो लभ्यते भूमौ बाहुस्तेनविभाजितः १७ यष्टिमाना

१ * ६।४० पलभादेशे अक्षांश २९।३।१८ ज्यार्द्ध २७।४९।३० धारक्षदधारक वर्ग ७७४।१३।५०।१५ लंबांश ६०।५६।४२ ज्यार्द्ध ५०।५।५।२ पला १८०३०५।३१ लंबांशज्याभागाः १००।१०।११।२ अक्षांश ज्यार्द्ध पिंडपलाः १००१७० तत्र०।३३।२०।१ अनेन तोरकं हत्वा ६।४० पलभादेशे क्रांतिदिक्कं कर्द्दकं कुज्यार्द्ध स्यात् ६।३० पलभादेशेलवंज्यार्द्ध ५०।२२।४६ तत्रपलकर्णः १२।३८।५०

भु ३० ध
हतः शंकुर्मध्यबाहुस्तदुच्यते ततः रवाभिकला तु-
ल्ये काले मध्यभुजाऽभिधम् १८ आनयित्वा परंत-
योगार्द्ध
द्ग्मध्ययोर्भुजयोस्तयोः कृत्वा योगदलं त्वऽन्त्यमेरु
द० उ० पलभा ३२८२।६३।१ अक्षांशज्यार्द्धवर्गया
दिक्कास्सभा भवेत् १९ पूज्यवर्गोऽक्षजीवार्द्धवर्गभे-
दतरम् मूलेनभक्तः अक्षांशज्यार्द्ध *१ १२ पलभा
दपदोद्धृतः पलज्याऽर्द्धाहतः शंकुर्जायते विषुवत्प्रभा
सू० ० क्रां सू दि
२० भानोः शून्यापमेऽर्कस्य धस्राऽर्द्धभाऽक्षभा भवे
*२ १३७५।४।५३ पलकर्ण
त् लम्बांशज्यांशकैराप्तमऽर्थदं कर्णमुच्यते २१
पलकर्ण शंकु २ वर्ग १४४
कर्ण नावर्गविश्लेषमूलं वा पलभा भवेत्
११४।३५।२४ १२
अर्थदज्ञानम्. चक्रव्यासलवाः स्वेष्टशंकुघ्ना
१३७५।४।५३
अर्थदो भवेत् २२ अक्षांशानयनम्
पलभा शंकु १२ वर्ग १४४ योगमूलं पलकर्ण अक्षकर्णभक्त
अक्षभानरवर्गैक्यमूलमऽक्षश्रवोच्यते पलकर्णो

---

*१ ६६ अक्षांशदेशे पलभांगुलाः २६।५७।८।४०. तत्र ६६ अक्षांशानांज्यार्द्धम् ५२।२०।२९।३०

*२ अर्थदं १३७५।४।५३ अर्थदपिण्डपलाः ४९५०२९३।२१ चक्रव्यासपिण्डपलाःसूक्ष्माः ४१२५२४।२६।४५ चक्रव्यासलवाः सूक्ष्माः ११४।३५।२४।२६।४५ चक्रव्यासार्द्धपलाः सूक्ष्माः २०६२६२।१३।२२।३० ६।४० पलभादेशे पलकर्णः १३।४३।३९।१।२९ अक्षकर्णपलाःपिंडम् ४९४१९।१।२९

५७।१७।४२ शंकु १२ गुणं ६८७ ।३२।२४ फलं लब्धं ज्याईम्
न्हृतपूज्यशंकुकुंदसुच्यते २३ पूज्य प्रापलभाचाः
पलक
क्षकर्णाप्ताक्षज्यकादलम् जायतेतद्युमे घ्रंज्यास्यात्त
भु
स्या भुजभागकाः २४ अक्षांशाः कथिताः कुन्द्रंद्वि
२ ज्या
घ्नंतन्मौर्विकाभवेत् तस्या बाहुलवाः प्रोक्ता लम्बा
भु शंकु १२
भागाश्चपण्डिते: २५ अक्षभानरयोर्वर्गयोगमूल
पलकर्ण १३७५।४।५३ भु
विभाजितम् अर्धदज्याभवेत्तस्या दोर्भागाःखा
९० द्व उ द्व
कतोनिजाः २६ अक्षांशाः सुरदैत्यांशोज्ञेयास्तेद
उ
क्षिणोत्तराः प्रकारान्तरेणाक्षांशानयनम्।
अ उ अ उ
खाऽह्नाऽर्द्धेतूत्तरेखेटात्सौम्याः स्युस्तन्नतांशकाः
अ द्व अ द्व
२७ खाह्नाऽर्द्धे दक्षिणे खेटश्चेद्याम्यास्तन्नतांशकाः
अ अ ९०
खाऽह्नाऽर्द्धजस्वयंत्रांशखांकभेदान्नतांशकाः २८
क्रां उद्व द्व. उ.उ.
स्युर्नतांशस्फुटक्रान्त्योर्दिग्भेदे योगमाचरेत् दिक्
द्व द्व. अंतरं
साम्ये विवरं कृत्वा ह्यऽक्षांशाः समुदीरिताः २९
तुरीय यंत्रेणाक्षांशानयनम्।
३०
त्रिंशाङ्कितान्तरेणैवतद्धुवैः प्रकटं ध्रुवम् दृष्ट्वाकाल
२ तुरीययंत्रेण तुरीय
द्वयेसूत्तपाद भागो ध्रुवस्यच ३० भामार्गेणैवयंत्रस्य

स्युर्येयेयंत्रभागकाः तत्कालद्वययोर्यत्राशैक्याऽर्द्धं
स्युःपलांशकाः ३१ ध्रुवनिश्चयम्. सुमेरोरुप-
रिस्थन्तु ध्रुवंसौम्याभिधंभवेत् ध्रुवयाम्याभिधंत-
त्स्यात्कुमेरोरुपरिस्थितम् ३२ पश्यन्तिस्थानयोःके
न्द्रंव्यक्षस्थाःस्थिरयोर्द्वयोः ध्रुवमेवकदाचित्तुव्य-
क्षदेशास्थिता नराः ३३ अवपश्यन्तिपूर्णंवाकदा-
चित्समयेदलम् रात्रौत्तमऽवपश्यन्तिकदाचिन्नहि
तल्लवम् ३४ आलोकयन्तितत्राऽथतद्ध्रुवोयदिसा-
नवैः रात्र्यऽह्नारम्भयोर्मध्येह्येकस्थानेवदृश्यते ३५
स्थिरस्तत्स्यात्तदाऽथोक्तभिन्नेतन्नस्थिरोभवेत्
लम्बांशज्ञानम्. ज्ञेयाः शून्याऽयमाह्नाऽर्द्धेलंबांशा
यंत्रभागकाः ३६ वाऽक्षभागोनिताःखांकभागा
लम्बलवाः स्मृताः

अथप्रसंगात्कुन्द्धारानयनम्.

अक्षांशज्यादलाऽभ्यस्तंकीलंपलभयोद्धृतम् ३७
तत्कुंदंधारकं धारं लम्बांशज्यादलं भवेत्

देवां शे

दृग्वृत्तज्ञानम् भूगोलाऽर्द्धमराशेतु ह्यक्षभागमि-

उ आकुशे द ध्रुव

तोन्तरे ३८ व्योमेयाम्यास्थिरस्थानान्निजदृक्पतनभ

उ ध्रुव

वेत् एवंसौम्यास्थिरादग्रेचस्वदृक्पतनंभवेत् ३९

उ द

व्यस्ताभ्यांसौम्ययाम्याभ्यामित्थंदेत्यांशके भवेत्

क्षितिजम् नक्षत्र क्षितिज्ञ व्यासस्य

स्यात्कुजंधिष्ण्यदृग्वृत्तंतत्कुजाऽर्द्धस्यंविस्तृतेः ४० तु-

आकाशारम्भः

त्यंव्योमसुखेयातिदृक्सूत्रस्वस्वभूस्थलात्

अथ यंत्रांशानयनादाविष्टज्ञानम्.

ग्राह्यमिष्टेत्थखेटार्कजंखेटस्योदयंबुधैः ४१ भायंत्रां

शादिगंशानामाशयेसर्वदाखलु सावनीयमिहाख्या-

तंचक्रभ्रमणजंरवेः ४२ गुसाहोरात्रलिसोत्थमथच-

न ६०

क्रातनोद्भवम् चाभ्यंभाहोरात्रघटीतुल्यषष्ट्यनुसार

जम् ४३ यथायोग्येष्टकंस्वेष्टंस्यात्स्वेष्टस्वोदयान्तरम्

गति ६

गुसाहोरात्रानयनंस्थूलम् . भुक्त्यंऽशांगांशयु

६० गति ६

क्तंतुखांगमार्गजवेतथा ४४ वेगभागांगभागोनं

६० वक्रगतौ सू चं मं बु बृ शु श

शून्यांगंवक्रवेगके स्थूलंसूर्यादिगुसाहोरात्रंलि-

ध

सादिकंभवेत् ४५ यथायोग्येष्टाद्व्यक्तानयनं

६०
गुसाऽहोरात्रलिप्तास्तायथायोग्येष्टलिप्तिका षष्टि
घ्नास्तत्फलंलिप्ताद्यंस्पष्टदिनजातिकम् ४६ व्यं
सू चं मं बु बृ शु श
क्तं स्वस्वस्फुटंसूर्यपूर्वाणांसमुदीरितम् व्यक्ताद्य-
थोचितेष्टानयनम्. सूक्ष्मव्यक्तकलाऽभ्यस्ता
६०
गुसाऽहोरात्रलिप्सकाः ४७ शून्यतर्कोद्धृता लब्ध-
सू चं मं बु
लिप्ताद्यंतुयथोचितम् इष्टंनिजोदयात्सूर्यपूर्वाणां
बृ शु श वक्र गतौ
चाङ्ग्यवंशकम् ४८ व्यक्ताऽल्पंवक्रवेगेस्यादय-
धि मार्गगतौ
क्तोर्द्धमार्गवेगके सूक्ष्मयथोचितेष्टात्सूक्ष्मव्य-
दि
क्तेष्टानयनम्. गुसघस्रोद्धृतात्स्पष्टघस्रघ्नात्त-
द्यथोचितात् ४९ इष्टात्तज्जायतेव्यक्तलिप्तिका
पूर्वकंस्फुटम् स्पष्टव्यक्तात्सूक्ष्मयथोचितेष्टा
दिनमान
नयनम् व्यक्तंगुसदिनाऽभ्यस्तंप्रस्फुटाह्नविभा-
जितम् ५० तत्सूक्ष्मलिप्सिकापूर्वयथायोग्येष्टकं
भवेत् अथ स्पष्टनतस्थूलनतज्ञानम्.
क्रां दि अंतरम्
स्वेष्टजाऽपमजंस्पष्टघस्राऽर्द्धव्यक्तभेदकम् ५१
पू प पू दिनार्द्धोत्तरकालजम्
स्यान्नतंप्रस्फुटंपूर्वपश्चिमंप्राक्पराह्नजम्.

दण्डप्रदानयनम्. इष्टेस्पष्टनतस्यैवलिप्ताः खेट-
स्यसर्वदा ५२ तर्कघ्नाः स्युर्लवास्तेषांभभुजोदण्डदः
स्मृतः **दण्डानयनम्.** दण्डप्रदोद्भवज्याऽर्द्धभागाः
केरांशकाहताः ५३ त्रिज्याखण्डलवैर्भक्ता दण्डभा-
गसुखंभवेत्. ततः **दण्डप्रदांशानयनम्.** पूज्यदण्ड
वधंकेरभक्तंज्याऽर्द्धमुदीरितम् ५४ दण्डपूज्यगुणंज्या-
ऽर्द्धभक्तंकेरमिह्रोदितम् तज्ज्याऽर्द्धंद्विगुणंकृत्वास्या-
ज्ज्यातस्यास्तुदोर्लवाः ५५ दण्डजा दण्डदाश्चोक्ता
वंशजाइतिवंशदाः **वंशानयनम्.** दण्डदोनत्रि-
भांशानांजीवाऽर्द्धघ्नंतुकेरकम् ५६ चक्रव्यासदला-
प्तंवंशमंशमुखंमतम् स्वेष्टेतत्स्वनतस्यैव पञ्चा
ब्धाऽल्याऽधिकाःकलाः ५७ तद्वंशास्याऽशकाःसौम्य
याम्या व्यस्तोन्नतेरक्षितौ विज्ञेयास्तेविलो मास्तुब्य
क्षाद्याम्यक्षितौबुधैः ५८ षष्ठ्यंऽघ्यऽल्पनतेवंशनि-
जभूमेरुदग्गतम् स्यान्नतेपञ्चरूपोर्द्ध्यन्य भूमेरुद-
ग्गतम् ५९ **देवांशोपूज्यमुत्तरंदैत्यांशोदक्षिणंस्मृतम्.**

निजभूमेरु दक्क स्यात्पूज्यंत्रिज्यादलोन्मितम्

अथचराच्चारकानयनम्.

लिप्तादिकंचरंतर्कनिघ्नमंशादिकंभवेत् ६० तज्ज्याऽ-
र्द्धचरदिक्कतु भागाद्यंचारकमतम् चारकात्क्रा-
न्त्यानयनम्. कीलाप्तंतोटकाभ्यस्तंपूज्यंकेरोद्धृ-
तंभवेत् ६१ एकतुल्याऽक्षभादेशेचारकक्रान्तिदिग्ग-
तम् तंहत्वानिजदेशाऽक्षच्छाययाचारकं भवेत् ६२
स्वस्थानेऽथैकतुल्याऽक्षभादेशोद्भवचारकान् सर्व-
सूक्ष्माऽपमानांतुलिखित्वापत्रकेबुधैः ६३ चार-
कंत्वानयित्वैवस्वस्फुटाऽपमकोष्टजम् तत्पत्राच्चत-
तोहत्वास्वस्थलाऽक्षभया भवेत् ६४ स्वस्फुटंचारकं
चाऽथतन्निजस्फुटचारकम् भक्त्वास्वाऽक्षभया
लब्धंचारकप्रमितस्यच ६५ पत्रेयज्जायतेकोष्टत-
त्तुल्याऽपक्रमंभवेत् चारकात्पलभानयनम्.
चारकंकेरकाऽभ्यस्तंपूज्याप्तंतोटकोद्धृतम् ६६

* १२ कीलभक्तंपूज्यं भागादिकं ४।४६।२८।३०

शंकुघ्नपलभाज्ञेयातद्द्वोपिण्डितोन्तमैः शुण्डज्ञानं शुण्डं भागादिकं ज्ञेयं पूज्यचारकसंस्कृतम् ६७

नात्यबाणज्ञानम्. तिथ्यंऽल्पादधिनतेग घ्ननतलि- सावाभस्यच कोट्यंशाज्याऽर्द्धहीनाढ्यपूज्यनात्य- शरस्म्भवेत् ६८ अथग्रहस्थानज्ञानम्. क्रान्तिवृत्तेपिपूर्वाकाद्दक्षिणोत्तरदिग्गताः खांकभा- गाश्चजायन्तेपरचिह्नस्थलान्तथा ६९ खेटाऽपक्रम- दिग्भागेप्राक् चिह्नाद्दक्षिणोत्तरे खेचराऽपमतुल्यांशो क्रान्तिवृत्तेग्रहस्थलम् ७० विज्ञेयं क्रान्तिवृत्तेदक्षि- णोत्तरज्ञानम्. क्रान्तिवृत्तस्ययाम्ययाम्यध्रुवेगतम् सौम्यं सौम्ये ध्रुवेयातंज्ञेयंनित्यं विचक्षणैः ७१

शुण्डमूलादिस्थानचारकाग्रस्थान व्यग्र- बाणस्थान नतोन्नतसंधिस्थानज्ञानम्. व्यक्तवृत्तोपरिष्टाच्च नित्यंतत्पूर्वलक्षणैः परिभ्रमतिखे- टस्यस्वोदयात्स्वोदयान्तके ७२ एवं भ्रमतितत्पश्चा- च्चिह्नमऽस्तान्तरेसदा खेष्टोत्थापक्रमोत्थस्तु प्राक्

खण्डेतद्वहस्थलः ७३ यत्रस्पृशातिदृग्वृत्तेतत्खेट-
स्योदयस्थलम् विज्ञेयंतल्लक्षणेपूर्वलक्षणस्तद्विचक्ष
णैः ७४ यत्रस्पृशातितद्द्व्यक्षचक्रेतत्राऽपिकथ्यते.
तत्खेटस्योदयस्थानमेवंतदृष्टिकुण्डले ७५ खण्डे
पश्चिमसंस्थेचस्वेष्टकालाऽपमोद्भवः तत्खेटस्थान
भागस्तुयत्रस्पृशातितत्रच ७६ तद्ग्रहस्याऽस्तदेशं
स्यात्प्रागिकस्तत्क्षणेतथा संलगत्येवतद्व्यक्षचक्रे
तत्राऽपिकथ्यते ७७ तत्खगाऽस्तमयस्थानंशुण्डा
दिस्मरणायच छेदहकोटिदृग्दण्डछायोप-
पत्तिज्ञानम्. चक्रव्यासदलंव्यक्षवृत्तेकेरंभवे-
त्सदा ७८ चेत्पूज्योन्मितकेरेतुव्यग्रबाणोन्मिता
तदा कोटिःस्यात्केरकेकोटिर्ज्ञायतेछेदसंज्ञकः
७९ चेद्बाहुकर्णयोर्यत्राऽस्याशयंतत्रतर्हितु बा-
हुत्वंयान्तिकर्णानिकोटयोयान्तिकर्णताम्८० गोले
हीत्थंभुजा यान्तिकर्णतांचाशयोःस्तिचेत् कर्ण
चक्रेहिभूगर्भात्पूज्यतुल्यसदाभवेत् ८१ छेदमः

अथ्रवस्मृत्वाकर्णेपूज्याम्मितेयदि स्यात्कोटिधरि तुल्यातुकर्णे छेदोम्मितेतदा ८२ दृक्कोटिर्जायतेकोटिरूपापूर्ज्यंथर्च भवत् दृक्कोटिकर्णयोर्वर्गभेदमूलतुज्ञ-द्भवत् ८३ तद्दृग्दएडोच्यतेतत्तु भुजभादएडरूपकः दृक्कोटौयदिदृग्दएडस्याद्दोः स्यात्तर्ह्भिानरे८४

स्वदिनार्द्धेस्वयंत्रांशाभुएड ज्ञानम्.

स्वाऽह्नाऽर्द्धे निजयंत्रांशाः स्वोन्नतांशसमाःस्मृताः स्वव्यग्रेषुसमज्ञेयंस्वाऽह्नाऽर्द्धे निजशुएड कम् ८५

स्वमध्याह्ने स्वच्छायाज्ञानम्.

स्वनतांशज्यकाः द्वींशैर्हत्वाकीलविभाजयेत् तन्निजोन्नतभागज्याखएडांशौस्तत्रतत्फलम् ८६ स्वाभास्यान्निजमध्याऽह्ने स्वाऽह्नार्द्धभाऽल्पकास्वभा नभवेन्निजघस्त्रेतुभाप्रश्नेतद्विचारयेत् ८७

अथेष्टनतेभाकर्णछाययोरानयनाय बाणानयनंनात्यबाणानयनंच

*नतलिसांगघातांऽशराशिकोट्यंशमौर्विकाम् हित्वा

* उदाहरणांकेरं ५४।१४।९ क्रुंदं ५०।५।५।३१ भुंडं ५६।२७।३५-

१४४।३५।२४ नतफलोत्पन्नबाणाः १५
तच्चक्रविस्तारेशेषाऽङ्कनतजशरम् ८८ स्यात्तत्पंच
बाणः नात्यबाणः
कुलिसाऽल्पनतजः सायकस्त्विह नात्यबाणोच्यते
१५ बाणः
पंचचन्द्रलिसाऽधिकेनते ८९ नतजमार्गणांहित्वा
११४।३५।२४
चक्रव्यासेऽवशेषकः प्रोच्यतेनात्यबाणस्तु
बाण
व्यग्रशरानयनम्. शुण्डनात्यशरोनितम् ९० कृ-
त्वाव्यग्रशरंज्ञेयं नात्यबाणानयनम्. शुण्डेतद्व्य-
बाण बाणः
ग्रसायकम् हित्वासंजायतेह्यऽत्रस्वेष्टेतन्नात्यमार्ग-
बाण
णः ९१ छेदानयनम्. व्यग्रमार्गणकंकेरनिघ्नं
५७।१७।४२
पूज्योद्धृतंभवेत् छेदः दृक्कोटयानयनम् छेदा-
५७।१७।४२ शंकुसंज्ञां
हतंकुन्दं पूज्यासंगणितप्रदम् ९२ जायतेतत्तु दृक्को-
टिस्तद्धंशांशाज्यकादलम् दृग्दण्डानयनम् अथ
३२८२।४३।१ पू
दृक्कोटिवर्गोनात्पूज्यवर्गाच्चयत्पदम् ९३ तद्दृग्दण्डो-

इष्टं २०।११ चरं द. ११४९ नतं ७।० शरं १४।४३।० नात्यशरंच १४।४३।० व्यग्रशरंच ३१।४४।३९ पुरं ८६२४ ३।८।३६ चारकंद १०।५०।२ इष्टेभाकर्णांगुलाः २६।१०।१३ कर्णवर्गः ६८४।५३।० छायांगुलानि २३।१५।२४ कुंद पलापिण्डं १८०३०५।३१ पूज्यपिंड पलाः २०६२६२ पूज्यवर्गं ३२८२।४३।१ पलापिंडं ११८१७७८१ पूज्यघनम्. १८८०८३।१६।२ पूज्यघनपलापिंड ६७७०९९७६२ पूज्यघनंकीलाग्र २२५६९९९।१२।२४ पलापिंडम् ८१२५१९७१४४.

शंकु.१२
च्यते **छायाकर्णच्छाययोरानयनम्.** कीलदृ-
५७।१७।४२
क्कोट्यासंतुयत्फलम्तत्फले नाहते पूज्यदृग्दण्डे भा-
छा.कर्ण छाया
श्रवप्रभे ९४ विज्ञेये· **अथेष्टनतकलानयनाय**
५७।१७।४२ छा.
दृग्दण्डदृक्कोट्योरानयनम्. त्वथपूज्य प्रभाभा-
छ.कृ. २२८२।४३।१
कर्णोद्धृताभवेत् दृग्दण्डंत्वऽथ दृग्दण्ड पूज्य वर्गान्त-
रात्पदम्. ९५दृक्कोटिर्जायते. **छेदानयनम्.** पू-
५७।१७।४२
ज्यं दृक्कोटिगुणितं भजेत् लम्बाशज्यादलेनैवफलंत-
५७।१७।४२
च्छेदकंभवेत् ९६ **व्यग्रशरानयनम्.** पूज्यंछेदा-
बाणं
हृतंकेर भक्तंव्यग्रशरं भवेत् **नात्यबाणानयनम्.**
शर शर
व्यग्रबाणोनितंत्सुण्ड कृत्वास्यान्नात्यमार्गणः ९७.

अथव्यक्षचक्रे शुण्डाग्रस्थान चार-
काग्र स्थान ज्ञानम्.

अ उद्-
स्वोदयास्तमयस्थानमध्यज्यारूपमध्यमे विज्ञेयं
व्यक्षचक्रेतुसुण्डाऽग्रस्थानकं बुधैः ९८ शुण्डाऽ
ग्रस्थलके तत्रचारकाऽग्रस्थलं भवेत् **व्यग्रबाणारम्भ-**
शर
स्थानज्ञानम्. तच्छुण्डाऽग्रस्थलेव्यग्रबाणारम्भ-

स्थलंभवेत् ९९. **व्यग्रबाणाग्रस्थानज्ञानम्.**

स्वदेश प पू.

स्यापरप्राक्स्थितेचोर्द्ध्वचक्रेतच्छुण्डसूत्रके तथा

अ

तच्छुण्डसूत्रेतुव्यक्षसंस्थोर्द्ध्वचक्रके १०० तन्नतो-

अ पू प.

न्नतयोः संधिस्थानयोस्स्वकपालयोः मध्यज्यास्व-

अर

पमध्येतुव्यग्रेष्वऽग्रस्थलंभवेत् १०१ **व्यग्रबा-**

अ. उद.

णाभावज्ञानम्. नित्यंस्वाऽस्तोदयेकालेस्याच्छू

शर

न्यंव्यग्रमार्गणम् **शुण्डमूलस्थानज्ञानम्.**

स्वदेश पू प. शिरसि

स्वप्राक्पश्चिमसंस्थस्यचोर्द्ध्वचक्रस्यमस्तके १०२

आकाश

तथात्तद्व्यक्षचक्रस्यमस्तकेव्योमसन्मुखे शुण्ड

मूलस्थलंनित्यंविज्ञेयंगणकोत्तमैः १०३

अथ भाकर्णानयनाय पुरानयनम्

बाणं

हित्वातात्कालिकाच्छुण्डात्स्वेष्टजनात्यमार्गणम्

व्यग्रशरं

तच्छेषकेरकुन्दाभ्यांहत्वास्वेष्टेपुरः स्मृतः १०४

उ द ९० उ

वंशाद्दिग्दण्डदोनाभ्ररवेटांऽशज्याऽर्द्धसंस्कृतम् सौम्य

द

दक्षिणकंचस्वचारकंस्वंशाकादिकम् १०५ खेष्टक्ष-

व्यग्रशरं

णोद्भवंतस्याग्रागाद्यंव्यग्रमार्गणम् केरकुन्दांश

घातघ्नंव्यग्राऽक्षंपुरमुच्यते १०६ पुरात्छाया-
याः कर्णानयनम् कीलपूज्यघनघ्नभाकर्णः स्या-
त्पुरभाजितम् भाकर्णात्तत्पुरानयनम्. पूज्यस्यै-
व घनन्घ्नभाकर्णासंपुरोभवेत् १०७ प्रकारान्तरे-
णपुरानयनम्. अर्कमानस्यशंकोस्तुभाकर्णस्य
पलोद्धृताः वेदेन्द्राश्वाकभूतत्वभूनागास्तद्भवेत्पुरः
१०८ व्यग्रबाणानयनम्. कीलपूज्यघनक्षुण्णं
कुन्दासंकेरकोद्धृतम् भाकर्णेनोद्धृतंव्यग्रबाणःस्या-
त्पूज्यजातिकम् १०९ प्रकारान्तरेणव्यग्रबाणा-
नयनम्. कुन्दकेरंवधेनासंपुरंव्यग्राऽक्षमीरितम्
तत्पुराद्यंत्रांशानयनम्. तत्पुरंपूज्यवर्गासंयंत्रांश
ज्याऽर्द्धमुच्यते ११० तद्विघ्नंज्याभवेत्तस्या बाहु-
शा यंत्रभागकाः स्युः अथयंत्रांशेभ्यःपुरानयनं.
यंत्रांशज्यकाऽर्द्धघ्नंपूज्यवर्गपुरंभवेत् १११

पुरस्तुण्डाभ्यांनतकलानयनम्.

तत्पुरंकुन्दकेराभ्यांभक्ता लब्धोनःतुण्डकः स्यात्त-

वाण. ५७।१७।४२ शर
न्नात्यशरपूज्यंनात्यमार्गणवर्जितम् ११२ कत्वा
२ ६
तद्द्विगुणंज्यास्यात्तस्याः कोटयंशाषड्लवम् पंचशी-
१५
तांशुलिसाऽल्पंलिसाद्यंतन्नतंभवेत् ११३ स्याच्चेत्पू-
५७।१७।४२ शर अंतर
ज्याधिकंनात्यबाणंयन्नहितर्हिच तत्रतद्विवरंकृत्वा
शर ५७।१७।४२
नात्यमार्गणपूज्ययोः ११४ स्याज्ज्याऽर्द्धंतच्छिन्नंज्या-
भु ९० ६
स्यात्तस्या दोर्लवान्विताः शून्यांकास्तर्कभिर्भक्ता
लब्धंलिसादिकंफलम् ११५ स्यान्नतंस्वेष्टकालेतुपं-
१५
चचन्द्रकलाऽधिकम्. अथप्रकारान्तरेणव्यग्रा-
स्व भूमेरु दि
क्षचारकाभ्यांनतकलानयनम्. निजदिक्क्रा-
क्रां अंतर २
न्तिकालेतुचारकव्यग्रबाणयोः ११६ भेदंद्विगुणितं
भुजांश ९० ६
ज्यास्यात्तस्या बाहुशावर्जितात् खग्रहात्तर्कभक्ता-
१५
त्तुबाणाङ्काऽल्पंनतंभवेत् ११७ तत्रचेच्चारकादल्पं
३ १५
व्यग्राऽक्षंनतलिप्तिकान् हित्वाऽरवाग्निप्रमाणेभ्योक्षा-
अन्यमेरुदिग्गते
ऽर्द्धंस्यात्तथानतम् ११८ परदिक्चारकेयुक्त्वाव्य-
२ भुजांश
ग्राऽक्षंज्यादलंभवेत् तद्द्विघ्नंज्याभवेत्तस्या बाहु-
९० ६
शाऽन्नवाऽन्तरम् ११९ षड्भक्तंजायतेनित्यंलिसा-

घंतत्रतन्नतम् अथप्रकारान्तरेणयंत्राशानयने-

५७।१७।४२ क्रां

वेत्रानयनम्. पूज्यघ्नंतोटकंकुन्दभक्तंतत्क्रान्ति-

उ. द. * ५७।१५।४२

दिग्गतम् १२० वेत्रंस्याद्वेत्रभागघ्नंकुन्दपूज्याशको

उ. द.

द्धृतम् लब्धंभागसुखंवेत्रदिग्गतंतोटकं भवेत् १२१

पलांश

तत्रपातानयनम्. लम्बाऽक्षांशज्यकाखण्डौक-

अंतर घात ५७।१७।४२

र्णौस्तस्तुतयोस्तुयत् भेदयोगवधंपूज्यभक्तलब्धेन

५७।१७।४२

संयुतम् १२२ पूज्यंकृत्वादलौबाहूस्तः स्वस्वभुज-

वर्गान्तरम्.

कर्णयोः वर्गभेदपदपातंस्याद्दृक्चक्रकुलोद्भवम्

१२३ तत्र कर्द्दकतोटकानयनम्. केरघ्नंचारकं

५७।१७।४२ पल

पूज्यभक्तंतत्कर्द्दकंभवेत् तेनघ्नंधारकंत्वऽक्षज्याऽ

१२

द्धसिंतोटकंभवेत् १२४ पलभातोटकांशाघ्नाशांक्रा-

क्रां उ. द. कु ज्यार्द्ध

साक्रांतिदिग्गतम् कर्द्दकं जायतेवाततक्षितिज्याऽ

---

* ६।४० पलभादेशे ११८।३८।१५ अनेनतोटकं हत्वाक्रांतिदिक्कं वेत्रंस्यात् ६।४० पलभादेशे ०।२९।८।१९ अनेन कंटकंहत्वाअक्षांशादिक्कंपलदिक्फलंस्यात्. तथा ०।२९।८।१९ अनेन कर्द्दकं हत्वा अक्षांशादिक्कम् पार्श्वस्यात्. ६।४० पलभादेशे ०।३३।२० अनेन तोटकंहत्वा क्रांति दिक्कं कर्द्दकंकुज्यार्द्धस्यात्.
६।४० पलभादेशेपातानयने बह्व ल्पौबाहू तत्र बहुभुजः ४३।४६ अल्पभुजः १३।३०।४७ पातभागादिः २४।१९।२४ अक्षांशज्यार्द्ध वर्गम् ७७४।१३।५० अल्पभुजवर्गः १८२।३६।१०

र्द्धलवादिकम् १२५ **कंटकानयनम्**. वंशाक्ष-
र्द्धकयोः कृत्वासंस्कारं कण्टकोच्यते देवांशेदक्षि-
णं दैत्यांश भूमावुत्तरं पलदिक् फलं स्यात्

पलदिक्फलानयनम्

५७।१७।४२ पलांशज्यार्द्ध
*कुन्देपातं भवेच्चेत्स्यात्पूज्येऽक्षांशज्यकादलम् १२६
५७।१७।४२ पलांशज्यार्द्ध
चेत्स्याद्दयज्येऽक्षजीवार्द्धं कटके पलदिक्फलम् पा-
कुंद
तघ्नंकंटकंधारभक्तंस्यात्पल दिक्फलम् १२७ अ-
पलांश ५७।१७।४२
क्षांशज्यार्द्ध भागघ्नंकंटकं भागपूर्वकम् पूज्यभा-
गोद्धृतंवास्यादंऽशाद्यंपलदिक्फलम् १२८ वाक्षांऽ
शज्याऽर्द्धतुल्यस्यकर्णस्याऽत्र भुजाहतम् कण्टकं

---

* तोटक पलकर्णेष्टकर्णानां योधिकस्तत्पूज्यासः स्वस्थाने लिखेत् योल्पाधिकस्तत्कीलासः स्वस्थाने लिखेत् अत्यल्पस्तु यथास्थितो ज्ञेयः तेषां घाते क्रांति दिक्का अग्रास्यात् विंध्याहतं नरं यंत्रांशज्या-र्द्धेनासंभास्यात्. शंकु घ्न १२ पूज्यं ६८७।३२।२४ पलापिंडम् २४७५१४४।६।४० पलभादेशे पूज्यांश घ्न कीलासं पलकर्णफलम् ०।१।११।५३ तत्राक्षकर्णः १३।४३।३९ पिंड पलाः ४९४१९।१ तत्राक्षांशाः २९।३।१८ तज्ज्यार्द्ध २७।४९।३० पिंडपला१००१७० लम्बांशाः ६०।५६।४२ तज्ज्यार्द्ध ५०।५।५।३१ पिंडपला १८०-३०५।३१ ६।४० पलभाव्यंगुला ४०० पलभा ६।४० वर्गम् ४४।२६।४०

स्यात्पलांऽशज्याखण्डाप्तं पलदिक्फलम् १२९
चक्रभूभुजानयनम्. संस्कारं चक्र भूदोस्स्यात्प-
लदिक्फलवेत्रयोः यद्वत्तत्कर्द्दकेनैव संस्कृतं वंशसं-
ज्ञकम् १३० कंटकं जायतेतद्द्याम्योदक्पलदिक्फ-
लम् संस्कृतं वेत्रभागैस्तु दक्षिणोत्तरदिग्गतैः १३१
जायतेचक्र भूबाहुसंज्ञकं दक्षिणोत्तरम् विध्यानय-
नम्. स्याद्विधिश्चक्रभूबाहुदण्डवर्गयुतेः पदम् १३२
यंत्रांशानयनम् त्वत्तपादांशयंत्रेस्यात्खम्भाग्गार-
म्भकस्थलम् भामागन्तिस्थलंखांकभागस्थानंकुजं
भवेत् १३३ युग्माभ्यांतद्विधिहृत्वाचक्रज्याह्यऽभि
धीयते तस्या बाहुलवाः खांक शुद्धा यंत्रलवाः स्मृताः
१३४ यन्त्रांशेभ्यइष्टद्युत्यानयनम्.
खांकयंत्रांशविश्लेषभागज्याऽर्द्धहृतं नरम् यन्त्रां
शज्यादलेनाप्तं तच्छंकोरिष्टभा भवेत् १३५.

प्रकारान्तरेणेष्टकर्णछायामानानयनम्.
अर्थदचस्वयंत्रांशज्यांशाप्तं भाश्रवोऽथवा कीलभा

कर्णयोर्वर्गभेदमूलंप्रभाभवेत् १३६ भाशंकुभ्यां
भाकर्णानयनम्. शंकुभावर्गयोर्योगमूलंभाक-
र्णमुच्यते इष्टभाकर्णादिष्टयन्त्रांशानयनम्.
अथेदस्वेष्टभाकर्णभक्तचक्रज्यकाभवेत् १३७ त-
स्या बाहुलवाश्चस्वयंत्रांशाः परिकीर्तिताः पल-
भादिग्ज्ञानम्. अक्षाभापलभागानागोलेज्ञेयावि-
चक्षणैः १३८ दिग्भुजांगुलानयनम्.
तोटकं पलकर्णघ्नं यंत्रांशज्यादलोद्धृतम् क्रान्तिदि-
क्काभवेदग्रात्वऽस्तछायाकुलोद्भवा १३९ तोटकांश
कभाकर्णघातकुन्दाशकोद्धृतम् तथाऽपक्रमदिक्का-
ग्राचाऽथवासौम्यदक्षिणा १४० बापूज्यांशघ्नकी-
लास पलकर्णाभिमर्द्दितम् तोटकांशाहतंस्वेष्टभा-
कर्णक्रान्तिदिग्गता १४१ अग्रास्यात्संस्कृतासाऽ
क्षछाययादिग्भुजोच्यते. नित्यदिग्भुजज्ञानम्.
स्वाऽह्लाऽर्द्धे दिग्भुजंनित्यंस्वाऽह्लाऽर्द्धाभासमंभवेत्
१४२ अथस्वल्पच्छायाकालज्ञानम्. स्वाऽ

\+ छा द उ

स्याभानिजघस्राऽर्द्धे विज्ञेयादक्षिणोत्तरा

स्पष्टदिग्भुजस्पष्टचक्रभूभुजयोरानयनम्.

चक्रभूभुजम् छा

चक्रभूबाहुदण्डोत्थ विधिय त्र्यांशजाप्रभा १४३

चक्रभूभुजम्

स्याच्चेद्यत्रतदातत्रचक्रभूभुजभागकैः ह्त्वास्वेष्ट

छा

प्रभांभक्त्वाविध्यंशैर्दिग्भुजस्फुटम् १४४ स्याद ऽ-

छा

न्यद्दिग्भुजोमन्दस्तत्स्याद्यत्राऽन्यरीतिजा भाभवेत्त-

वि

त्रविध्यंशाश्छाययासास्तुतत्फलम् १४५ ह्त्वादि-

भु च भू भु

ग्बाहुनाचक्रभूबाहुस्ततस्फुटोभवेत् मन्दः स्याच्चक्र

च भू भु चक्रभूभुजम्

भूबाहुस्त्वऽन्यरीत्यासमुद्भवः १४६ स्फुटचक्रकु-

भु \+

बाह्वोस्तुतत्स्पष्टदिग्भुजस्यच ज्ञेयमानयनेऽन्योन्य-

मऽन्यमऽत्रस्वतः स्फुटम् १४७

दिगंशानयनम्.

वि रे

विध्यासंदण्डदज्याऽर्द्धकेरघ्नंज्याऽर्द्धमुच्यते तद्धिघ्नं

भु

ज्याभवेत्तस्याः बाह्वंशाः स्युर्दिगंशकाः १४८ चक्र-

च भू भु उ द

भूभुजदिक्कास्तुवृत्तस्योत्तरदक्षिणात्

प्रकारान्तरेणदिगंशानयनम्.

वि भु छा

वाविध्यंशाश्चदिग्बाहुनिघ्नाःस्वेष्टभयोद्धृताः १४९

चक्रभूदोर्लवाः स्युर्दिग्दोर्दिक्कास्तैस्तुताडिताः त्रि-
ज्याविध्युद्धृताज्यास्यात्तस्याः कोटयंशकाः स्मृताः
१५० चक्रभूबाहुदिक्काश्वदिग्दोर्दिक्काश्वदिग्लवाः

प्रकारान्तरेणदिगंशानयनम्.

दिग्भुजेनाहताप्रिज्याछाययाप्ताज्यकाभवेत् १५१
तस्याः कोटयंशकाः प्रोक्ता दिग्दोर्दिक्कास्तु दिग्लवाः

अथैककेरजदण्डवंशज्ञानम्.

पूज्यासदण्डदज्यार्द्धस्याद्दण्डचैककेरजम्. १५२
वंशादज्याद्दलं पूज्यभक्तंस्यादेककेरजम् वंशतच्चै-
ककेरोत्थकेरघ्नप्रस्फुटं भवेत् १५३.

अथेष्टयंत्रांशदिगंशाभ्यामक्षप्रभानयनम्.

सौम्याद्दक्षिणतः सौम्ययाम्याः स्युस्स्वस्वदिग्लवाः
प्राक्पश्चात्सम्मुखाः स्वस्वपूर्वपश्चान्नतोद्भवाः १५४
दण्डानयनम् विधिघ्ना दिग्लवज्यांशास्त्रिज्या-
प्ता दण्डमुच्यते चक्रभूभुजानयनम्. वर्ग-

* त्रिज्यापला ४१२५२४ पूज्यपला २०६२६२.

अंतर. सू च.भू.भु. वि.
भेदपदं चक्रभूदोः स्याद्विविदण्डयोः १५५

दण्डदानयनम्. दण्डपूज्यवधकेरभक्तजीवाऽर्द्ध
मुच्यते तद्विघ्नज्याभवेत्तस्या बाहुंशा दण्डदांश-
काः १५६ स्युस्तेदण्डप्रदांशास्तु तकांसाः स्यात्क-
लादिकम् नतंस्वध्रुवदिक्कंचेद्विभागास्तन्नतोन्नवाः
१५७ इष्टदिग्भागकैस्तुल्याः स्युर्भिन्नास्ते दिगंशकाः
तन्नतंघटिकापूर्वमऽन्यभूमेरु दग्गतम् १५८ स्वध्रु
वश्चस्वमेरुः स्वदिक्स्वभूश्चाऽमररक्षितो उत्तरःप्रो-
च्यतेचैवंदक्षिणश्चाऽसुराऽवनौ १५९ अन्यभूद
ङ्नतंपंचचन्द्रलिप्ताऽधिकंभवेत् परभूमेरुदिक्कंचे-
त्तन्नतंयत्रतत्रच १६० दण्डदांशकषड्ंशकान्त-
राच्छेषभागकाः षड्भक्ताः परभूमेरुदिक्काःस्युर्न
तालिप्तकाः १६१ नतनाडयंगघातांशराशिकोटय-
शमौर्विका नेत्रासोनतदिक्कं स्याद्दूर्ध्वकसौम्यदक्षि-
णम् १६२ केरासंतत्पुरंलोलंज्ञेयमऽत्रविचक्षणैः
पूज्यकीलोद्धृतकीलगेहं चैवात्र कीर्त्तितम् १६३

४।६६।२८।३० ५ ९
केरासंतोटककीलगेह घ्नपट्टकं भवेत् बाणांवांक
१६
मितं भूपतुल्यं वाकल्पयेद्भुजम् १६४ पट्टकं तु भुजे
क्रां ड. ह.
नैवहत्वातत्क्रान्तिदिग्गतम् ज्याकुलंजायते
सद्यहारानयनम्. युक्त्वाकल्पितस्य भुजस्यंच
१८४
१६५ वर्गेशंकुकृतितस्य मूलंसद्यंहरोच्यते-सद्य-
व्यग्रहारानयनम्. ज्याकुलोर्द्धोऽकसंस्कारंसद्य-
व्यग्रहारंमतम् १६६ सद्यधारानयनम्. सद्य-
१२ ※ ६८७।३२।२४
राहोद्धृतंनृ घ्नपूज्यस्यात्सद्य धारकम्प्राक्कुन्दानयनं.
सद्यव्यग्रेषुणाभक्त्वा लोलंप्राक्कुन्दकोच्यते १६७
हार
भाज्यानयनम्. सद्यधाराहतंसद्य व्यग्राऽक्षं
भाज्यमुच्यते पलभानयनम्. भांज्यंलोलस-
मंयेनत्वधिकाऽल्पभुजेनंच १६८ कल्पितात्तद्भुजा-
भु. भु + भु +
द्वाहुं कल्पयेत्तुततस्ततः बाह्वासन्नभुजांसन्नम-
वारंवार
सकृच्चैवमेवहि १६९ तत्प्राक्कुन्दसमंसद्यधारं
भु.
येनभुजेनचकल्पितेनैवतद्वाहुस्तद्देशपलभाभवेत्१७०

※ १२ नृघ्न पूज्यस्य ६८७।३२।२४ पिंडफला: २४७५१४४

यत्रलोलसमं भाज्यं जायते तत्रच स्फुटम् प्राक्कुन्देनोन्मितंसद्यधारंस्याद्दोस्समाक्षभा १७१.

दण्डवंशांशानतकलानांदिग्ज्ञानम्.

दण्डवंशनतास्तुल्यदिक्काः स्युर्दक्षिणोत्तराः विधिज्ञानम्. विधिस्त्रोच्यतेयंत्रभागगम्यज्यकादलम् १७२

अथ विधिचक्रभूभुज दण्डांशानांवासना.

शीर्षोपरिगतार्कांशांमध्यांऽकल्वऽत्रकीर्त्तितम् मध्यांऽक्रान्तयंत्रांशास्थानेरवेस्याद्ग्रहस्थलम् १७३ तद्विघ्नविधिजीवाया बाणांशप्रमितस्थले तन्मध्यांकादऽधोदेशविधिमूलस्थलं भवेत् १७४ विधिचक्रकुदोर्दण्डभागानांरवेग्रसंयुतेः स्थानंतत्वेचरस्थानंयन्त्रांशस्थानकंभवेत् १७५ प्राक्पश्चात्सूत्रगेवोर्ध्वसूत्रेखांशैर्भिर्लवैः अंकितेनिजपूर्वाऽन्यकपालेचतथानते १७६ तद्विधेर्मूलदेशात्तुपूर्वपश्चिमसम्मुखाः ज्यांऽस्सूत्रांऽशकाश्चैवयत्रदण्डलवोन्मिताः १७७ यान्तिचक्रकुबाहोस्तुतत्रमूलस्थलंभवेत् सौम्यदक्षिण

सूत्रस्थे स्वस्थानस्योर्द्धकुण्डले १७८ स्वांगत्र्यंशांऽ-
कितेयत्रखेमूलस्थानतो विधेः चक्र भूभुजगोलो-
द्वासस्सुरवाश्वव्रजन्तिहि १७९ जीवासूत्रदलांऽशा-
स्तुचक्र भूभुजसम्मिताः दंडमूलस्थलं तत्र लह्वण्डा
रम्भकं भवेत् १८०. यातशेषघ्नदिननताभ्यांचा-
रकज्ञानम्. भुक्तभोग्याऽह्नप्रभेवा भातोत्थयत्र-
भागजम् अन्योन्यकवानतभुक्त भोग्यघस्रक्षणेयु-
तम् १८१ प्राक्परेवाकपालेतु भोग्याऽभोग्यदिनक्ष-
णे कृत्वानतकला हीनं प्रस्फुटाऽह्नदलं भवेत् १८२
प्रस्फुटाऽह्नाऽर्द्धस्वव्यक्षाऽह्नार्द्धयोऽरन्तरंचरम्
स्यात्लिप्तापूर्वकं हृत्वातन्त्तकैरंऽशकाः स्मृताः १८३
स्यात्तेषांगुणभागार्द्धंचारकक्रान्तिदिग्गतम्

अथेष्टभादिग्भागाभ्यांपलभानयनम्.

एकद्वित्रिचतुः पूर्वकल्पयित्वापलप्रभाम्१८४ क-
ल्पिताऽक्षप्रभावर्गशंकुवर्गयुतेः पदम् स्यान्नित्यश्र-
वणंस्त्वेष्टभावर्गनरवर्गयोः १८५ ऐक्यमूलंतुविज्ञेयं

भाकर्णपिण्डितोन्तमैः तोटकांऽशकभाकर्णघातंपू-
ज्यांशकोद्धृतम् १८६ कीलमानांशकैरासंपक्षमऽत्र
समीरितम् नित्यकर्णाहतंपक्षक्रान्तिदिक्कंभुजंभ
वेत् १८७ तद्बाहुसंस्कृताऽक्षांशादिक्कासाकल्पिता
क्षभा मध्यदोर्जायितेदिग्दोर्दिग्गतंदिग्भुजोन्मितम्
१८८ स्यात्तन्मध्यभुजंयत्रतत्रसारचिताऽक्षभा त-
द्देशपलभाज्ञेयाभिन्नंमध्यभुजंयदा १८९ दिग्भु-
जात्ताऽक्षभातत्रकल्पितासाऽक्षभा भवेत् एवंपुनः
पुनः कृत्वान्यानयेत्स्फुटाऽक्षभाम् १९० कल्पि-
ताऽक्षप्रभास्थूलासूक्ष्मासन्नप्रवर्त्तिनी बुद्ध्याऽन्त-
राऽनुपातेनसूक्ष्मास्यात्कल्पिताऽक्षभा १९१ द्वा-
दशोन्मितकीलाऽक्षछायामऽश्वकरोन्मितांमकल्पयि-
त्वातुतत्कोष्ठे युग्मभूपतिसम्मितैः १९२ प्रतिदिंग्वं
गुलैः पत्रमऽक्षकर्णविनिर्मितम् तत्कोष्ठैःरवमंतु-
ल्यैर्वासंलिखेत्त्वसुखायच १९३ अग्रावासना.

* पूर्व्यपला पिंडम् २०६२६२.

अक्षकर्णः आद्देफल
इच्छापलश्रुतिश्चाऽत्र प्राक्फलं तोटकं भवेत्
५७।१७।४२ इच्छाभव फल
आदिः पूज्योन्मितं कर्णं तत्प्राप्तिरपरं पलम् १९४
इच्छा छा॰ कर्ण १२
अन्यवाञ्छातुभाकर्णमपरादिस्तु तन्नरः आप्तिरा
क्रां द॰ उ॰
अभिधाक्रान्तिदिग्गता दक्षिणोत्तरा १९५

पलभा मूलाग्रस्थान ज्ञानम्.

मूलाग्रेपलभायास्तु स्तः स्वव्यक्षनिजस्थलौ

अग्रायाग्रमूलस्थानज्ञानम्.

अ आकाशे अ॰
अग्रोर्ध्वेखेचराऽग्रायाः स्यादिष्टेखेचरस्थलम् १९६
व्योम्नि भू भू
आकाशेऽथाऽवनी गोलेव्यक्षकुण्डलभूस्थले ह्क्
भू
पृथ्वीचक्रपट्टे स्यादऽग्रामूलस्थलं क्षितौ १९७
पलभा पलभाग्रस्थानात्पलभा

अक्षभादिग्ज्ञानम्.

स्वाऽक्षाभा स्वाऽग्रतो व्य-
देशांशद॰ देशान्स॰ उ॰
क्षसम्मुखा समुदीरिता

अग्रादिग्ज्ञानम्.

क्रां उ॰ द॰ अ॰
क्रान्तिदिक्सम्मुखाव्यक्षात्खेटाऽग्राह्यीष्टजास्मृता
वि भु
१९८

चक्रभूभुजानयनम्.

विधिदिग्भुजयो
छा भु
र्घातं मिष्टाभा भाजितं फलम् तच्चदिग्बाहुगोलेतु
च॰ भूभु
चक्रभूबाहुरुच्यते १९९

नतकलानयनम्

चक्र-

भूवाहुवर्गस्यविश्लेषतद्विधेः कृतौ कृत्वाशेषपदे-
नघ्नंत्रिज्याङ्केरकोद्धृतम् २०० तल्लब्धंज्यादलंशे-
यंतद्विघ्नंमौर्विकाभवेत् तस्या बाहुलवास्तर्कभ-
न्ताः स्युर्नतलिप्तिकाः २०१ याम्योत्तराक्षांशादि-
क्पलदिक्फलानयनम् . चेद्वेत्रचक्रभूवाहुगो-
लैक्यस्यात्तदान्तरम् दिग्भेदचेद्युतिंकृत्वाजायते
पलदिक्फलम् २०२ कंटकानयनम् . पाता-
संधारभागघ्नमःक्षदिक्फलसंज्ञकम् कंटकंस्या-
दनेनैव धननतज्ञानम् तुल्यमिष्टोत्थकंटकम्
२०३ स्यात्तत्रस्वनतम्ऋणनतज्ञानम् . चेत्स्या-
द्भिन्नंनतमृणम्भवेत् पार्श्वानयनम् अक्षभाग-
ज्यकाऽर्ड्घ्नंकर्ड्कंतुसमुद्धरेत् २०४ पूज्यांशोर्जि-
यतेपार्श्वपलदिक्फलदिग्गतम् बोधकानयनम्.
वेत्रपार्श्वशिसंस्कारंसंविधायचतत्कृतौ २०५ के-
दारस्यकृतियुक्त्वातन्मूलंबोधकंभवेत् प्रकारान्त-
रेण धनर्णनतज्ञानम्. नतलिप्ता धनर्णाः स्युरू-

हीनें अधिके कि
नाड्यैबोधकाद्विधिः २०६ घस्रार्द्धनताख्यामि-
ध.
ष्टकलानयनम्. तान्धनाख्यान्नतकलास्त्वाऽ
ह्लाऽर्द्धात्परिवर्जितम् कलाहीष्टंभवेल्लिसांन्तान्नृणा
३९
न्वाभितोनितम् २०७ कृत्वास्वाऽह्लाऽर्द्धतस्त्वक्त्वा
तत्स्वेष्टंव्यक्तमीरितम् स्यात्स्वाऽह्लस्वस्फुटाऽह्लं
स्यात्स्वव्यक्तंस्वेष्टकंस्फुटम् २०८ इष्टंपूर्वाऽह्नजं
गत अधिक
यातघस्रांलिसादिकंभवेत् स्वाऽह्लाऽर्द्धोर्द्धोऽह्नजं
स्वेष्टंशेषाऽह्नोत्थेष्टमुच्यते २०९ धनर्णनतकाल
पलांश क्रां
ज्ञानम्. स्वव्यक्षाऽह्लाऽधिके घस्रेचाऽक्षांशाक्रां-
उ द अंतरे ध ऋ क्रां
न्तिगोलयो: भेदेस्वर्णा नतकलाः स्युःक्रान्त्यंशाऽ
पलांशयोः द. उ. गोलसाम्ये
क्षभागयोः २१० दिक्साम्यता नतकलाः स्युस्सदा
ध.
धनसंज्ञकाः अथेष्टाद्यथोचितेष्टानयनम्.
दिनमानाहृतम् दिनमान
गुसघस्राहतंस्वेष्टप्रस्फुटाऽह्नविभाजितम् २११ त-
त्फलंलिसिकापूर्वंयथायोग्येष्टमीरितम्

अथदेशादिक्साधनविधिः

पू.
पश्चिमदेशनतम् अन्यस्थानान्निजस्थानं पूर्वेचे-

त्पश्चिमंनतम् २१२ **पूर्वदेशनतम्.** स्वस्थानाऽद

परस्थानंपूर्वंचेत्प्राङ्नतंभवेत् स्वाऽक्षाऽर्द्धेष्टान्तर·

मिवलिप्ताद्यंस्याच्चतन्नतम् २१३ भंरवेटञ्चाऽन्यदेशं

स्यादऽन्यस्थानपलांशकाः ज्ञेया याम्योत्तराव्यस्ता-

स्तद्भरवेटाऽपमांशकाः २१४ **देशतोटकज्ञानम्**

अन्यस्थानपलांशानांज्याऽर्द्धंस्यात्तत्रतोटकम्

देशकेरम्. अत्राऽन्यस्थानलम्बांऽशजीवाऽर्द्धंकेर-

कंभवेत् २१५ **ऊर्द्ध्वस्थानान्तरानयनम्.** देशाऽन्त-

रावेकदिक्कौस्तः पूर्वौचाऽपरौयदा देशाऽन्तराऽन्तरं

कृत्वास्वाऽन्ययोर्देशयोस्तदा २१६ ऊर्द्ध्वस्थानाऽन्त-

रंज्ञेयंदेशदिक्साधनेबुधैः देशान्तरौभिन्नदिक्कौस्त·

स्तयोर्देशयोर्यदा २१७ देशाऽन्तरयुतिंकृत्वाचोर्द्ध्वस्था-

नाऽन्तरोच्यते. **देशनतानयनम्** ऊर्द्ध्वस्थानाऽ-

न्तरंनाडीपूर्वप्राक्पश्चिमंनतम् २१८ विज्ञेयंतन्न-

तकलास्तेर्कनिघ्नाश्चभागकाः स्युस्तेषांतुभदोर्भा·

गपूर्वदण्डप्रदंभवेत् २१९ **देशादण्डानयनम्.**

ज्यार्द्ध ५७।१७।४२
तज्जीवादलभागघ्नकेरकम्भागपूर्वकम् चक्रार्द्धव्या-
सभागाप्तंदण्डम्भागसुखंसतम् २२० देशवंशा-
९० अंतर
नयनम् . दण्डदांशकशून्यांकविश्लेषज्यादलांश-
५७।१७।४२
काः केरकस्यांऽशकैर्निघ्नास्त्रिज्यारवण्डलवोद्धृताः
२२१ लब्धवंशांऽशकाः प्रोक्ता देशदिक्साधनेख-
लु तत्राक्षप्रभादिग्ज्ञानम् . स्वदेशपलभाऽक्षां-
शलम्बांशाश्चयथोचिताः २२२ देशदिक्साधनाऽ
र्थंतु विज्ञेयाश्चाऽत्रपण्डितैः अतःपूर्वोक्तमार्गेणये-
स्युस्तत्र दिगंऽशकाः २२३ तेऽन्यदेशादिगंऽशाःस्यु
वंशं
श्चाऽ अंदेशजवं भवेत् भूमौदिक्साधनं कृत्वाम-
कुंडल उ * द
त्स्ययंत्रादिभिर्बुधैः २२४ तद्वृत्तेसौम्ययाम्याच्चद्य-
ऽन्यदेशादिगंऽशकैः तुल्यस्थलेलिखेदंऽकं तत्केन्द्रादं
दिशायां
ऽक दिग्गतम् २२५ स्यान्नित्यमऽन्यदेशांतुचाऽथ
राशि न क्ष
भग्रह द्युसणे व्यक्षदत्तस्वभूदत्तयोगदेशांतुजायते

* देशांशे दक्षिणक्षांशास्तु उत्तरक्रांत्यंशाः ज्ञेयाः दैशांशे उत्तर पलांशास्तु दक्षिणक्रांतिलवाः ज्ञेयाः पूज्यपल पिंडम् २०६२६२

२२६. प्राक् पश्चात्क्षितिगोलस्थप्राक् पश्चाद्भागके
खलु. इति देशादिक्साधनविधिः

अथस्वेष्टछाययादिक्साधनम्

स्याद्भाऽग्रात्पृष्ठदिग्लम्बं दिग्बाहुर्यन्तुकुण्डले २२७
दिग्बाहुवर्गभावर्गविश्लेषाद्यत्पदं भवेत् आशाकोटि-
धराज्ञेयाकोणं छायाधरो भवेत् २२८ कोणं व्यास-
दलं ज्ञेयं कोणमत्र श्रवस्भवेत् दोर्जीवार्द्ध भवेद्बाहुः को
टिः कोटि ज्यकादलम् २२९ द्विघ्नंतद्दिग्भुजंकृत्वा
दिग्बाहुज्याधरा भवेत् दिक्कोटिं द्विगुणं कृत्वादि-
क्कोटिज्याधरो भवेत् २३० द्विघ्नस्वेष्टप्रभातुल्यं तद्वृत्त-
व्यासमुच्यते तद्व्यासादुद्भववृत्तं कृत्वाकेन्द्र स्थलेन-
रम् २३१ ऊर्द्ध्वस्याप्येष्टभाऽग्रदेशेवृत्तेसुलक्षणम्
कृत्वाहीष्टभयात्यक्तं वृत्तं स्याद्गतकुण्डलम् २३२
लक्षणादग्रतोवृत्तो भोग्यवृत्तोऽत्र कथ्यते प्राक्कपा-
लोत्थदिग्बाहौ याम्येतद्यातकुंडले २३३ दिग्भुजे मा-
क्कपालोत्थे सौम्येतद्भोग्यकुण्डले कपाले पश्चिमे यो-

स्येदिग्बाह्वावेभ्यकुण्डले २३४ दिग्बाह्वावुत्तरेया-
तवृत्तेपरकपालके अर्थात्तद्याम्यदिग्बाहौपूर्वाऽ
क्षे भुक्तकुण्डले २३५ तद्वयस्तेचापराक्षेतुतद्वयस्तसौ
म्यदिग्भुजे दिग्बाहुज्याधरांदत्वातज्जीवाक्षेऽङ्कितोद्ग-
वाम् २३६ रेखांकेन्द्रंगतांकृत्वातत्पूर्वाऽपरमुच्यते
तद्दिग्दोर्ज्याधराऽग्रान्तुकाष्ठाकोटिज्यकाधराम् २३७
दत्वातन्मण्डलेतस्याश्चाऽङ्कितः केन्द्रमध्यगाम्रेखा-
याम्योत्तरंज्ञेयंवृत्तेबंधाबुवत्समे २३८

अथप्रकारान्तरेणदिगंशानयनम्.

चक्रविस्तारदिक्कोट्योर्घातमिष्टभयोद्धृतम् ज्यास्या-
त्तस्यास्तुदोर्भागाः स्युर्दिग्दोर्दिग्दिगंऽशकाः २३९
सौम्यदक्षिणतःसौम्यदक्षिणैः स्वस्वदिग्लवैः शून्यां-
कैः प्राक्परस्थानस्यात्स्वस्वप्राक्परेनते २४०

अथदिगंशैर्दिक्साधनम्.

यंत्रंचक्राकृतिंकृत्वा चक्रांशैरंकितंतथा आशांत-
स्ययथायोग्यांपूर्वयाम्यापरोत्तराम् २४१ तत्केन्द्रस्थ

शंकु दिगंशैः उ द द-उ
नरच्छायांत्यस्त्वैरांशांशकोन्मितैः दत्तातत्परिधावाशा विज्ञेयास्त्वस्वसम्मुखी २४२ एकांगुलाल्पप्रभा-
कालेदिगंशाभापरिज्ञानम्. तत्स्वेचरस्यभायत्र द्वादशोन्मितशंकुजा एकाऽल्पाजायतेतत्रदिग्भागान
यनाथच २४३ अतिसूक्ष्मज्यकाद्यर्थंजायतेऽति परिश्रमम् तत्रातस्तद्दिगंशैश्चतद्वयादिग्भुजेनच
२४४ कुर्य्याद्दिक्साधनं नाऽन्यदेशस्याऽपि क्षितेः खलु अथतत्स्पष्टवृत्ताख्ययंत्रेतद्वयक्षकुण्डले
२४५ सर्वोच्चस्थानतः पूर्वपश्चिमेप्राक्परेनते नतालि-
सांगघातांऽशतुल्यंस्थानेहितदृढम् २४६ दत्वाऽ
पक्रमवृत्तस्यतद्वयक्षस्थानभागकम् ततस्तद्यंत्र-
भागानांवृत्तंतत्स्वेचरस्यच २४७ क्रांत्यंशाऽधःस्थ-
लेक्रान्तिवृत्तेदत्वानिजस्थलात् याम्योदक्कुण्डले
चस्वव्यक्षदेशान्निजस्थलम् २४८ स्वाऽक्षांशप्रमि-
तस्थानेसौम्येस्यादुत्तरक्षितौ याम्येयाम्यक्षितौज्ञे-
यंयाम्योदक्कुण्डलस्यच २४९ सर्वोच्चस्थानकंतुस्व

व्यक्षत्वव्यक्षतः खलु स्वाष्टांशांशोन्मितस्थाने स्वव्य-
क्षाऽधःस्थलं भवेत् २५० स्वव्यक्षाऽधःस्थलादऽ
क्षभागक प्रमितस्थले निजभूमेरु दृग्व्यस्तादि क्
ष्युत्तरदक्षिणे २५१ याम्योदक्कुण्डले याम्यसौम्य
वृत्तोपरिस्थले युक्त्वा यंत्रांश वृत्तस्य सर्वाऽधो-
भागकं तथा २५२ सर्वोच्चांशस्थलं युक्त्वा स्वस्था-
नाऽधोंऽशकस्थले याम्योदक्कुण्डले तस्मात्तद्यंत्रां-
शक कुंडलम् २५३ प्राक्पश्चात्स्वकपाले तु दृग्वृ-
त्ताऽभ्यऽन्तरस्थले यद्भागे याति तद्भागं याव दृक्कुण्ड
लस्यतु २५४ सौम्याद्वा दक्षिणाद्येंऽशाः स्युस्ते स्यु
र्नित्यदिग्लवाः भूमिदिक् साधनं चाऽन्यदेशादिक्सा-
धनं बुधैः २५५ कर्त्तव्यं नित्यदिग्भागैः खेटानां मुक्त
वृत्तवलु विधिकीलवधं यंत्रांऽशज्याऽर्द्धसिंतु तत्फ-
लम् २५६ स्यात्स्पष्टभा भवेद्यंत्रांऽशैरं ऽश
ज्यादलं विधिः सर्वत्रोन्नतयंत्रांऽशाः यंत्राऽशाःस-
मुदीरिताः २५७ तद्व्यक्षकुण्डलस्याऽपि सर्वोच्च

स्थलकंबुधैः स्वव्यक्षंप्रोच्यतेतस्मात्स्वव्यक्षाद्दक्षकु-
एडले २५८ यत्रेष्टेऽपमवृत्तस्यव्यक्षभागस्तुतिष्ठति
तन्नतस्थानकंज्ञेयंस्वव्यक्षनतदेशयोः २५९ मध्यांश
शाऊर्द्ध्वभागाः स्युस्तेऽगाग्रास्तन्नतंभवेत् यत्राऽपक्र
मवृत्तेतुक्रांत्यंताऽधःस्थलांऽशके २६० इष्टेतिष्ठतियं
त्रांशावृत्तस्तत्रखगस्थलम् स्यात्खेटस्थलतोयंत्रभागा
नांकुण्डलेंऽशकाः २६१ येस्युर्न्निजस्थलांतंतेनतयंत्रल-
वाःस्मृताः नतयंत्रांशजीवाऽर्द्धभागाविध्यंऽशकाःस्मृ-
ताः २६२ दृष्टिकुण्डलपर्य्यन्तंयेंऽशायंत्रांऽशकुण्डले
स्वेष्टेखगस्थलाद्यंत्रभागास्स्युस्तद्ग्रहस्यच २६३
व्यक्षस्थानलवात्क्रान्तिवृत्तक्रांत्युन्मितस्थले स्याद्या
म्योत्तरदिग्भागेऽपमदिक्केपमांतकम् २६४ स्वस्थाना
द्यंत्रभागानांवृत्तेखांकांशकस्थले नित्यंदृक्कुण्डल
स्थानंसर्वत्रसमुदीरितम् २६५

---

* क्रां॰ वृत्ते व्यक्षस्थानांशकात् उत्तरक्रांतौउत्तरे दक्षिणक्रांतौ दक्षिणे क्रांत्यंशपूर्णस्थाने क्रांत्यंतक स्थानं स्यात्

अथेष्टआदिग्भुजाभ्यांग्रहदर्शनम्.

पू पू प
दिक्कोटिकेंद्रतः पूर्वसूत्रे पूर्वाऽपराऽब्जे इष्टेपूर्वाऽपरे
द उ
दत्वादिक्कोट्यग्रेऽङ्कमालिखेत् २६६ चिह्नाद्याम्योत्त-
भु भु
रेदत्वादिग्बाहुंचयथोचितम् दिग्बाह्वोऽग्रदेशेतुत-
शंकु शंकु
द्दृढंस्थापयेन्नरम् २६७ केन्द्रकीलाऽग्रयोर्मध्यंसूत्रं
छा क. तुल्यम् पू प पू
स्याद्भाश्रवोन्मितम् पूर्वपश्चिमयोर्मध्यंपूर्वसूत्रमुदी-
शंकु पश्येत् ग्र
रितम् २६८ केन्द्रकीलाऽग्रयोर्मध्यसूत्रेणालोकयेद्ग्र

हम् आकाशेऽथाऽथवा- जले शंकुकेन्द्रस्थानेऽभि-
स्थापयेत् भु जलं
विन्यसेत् २६९ दिग्बाह्वऽग्रस्थलेतोयंस्थाप्यतच्छं-
जल शंक्वग्रयो ग्र पश्येत्
कुमस्तकात् अम्बुकीलाग्रयोर्मध्यसूत्रेणाऽलोक
जलं
येज्जले २७० दर्पणंतज्जलस्थानेवोत्तानंस्थाप्यदर्प
शंक्वग्रदर्पणयो ग्रहं पश्येत्
णे कीलाग्रादर्शयोर्मध्यंसूत्रेणालोकयेत्तथा २७१

दिगंशयंत्रांशाभ्यांग्रहदर्शनं वा.

आकाशे दिंशायां
चाकपालेयथायोग्येतद्यंत्रांशोन्नतेंऽबरे आशायांदि-
दिगंशोक्तायां ग्र
ग्लवोक्तायांद्रष्टव्यंचैवखेचरम् २७२ दृश्यन्तेनिर्मला
ग्र रात्रौ सू
काशेनिस्तेजाः खेचरा निशि नित्यंतेजोऽन्वितः सूर्यः

स्वयमेवदिवाकरः २७३

अथार्कादीनांगुप्ताहोरात्रानयनं व्यावहारिकम्.

सावनीयपथाऽमार्गवेगांऽशांऽगांऽशांकफलम् लिप्ता-

द्यंस्वर्णंकखांगेदत्वातद्व्यावहारिकम् २७४ गुप्ताऽ

होरात्रमानंस्याद्रव्यादीनांकलादिकम् गुप्ताहोरात्रा

नयनम्. कुत्रिश्१घ्नसरलव्यंगचात्र्यवेगांशाकादिक

म् २७५ खाष्टचन्द्रो १८० हृतंलब्धंस्वर्णस्वर्णंघटी

पूर्वदृग्वृत्तार्द्धं

मध्य

पश्चिमदृग्वृत्तार्द्धं

मध्य

पश्चिमकपालम्

पूर्वकपालम्
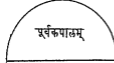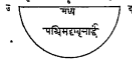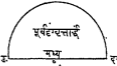
कलादिकम् ६०

सुखम् दत्वाशून्यरसैलिप्ताद्यंगुप्तद्युनिशंभवेत् २७६

इन्दोर्गुसद्युनिशोत्पत्तिः यदिद्वादशभिस्तुल्या

चेगभागा विधोस्तदा व्यक्षरेखांगतेचन्द्रेव्यक्षदेशस्थि-

ताःनराः २७७ चन्द्रोदयक्षणेचन्द्रंयत्रपश्यन्तितत्स्थ-

लम् षष्टिलिप्तागतेकालेपुनरागच्छतिध्रुवम् २७८
तत्रैवहीनचन्द्रस्तुतत्कालेतत्रवीक्ष्यते तत्स्थानात्पूर्व
देशेतुभागैर्द्वदिशाभिर्मितैः २७९ तत्कालेसंस्थितस्
स्तत्रकालंयुग्मकलोन्मितम् यातंभवतितत्स्थानस्त्वा
गच्छत्युदयस्थले २८० नहिपश्यंतितत्रापिव्यक्षस्था
श्चनरा विधुम्किन्तुतत्स्थानतःपूर्वदेशेचन्द्रस्तुलान्वितः
२८१ तत्रेन्दोर्भुक्तिभागानांलिप्ताः सिद्धोन्मिता गताः
तत्रकलाऽन्तरंज्ञेयंविघटीभिर्युगोन्मितैः २८२ तत्का
लेस्वोदयस्थानेत्वागच्छंत्सेवचंद्रमाः त्र्यत्रातोब्धिप
लायुक्तयुग्मलिप्ताऽन्वितंतथा २८३ खांगलिप्तोन्मि
तंज्ञेयंगुसाऽहोरात्रकंविधोः भास्करस्योदयात्काला
द्वितीयाऽर्कोदयक्षणम् २८४ यन्मितंजायतेज्ञेयंतद्बु
धैःसावनंदिनम् तत्सावनंदिनंभानोर्गुसाऽहोरात्रकं
भवेत् २८५ भास्करादिजवंसर्वज्ञेयंसावनघस्त्रजम्
तिथिनक्षत्रपूर्वाणांपंचांगघटिकाहताः २८६ साव
नाऽह्नकलाःखांगभाजिता स्तुयथोचिताःविज्ञेया

स्तिथिनक्षत्रपूर्वांणांलिप्तिका बुधैः २८७

अथान्यस्थानपलांशानयनम्.

बृहद्विस्तारजेवृत्तेचक्रभागांकितेशुभे संविधायनि-
जस्थानेपूर्वादिक् साधनंतथा २८८ ततवाऽन्यस्थान
योर्मध्ये भूवृत्तांघ्र्यूर्द्धयोजनाः यत्रतत्रनकर्त्तव्यमः
क्षांशानयनश्रमम् २८९ अन्यस्थानयंत्रांशानय-
नम्. स्वाऽपरस्थानयोर्मध्ययोजनघ्नाभ्रखेचराः
भक्ता भूवृत्तपादांऽशयोजनैः स्याल्लवादिकम् २९०
तंहित्वाखांकतस्त्वऽन्यस्थानयंत्रलवाः स्मृताः

अन्यस्थानछायानयनम्.

दृग्वृत्ताऽन्तर्गतिस्याऽ
न्यस्थानयंत्रलवास्तुये २९१ लभ्यन्तेअततस्ते भ्यत्र्या-
भाकर्णंतु यद्भवेत् तद्वर्गान्छंकुवर्गोनान्मूलऽमत्रप्रभा
भवेत्. २९२ कोटिबाहुश्रवाणांतुयत्रैकनियमंभवेत्
नहितत्राऽनुपातेनद्वयोऽरपरमानयेत् २९३ एकाऽ
धिक्यलघुत्वेनतत्रचाधिकताऽत्यता भवत्येवत्रयो-
णांतुकोट्यादीनांचनिश्चयात् २९४ दिग्भुजानयनं.

दूरदर्शकयंत्राचैर्दृष्टाकेन्द्रात्परस्थलम् उत्तराद्दक्षि-
णाद्वृत्तेलभ्यंतेयेदिगंशकाः २९५ तेषांकोटिज्यका-
खण्ड भागाश्च्छायागुलाहताः पूज्यभक्ताश्चदिग्भा-
गदिक्कंतद्दिग्भुज भवेत् २९६ दिक्कोट्यानयनम्.
दिग्भागभुजजीवाऽर्द्ध भाहत पूज्य भाजितम् दिक्कोटि
र्दिग्भुजस्याऽत्रजायते अत्रकर्णज्ञानम्. भाय-
वेच्छ्रुतिः २९७ चक्रभूभुजानयनम्. दिग्ल
वानातुकोटिज्या विधिघ्नात्रिज्ययोद्धृता दिग्दोर्दिग्ल
वदिक्कस्याद्भागाद्यंचक्रभूभुजम् २९८ अग्रान-
यनम्. अक्षाभादिग्गतोयत्रदिग्भुजः पलभाऽधि-
कः तत्रतद्दिग्भुजेहित्वाद्यऽक्षाभामऽग्रका भवेत्
२९९ पलभादिग्गताचाऽथपलभादिग्गतोयदा
दिग्भुजस्त्वऽक्षभाऽल्पः स्यादऽक्षभादिग्भुजाऽतरम्
३०० कृत्वातन्निजभूमेरुदिक्काऽग्रास्तमुदीरिता नि-
जभूमेरु दक्कंचेद्दिग्भुजंयत्रतत्रतु ३०१ दिग्भुजेऽ
क्षप्रभायुक्त्वास्यादऽग्रामेरु दिग्गता

अथ तोटकानयनम्.

कुन्दांशैस्ताडितास्त्वाऽग्रास्त्वाऽभाकर्णागुलोद्धृता ३०२ जायतेतोटकंस्वाऽग्रादिग्गतंभागपूर्वकम् भाकर्णानयनम्. स्यात्तोटकोद्धृताकुन्दनिघ्नाऽग्राभाश्रुतिर्भवेत् ३०३ कुन्दानयनम्. अग्राप्तभाश्रवक्षुण्णतोटकंधारकंमतम् कान्त्यानयनम्. तोटकंद्विगुणंकुलाज्यास्यात्तस्यास्तुदोर्लवाः ३०४ ज्ञेयास्तोटकदिक्तास्तुकान्त्यंशाःसौम्यदक्षिणाः

अथाहोरात्रज्ञानम्.

षष्टिलिप्तोन्मितंज्ञेयंचक्राहोरात्रसंज्ञकम् ३०५ गुसंखेटाहर्निशांस्यात्तवांगलिप्ताऽधिकोनकम् यत्राऽन्यस्थानयत्रांशजातभाकर्णतोद्भवैः ३०६ कान्त्यंशैस्संयुतास्त्वाऽक्षभागकाःखांकतोऽधिकाः स्युर्यदातर्हितत्राऽक्षभागान्देशाऽन्तरंतया ३०७ नानयेत्तत्रषष्ट्यूर्द्धेस्तश्चक्रद्युनिशामिती अथपुरानयनम् यंत्राशज्याहतंपूज्यवर्गार्द्धंतत्पुरोच्यते ३०८

अथ वंशानयनम्.

नतलिसास्तुतर्कघ्ना भागाः प्रोक्ताश्च पण्डितैः तेषां
राश्युद्भवो बाहुर्यस्तद्दण्डप्रदो भवेत् ३०९ तंत्कोटि
ज्यादलंकेरनिघ्नंप्रज्योद्धृतम्फलम् पंचाभ्रलिप्तिका
ऽल्पोर्द्धनतोत्थंभागपूर्वकम् ३१० तत्स्वाऽन्यमेरुदिक्कं
स्याद्द्दूर्ध्वाऽधोवंशासंज्ञकः

अथव्यस्तसंस्कारोत्थवेत्र दिग्ज्ञानम्.

वेत्रंचेद्योगसम्भूतंपलदिक्फलतोऽधिकम् ३११
चक्रभूबाहुदिक्कंतुतद्वेत्रंसमुदीरितम् पलदिक्फ-
लतोन्यूनंचेद्वेत्रंयत्रतत्रच ३१२ तद्वेत्रंपण्डितैर्ज्ञेयं
पलदिक्फल दिग्गतम् चेद्वेत्रमऽन्तरोद्भूतंयत्रतत्र
प्रजायते ३१३ अन्तरेचाऽधिदिक्कंतुवेत्रंतत्परिकी-
र्त्तितम् व्यस्तसंस्कारेदिग्ज्ञानंधनर्णज्ञानंच.
व्यस्तसंस्कारसम्भूतदिग्ज्ञानंपण्डितोत्तमैः
३१४. कर्त्तव्यंवेत्रवच्चैवं ज्ञानंस्वर्णमुखस्व-
लु.

अथ चक्रभूबाहुपलदिक्फलाभ्यां व्यस्तसंस्कारादेत्रानयनम्.

उ.उ. द.द. भु
दिक्साम्ये चक्रभूबाहुपलदिक्फलयोर्यदि ३१५ स्या-
द.द. द.उ. योगं
त्तयोरऽन्तरं कृत्वा दिग्भेदे चेत्तयोर्युतिं तदेत्रमुच्यते
५७।१७।५२
तोटकानयनम्. वेत्रं कुन्दघ्नं पूज्यभाजितम् ३१६
उ. द.
तोटकं जायते वेत्रदिक्कं सुत्तरदक्षिणम्

अथान्यस्थानयन्त्रांशदिगंशाद्युद्भवतोटकादन्यस्थानस्याक्षांशानयनम्.

दिगंशा पूर्वकोत्थ
कृत्वाऽन्यस्थानयन्त्रांशदिग्भागवदनोद्भवम् ३१७ तोट
२ भागाद्यो भु
कं तु यमोऽभ्यस्तं मौर्वीभागमुखा भवेत् तस्या बाहु
उ. द.
लवा ज्ञेयाः सौम्यदक्षिणसञ्ज्ञकाः ३१८ तत्तोटका-
अक्षांशाः उ.
ऽन्यदिक्कास्तु ह्यऽन्यस्थानपलांशकाः व्यक्षदेशोत्तर-
द. पलांशाः द
स्थाने स्युर्याम्याश्च अक्षभागकाः ३१९ दक्षिणे व्यक्षदे-
उ. अक्षांशाः
शात्तु सौम्याः स्युः पलभागकाः देशान्तरज्ञात्युत्प-
त्तिः देशान्तरकलाद्यन्तु ज्ञेयं सावनजातिकम् ३२०
ग्र
खेटानां सावनीयं तु दशाऽन्तरफलं भवेत्

सूत्रानयनम्. लिप्तिकाद्यनतत्वऽन्यस्थानयंत्रां-
शकोद्भवम् ३२१ प्राक्पश्चाद्देशजंतत्तुप्राक्पश्चा-
त्सूत्रमुच्यते स्वदेशोदेशांतरज्ञानम् स्वदेशा-
त्पश्चिमेमध्यरेखास्याद्यत्रतत्रतु ३२२ प्रोक्तंदेशाऽ-
न्तरंपूर्वंस्वस्थानात्पूर्वगातया मध्यरेखाभवेत्तत्र
पश्चाद्देशान्तरंमतम् ३२३ स्वव्यक्षान्मध्यरेखाया
सूलान्तंयोजनास्तुये स्युर्व्यक्षकुण्डलेभूमौतेषष्टि-
घ्नाश्चभाजिताः ३२४ भूपिण्डयोजनैर्नाडीपूर्वदे-
शान्तरंभवेत्. अन्यस्थानदेशान्तरानयनम्.
पूर्वदेशाऽन्तरादूर्ध्वंपश्चात्सूत्रंयदाभवेत् ३२५ सू-
त्रेदेशाऽन्तरंहित्वाशेषलिप्तोन्मितंतदा पश्चाद्देशा-
न्तरंज्ञेयमऽन्यस्थानेविचक्षणैः ३२६ प्राग्देशान्त-
रंतोऽत्यंचेत्पश्चात्सूत्रंयदातदा हित्वादेशाऽन्तरेसूत्रं
तत्प्राग्देशाऽन्तरंभवेत् ३२७ पश्चाद्देशाऽन्तरेपश्चा-
त्सूत्रंयत्रहिजायते सूत्रंदेशाऽन्तरेयुक्त्वास्यात्तद्देशा-
ऽन्तरंपरे ३२८ तत्पूर्वाह्वयसूत्रेतुस्यात्प्राग्देशाऽन्तरं

योग पू
श्चदि सूत्रदेशाऽन्तरैक्यन्तु पूर्वदेशाऽन्तरं भवेत् ३२९
प पू
पश्चाद्देशाऽन्तरं यत्र सूत्रं पूर्वाऽभिधं भवेत् तद्देशाऽन्त-
रत्तोत्यश्चेत्स्यात्सूत्रं सूत्रसंज्ञकम् ३३० तर्हि देशाऽ-
प अधिक
न्तरे हित्वा पश्चाद्देशाऽन्तरं भवेत् ऊर्द्ध देशान्तराच्चैव
प पू
यदि पश्चिमसंज्ञकात् ३३१ सूत्रस्तत्पूर्वसंज्ञश्च सू-
पू
त्रे देशाऽन्तरं तदा हित्वा शेषोन्मितं तत्र पूर्वदेशान्तरं
भवेत् ३३२ अथ विनागणितादिक्साधनम्.
सावधानं यत् स्वे पद्मादि
अथ दिक्साधनं वच्मि मन्दत्वेन निजस्थले पद्मपूर्वस-
तुल्यस्थाने शंकु चिह्नं वि
मस्थाने नाच्छायाऽग्रस्थले बुधैः ३३३ कृत्वाऽङ्कं त्वं
शंकु २ व्यासस्थ कुण्डले स्वेछाया
कनामूलमध्यद्विगुणविस्तृतेः वृत्तयद्दिछयाकृत्वा पू-
पूर्वकपाल शंकु वारंवारं
र्वाऽह्नि तं तथैव च ३३४ संस्थाप्य सततं पश्येत्कपाले
प काले छा वृत्ते
पश्चिमाऽभिधे यस्मिन्नेव क्षणे शंकोराभाग्रं यत्र कुण्डले
चिह्न
३३५ संलग्नत्येव तत्राऽङ्कं कृत्वा लक्षणयोस्तयोः मध्ये
व्यासरूपा मध्य
मौर्व्याकृतिरेखां दत्वा रेखादलस्थलात् ३३६ कृत्वा
द उ उ द
केन्द्राऽभिगां रेखां तद्याम्योत्तरमुच्यते सौम्यदक्षि-
पू प
णयोर्मध्ये जायते पूर्वपश्चिमम् ३३७

अथ स्वदेशान्यदेशयोर्मध्ययोजनानयनम्.

अन्यस्थानपलांशास्तुक्रान्त्यंशाः परिकीर्त्तिताः
स्वस्थानाऽदन्यदेशस्तुयद्दिग्भागगतो भवेत् ३३८ ॥१३०५।४।५३
तद्दिग्भागसमुत्पन्नाऽग्राज भाकर्णभाजितम् अर्थ-
दंज्या भवेत्तस्या बाहुशा यत्र भागकाः ३३९ स्युस्ते
षांकोटिभागघ्राः कुपरिध्यंध्रियोजनाः स्वांकांसा
योजनाः स्वाऽन्यस्थानमध्यगताःस्मृताः ३४०॥१७३६

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते परमसिद्धान्तेत्रिप्रश्नाधिकारोदशमः १०

अथ यंत्रांशपरिलेखम्.

निजभूमेरुस्वव्यक्षमध्येक्षांशज्यकादलम् दोःसंज्ञं
प्रोच्यतेकुन्दं कोटिसंज्ञकमीरितम् १ कर्णपूज्यमितं
ज्ञेयंतेव्यस्ते भुजकोटिके स्वपृथ्वीमेरुस्वव्यक्षाऽधो-
स्थानव्यक्षकाऽन्तरे २ विज्ञेयेत्वऽथस्वव्यक्षाऽधो-

---

* अर्थद पिंडपलाः ४९.५० २९ ३

व्यक्षस्थानतस्तथा अन्यभूमेरुपर्य्यन्तेतेज्ञेयेद्युविलेमके ३ स्वव्यक्षाऽपरभूमेरुमध्येतेविपरीतके दीःकोटिसंज्ञकेज्ञेयेवृत्तेतन्यासतः सदा ४ याम्यसौम्योर्द्धसंस्थेतु कुण्डलेऽक्षांशकोन्मिते दशोस्वव्यक्षतश्चस्वभूमेरुध्रुवसम्मुखे ५ तन्नरस्यार्द्धसंस्थस्यमस्तकाऽग्रस्थलोच्यते काश्यपीगर्भदेशेतुस्वाऽध्यऽग्रस्थानमुच्यते ६ अग्रिमस्तकयोर्मध्येकोटिः पूज्यमिताभवेत् दृग्वृत्तंव्यक्षदृग्वृत्तभेदंयत्कोटिरूपकम् ७ चरलिप्तरसाभ्यासभागदोर्मौर्विकादलम् तत्क्रान्तिस्थानजक्रान्तिदिग्गतंचारकंमतम् ८ भूगर्भदृष्टिवृत्तानांसर्वेषांकेन्द्रमुच्यते काश्यपीगर्भतः कोटिरूपंचारकसम्मितम् ९ स्यादऽधोर्द्धमुखंस्वाऽन्यभूमेरुध्रुवसम्मुखम् मूलतच्चारकस्यैवभूगर्भस्थानगंमतम् १० भूगर्भात्त्विचस्वनाकोटिः पूज्यभागमिताभवेत् अत्रतद्वचस्वनाकोटिः कीर्त्तिताह्यऽनुपात-

* स्वव्यक्षाधोदेशाव्यक्षस्थानञ्च मेरुस्थान योरन्तःस्थाने विज्ञेये.

५७।१७।४२
दा ११ व्यस्तनाकोटिमूलात्तुस्वोर्द्ध्वाऽधश्चारकोन्मि
११४।३५।२४
ते ऊर्द्ध्वाधोदेशकेचक्रविष्कम्भेकोटिरूपके १२ शु-
५७।१७।४२ शर
एडकाऽग्रस्थलंप्रोक्तंव्यस्तनाकोटिमस्तकात् शुएडाऽ
१५
ग्रस्थानपर्य्यन्तंविश्लेषंशुएडंमुच्यते १३ पंचभूघटि-
स्वपर स्वावयवमेरुक
काऽल्योर्ह्र्तन्नतंस्वाऽन्यमेरुकम् विज्ञेयंचोन्नतंन्न-
स्वापरमेरुक ६
ह्रतंद्वशाचतथामतम् १४ तन्नतस्यकलास्तर्कताडि
भुज ६०
तास्तेंऽशकाःस्मृताः यत्तेषांराशिदोर्भागहीनस्वांका-
ज्या ज्यार्द्ध नत
शजंगुणम् १५ जायतेतद्दलंप्रोक्तंनिम्नकोटिज्यका
ज्यार्द्ध द उ नत नत ज्यार्द्ध
दलम् याम्योदङ्नतदिङ्निम्नकोटिज्यादलसंस्कृतम् १६
शर *
चारकंप्रोच्यतेह्यत्रव्यग्रमार्गणसंज्ञकम् दंडद-
नतभुजज्यायाशार
ज्याशरपंचभूलिप्ताऽल्पनतोद्भवम् १७ नात्येषुर्जायते
१५ नतभुजज्याशारं वाणं
पंचश्लोकलाऽभिनतंयदा तदातद्दंडदज्यायाः सायकं
११४।२५।२४
व्यासे
चक्रविस्तृतौ १८ हित्वातज्जायतेनात्यबाणस्तंनात्य-
शारं शार
मार्गणं संहित्वाशुएडकेशेषंव्यग्रेषुस्तन्नतंद्भवेत् १९

---

*. तर्कघ्नेनतकलांशानांराशिकोट्यंशज्यार्द्धपूज्ये ५७।१७।४२
हित्वानतदोर्ज्याशरस्यात्.

५७।१७।४२ बाण ५७।१७।४२
पूज्येव्यग्रशरश्चेत्स्यात्केरके च्छेदको भवेत् तत्पूज्येचे-
कुंव
द्वेच्छेदो दृक्कोटिर्धरिके भवेत् २० अत्रैवोन्नतयंत्रां-
२
शज्याऽर्द्धं दृक्कोटिरुच्यते दृक्कोटिं द्विगुणां कृत्वा स्याज्ज्या
भु अ
तस्यास्तु दोर्लवाः २१ ज्ञेयाउन्नतयंत्रांशास्तत्त्वेटस्य
यंत्रांशज्यार्द्ध ५७।१७।४२ ६३२८२।४३।१ मू.
दिनोद्भवाः तत्रदृक्कोटिवर्गोनात्पूज्यवर्गाच्च यत्पदम्
विधिः
२२ तद्विधिर्नतयंत्रांशज्याऽर्द्धो दृग्दण्ड उच्यते दृक्को-
शंको छा.
टौ यदि दृग्दण्डः स्यात्तदाऽस्यान्नरप्रभा २३ दृक्कोटौ
५७।१७।४२ शंकु १२ कर्ण कर्ण
लभ्यते पूज्यं चेत्तदा तन्नरश्रवं दृग्दण्डे चेच्छ वपू-
५७।१७।४२ छा. भुज छा. कर्ण स्यार्द्ध
ज्यं भा भुजे भाश्रवं भवेत् २४ यंत्रांशज्यादलं कुन्देचे-
५७।१७।४२ ५७।१७।४२
त्पूज्ये छेदको भवेत् लभ्यते छेदकः केरेचेत्पूज्ये व्यग्रमा-
शर बाण शरे
र्गणः २५ हित्वा व्यग्रशरं शुण्डे शेषं नात्येषुरुच्यते
शर. भु ६
नात्य बाणोत्थदोर्भागाऽगांऽशकं तत्कलादिकम् २६
१५ ५७।१७।४२
स्वेष्टे पञ्चेन्दुलिप्ताऽल्पं स्वोर्द्ध्वगं तन्नतं भवेत् यदि पूज्या-
शर शर ५७।१७।४२
धिकं नात्य बाणं यत्र भवेत्तदा २७ नात्येषौ तत्र पूज्य
ज्यार्द्ध २
तु हित्वा कोटिज्यका दलम् स्याद्द्विघ्नं तद्भवेत्कोटिजीवा-
चाप द्विघ्नभुज ६
तस्यास्तु कार्मुकम् २८ यद्भवेत्तद्दलांशानां षष्ठांशं

१५ ... अधिक स्व
तिथिभिः कलैः शुक्तापंचेन्दुलिप्तोर्द्धचस्वाऽधोगक-
ग ... भ स्व
लादिकम् २९ स्यान्नतस्वेष्टकालेऽथस्वाऽह्नेऽन्नस्वनतं
द्वयोः पूर्णचापयोः
भवेत् पूर्णकार्मुकयोरेव वृत्तखण्डकयोस्तयोः ३०
संयोगस्थानकंज्ञेयंसंधिदेशंतुपण्डितैः तत्संधिस्थानः
स्वनचतुर्थांशे
नस्वेऽन्यकुण्डलाऽर्द्धदलेस्थिताः ३१ स्युर्येऽशास्तेऽ
प्रथम
शकाश्चादिवृत्तखण्डभुजस्यच भागजातिसमाःप्रो-
५७।१७।४२
क्ताः स्युस्तेऽशास्संधिदेशजाः ३२ चक्रविस्तारख-
धिक ... बाण ... ५७।१७।४२ ... बाण
ण्डोर्द्धयत्रनात्यन्नरारभवेत् तत्रपूज्योननात्याऽक्षंको-
कोटिज्यार्द्ध
टिज्यार्द्धमुदीरितम् ३३ तत्संधिस्थानजांऽशाना
भु ... ग्र
दोर्जीवाऽर्द्धचकीर्त्तितम् ज्ञेयंग्रहस्थलसंधिदेशजांऽ
बाण ... भु ... ग्र
शांऽतदेशकम् ३४ तन्नात्येषुजदोर्भागदेशंज्ञेयंग्रह
स्थानम् ... प्रथम ... भु ... शून्य भुजस्थानग्रहस्थां-
स्थलम् ३५ आदिवृत्तार्द्धदोर्मूलखेटदेशान्तरांश-
नांतरे ... ६ ... ग्र
काः तर्कांसास्तेऽन्नविज्ञेयास्तत्खेटनतलिसकाः ३६
उ
कथयाम्यऽन्नदेवांऽशभूसंस्थनायदुत्तरात् तद्दैत्यां-
द ... स्व
ऽशकेभूस्थानांविज्ञेयंखलुदक्षिणात् ३७ निजदृग्वृ-
उ
त्तपट्टस्ययन्द्वेदुत्तरस्थलम् तद्वयक्षस्थानसंस्था-

नाद्दग्वृत्तस्योत्तरस्थलात् ३८ याम्यसौम्यस्थलस्थोः
ऽङ्कुण्डलेऽक्षांशकोन्मिते स्थानेलगतितत्रैवयोगस्थान-
मुदीरितम् ३९ तद्योगस्थाननामेरुदण्डान्तकोटिरूप-
कम् भेदमक्षांशमौर्व्यर्द्ध तुल्यंतत्समुदीरितम् ४० यो-
गभूगर्भयोर्मध्येकर्णेवेत्रकुलंभवेत् तत्पूज्यप्रमितं
चाऽथद्यऽक्षांशज्यादलोन्मिते ४१ भूमिगर्भादऽधो
देशेग्रंथः स्याल्लम्बरूपकः याम्योद्गर्भसूत्रंतुमेरुदण्ड
मुदीरितम् ४२ ग्रंथयोगान्तरंमेरुदण्डाधोदेशगंभु-
जंमं तल्लम्बांशज्यकाखण्डतुल्यंधारकमुच्यते ४३
धारतोटकयोरऽत्रज्ञेयंतुल्यकुलंबुधैः धारकेऽक्षांशक-
ज्याऽर्द्धचेच्छकोपलभाभवेत् ४४ चेद्भवेत्तन्नरक्षाभा-
तोटकेक्ष्कईकंभवेत् कईकंकुज्यकाखण्डस्याद्युज्याः
ऽर्द्धचक्रेरकम् ४५ धारेचेत्पूज्यवेत्रः स्यात्तद्वेत्रस्तोटके
भवेत् कुन्देऽक्षांशज्यकाखण्डक्कईकंयदिलभ्यते४६
तोटकेक्कईकंनर्हिकोटिरूपंचलभ्यते सौम्यांऽर्द्ध
वृत्तपट्टाख्येमेरुदण्डादऽधः स्थले ४७ यद्भवेदनु-

पातश्चयाम्याऽर्द्धे वृत्तपट्टके मेरुदण्डोर्द्धदेशेतु तद्ध-
वेदऽनुपातकः ४८ स्वाऽऋांऽपक्रमके पूर्वदेशेस्यात्तद्ध-
होदयम् तत्कुजाह्व यवृत्तस्य यद्भागोदक्षिणोत्तरे
४९ तत्स्वेटाऽपक्रमस्थाने संलगत्येवतत्स्थलम् तत्खे-
टस्योदयस्थानंविज्ञेयंपण्डितोत्तमैः ५० एवमस्त
स्थलंज्ञेयंतस्यतत्पश्चिमेकुजे प्रस्फुटाऽपक्रमंया-
म्यंत्यक्त्वायात्युत्तरापमे ५१ यद्दिनेयत्क्षणेखेट
स्तद्दिनेतत्क्षणेखगः देवानांदर्शनंयातिदृग्वृत्ते प्रस्फु-
टेंऽशके ५२ दृग्वृत्ते प्रस्फुटे भागेलोपंयाति सुरद्वि-
षाम् त्यक्त्वासौम्याऽपमंयातिचेद्याम्याऽपक्रमंत-
था ५३ दर्शनंयातिदैत्यानांतदृग्वृत्तेंऽशके स्फुटे
तल्लोपंयातिदेवानांस्फुटेंऽशेदृष्टिकुण्डले ५४ क्रा-
न्तिभागोनखाकांशाज्याऽर्द्धकेरकमुच्यते शून्याऽप-
क्रमजकेरंपूज्यांशप्रमितंभवेत् ५५ तत्क्रान्तिस्था-
नतः केरं याम्योदग्गर्भसूत्रगम् व्यक्षकुण्डलविस्ता-
रखण्डजातिसमंमतम् ५६ क्रान्तिस्थानोर्द्धवृत्त

स्यव्यासार्द्धतत्समीरितम्. पूर्वपश्चिमसंस्थोर्द्ध-
कुण्डलेतन्नतद्वये ५७ प्राक्पश्चात्संस्थितात्सूत्रा
च्चक्रव्यासमितान्तथा तिथ्यंशत्याद्धिनतोद्भूतोद्द
ण्डदाद्या भुजज्यका५८ स्याद्बुद्धिः स्थिता ज्ञेया
दण्डरूपाचसाबुधैः दण्डदोनंत्रिभांशज्यारवण्डं
वंशास्वरूपकम् ५९ व्योमाधःसम्मुखपञ्चचन्द्रां
त्याधिनतोद्भवम् तत्संस्कारनिमित्तंतु सौम्यदक्षिण
कंक्रमात् ६० तत्पूर्वापरसंस्थोर्द्धकुण्डलेदेवभागके
सौम्यदक्षिणकंव्यस्तंदेत्यांशो भूदले भवेत् ६१
पूज्येतन्नतजंदोर्ज्यारवण्डकंयदिलभ्यते केरकेलभ्य-
तेदण्डंतर्हितद्भागपूर्वकम् ६२ लभ्यतेनतजंपूज्यको-
टिज्यारवण्डकंयदा केरकेलभ्यतेंशा मुक्तवत्सौम्य-
दक्षिणम् ६३ काश्यपीगर्भसंस्थाच्चपद्मचक्राह्वया-
त्तथा तदधःस्थानगंकोटिरूपतदंशरूपकम् ६४
उत्तराऽपक्रमेसौम्यसंस्कारार्थमधोमुखम् वि-
ज्ञेयंकर्ककयाम्याऽपक्रमेम्बरसन्मुखम् ६५ भूमि-

गर्भस्थितात्पदृचक्राख्याद्र्ध्वदेशगम् ज्ञेयंतत्क-
ईकंयाम्यंतत्संस्कारनिमित्तकम् ६६ देवांशोभूदले
चाऽयदैत्यांशोकांश्यपीदले सौम्यदक्षिणक्रान्त्युत्थ-
म आधोभिमुखंभवेत् ६७ तद्दशाप्रस्फुटंज्ञेयंवृंश
कर्ईकसंस्कृतम् निजमध्याऽह्नकालेतुस्वांऽ आ-
ऽपक्रमवासरे ६८ स्वव्यक्षोपरिगःखेटो विज्ञेयःप-
ण्डितोत्तमैः तत्रस्वाऽह्नाऽर्द्धकालेतुक्रान्तिःशून्याऽ
धिकायदि ६९ तद्व्यक्षासन्नदेशोर्द्धदेशगःखेच-
रोभवेत् व्यक्षोर्द्धस्थलभूगर्भभेदःस्याद्दशारूपकः
७० कंटकःपूज्यतुल्योऽथचस्वशीर्षोर्द्धदेशकात् ह्य-
क्षदेशोपरिस्थानंयावत्तच्चापरूपकम् ७१ ज्ञेयमऽ
क्षांशकैस्तुल्यंतन्नताऽशकजातिकम् अक्षांऽशा-
ज्योद्भवंबाणंपूज्याख्ये परिवर्जितम् ७२ कृत्वा
लम्बभुजज्याऽर्द्धधारकंतदुदीरितम् दृक्चक्रंकर्ण-
रूपंतुतुल्यमेवाहिदृश्यते ७३ व्यक्षदेशनिवासीनां
दृग्वृत्तंजायतेसमम् व्यक्षेमस्तककोटिस्तज्ञेया

५७११७१४२
पूज्यसमाबुधैः ७४ व्यक्षाऽन्यस्थानसंस्थानांकर्णलं
व्यक्षमस्तकोटिः
यातिसारवलु कंटकंचाऽपिविज्ञेयंभागाद्यंकर्णजाति-
कम् ७५ अक्षांशज्यादलंयातिबाहुत्वंचनिजस्थ-
लात् तत्रलम्बांऽशदोर्ज्याऽर्द्धकोटिसंज्ञकमीरितम्
७६ निजदृग्वृत्तचक्रंतुपातवेत्रकुलंमतम् प्रत्यक्षे
स्वस्थलंभूमेरुपरिस्थंचमन्यते ७७ अतस्तल्लम्बजी-
वाऽर्द्धकर्णत्वंपरिगच्छति पातंतत्रभुजत्वंच याति
पातंचधारके ७८ लभ्यतेयदिदोः संज्ञंकंटकेपल-
दिक्फलम् दोः संज्ञंलभ्यतेपातचक्रभूभुजजातिकं
७९ पलभाद्विगतंचांऽथपलदिक्फलवेत्रयोः सं-
स्कारचक्रंभूबाहुसंज्ञकंतदुदीरितम् ८० तत्रतुल्ये
स्थलेस्वेष्टकुण्डलेतद्भहस्यतु प्राक्पश्चात्संस्थिता-
त्सूत्रात्तद्याम्योत्तरपक्षके ८१ तिर्य्यग्ज्याऽर्द्धसमा
कारंसूत्रकुण्डलमध्यगम् चक्रभूदोर्लवेस्तुल्यंवि-
ज्ञेयंचक्रभूभुजम् ८२ तत्रचक्रकुदोर्दन्तसंयोग
स्थानतोऽन्तरम् यद्भवेच्चक्रकेन्द्रान्तंतद्विधिःस-

मुदीरितः ८३ तद्विधिःकर्णरूपश्चस्यात्तच्चक्राः
ईविस्तृतिः नतयंत्रांशादोर्ज्याई विज्ञेयंविधिसंज्ञकम्
८४ खेटयंत्रांऽशकोटिज्यारवण्डस्तद्विधिरुच्यते
बोधकोत्पत्तिः पंचभूनतलिसोत्थविधिस्तद्बोध-
कोच्यते ८५ **पार्श्ववासना.**
चेत्पूज्येक्षांशमौर्व्याईक्ष्दकेपार्श्वकंभवेत् तत्पा-
र्श्वपलभादिक्कंवेत्रपातकुलंभवेत् ८६ दण्डस्त-
ज्जायतेकोटिःस्याद्बाहुश्चक्रभूभुजः चक्रभूभुज-
प्राक्पश्चात्सूत्रसंयोगकस्थलात् ८७ केन्द्राऽन्तं
विवरंदण्डंविज्ञेयंगणकोत्तमैः द्विघ्नविध्यंशकाऽश्च-
स्ताः सर्पाष्टाभ्रांकसागराः ८८ तत्वषड्भूहृताइ-
ष्टचक्रांशाः समुदीरिताः तत्कीलांऽशकुलंज्ञेयंदि-
ग्भुजस्वेष्टरत्नजम् ८९ छायांशाक्रांशजातिःस्याद्
ग्राचांऽप्यऽक्षभातथा चक्रभूभुजसंज्ञंतुज्ञेयमंऽश-
कुलंतथा ९० स्वस्थानंव्यक्षसंस्थानामेकभारम्भ
मुच्यते ततःप्राग्वदनव्यक्षेह्येकभांशान्तकस्थलम्

२ राशि ३ राशि १ राशि
९१ स्यादेवंद्विभदेशांचतजस्तद्वित्रिभस्थलम् एकद्वि-
२रा. ३रा. क्रां
त्रिभजक्रान्तिभागोत्थेस्वस्वकेरके ९२ दण्डवन्मौ-
ज्या १रा. २रा. ३रा. ३रा.
र्विकास्वस्वचैकद्वित्रिभजायदि स्यात्तदात्रिभजेके-
भु ६
रेस्वस्वेष्टज्याप्रजायते ९३ तस्या बाहुशकांगांशा
स्वस्वांत घटिकाः स्मृताः शून्यमऽन्तकलाख्यंस्यादे-
१रा.
कभस्यादिराशिजम् ९४ स्वस्वपूर्वाऽन्तलिप्तोनास्व-
१रा. २रा. ३रा.
स्वाऽन्त घटिकाक्रमात् एकद्वित्रिभसंख्यानां मानं
४रा. ५।६
व्यक्षस्थले भवेत् ९५ वेदपञ्चाङ्गराशीनांतन्मानंव्यु
७रा.
त्क्रमाद्भवेत् स्यात्ततश्चोत्क्रमान्मानंतद्व्यक्षेनगंभा
त्तथा ९६ स्वस्वदेशाचरेणैवस्वस्वराश्युद्भवेनन्च त-
त्तुल्येनैवकालेनभेदेनोनयुतेनच ९७ तत्तच्चव्यक्षदे-
पू
शोक्तराशिमानाऽन्तभागकः स्वस्वदेशजदृग्वृत्तेप्रो-
प.
क्पश्चा क्षितिजस्थले ९८ व्यक्षाऽन्यस्थानसंस्था-
नांप्राप्यतेचोदयाऽस्तकम् ततस्तच्चरखण्डैस्तैर्व्य-
१रा. २रा. ३रा.
क्षदेशोदयाऽभिधाः ९९ एकद्वित्रिभजैर्ज्ञेयाः क्रम-
व्यक्षोदयेषु चरख चरख चरख चरख क्रम उत्क्र.
स्थैश्चोत्क्रमस्थितैः युग्मधाहीनयुग्युक्तहीनाः स्वस्व

लम्बोदयाः स्यु
स्थलोदयाः १०० विषुवन्मण्डलस्तुल्यमण्डलोन्मंड-
लोच्यते मेषपूर्वकराशीनां तत्स्थानोन्मण्डलोदितः
वेग
१०१ शून्यराशिजवयस्मा द्राशयः स्वस्थले स्थिताः
स्युस्तत्प्रवहवायोस्तु वेगस्यैव बलेनच १०२ पश्चिमा
सू.
ऽभिमुखं यान्ति ते नित्यं स्थानरूपकाः सूर्याद्याः
ग्र. वेग क्रां
खेचरा बिम्बरूपाश्चैव जवान्विताः १०३ यतस्तत्क्रा
क्रां
न्तिवायोस्तु नित्यमेव वशंगताः स्युः स्वस्वांऽपक्रम-
स्थाने तेन तो यान्ति निश्चयात् १०४ स्युस्ते प्रवहवायो
क्रां प.
स्तु क्रान्तयश्च वशंगताः तेपश्चात्सन्मुखं यान्ति स-
क्रां
ग्रहाश्चतलोऽपमाः १०५ व्यक्षदेशोदयास्तस्मात्स्वस्व-
देशोदयास्तया फलोपजीवकैः पूर्वैस्तत्फलार्थं प्रक-
ल्पिताः १०६ यथा तन्मेष भारम्भस्थानं तत्तुल्यमण्ड-
सूत्वनते
ले स्वाह्वाऽर्द्धे भ्रनते याति मध्याऽह्न स्थानकं वलु १०७
१ गार्ति
पञ्चलिप्तनते तत्तु स्वाऽह्नाऽर्द्धस्थानं ततस्तया एक भ-
पू. प.
स्याऽन्तरे पूर्वपश्चिमे तुल्यमंण्डले १०८ यात्येवं या-
दिनार्द्ध दिनार्द्ध
न्ति ते सर्वे राशयोऽह्न दलस्थलम् स्वस्वघस्रदले त-

स्मान्नतिलम्बनसाधने १०९ निर्मितंमध्यमंत्विष्टेतन्भांताः
शफलायच नैचतन्नियमंगोले दक्षिणोत्तर संज्ञके ११०
स्वस्वराशिसमुत्पन्नेताराणां मण्डपञ्जरे यतःस्वस्वाऽ
पमोद्भूतदेशानामऽस्तिचाऽम्बरे १११ ततस्तेराशयो-
मेषपूर्वकाःस्वाऽपमस्थले नैवयान्ति ततस्तत्रव्यस्तदेशो
दयोद्भवम् ११२ स्वस्थानोदयजंचैवस्थूलंतद्दशमंभवे-
त् मध्यमंदशमंलग्नंस्याल्लग्नंतत्त्रिभोनितम् ११३।१८४९

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचिते परम-
सिद्धान्तेयन्त्रांशपरिलेखाधिकार एकादशः ११

इन्दोःशंकोर्द्युवृत्तद्व्यासमर्थ्दं कर्णमुच्यते* कर्णनावर्ग-
योर्भेदमूलंचन्द्राऽक्षभाभवेत् १ चन्द्रस्याऽपक्रमांशा-
स्तुयाम्यसौम्या विपर्ययात् ज्ञेयाश्चाक्षांशकास्तत्रचे-
त्सूर्यश्चन्द्रतोऽधिकः २ प्राक्कपालोदितश्चंद्रादूनः सूर्यो

---

* शंकु १२ अव्यासार्द्धांशाः पूज्यांशा ६८७।३२।२६।३० अर्थदा-
र्द्धांशा ६८७।३२।२६।३० तत्पलांपिंडम् २४७५१४४
वा० २४७५१४६

पराह्णः सू चं ६
अरःस्मृतः सूर्यचन्द्रान्तरस्यांऽशास्तकौता घटिका-
नत. क्रां सू
दिकम् ३ स्वाऽह्नाऽर्द्धेषान्तरंज्ञेयंक्रान्तिः स्याद्भास्क-
क्रांक्रां स्यात् सू चं प
राऽपमः प्राग्वच्छृंगोन्नताविन्दोः प्राक्कपालदिगंशा-
द ९० उ २७०
काः ४ याम्याः खग्रहतो हीनाः सौम्याः खाश्वकराऽ
प द दिगंशा ९०
न्विताः कपालेपश्चिमेयाम्या दिग्भागाः खग्रहान्वि
उ २७० हीना चं. पूर्वदिगंशकाः
ताः ५ सौम्याः शून्यभतोनास्तेस्युश्चेन्द्रोः प्राग्दिगंश-
स्युः गता
काः कृष्णोभोग्यासितेयाताग्राह्या ह्यऽत्रतिथिर्बुधैः
चं. विवव्यासांगुलः गुणिता १५
६ चंद्रव्यासांगुलक्षुण्णापचाक्षैर्विहृतातिथिः ल-
च व्यास
ब्धंश्वेतांऽगुलाइन्दोःश्रृंगयोर्मूलविस्तृतिः ७ स्यात्त-
सू किरणसम्मुहांश च भोग
त्सूर्यांऽशुवृन्दांशेस्याच्चन्द्राऽधोलवेगतम् पत्रेस्फ
३६०
समपट्टेवापत्रवद्भूतलेथवा ८ चक्रांशैरंकितंवृत्त-
चं. बिंबव्यासांगुल पू द प उ.
मिन्दुव्यासांगुलोद्भवम् कृत्वाचतुर्दिशंतस्यमध्येकेन्द्रं
चं पूर्वदिगंश
समालिखेत् ९ इन्दोःप्राग्दिग्लवस्थानेवृत्तेश्वेतांऽ
चिह्न
कमालिखेत् श्वेतांऽकव्यस्तकाष्ठायांवृत्ते कृष्णांऽ
९०
कमालिखेत् १० श्वेतांऽकादुभयत्रैववृत्तेशून्यनवां-
शकैः अर्द्धाख्यलांछनंकृत्वाश्वेतांऽकाद्व्याससूत्रगम्

११ सूत्रं रेखोच्यते श्वेतलक्षणान्तसिताऽगुलैः सम्मितं
व्याससूत्रेऽङ्कं कृत्वा संधिस्थलोच्यते १२ चन्द्रव्यासां
ऽगुलाऽर्द्धैतु हित्वा श्वेताऽगुलानिह शेषं शृंगोन्नताऽवक्ष्ये
विज्ञेयं गणकोत्तमैः १३ ग्लौव्यासार्द्धाऽगुलानां तु वर्गं
बाणोद्धृतफलम् बाणाढ्यं तद्दलं तत्र परिकारमितिर्भ-
वेत् १४ संधितः केन्द्रपर्य्यन्तं रेखां कृत्वाऽत्र पंडितैः
तां केन्द्राद्वर्द्धयित्वाऽग्रे रेखां तत्सूत्रमुच्यते १५ दत्वाऽ
ग्रं परिकारस्य संधौ मूलं तु विन्यसेत् तत्सूत्रे परिकारे-
ण ततस्तद्वृत्तमालिखेत् १६ ततः शृंगद्वयाकारं तच्छे
तांऽकस्थले भवेत् यस्यां दिश्यधिकं शृंगं पूर्वा द्वा पश्चि-
मा तथा १७ तस्यां दिश्युत्तरे किंवा याम्ये शृंगोन्नतिं
वदेत् पूर्वाऽपरार्द्धयोर्मध्ये पक्षयोः शुक्लकृष्णयोः १८
श्वेतं शृंगद्वयाकारमिन्दोः शृंगोन्नतिर्भवेत् चंद्रव्या-
साऽगुलार्द्धार्द्धं श्वेतं यत्र हि जायते १९ कृष्णशृंग
द्वयं तत्र विज्ञेयं कृष्णलक्षणात् चन्द्रव्यासाऽगुला
र्द्धार्द्धं श्वेतं व्यासाऽगुलेषु च २० हित्वा कृष्णाऽगुला

ज्ञेयाः श्वेतवच्चाऽसितस्यच शृंगयोर्मूलयोर्व्यासो वि-
ज्ञेयगणकोत्तमैः २१ स्यान्नार्किणोऽसितदृष्टं बि-
म्बाऽर्धोऽङ्गुलैस्तुतद्विघोः हित्वाकृष्णाऽङ्गुलानिन्दोर्वि-
स्ताराङ्गुलेषुच २२ कृष्णशृंगद्वयेबाणं विज्ञेयंगण-
कोत्तमैः चन्द्रव्यासांगुलाऽर्द्धंशिवर्गबाणोद्धृतफलम्
२३ तद्बाणाढ्यतद्दलंतुपरिकारमितिर्भवेत् कृष्णशृं-
गोन्नतोकृष्णलक्षणाच्छ्वेतवद्बुधैः २४ प्रागुक्तं संक-
लं कृत्वा कृष्णंशृंगद्वयं भवेत् शुक्लपक्षोत्तरेभागे कृष्ण
पक्षादिभेदले २५ शुक्लशृंगाकृतिर्नैवकृष्णशृंगा
कृतिर्भवेत् दर्शान्तेचन्द्रबिम्बोर्द्धभागंपूर्णन्तुभा-
स्करः २६ पश्यत्येवहितच्चन्द्रबिम्बाऽर्धोंशंनपश्य-
ति भास्करः पौर्णमास्यऽन्तेचन्द्राऽर्धांशंतुपश्यति
२७ तस्मात्तत्रविधुंपूर्णंपश्यंतिधरणीस्थिताः कृ-
ष्णाष्टम्यऽर्द्धकालेतुशुक्लाष्टम्यऽर्द्धकक्षणे २८ ग्लौबि-
म्बाऽर्द्धाऽर्धोलवेतुयातिदृष्टिदलंरवेः ततःपश्यन्तिच-
न्द्राऽर्द्धंश्वेतंकुस्थाः सितांशकम् २९ ज्ञेयऽमऽर्कमघ्न-

किरणं चं श्वेत
खनुचन्द्राऽधोंऽशगतंखलु इत्थंगोलाऽनुपातेनश्वेत
आश्रयेण चं
ज्ञानंसमाचरेत् ३० श्वेतभागाश्रयेणेन्दोः कृष्णांऽ
सू· तीक्ष्णकिरणसमूहेन सू सू
शश्चाऽपिदृश्यते तीव्रभानुसमूहेन भास्करस्योष्ण
चं
दीधितेः ३१ सांनिध्यस्थानगस्येन्दोरंऽशामात्रमदृ-
सु
श्यते स्वल्पत्वाच्छीघ्रयोरेवशृंगाकारमऽदृश्यते ३२

अथ चन्द्रस्यश्वेतकृष्णभागयोरुपपत्तिः
जल
सत्काचपट्टरूपंतुपानीयप्रस्तरंभवेत् अत्यन्तशीत-
लस्यानेनघ्नमंदजलंतुयत् ३३ वायुप्रचारसंस्पर्शा-
त्प्रस्तरंतज्जलम्भवेत् तत्तोयप्रस्तरंज्ञेयंशुद्धाऽशुद्धां-
जल सचिह्न चं· बिंबस्य
बुवत्तथा ३४ व्यंगकृष्णगभीरांकयुक्तगोलस्यशीत-
जल सू
गोः सलिलप्रस्तरंमध्यपृष्टमेवहिनिश्चितम् ३५ भा
श्वेतं
स्करस्यांऽशुसंयुक्तंपानीयप्रस्तरंसितम् दृश्यतेह्यंऽ
पानीयप्रस्तर चं·
न्यथाकृष्णवर्णंतद्दृश्यतेयतः ३६ ततोयच्चन्द्रबिम्बां-
सू किरणे श्वेतं
ऽशंभास्करस्यांऽशुसंयुतम् दृश्यतेतात्सितत्वऽन्य-
कृष्ण चं
भागंश्वेतेतरंभवेत् ३७ प्राऽन्त्यांशंचन्द्रबिम्बस्यतु-
तेजस्य सू किरण मात्यांशइ नरैः
त्स्वल्पोजस्यकारणात् सूर्याऽशुरहितांऽशस्यमानवै

नहि दृश्यते ३८ तस्मात्तच्छ्वेतभागस्यकुण्डलाका-
रतोलघुः कृष्णांऽशकुण्डलाकारंचन्द्रबिम्बस्यदृ-
श्यते ३९ । १८८८.

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपर-
मसिद्धान्ते शृंगोन्नत्यानयनाधिकरोद्वादशः १२

चन्द्रादीनांबिम्बदर्शनोत्पत्तिः

षण्मासान्तरसांनिध्येयोगेराह्वर्कयोस्तथा षड्वानाम-
न्तरेकालेह्यऽन्तेपूर्णातिथिर्यदि १ भूस्याभाहिमगुं
यातितद्वासयोजनोन्मितम् पश्यत्यऽधोंऽशकंनैवच-
न्द्रबिम्बस्यभास्करः २ येषामऽधोंऽशकंभानुःखे-
टानामेवपश्यति दृश्यन्तेतेखगास्तुक्ष्मापृष्ठस्थै-
र्मानवादिभिः ३ भानोस्तीक्ष्णकरोघेणभानोस्सांनि-
ध्यगःखगः काश्यपीपृष्ठसंस्थैस्तुप्राणिभिर्नहिदृ-
श्यते ४ सूर्यलोकोर्द्ध्वसंस्थस्यखेटस्याधोंऽशकंरविः
पूर्णंपश्यतितच्छृंगरूपंनैवभवत्यऽतः ५ सूर्याऽ

धोलोकसंस्थस्यस्वल्पत्वेनखगस्यच चन्द्रशृंगांविनाश्चंगं
भूपृष्ठस्थैर्नदृश्यते ६ ज्ञेयंभूभाग्रतोर्द्धैतुखेटलोके
सदादिनम् स्वदृग्व्रत्तेन्धकारत्वाद्रात्रौतदूर्ध्ववर्जिते
७ दृश्यन्तेखेचराः सर्वेतारकाणिलघूनिच स्वस्था-
नेचेन्महद्धान्तमाकाशेमलवर्जिते ८ दृश्यंतेखेचराः
पुष्टाः स्वल्पाः स्वल्पतमायदि भूभामण्डलतोबाह्ये स-
र्वतः सूर्यमण्डलात् ९ ग्लौमार्गाऽधोर्द्धलोकेषुनित्य-
मेवदिनंभवेत् अतएवाऽकृतः स्वस्वकालभागाधि-
कांशकैः १० दृश्यन्ते भेदजैः स्पष्टैश्चन्द्राद्याः स्वां-
शगाः खगाः

अथरात्रियोजनानयनम्.

भूपिण्डंविधुबिम्बंचबिम्बंतद्भास्करस्यच ११ कल्पये-
द्ग्रहणेचेन्द्रोर्भूभायानान्तरंभवेत् येनतद्ग्रहणेभानो-
र्दृष्टियोगाद्ध्युक्षणे १२ जायतेनहिविश्लेषंतंनित्यंतु
विचक्षणाः सप्ताश्व्यद्ब्धयोऽर्कस्य बिम्बविष्कम्भयो
जनाः १३ स्युर्नागाब्ध्यग्नयश्चेन्दोः पिण्डविष्कम्भयो-
जनाः रूपाशाशानिषद्‌शाक्षरूपाः कुब्यासयो-

\#   ३६००
जनाः १४ शून्यव्योमागरामाणिस्युः पृथ्वीपिण्डयो-
सू २३६३।३० २३६३।३०
जनाः दीपोर्च्च्यंसूर्यबिम्बाऽर्द्धं विस्तारञ्चोभयत्रगम् १५
शंकुः भूव्यासार्द्ध ५७२।५७ चं
तच्छायाऽन्तर्गतंतद्वच्छंकुर्भूविस्तृतेर्द्दलम् तत्सूत्रेहिम-
भूभा
गुस्थानेभाकोटिश्चकुभाभवेत् १६ चेदऽक्षांशाऽनु-
भू
पातोत्थाःकाश्यपीवृत्तयोजनाः स्युश्चोनाः वाऽधिकाः
भू ३६०० परिधिः कथिताः
प्रोक्तकाश्यपीकुण्डलस्यच १७ योजनेभ्योदिताश्चो-
अनुपातेन सू चं विंबव्यासयोः
जराशिकेणोद्भवास्तदा सूर्येन्दुव्यासयोर्ज्ञेयाऊनोर्द्धि
८२१० ३६००
स्तत्रयोजनाः१८ खाब्जनेत्रोरगैर्निघ्नाः स्पष्टभूपि-
सत्य भू ग्र
ण्डयोजनाः सत्यवेगकलैर्भक्ताः स्याद्भूगर्भग्रहान्तरम्
अंतर
१९ भूगर्भग्रहयोर्मध्यंलोकव्यासदलंभवेत् यद्वेदं
भू सू विम्बव्यासयोः हार
क्कर्कयोः पिण्डव्यासयोः खण्डयोर्भवेत् २० तद्धारः

※ उदाहरणम् यथासू॰ गतिकलाः ६१।१२ भूगर्भात्सूर्यलोकं यावदन्तरंकक्षाव्यासार्द्धयोजनाः ४८२९४१।११ सूर्यांडकक्षावृत्तलोकयोजनाः ३०३४४४८।६ चं॰ग॰ कलाः ७९९।० भूगर्भाच्चंद्रलोकंयावदंतरं कक्षांड व्यासार्द्धम् ३६९९१।१४ चंद्र कक्षांड वृत्तलोक कुण्डल योजनाः २३२४२५।४१ यथासूचीमुखच्छाया १५४५ ५१ ।५८ यथाभूभारविस्तारयोजनाः ८७२ यथामहाभुजम् ६३७४९३।९

१५६०।३० १५६०।३० सू भू
प्रोच्यते हारं विज्ञेयं कोटिदृक्कुटम् सूर्यभूगर्भयोर्मध्यं
भुज भु
विज्ञेयं बाहुदृक्कुटम् २१ लोकव्यासदलं भानोर्बाहुदृक्कु-
सू व्यासार्द्ध २३६३।३०
टमीरितम् सूर्यबिम्बार्द्धविस्तारकोटिरत्रसमीरि-
भु
ता २२ कोटिर्दोर्ष्टुकुटाऽभ्यस्ता हाराप्तास्त्यान्महाभुज
भू सू
म् तद्भूगर्भाङ्कयोर्मध्ययोजनैः परिवर्जितम् २३ संवि-
भु रात्रि रात्रि चं
धायमहाबाहुं पण्डितैश्शेषयोजनाः ज्ञेयाः सूच्यऽग्रव-
भू भु ११४५।५४
न्द्रूभायोजनास्तमियोजनाः २४ यामिनीयोजनैश्चन्द्र
भूगर्भाऽन्तरवर्जितैः अभ्यस्ताः काश्यपीव्यासयोजना
रात्रि फल चं
स्तमियोजनैः २५ भक्तास्तच्चन्द्रकक्षायांस्युर्भूभाव्या-
चं
सयोजनाः अण्डोत्पत्तिः भूगोलात्परितश्चन्द्र
लोकमण्डसमंभवेत् २६ बाह्याद्बाह्यगतंचाण्डंत्वा
ऽधिकंत्वऽधिकंभवेत् स्वस्वाण्डस्यचवृत्तांऽशा ज्ञेया
३६०० तुल्य
श्चक्रांऽशकैःसमाः २७ अंशांसूचीसमंसूच्या मूल-
मण्डगतंतथा अग्रंभूगर्भकेन्द्रस्थंस्वस्वाऽण्डेसमुदी-

रितम् २८ क्रान्तिस्थलेस्वाण्डपरिध्यानयनम्.

५७१७।४२ लोकवृत्तयोजनाः केदे
चक्राऽर्द्धव्यासभागाप्ताः कक्षापरिधियोजनाः केदारांऽ

गुणिताः क्रा वृत्तं
शाहताश्चोक्तक्रान्तिस्थानेऽडम एडलम् २९ शून्य-
९० क्रा सुमेरौ
गोंशमितेक्रान्तौस्याच्छून्यंचाऽएडमएडलम् एवमेरु
कुमेरौ
द्वयेशून्यंश्यासभूपरिधिर्भवेत् ३० भूछायोपपत्तिः
गतिः सू. अेव भूभावेगम्
भुक्तिस्त्वंऽशादिकाग्राह्याभानोर्वेगकुभाजवम् स्याद्य-
सू. तुल्याभूभा छा.
तः सूर्यतेजोत्थाद्दूरेसूचीसमाकुभा ३१ आभादवह्नि-
अग्न्यादि सन्मुखं
पूर्वंचेदिष्टगोलाऽधिकंतदा तद्गोलाऽभिमुखंदत्वागो-
+ छा छा
लाभासूचिकासमा ३२ जायतेभाप्रदंगोलाच्चेत्स्वऽल्पं
गोलसम्मुखम् दत्वायथायथादूरंयातिछायातथातथा
वृद्धिं भाद
३३ विस्तारंयातिगोलस्यसांनिध्येकान्तिदंतथा त-
छा ह्रासत्व
द्गोलादऽधिकंदत्वागोलाभायातिकाऽर्यताम् ३४ भा-
कांतिदम्
द्गोलाऽधिकंदूरेदत्वाभाविस्तृतिंतथा गोलाऽल्पं
कान्तिदंदत्वादूरेभायातिकाऽर्यताम्३५ ।१९२३

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविर-
चितेपरमसिद्धान्तेछायाराध्यधिकार-
स्त्रयोदशः १३

अथ राह्वर्कयुत्यानयनम्.

१५७७९१७८२८ ७८८९५८९१४ रा सू. राशिवर्षयोग
युगभूवासराणातु यत्खंडं तत्तमार्कयोः मोव्दयोगो-
४५५२२३८ फलं १७३।१८।४४।२०।२४।३४।२९।५७ $\frac{३१०५११४}{४५५२२३८}$
द्धृतलब्धं योगकृत्स्याद्दिनादिकम् १ योगकृद्घस्रपू-
दिनगणं भजेत् +
र्वैणाज्ञातं घस्रगणं भजेत् लब्धमिष्टगुणासन्नगुणकंतदु-
नि वृ यवरण
दीरितम् २ कल्पितेन निरग्रेण स्वेष्टेन गुणकेन च योग-
१० च
कृद्दिनपूर्वंतु हत्वादिग्दिवसैर्युतम् ३ कलाकलस्थले
१५ ११ रा सू.
मेषं युक्त्वारुद्रं पलस्थले युक्त्वांतद्युतिकृद्राहुसूर्य-
दिनगण १७ सू दिन १७ सू दिन
योर्द्युगणं भवेत् ४ तस्मान्तू भयतो मेष घस्रमध्ये विच
ग्रहण
२० १५
क्षणैः दर्शान्ते पौर्णमास्यन्ते द्रष्टव्यं ग्रहसंभवम् ५
दिनगणात + आकांई. ग्रहण. *
घस्रौघादानयेच्छाकपूर्वकं ग्रहसंभवे.

अथ चन्द्रार्कयोः स्थूलग्रहणसम्भवा-नयनम्.

द्युघ्नोमध्यजवोंशादिस्तद्ऽधः परिभाजितः ६ एकाऽ

---

* युगे राहुभाब्दाः २३२२२३८ सू. भाब्दा ४३२०००० भूवासराः १५७७९१७८२८ अर्द्धं ७८८९५८९१४ राहुसूर्ययोः राशिवर्ष योगो भगण योगः ४५५२२३८ योगकृत्कालो दिनादिः १७३।१८।४४।२०।२४।३४।२९।५७ $\frac{३१०५११४}{४५५२२३८}$

वसदिनैर्लब्धंहित्वास्यात्पक्षचालनम् पक्षचालनकं
पक्षैर्हत्वाभास्करपूर्वकः ७ स्यान्निजक्षेपकंयुक्त्वा
पक्षाऽन्तेस्थूलमध्यमः व्यग्वऽर्कमध्यदोर्भागाः शुक्ला-
न्तेतर्ककेवलात् ८ स्युश्चाऽल्याश्चेत्तदाचेन्द्रोस्स्या-
त्स्थूलग्रहसम्भवम् कृष्णान्तेकुकरेभ्यस्तुव्यग्वर्कीऽ
स्फुटदोर्लवाः ९ अल्पाश्चेद्भास्करस्यैव स्यात्स्थूलग्र-
हसंभवम् खेचरांश्चालनैश्चाल्यपक्षाद्यैः स्वधियाबु-
धैः १० तत्कर्मचाचरेत्तत्रचेल्लब्धग्रहसम्भवम् खेटा-
नांसकलंकर्मप्रस्फुटेनैवसिद्ध्यति ११

अथ दिनादिचालनम्.

यातैष्यदिवसाद्येनवेगंहत्वांऽशकादिकम् खेटेहीन-
युतंकृत्वाहीष्टेतत्खेचरोभवेत् १२ वक्रीखेटेचपातेच
स्याद्यातैष्यविपर्य्ययम् शकाऽल्पाः पौर्णमास्यऽन्ते-
स्युर्व्यग्वर्कभुजांशकाः १३ चेच्चन्द्रस्यहिविज्ञेयंधी-
रैर्ग्रहणसम्भवम् दर्शान्तेनतालिसाऽर्द्धनिघ्नाः पंचनि-
शाकराः १४ स्युर्लवाःप्राक्परेहीनयुक्ताः कार्य्यास्तु

मृ अयनां संस्कृ-सू क्रान्ति संस्कृता क्षांशाः नतांशाः स्पु
तद्भवौ ततस्तद्भास्करक्रान्तिभागाक्षांशाकसंस्कृतिम्
नतांशानां ६ शः
१५ कृत्वास्युर्नतभागास्ते तेषामंगांशसंस्कृताः व्य-
सू भु भागाः ७
ग्वर्कदोर्लवाः शैलादऽल्पाःस्युश्चेत्तदाबुधैः १६ विज्ञे-
मृ ३० १८
यंतद्दिनेस्थूलं भानुग्रहणसम्भवम् दर्शान्तेऽहिभपेभ्यो-
शः सू भुः भागाः सू
ऽल्पाःस्युर्व्यग्वर्कस्यदोर्लवाः १७ चेत्तदाभास्करस्यैव
सू सू
ज्ञेयंग्रहणसम्भवम् ग्रहणस्यरवेरेवसम्भवेऽपिननि-
पूर्व
+
श्चयं १८ दृग्योगानयनादर्वागऽस्तिनास्तीतितद्वदेत्
+ पश्चात्
अस्तिनाऽस्तीतितद्ब्रूयाद्दृग्योगानयनोन्तरम् १९
सू सर्पः चं *
सूर्यस्यग्रहणस्याऽथाऽहिर्नागोक्तोविधुर्भपः
चं कर्णं चं
चन्द्रशरानयनम्. चन्द्रमन्दश्रवचन्द्रकर्णंज्ञेयंवि-
चं ५७।१७।५२
चक्षणैः २० स्थूलंतच्चन्द्रकर्णन्तुपूज्यंज्ञेयंबुधैःसदा
१५ ३० रा. चं. भु ४५
पर्वान्तेव्यगुचन्द्रस्यदोर्ज्यांशाःशरसागरैः २१ निघ्ना-
चं क चं. व्यगु चं
श्चन्द्रश्रवांऽशाप्ताःस्युश्चन्द्रस्यशराऽङ्गुलाः व्यग्विन्दो-
उः दः ३ घः चक्र स्पर्श
र्गोलजास्तेतुवह्निघ्नाःस्युरिषोःकलाः २२ एवंग्रग्रह-

---

* युगेभाब्दकलाः सूर्यस्य ९३३१२०००००० युगे चं भाब्दानां कलाः १२४७४७२०५७६०० अथ १५७७९१७८२८।२९५५६००० अनयोर्घातम् ४६६३६९३९२२४३६८०००

मोक्षादिकालोत्थेन्दोः शरम्भवेत् ज्यांऽशगोत्रगबाणां-
ऽशाःस्युर्द्विघ्नास्तेज्यकांऽशकाः २३ स्युस्तेषांदोर्लवाः
पञ्चिभागाश्चक्रांऽशगोत्रगाः

अथ ग्रहाणांयोगग्रहणकालानयनम्.

शीघ्रान्मन्देऽधिकेगम्यामन्दाच्छीघ्रेऽधिकेगता २४
द्वयोः शीघ्रेऽथवामन्देऽहीनेवक्रगतिग्रहे यातायुतिस्त-
योर्मार्गीन्यूनेगम्यायुतिर्भवेत् २५ द्वयोर्मार्गिगयोश्चाऽ
पिद्वयोर्वक्रगयोस्तथा गत्यंतरांशकैर्भक्ताश्चन्तरस्यांऽ
शकास्तयोः २६ लब्धं घस्रादिकंस्वेष्टेयुक्त्वाभोग्ययु-
तेर्भवेत् ह्रित्वायातयुतेः कालंजायतेवासरादिकम्.
२७ द्वयोरेकस्यवक्रंचेत्स्याद्द्वयोऽरन्तरांऽशकाः स्या-
त्तयोर्जवयोगांऽशैरासाः प्राग्वद्दिनादिकम् वक्रीखेचर
योश्चाऽथमार्गीखेचरयोस्तथा मार्गवक्रगयोश्चाऽपिभेद
भागाऽभिमर्द्दिताः २९ स्वस्वगत्यंऽशकाश्चाऽथभक्ता
स्तत्फलदांऽशकैः लब्धंघस्रादिवत्तत्तत्खेटेदत्वायुति-
क्षणे ३० पूर्ववत्खेचरौतुल्यौतौस्यातांतुततस्तथा

तौतुल्यौखेचरौस्यातांततस्तौतुमुहुः समौ ३१

अथसूर्येन्दुभूभाबिम्बविस्तारानयनं सूक्ष्मम्.

सूर्यवेगंतुभूवेगःसूर्यभूवेगमीरितम् दशान्तिमुरवतिथ्यन्ते सूर्यलोकार्द्धविस्तरात् ३२ सूर्यभूवेगनिघ्नाद्ग्लौलोकव्यासार्द्धभाजितात् स्यात्तच्चन्द्रजवंतद्ग्लौवेगभिन्नं यदाभवेत् ३३ ग्लौवेगंप्रोक्तवज्ज्ञातंतर्हितौचन्द्रसूर्ययोः लोकौतल्लोकनिर्माणेनग्राह्यौपिण्डितोत्तमैः ३४ सू. वि. व्या. भूपिण्डेनाहता भाश्वसागरास्तुसमुद्धृताः खाभ्रषड्वह्निभिर्भानोस्स्युर्बिम्बव्यासयोजनाः ३५ चं. वि. व्या. नागवेदाग्निभिर्हत्वाभूपिण्डंचसमुद्धरेत् खाभ्रतर्काग्निभिश्चेन्दोस्स्युर्बिम्बव्यासयोजनाः ३६ एकाऽङ्गायोजनाश्चाऽपिलोकव्यासार्द्धयोजनाः स्वकक्षायोजना ग्राह्याद्दृष्टोत्थजवजाः सदा ३७

---

* सू. मध्यलोकव्यासार्द्ध योजनाः ९९९७९५।४४ तथा चं.मं. लोकव्यासार्द्धम् ३७३८५।९

⊕ अथ ३६००।८२१० अनयोर्वधं २९५५६००० षष्टिघ्नं १७७-३३६०००० अथ ८०६०२४९६ ।३६०० अनयोर्घातात्-

८२१० ३६००
लो॰ व्या॰ ऽङ्घ्नि॰ दिग्युग्माष्टाहताः पृथ्वीवृत्तस्य
मुक्ति
स्फुटयोजनाः सत्यवेगघटीभक्ताः कक्षाव्यासदलोच्य-
२ *
ते ३८ लो॰ व्या॰ लोकव्यासदलं द्विघ्नं लोकाण्डव्या-
समीरितम्

स्थानान्तरानयनम्.

११४५।५४ अन्तरार्द्ध
तल्लोकव्यासकुव्यासभेदार्द्धं स्यात्स्थलाऽन्तरम् ३९
चं १
एकांगुलयोज॰ इन्दुमध्यमवेगोत्थाः स्युर्येत्वेकांश-
२० चं
योजनाः भक्तास्ते विंशता ज्ञेयाश्चन्द्रैकांगुलयोजनाः ४०
चं वेग
विस्तारांगुला॰ इन्दोर्मध्यजवोद्भूतलोकव्यासार्द्ध
भू ५७२।५७ हीना
योजनाः काश्यपीव्यासखण्डस्य योजनैः परिवर्जिताः ४१
हारः स्थलांतर चं १
स्याद्धारः स्थलभेदघ्नाश्चन्द्रैकांगुलयोजनाः हारा-
देशो एकांगुलयोजनैः
सास्तत्स्थले ज्ञेयास्तस्यैकांगुलयोजनाः ४२ तैरासा
लोककक्षादियोजनाः स्युस्तेऽदंगुलाः यत्रलोकाऽनु

लेन्द्वग्नि ३१२५ भक्तात्फलं द्विघ्नं जातं १८५७०८१५०।४७ सत्यवेग घटीभक्तं वृत्तं स्यात् तथा पला १११४२४८९०४७ सत्यंवेगपलाभिर्भक्ताद्वृत्तं स्यात्.

* सू॰ बिम्बव्यासयोजनाः ४७२७ चं॰ विं॰ व्यासयोजनाः ३४८ कर्कव्यासान्तरं ३५८१।६।० भूव्यासं योजनाः ११४५।५४।० भूव्यासार्द्ध योजनाः ५७२।५७।०

पात्तोत्थभागोत्थाश्चगुलायदि ४३ तत्रतल्लोकजेभ्यस्तु

भिन्नाःस्युर्नहिविघ्नदाः अल्पमध्याऽधिवेगोत्थलोकेषु

३ घ चं ह्रस्व मध्य दीर्घ नराणां

त्रिकलांगुलाः ४४ स्युश्चेन्दोरऽल्पमध्याऽधिमानवानामिवां

ग्रहाणां चं

ऽगुलाः सर्वेषामऽगुलाश्चन्द्रमध्यलोकाऽनुपातजाः ४५

चं लोकात् ३

स्युश्चन्द्राऽत्यऽल्पलोकांदौस्युर्न्त्र्यासकलांऽगुलाः

४५०८८ १५६२५

लोकांडवृत्तान० व्यासादष्टगजाभ्रांकवेदघ्नांत्तत्वषड्

लोकवृत्त अंडवृत्त कक्षावृत्त

दिनैः ४६ भक्ताल्लोकाण्डकक्षाणांवृत्ततत्परिधिर्भवेत्

प्रकारान्त· कक्षालोकाण्डवृ·

८६०२४५६ ३६००

षड्गाब्ध्यश्विवे पट्खाष्टैर्निघ्ना भूपिण्डयोजनाः ४७

३१२५ ३

तत्वेन्द्व भिहृताः सत्यवेगलिसोद्धृताः फलम् द्विघ्नं कक्षा

परिधिः

ण्डलोकानांवृत्तस्याद्योजनात्मकम् ४८

अथैकांशयोजनानयनम्

५७१७७१४३ १ ३६०

लोकव्यासदलपूज्यभक्तमेकांशयोजनाः स्युश्चक्रांशो

१

द्धृताः स्वस्वलोकाण्डवृत्तयोजनाः ४९ तत्फलत्वेकभाग-

स्यस्युस्स्वाण्डस्यैवयोजनाः स्वस्वव्यासांगुलानयनं

१ बिम्बव्यासं सू ४७२७ चं ३४६ २०

एकांशयोजनैराप्ताःपिण्डविस्तारयोजनाः ५० लब्धंसू-

न्यांतकैर्हत्वा बिम्बव्यासांऽगुलाः स्मृताः एकलिप्तोत्थ-
३४३७।४२
योज० चक्रव्यासकलाऽद्धाप्ताः कक्षाऽर्द्धव्यासयोजनाः
१
५१ विज्ञेया एकलिप्तोत्थयोजनास्तैस्तु भाजिताः स्वस्वे-
३
ष्टयोजनाः स्वस्वमानं लिप्तादिकं भवेत् ५२ तत्र्यासंज्ञा-
यते स्वस्वमानमंऽगुलपूर्वकम् चन्द्रलोके भूभाव्या-
भ सू भु भूसू
सांगुलानयनम् भूगर्भाऽदर्कगर्भान्तबाहौ भूम्यर्क-
बिंबव्यासांतरं २
योर्यदि ५३ लभ्यते व्यासविश्लेषं द्विघ्नकोटिसमं तदा
चं भू २
ग्लौमार्गमध्यतः पृथ्वीगर्भान्तप्रमिते भुजे ५४ द्विघ्नको-
भू. सू. बिंबव्यासांतर३५८१।६
टिसमं वल्कफलमेव हि लभ्यते ध्कर्कव्यासान्तरं चन्द्रलो-
चं सू लोक व्यासार्द्धं नभक्तम्
कव्यासाऽर्द्धताडितम् ५५ सूर्यलोकार्द्धविस्ताराप्त
भू ११४५।५४ भू
लब्धं योजनात्मकम् वल्कं भूव्यासतस्त्यक्त्वा भूभाया
चं मार्गे चं १
व्यासयोजनाः ५६ स्युरष्टाशाकपथे हीन्दोर्लोकस्यैकां-
२० *
शयोजनैः भक्तास्ते विंशतानिघ्ना भूभाव्यासांऽगुलाः

---

* भूज्यवर्ग ३२८२।४३।१ पलापिंड ११८१७७८१ युगेकुजभाब्द-
कलाः ४९६११५७१२०० सू. घातं ५४१६६७।३०।५५।१७।१५
सू. घातं नरवघ्नजातम् १०८३३३५०।१८।२९।५ चं. घात३९८७७।
२१।४७।९ चं. घातनरवघ्न ७९७५५७।१५।४३

स्मृताः ५७ प्रकारान्तरेणसूर्येन्दुव्यासांगुलानयनम्
११४।३५।२४ विंवव्यासं १०
चक्रविस्तारभागघ्नाःपिण्डविस्तारयोजनाः खाश्विघ्ना-
श्चोद्धृताः स्वस्वलोकाण्डव्यासयोजनैः ५८ तल्लब्धंतनु-
८२१० ३६००
विस्तारं विज्ञेयंचांगुलादिकम् खेन्दुद्व्यष्टाहतं स्पष्टभू-
१५७७८१०८२८ मध्यवेगात्थलोकव्या-
स्त्तकुदिनाहृतम् ५९ भाऽब्दलिप्तोद्धृतमध्यलोकव्या-
सार्द्धं ११४।३५।२४
सदलंभवेत् चक्रव्यासाशकेमन्दकर्णांशिपरिवर्जितैः
३३८२।४३।१ चं.सू. सू.
६० भक्त्वापूज्यकृतिमन्दकर्णस्यात्प्रस्फुटंतयोः सूर्य
चं ५७।१७।४२
न्द्रोर्मध्यवेगोत्थलोकव्यासदला हृतम् ६१ पूज्यात्तच्च
मन्दकर्णस्पष्ट लब्धलोकव्यासार्द्ध स्पष्टस्यात्
वंलोकविस्ताराद्धस्फुटं भवेत् प्रकारान्तरेणभूभा-
सू भू विंवव्यासांतरान्
व्यासांगुलानयनम् भानुभूपिण्डविस्तारभेदात्तच्छे-
गुणिता चं व्यास
षयोजनैः ६२ अभ्यस्तात्औषधीशस्यकक्षाविस्तारयो-
सू कक्षा व्यास
जनाः सूर्यलोकाण्डविस्तारयोजनैःपरिभाजिताः ६३
भू व्यास ११४५।५६ भूभा व्यासस्य-
तत्फलंभूमिविस्तारेहित्वातेशेषयोजनाः भूप्रभाविस्तृ
चं भू- चं
तेर्ज्ञेयाः कक्षायांशीतदीधितेः ६४ भूभायाश्चन्द्रलो-
व्यास २० ११४।३५।२४
कोत्थाः स्युर्येविस्तारयोजनाः खाक्षिघ्नाश्चक्रविस्तार
व्या- चं भू
भागघ्नाःपरिभाजिताः ६५ विष्कम्भेनेन्दुलोकस्यभू-

भाव्यासांऽगुलाः स्मृताः

अथसुगमप्रकारेणसूर्येन्दुभूभाबिम्ब-
व्यासांगुलानयनम्.

सू. रविवेगांशभूचन्द्र घाततद्भास्करस्यच ६६ स्थूल-
व्यासांऽगुलाः प्रोक्ता चं श्चन्द्रवेगस्यलिप्तिकाः वे-
दाश्वविहृतास्थूलाश्चन्द्रव्यासांऽगुलाः स्मृताः ६७
भूभा तत्वघ्नार्कजवांशोनाश्रष्टघ्नेन्दुजवांशकाः स्यु-
र्लिप्तास्तास्त्रिभिर्भक्ताश्चन्द्रलोकेऽ गुलादिकम् ६८
विस्तारभूप्रभायाः स्यात्स्थूलंतद्व्यावहारिकम् सू
भानुभुक्तिकलानांतुखाभ्र्यादिद्वांशकोनितम् ६९
तत्स्थूलंसूर्यविस्तारं स्फुटस्यादंऽगुलादिकम् चं
खांगांगांगाब्धिभिर्भक्ताश्चन्द्रभुक्तिकलाः फलम् ७०
हित्वास्थूलेन्दुविस्तारेस्युर्मौव्यासांऽगुलाः स्फुटाः
भूभा सूर्यवेगकलाःखाब्धिगोक्षासाश्रंगुलादिकम्
७१ हित्वास्थूलकुभाव्यासेभूभाव्यासंस्फुटंभवेत्

भौमादीनांबिम्बव्यासानयनम्.

मं भौमस्याष्टांगविश्वानि बु ज्ञस्यखाङ्कंकरोन्मिताः
७२ ब्रृ जीवस्याश्वनगाभ्राकी शु अक्षखाष्टमिता भृ-
गोः शं सौरस्याब्ध्यंकवेदेन्दुयुग्माः स्युर्व्यासयोजनाः
७३ स्वव्यासयोजनैर्निघ्नाः स्फुटभूवृत्तयोजनाः खा-
भ्रषड्भिर्हृताः सूक्ष्माः स्युर्बिम्बव्यासयोजना ७४

भौमादीनांलोकव्यासार्द्धयोजनानयनम्

स्फुटद्राक्कर्णभागोनपूर्णत्रिज्याशकोद्धृताः पूर्व्यवर्गा-
शकाः सूक्ष्मद्राक्कर्णंचात्रकीर्त्तितम् ७५ मध्यलोका-
ऽर्द्धविस्तारंसूक्ष्मद्राक्कर्णताडितम् तत्पूर्व्यांशोद्धृतंल-
ब्धंस्फुटंतद्योजनादिकम् ७६ लोकव्यासदलं भौमपू-
र्वाणांसमुदीरितम् विद्भृग्वोश्शीघ्रतुंगस्यवेगंमध्य-
जंभवेत् ७७ भाब्दा विच्छुक्रयोरत्रग्राह्याःशी-
घ्रोच्चभाब्दकाः खाभ्रद्व्यष्टाहताः स्पष्टकाश्यपीपिण्ड-
योजनाः ७८ मध्यवेगकलाऽर्द्धासाःस्याद्व्यासंमध्य-

---

* भौ॰ बिम्बव्यासयोजनाः १३६८ बु॰बिं॰ व्यासयो॰ २१० बृ॰बि॰ व्या॰ यो॰ १२०५७ शु॰बिं॰व्या॰यो॰ ८०५ शं॰बि॰ व्यासयोजनाः २१४९४ काश्यपीस्फुटबिम्बघ्ना॰

भू. ३६०० ८२१०
लोकजम् काश्यपीस्फुटबिम्बघ्नारवेन्दुपक्षाऽऽष्टयोज-
भगणघटी भक्ता: कुदीनै १५७७५९१ ७८२८ गुणिताः
नाः ७९ भाब्दलिप्तोद्धृताःपृथ्वीवासरैःपरिताडिताः त
व्यासं २
त्फलंमध्यलोकार्द्धविस्तारयोजनादिकम् ८० स्यात्तद्द्वि-
व्यास
घ्नंभवेन्मध्यलोकस्यस्फुटविस्तरम् मध्यभुक्तिकलाऽऽ
३६००
भ्यस्तंमध्यलोकाऽर्द्धविस्तरम् ८१ भूपिण्डेनोद्धृतंल-
८२१० ८२१०
ब्धंगुणमत्रसमीरितम् सत्यवेगकलैरासंगुणघ्नंतुकु-
भू ३६००
कुण्डलम् ८२ लोकव्यासदलंलब्धंज्ञेयंभूवृत्तजाति-
व्याः
कम् एकलोकाऽर्द्धविस्तारमेकस्यजवमर्द्दितम् ८३
अन्यवेगोद्धृतंत्वऽन्यलोकव्यासदलम्भवेत्

सूर्येन्दुभूभाभौमादीनांस्पष्टबिम्बव्यासा-
गुलानयनम्.

* २०
बिम्बव्यासाऽङ्गुलाः रवाब्धिभक्ता ज्याऽर्द्धलवादिकम्
२ भु.
८४ ज्ञेयंतद्द्विगुणंज्यास्यात्तस्या बाहुशकाहृतम्.

---

* भौ. मध्यलोकव्यासार्द्धयोजनाः ९४००४१।३४ बु.
शीघ्रोच्चभाब्दकला ३८७४४०४९६००० बु.शी. लोकव्या-
सार्द्धयोजनाः १२०३७१।५२ शुं.म. भाब्दकलाः१५१६८३३२-
१६००

२० विवक्ष्या
खान्तकप्रस्फुटज्ञेयव्यासमङ्गुलपूर्वकम् ८५

अथ सत्यवेगानयनम्.

३६०० ८२१०
लोकव्यासदलेनाप्ताः स्पष्टे भूपिण्डयोजना. अभ्र-
भूयुग्मनागघ्नाः सत्यभुक्तिकलाः स्मृताः ८६ सत्या-
विन्द्वर्कयोर्वेगौ प्रस्फुटावपिवास्मृतौ युद्धास्तज्ञानं-
प्रत्यक्षादल्पस्वरूपत्वाद्भौमादीनांतु भास्करात् ८७ म-
ध्येभौमज्ञपूर्वाणामूर्द्धाऽधःस्थस्यतस्यच भानुना
सहयुद्धं तुमन्यतेग्रहणंनहिल्ववाऽर्कसन्नार्कयुक्तानां
खेटानामस्तमुच्यते युद्धे भौमज्ञपूर्वाणांग्रस्तस्तद्वि
जितोभवेत् ८८ तद्युद्धेऽधःस्थितः खेटःस्याज्जयीग्रास-
सम्भवे भौमादिग्रहणंस्वल्परूपत्वान्नहिमन्यते ८९
शीतांशुछादकंस्मृत्वाछाद्यमेवदिवाकरम् भूमिजादि-
ग्रहेचाऽपिमार्गणावानयेत्तयोः ९१ संस्कृतंछादन
त्यास्यांद्गाहकाऽक्षस्फुटंतुतत् क्रान्त्यंऽशाऽन्तरवत्स्व
स्वछाद्याछादकयोस्तयोः ९२ कृत्वावाणाऽन्तरंतत्तु
छादकस्यशरोच्यते भूभायाश्चरवेर्बाणंशून्यंनित्यसु-

दीरितम् ९३ शीतांशुग्रहणेऽस्मिन्ये विक्षेपनतिलम्बने स्या-
तामऽर्ककुजादीनांस्वग्रहेनतिलम्बने ९४

अथक्रांत्यन्तरकरणक्रमः

मध्यमाऽपक्रमौस्यातांसौम्यौचेच्चन्द्रसूर्ययोः मध्यक्रा-
न्त्यऽन्तरंकृत्वाखिन्दोर्मध्याऽपमांशकाः ९५ सूर्यक्रा-
ऽन्त्यंशकेभ्योऽल्पा याम्यंमध्याऽपमाऽन्तरमृतद्वयस्तेतू
त्तराख्यंस्यान्मध्यमाऽपक्रमाऽन्तरम् ९६ भवेतांदक्षि-
णौयत्रमध्यमाऽपक्रमौयदा मध्यक्राऽन्त्यऽन्तरंकृत्वा
हीन्दोर्मध्याऽपमाधिके ९७ सूर्यमध्याऽपमेसौम्यंस्या-
न्मध्याऽपक्रमाऽन्तरम् तद्वयस्तेदक्षिणं भिन्नगोलेकृ
त्वातुसंयुतिं ९८ मध्यक्रान्त्यऽन्तरंतस्याद्व्रौमध्याऽप
मदिग्गतम् सूर्यग्रहणेचन्द्रस्यस्पष्टशरांशानन-
यनम्. मध्यग्रहणकालेतुयतोऽर्कग्रहणेविधोः९९
तात्कालिकस्फुटाभिम्नदृक्पाताद्युद्भवक्षणे मन्यते

---

* भौ. मध्यकक्षायो. ३०८०६२५ २१५३२६४० क. ६१६१२४९
* शु. म. लो. व्यासार्द्धयो ३०७४६३

सू. च तस्यात्तद्धृतौ चं.
केस्फुटेनैवतुल्यमिन्दुस्फुटं ततः १०० प्रस्फुटाद्याभवे-
क्रां पू प. योग्यात् अयनांश पू
त्क्रान्तिः पूर्वाऽपूर्वान्तरोचितात् मार्गांशैस्संस्कृताद्प्रा-
सू चं क्रा. क्रां चं
ग्वद्भास्करग्रहणेविधौ: १०१ तन्मध्याऽपक्रमंचेन्दो-
अचेत्क्रां सू ध. भा
ईर्यत्तदुचितापमम् इष्टकालोद्भवात्सूर्यात्स्वर्णमार्गां-
अयनांश पू क्रा
शसंस्कृतात् १०२ पूर्ववद्याभवेत्क्रान्तिस्तत्स्यान्म-
क्रां सू. चं सू क्रां
ध्याऽपमरवेः चन्द्रभास्करयोर्मध्याऽपक्रमाऽशाऽन्त-
चं शरं संस्कृत
रंतुयत् १०३ संस्कृतंताद्विधोरिष्टकालोत्थस्येषुभागकैः
चं.सू. मध्य क्रात्यन्तर च. शरसंस्कृत
तत्ततः स्वेष्टकालोत्थसूक्ष्मनत्यऽशकैस्तथा १०४ संस्कृ-
शर उ. द.
तंप्रस्फुटबाणभागाद्यंस्वेष्टकालजम् सौम्यदक्षिणकं
चं
ज्ञेयंस्वेष्टक्षणजशीतगोः १०५

सू. ग्रहणे प्रकारान्तरेणतच्चन्द्रशरांशानयनम्.
उ मेरोउ द. मेरोद ९० ९० देवांशोउ दैत्यांशोदक्षि
स्युःस्वभूमेरुदिक्कास्तुकटयंशाः स्वग्रहोन्मिताः च. सू.
चं मूलअंशाः प. उचित क्रा ९० संस्कारः
मूलांशाः स्युर्विधोर्योग्यक्रान्तिकृटयंशसंस्कृतिः १०६
सू क्रा देवांशउ दैत्यांशद सू
सूर्य मू. सूर्यक्रांत्यंशकटयंशसंस्कार भास्करस्यच मू-
चं सू. चं
लांशाः कथिताश्चन्द्रसूर्यमूलांऽन्तरांऽशकाः १०७ मध्य-
अन्यो सू उ.द.
क्राऽन्त्यऽन्तरांऽशाःस्युश्चोनमूलजमूलतः परभूमेरु

दिक्शास्तुचाऽधिकं स्वकुदिग्गताः १०८ देवांशेचाऽ
धिकाऽल्पं स्युःसौम्ययाम्यास्तुशीतगोः मध्यक्रान्त्यऽ
न्तराक्षेषु नत्यंशानांतुसंस्कृतिम् १०९ कृत्वाऽर्कग्रह-
णेज्ञेयाश्चंद्रबाणांशकाःस्फुटाः स्वाश्विघ्नास्तेऽक्ष-
बाणांशाःस्युस्तत्राऽक्षशराऽङ्गुलाः ११०

सूर्यग्रहणेइष्टकालक्रान्त्युपपत्तिः

चेन्नतेप्राक्कपालेतु धनंमार्गांशजातिकम् कपालेप-
श्चिमेचर्णंतन्नतेतत्प्रजायते १११ स्फुटदर्शान्तकालाऽ
र्कचन्द्रयोःप्रस्फुटाऽन्तरम् स्यात्स्वर्णंभास्करात्योर्द्धे
चन्द्रेमार्गांशजातिकम् ११२ तन्मार्गांशकजात्याख्यं
भागपूर्वंधनर्णकम् ज्ञेयमूर्द्धाऽन्तरराशिचक्रेऽर्कस्थस्फु
टस्थलात् ११३ चन्द्रस्यस्फुटदेशाऽन्तम्मार्गांशस्फु-
टवत्खलु अथवास्वर्णमार्गांशजात्यंशैः परिसंस्कृ-
तात् ११४ चन्द्रादिष्टक्षणोत्पन्नात्स्वर्णमार्गांशसंस्कृ-
तात् मध्यमाऽपक्रमं चेन्दोर्यद्वेदिष्टकालिकात् ११५
तन्मध्याऽपक्रमतुल्यपूर्वाऽपूर्वाऽन्तरोन्वितात् शीतगोः

सू.
प्रस्फुटात्तत्तु भास्करग्रहणो भवेत् ११६

चन्द्रग्रहणे चन्द्रस्य स्पष्टशरांशानयनम्.

पू.   सू.   ६   क्रां.
पूर्ववत्त्विष्टकालोत्थाद्भास्करात्षड्भसंयुतात् स्यात्क्रान्ति-
     सू.   क्रां.   चं ग्रहणे   सू. चं.   क्रां
र्याभवेत्सूर्योऽपक्रमतद्विधुग्रहे ११७. सूर्येन्द्वोर्मध्यमक्रा
  अंतर   शर   चं.   चं ग्रहणे शर
न्त्योर्भेदमार्गणसंस्कृतम् इन्दोरिन्दुग्रहे वाणमंऽशा-
                    चं.
द्यंस्यात्स्फुटं विधोः ११८ प्रकारान्तरेणेन्दुग्रहणे

देवांशोउ ६ दैत्यांशोद-भं
चन्द्रस्य स्पष्टशरांशानयनम्. कटिन्चन्द्रस्फुटक्रा-
     चं ग्रहणे   चं   ६   सू.क्रां
न्तिसंस्कारंशीतगुग्रहे चन्द्रमूलोच्यते षड्भयुक्ताऽर्कापम
देवांशो ३-९० दैत्यांशोद-९०   सू.
भागकाः ११९ कट्यंशोस्संस्कृताः खाकैः सूर्यमूलांश-
     चं सू   अंतर चं वाणं
काः स्मृताः स्याच्छीतांश्वर्कयोर्मूलभेदमिन्दुशरस्फुटम्
  सू.   स्वमेरु   परमेरु चं.
१२० अर्कमूलाऽधिकेऽल्पेन्चन्द्रमूले यदा तदा स्वाऽ
उ मेरु द   चं वाण
न्यभूमेरुदिक्कास्ते स्युश्चंद्रे ष्वंशकाः स्फुटाः १२१.
  शर पंशादिकम्   २०
अंगुलादि० बाणभागमुखंखाब्धिनिघ्नं स्यादंऽगु-
लादिकम्[*] सूर्यग्रहणछाद्याछादकज्ञानम्.

---

[*] छाद्यग्राहकयोर्यन्म्यासयोगदलाद्यदि १२३ अधिकं स्यात्स्फु-
टवाणं स्यात्तदात्र न ग्रहम्.

सू. चं सू. छा. द्यः चं. छादकः सू. ग्रहणे.
सूर्येन्दुपाकरौछाद्यच्छादकौस्तइनग्रहे १२२

चन्द्रग्रहणेछाद्याछादक ज्ञानम्.

सू. ६ राश्यादिकम्
नित्यसूर्याऽन्वितंषड्भूभायाःप्रस्फुटभवेत् स्यातामि-
चं. ग्रहणे चंछाद्यः भूभाछादक.चं.भूभा
न्दुग्रहेछाद्याछादके विधुकुप्रभे १२३.

अथग्रासानयनम्.

विम्बव्यास
छाद्याछादकयोर्व्यासयोगाऽर्द्धंखंऽगुलादिकम् माने-
शर मानैक्यखंडे
क्याऽर्द्धेन्यितेस्पष्टबाणमंऽगुलपूर्वकम् १२४ तन्मानाऽ
योगे
र्द्धयुतोहित्वाग्रासंस्यादंऽगुलादिकम् खग्रासानयनं.
विंबव्यासतः
तच्छाद्यव्यासतःशेषंग्रासंखग्रासकंभवेत् १२५ स्या-
ग्रासं ३६० चाप
च्छन्नंराशिचक्रांऽशकार्मुकांऽगुलजातिकम्.

अथस्थित्यर्द्धकलानयनम्.

शरं
प्रस्फुटंवृत्तजात्याख्यंबाणमंऽगुलपूर्वकम् १२६ भक्त्वा
२० फल भुज ज्यार्द्ध
शून्यांतकैरासंबाहुभागादिकंभवेत् तद्भुजज्यादलां-
२०
शाद्यंखाश्विभ्रंचांऽगुलादिकम् १२७ विज्ञेयंप्रस्फुटंबा-
शरं व्यास.
णंस्थित्यऽर्द्धनियमोचितम् वृत्तविस्तारजात्याख्यंत-
परिलेखयोग्यं
द्भवेच्छेद्यकोचितम् १२८ छाद्यस्याछादकस्याऽपि

विंबव्यासं   विंबव्यास   २०
प्रस्फुटवृत्तजातिकं व्यासमङ्गुलपूर्वंतु शून्ययुग्मोद्धृतं
भुज   भुज
फलम् १२९ बाहुभागादिकंज्ञेयंतद्दोर्ज्याऽर्द्धांऽशकादि-
२०   व्यास
कम् हत्वाशून्यकरैः प्रोक्तं विस्तारश्चाङ्गुलादिकम् १३०
व्यास   परिलेख योग्य   परिलेख
तद्वद्वे वृत्तविस्तारजातिकं छेद्यकोचितम् यत्तच्छेद्यकयो-
योग्य   छाद्य छादक
र्यस्यास्स्थित्यर्द्धानयनोचितम् १३१ ग्राह्यग्राहकवि-
वि-व्यास   मानैक्यखंड   भुज   शर   कर्ण
स्तारखण्डैक्यकर्णमुच्यते बाणो भुजोच्यते बाणकर्ण-
वर्गान्तरमूलं कोटिः   कर्णशरजातकोटिः
योर्वर्गभेदजम् १३२ मूलंतत्प्रोच्यते कोटिः कर्णबाणकु-
पू   प   स्पर्शमोक्ष   परिलेखे
लान्वसा पूर्वाऽपराऽन्तरं कोटिश्चाद्यन्तछेद्यके भवेत् १३३
भुक्त्यन्तराशं   १ दिन
छाद्याछादकयोर्वेगभेदांशैश्चैकवासरम् चेद्भवेत्तर्हिको-
छाद्याछादकयोः माने-
टयंऽशैः स्थित्यर्द्धस्याद्दिनादिकम् १३४ मानैक्यार्द्धकु-
क्याद्धवर्ग   शर   मूल   +   अंतर
तौहित्वाबाणवर्गंतुतत्पदम् छाद्याछादकयोरेववेगभेदा-
३
शैर्भाजितम् १३५ त्रिघ्नंफलंघटीपूर्वंस्थित्यर्द्धंसमुदी-
बिम्बव्यास
रितम् मर्द्दार्द्धकलानयनम् छाद्याछादकयोर्व्यास
वर्ग   शर   वर्ग   मू
विश्लेषाऽर्द्धकृतौतथा १३६ हित्वाबाणकृतिंतस्यमूले
३   छाद्य   छादक
मऽग्निगुणंभजेत् भुक्तिविश्लेषभागैस्तुछाद्याछादक-
स्वभाग
योः फलम् १३७ मर्द्दार्द्धलिप्तिकापूर्वंविज्ञेयंखग्रहेसति

सूर्य्यग्रहणकालज्ञानम्. पूर्णिमापूर्णकालेतुस्या-
दिन्दोर्ग्रहणाऽर्द्धकम् १३८ पूर्णलम्बनलिप्ताभिस्संस्कृ-
तेगुणितागते दर्शान्ते ग्रहणाऽर्द्धंतु भास्करस्यहिजायते
१३९. स्वस्वग्रहणेस्थूलस्पर्शमोक्षकालानयनम्.

ग्रहणार्द्ध
त त्स्थित्यऽर्द्धप्रदैरेवस्वग्रहाऽर्द्धक्षणोद्भवैः स्थित्यर्द्धप्रा-
प्रथम ग्रहण ग्रहण
ग्भवेद्यन्तात्स्थित्यर्द्धस्वग्रहे भवेत् १४० स्वमध्यग्रह-
कालोत्थैस्तात्स्थित्यऽर्द्धप्रदैस्तथा यन्मर्द्दाऽर्द्ध भवेत्त-
प्रथम स्वग्रासे हीन युतं
त्प्राङ्‌मर्द्दाऽर्द्धस्याद्धिखग्रहे १४१ स्थित्यर्द्धोनाऽन्वित
ग्रहणा स्पर्श मो
कृत्वास्वग्रहाऽर्द्धक्षणंक्रमात् स्थूलौप्रग्रहमोक्षारव्यौ
स्यातां ग्रहणस्य
कालौस्तः स्वग्रहस्यतु १४२

अथ खग्रासेस्थूलखग्रासस्पर्शमोक्षकालानयनम्.

हीन युतं ग्रहण खग्रासस्पर्श
मर्द्दार्द्धेनोन संयुक्तस्वग्रहाऽर्द्धक्षणंतथा मीलनोन्मी-
मोक्षे
लनेस्थूले स्यातांखग्रासंसम्भवे १४३ सूक्ष्मस्पर्श

व्यास शर
कालाद्यानयनम् छाद्याछादकविस्तारस्फुटमार्गण
ग्रहणे
संज्ञकाः तात्स्थित्यऽर्द्धप्रदाश्चोक्तास्तद्ग्रहे ग्रहणप्रदाः

स्पर्श
१४४ प्रग्रहक्षणजेभ्यश्च तेभ्यः स्थित्यर्द्धमानयेत् त-
ग्रहणे स्पर्श स्पर्श
न्मध्यग्रहकालेतु हित्वास्यात्प्रग्रहक्षणः १४५ इत्थंप्र-
अनेकवारं
ग्रहकालंतु द्यःसकृच्चसमानयेत् तद्वत्स्थित्यर्द्धदेभ्य-
श्च मोक्षेष्टेत्थेभ्यएवच १४६ स्थित्यर्द्धत्वानयेत्तंचयु-
ग्रहणं यो काल पुनःपुनः
क्त्वामध्यग्रहक्षणे स्यात्तन्मोक्षक्षणश्चैव मुसकृच्च
स्पर्श मां निर्विकारौ
समानयेत् १४७ तौग्राह्यौ प्रग्रहप्राप्तकालौ विकृतिव-
स्वोत्यं स्वग्रासस्पर्श मोक्ष
र्जितौ स्तश्चैवंस्वस्वमद्‌भ्याम्मीलनोन्मीलनक्षणौ
ग्रास
१४८ तत्स्वस्वपरिलेखोत्थंयच्छन्नमिष्टकालजम् त-
ग्रास मो स्पर्श
च्छन्नंप्रस्फुटंतत्रज्ञेयमेवंविचक्षणैः १४९ तच्च्युतिस्प-
परिलेखता
र्शयोर्मध्येप्रतिघट्यर्द्धकं क्रमात् इष्टजच्छेद्यकेनैव
परिलेख स्पर्श
तत्तद्ग्रासंसमानयेत् १५० सूक्ष्मच्छेद्यकजग्राह्यप्रग्रह
मोक्ष कालम्
चान्तकक्षणम् स्पर्शस्थितिज्ञानम्.
मध्यग्रहणस्पर्श
मध्यप्रग्रहयोर्मध्येयत्कालंलिप्तिकादिकम् १५१ स्थि-
त्यर्द्धप्रस्फुटंतत्रस्पार्शिकंतदुदीरितम् मो. स्थि.
तन्मध्यमोक्षयोर्मध्यंस्थित्यर्द्धम्मौक्षिकम्मतम् १५२
अथ सूर्यग्रहणे इष्टज्ञानम्. स्वोदयात्स्वेष्टपर्य्यन्तं

भ्रमण
राशिचक्राऽटनोद्भवम् यत्कालंतद्भवेत्स्वेष्टंचात्र्यमार्क्षं
यथोचितम् १५३ तच्छायस्फुटरात्र्यऽर्द्धमत्ररात्र्यऽर्द्धं
मीरितंस्वछायस्पष्टदिनाऽर्द्धंतुघस्त्रार्द्धंचात्रकीर्तितम् १५४
३० ३०
गणितागतदर्शान्तिंप्रख्यातंसावनंतथा पंचांगजातिकं
३०
चेहवार्ष्यंगिंसमुदीरितम् १५५ तद्दर्शान्तिदिनेस्वेष्टपर्य्य-
सू.
न्तंगतलिप्तिकान् स्वेष्टंछायोदयाज्ज्ञेयंयथायोग्येष्टसं

ज्ञकम् १५६ . **अथेष्टाद्व्यक्तेष्टकालानयनम्.**

दि॰ मानं.
यथायोग्येष्टलिप्तघ्नस्वस्फुटाऽह्नकलादिकम् निजगु-
दि॰ नमानास.
प्ताऽह्नलिप्तासंतद्व्यक्तंप्रस्फुटंभवेत् १५७ चात्र्यमा-
मार्गवेग वक्रवेग १८०
र्गाऽपथजवभागाश्चंद्राभ्रि ३१ताडिताः शून्याद्यश्रोद्धृ
फ ध क्र ६० अ
तात्र्यासंस्वर्णंदत्वावियद्रसे १५८ खेटानांस्वस्वगुप्ताऽ
होरात्रलिप्तादिकं भवेत् व्यक्तस्तद्ग्रहगुप्ताऽहोरात्रलि-
६०
प्तादिताडितः १५९ षष्ट्याभक्तःकलाद्यंतुजायतेतद्ग्र-
गत मा व्यक्ताधिकं
होदयात् इष्टंयथोचितंयातंव्यक्तान्मार्गजवेऽधिकम्
वक्र व्यक्तादल्प
१६० तद्व्यक्ताद्वक्रवेगेल्पसूक्ष्मंचात्र्यकुलंखलु प्रस्फु-
टांऽह्नतद्भ्रलम्बनव्यक्तलिप्तकाः १६१ लिप्तास्ति-

थिभियोगानांविज्ञेयास्तुल्यजातयः **श्लेषज्ञानम्**
खागरामोन्मितंज्ञेयंश्लेषमंऽशात्मकंबुधैः १६२ तच्छे
षंखाग्निभिर्भक्तंराशिचक्रफलं भवेत् **गुसरात्रिमा-
नानयनम्** गुसाऽहोरात्रगुसाऽह्नभेदंगुसनिशाभवेत्१६३

भूविम्व

भूचंद्रबिम्बगर्भकेंद्रारम्

चंद्रबिंब

भूविम्बात्सूर्यबिम्बातिदूरस्थत्वात्तन्यासोत्रनालिख्यते

अस्तकालज्ञानम् स्वेष्टजस्फुटघस्रान्ततुल्यैवे-
ष्टाद्यथोचितात् पश्चान्मार्गीपरेचाऽस्तंप्राग्वक्रीयाति
खेचरः १६४ **स्पष्टदिनमानोत्पत्तिः** खेटानांवेग-
वायुस्तुतुल्यमेवसमीरितम् अत्युच्चाकाशसंस्थस्य
वेगमऽल्पमुदीरितम् १६५ स्वल्पोच्चाकाशसंस्थस्य बृ-
हद्वेगंप्रकीर्त्तितम्खेटस्यौच्च्याऽनुपातेनसत्याख्यंलभ्यते
जवम् १६६ सत्यवेगाऽनुपातेनलभ्यतेखेटमण्डलम्म-
ण्डलाऽक्ष्यनुपातेनतद्दथस्याऽहर्दलंभवेत् १६७ चेन्त-
न्मण्डलसंस्थानांवस्तूनांजवमम्बरम् येयेषांवर्त्तितेतत्र

तेतेषाम्मण्डलोद्भवम् १६८ घस्नाऽर्द्धं दिनमानंचवा-
र्ष्यंगाह्वचरोद्भवम् वार्ष्यंगिंसावनंतस्या ताराणांसू-
नक्ष. क्रां.
र्यस्यापि न्ताराणांक्रान्तिज्ञंचरं १६९ लिप्तिकापूर्वकं
खंडात्थ
यत्तुतद्वार्ष्यंगिचरंभवेत् वावार्ष्यंगिचरार्द्धोत्थयच्चरंलि-
नक्ष. सू.
प्तिकादिकम् १७० तद्वार्ष्यंगिच्चरंभानामर्कस्याऽपिभ-
नक्ष. १५
वेत्तथा शून्यवेगपदार्थनांपंचचन्द्रकलोन्मितम् १७१
नक्ष. दिनोर्द्ध
स्वव्यक्षाऽह्नदलंज्ञेयंचाव्यारव्यंतुयथोचितम् तत्खवे-
नक्ष. घ. ६०
गपदार्थनांसर्वाश्चाव्यास्तुनाड्यः १७२ खांगघ्ना-
सू. अहोरात्र सर्वा
श्चाऽर्कगुसाह्नरात्रियोगकलोद्धृताः वांर्ष्यंगाः सावना
चरादी.
रव्याश्चसर्वपंचांगजातयः १७३ नाड्यश्चरसुखानां
नक्ष.
तुताराणांस्युः सदाखलु

खेटानांस्वस्फुट दिनार्द्ध दिनमानात्स्व-
गुसाह्नार्द्धस्यस्वगुसदिनमानस्यन्यूनाधि-
कत्व ज्ञानम्-

क. मा.
मण्डलस्थपदार्थस्यवक्रमार्गजवंयदा १७४ वर्त्ततेतत्प-
दिलार्द्धात् दिनमानात् दि. दिन. दिना.
दार्थस्यघस्नार्द्धद्युप्रमाणतः स्वस्फुटाद्गुसघस्नाऽर्द्ध

दिनमानं व मा ग्र.
नद्रुसाऽङ्कप्रमाणकम् १७५ न्यूनोर्द्धितस्यखेटस्यजाय-
रात्रिः
तंतत्कलादिकम् **रात्रिज्ञानम्.** स्वाऽस्तोर्द्धस्यान्तमी
रात्रौज्ञेयमऽङ्कसमंत्वऽयम १७६ **ग्रादिलग्नानयनम्.**
ग्र. ६
खेचरस्योदयादिष्टकालेतद्व्यक्तलिप्तिकाः तर्कघ्नाःस्यु-
ग्र भुक्ते
र्लवास्तैस्तुयुक्तंतात्कालिकंग्रहम्. १७७ कृत्वाद्दक्कुण्ड-
लेहीष्टेप्राग्देशेत्वादिभंभवेत् **यथायोग्यवेगज्ञानंचा**
सूर्य अहोरात्र सू
न्यवेगज्ञानम्. सूर्यगुसाऽङ्कराज्यैक्यलिप्तासंयुनि.
अहोरात्रग्रहवेगम् सू ग्र. गति ६० वेग
शैक्यजम् १७८ भानोः रवेटजवषष्टिनिघ्नंचान्यजवंभ-
दिनार्द्ध दिनमान
वेत् गुसद्युदलंगुसाऽङ्कव्यक्ताह्वानयनायच १७९स्व-
अहोरात्र.
गुसाऽहर्निशैक्यस्यानयनाययथोचितम् चान्याख्यं
स्वजवंग्राह्यंनग्राह्यंलऽन्यकर्मणि १८० **यथोचितेष्टा-**
सू अहोरात्र
नयनम्. सावनाख्येष्टलिप्तघ्नंसूर्यगुसद्युरात्रकम्
लिप्ताद्यंतुपलापूर्वतत्स्वेष्टंस्याद्यथोचितम् १८१ यथा-
योग्येष्टजातिः स्याद्रुसाऽङ्कंस्वस्फुटाऽङ्कजम् स्वस्फुट-
ऽङ्काऽर्द्धजंगुसघस्राऽर्द्धस्याद्यथोचितम् १८२
क्रां
चरजातिज्ञानम्. सर्वत्राऽपक्रमोद्भूतंप्रख्यातंम-

न्यतेचरम् तत्वंचांगकुलारव्यंतु सावनंजायतेचरम्१८३
यथोचितेष्टग्रहण स्थान ज्ञानम्.
स्वव्यक्तानयनेग्राह्यंनित्यंस्वेष्टयथोचितम् यथोचित-
दर्शान्तानयनम्. छाद्यभ्रमजदर्शान्तलिप्ताः शून्य-
रसोद्धृताः १८४ अर्कगुसद्युरात्रस्यलिप्तघ्नाःस्याद्य-
थोचितम् दर्शान्तंतद्यथायोग्यदर्शान्तेयद्भवेभवेत्१८५
व्यक्तंतद्यथक्ततुल्यंस्याद्दर्शान्तंगणितागतम्
यथोचितेष्टात्सावनेष्टानयनम्. यथायोग्येष्टलि-
प्तघ्नखांगतद्भाजितंरवेः १८६ गुसाउहोरात्रलिप्तैस्तु
सावनेष्टसुदीरितम् मध्यभानयनम्. छाद्यरवेटो-
दयादिष्टजेछाद्येव्यक्तसंज्ञके १८७ छाद्यस्येष्टोद्भव-
स्पष्टघस्रखण्डकलादिकम् हित्वाशेषकलास्तर्कनि-
घ्नाभ्रंशादिकंभवेत् १८८ तच्छाद्यस्योदयादिष्टका-
लोत्थेग्राह्यसंज्ञके युक्ताभागादिकंचाऽत्रप्रस्फुटंम-
ध्यमंभवेत् १८९ स्वाऽह्लाऽर्द्धस्थानगंलग्नंविज्ञेयंम-
ध्यमंबुधैः निजदेशोदयोद्भूतेतद्द्यक्षोदयोद्भवे१९०

लग्नेराशित्रयंहित्वातत्स्थूलंमध्यभंभवेत् मध्यभ-
क्रान्तिदेशस्थःखेटः स्यान्मध्यभोन्मितः १९१

अथ लम्बनाभावकारणज्ञानम्.

चेद्भाद्यैस्पष्टघस्राऽर्द्धतुल्यंतद्गणितागतम् दर्शान्तं
स्यात्तदातत्रलम्बनाऽभावकंभवेत् १९२ छाद्यभ्र-
मज दर्शान्तंचेदिष्टंस्याद्यथोचितम् छाद्यस्येष्टजगु-
णाऽह्नखण्डतुल्यंभवेत्तदा १९३ तत्रभूगर्भभूपृष्ठदि-
क्सूत्रैक्यंप्रजायते तर्हिछाद्यस्यगुणाऽह्नखण्डे स्यान्न-
हिलम्बनम् १९४ छाद्यगुणनिशाखण्डेस्याच्छून्यं
लितिलम्बनम् स्पष्टदर्शान्तिकारणज्ञानम्.
छाद्यभ्रमजदर्शान्तिकाले भूगर्भतः सदा १९५ तुल्यांऽ
शेसंस्थितौस्यातामर्कशीतांशुखेचरौ तस्मिन्नूर्द्ध्वस्थि-
तोऽर्कः स्याच्छीतांशुस्तदऽधःस्थितः १९६ भूगर्भा
त्पृथिवीपृष्ठसुच्चमऽस्तिकुपृष्ठतः दृक्सूत्रस्तद्विधु
पर्यन्सूर्य्याऽण्डेयत्रगच्छति १९७ तस्माद्याम्योत्तरः
सूत्रःसूर्यस्थानेऽवगच्छति यस्मिन्कालेहितत्कालं

३०
स्फुटदर्शान्तमीरितम् १९८

अथ सूक्ष्मलम्बनावनत्योर्ज्ञानसूचकम्.

सू ३० † सू
छाद्यभ्रमजदर्शान्तात्सूक्ष्मलम्बनमानयेत् छाद्यभ्र-
३० †
मजदर्शान्तात्पूर्णलम्बनलिप्तकैः १९९ संस्कृतादान
सू.ग्रहणे
येत्सूक्ष्मामंऽगुलादिनतिंबुधैः मध्यग्रहणकालेतु भा-
सू सू २०
नोःस्यात्सारवेर्नतिः २०० व्योम द्व्यंऽशोंगुलानांतु स-
र्वत्रांऽशामुखं भवेत् **अथस्थूललम्बनानयनम्.**

अधुनाप्रथमंवक्ष्येऽहंस्थूलंत्विहलम्बनम् २०१ स्या-
मध्यभ स्थूलः
न्मध्यर्क्षजनिम्नांशाज्याऽर्द्धोदृक्क्षेपकोऽस्फुटः मध्यभो-
गति स्थूलः
न्नतभागानांज्याऽर्द्धः स्याद्दृग्जवोऽस्फुटः २०२ यतस्त
क्रा अयन
त्क्रान्तिसम्बन्धोवर्त्ततेचततस्त्विह मार्गांशैस्संस्कृतंल-
ल ल ल भुज क्रा
ग्नलग्नमुक्तंविचक्षणैः २०३ लग्नज्याऽर्द्धहतंक्रान्तिक
कर्ण २३।१८।१४ ५७।१७।४२ लब्ध
र्णंदृक्क्षेपताडितम् पूज्यकुन्दवधेनासंतदृक्क्षेपाख्य-
वर्गान्तरस्य मूल
योस्तुयत् २०४ वर्गभेदपदंज्ञेयंदृक्क्षेपंव्यावहारिक
व्या दृक्क्षे वर्ग पूज्यवर्ग ३२७२।४३।१ अंतरमूल
म् तत्पूज्यवर्गयोर्भेदमूलंतद्दृग्गतिर्भवेत् २०५ चक्रांग्रेज्या*

---

* चक्रांग्रे ३ रंशान्यास २८।३८।५१ वर्ग ८२०।४०।४५ पलाः—

३० सू
सवर्गंतुदृग्गत्यासंहरोच्यते गणितागतदर्शान्तिछाद्यस्प-
अंतर ६८
ष्टदिनार्द्धयोः २०६ विश्लेषस्यकलास्तर्कनिघ्नाः स्थूला
अंतर भु फ.ध.
ऽन्तरांशकाः स्थूलभेदांशदोर्ज्याऽर्द्धहारांसंघटिकादिकं
ध. अं प ध. दृ अं
२०७ स्थूलंतल्लंबनंस्वर्णस्यात्पश्चात्प्राक्कपालजम्

अथमध्यमलम्बनानयनम्.

अतोऽग्रेऽहंप्रवक्ष्यामिलम्बनंमध्यमाऽभिधम् २०८
चं सू ग्र
छादकग्रहवच्छाद्यखेटनालहराख्ययोः वर्गयोगेयुतं
सू वर्ग मू सू
कृत्वा छाद्यभुजकृतिंबुधैः २०९ तन्मूलंछाद्यदृक्सूत्रं
विज्ञेयंयोजनादिकम् एकांशयोजनानयनम्.
५७।१७।४२ भू ३६०० ८२१७
पूज्यासपृथिवीवृत्तं दिग्युग्भोरगताडितम् २१० सत्यवे-
गेघटीभक्तंस्युस्तच्चैकांशयोजनाः दर्शान्तेचन्द्रोद-
३० प्रथम
यज्ञानम्. गणितागतदर्शान्तात्पूर्वरात्र्यऽन्तसन्निधौ
क्षितिजे सू प्रथम दृग्वृत्त चं कचिद्दिन वर्त्तमानेदिन
२११ तत्कुजेऽर्कोदयात्पूर्वं नित्यचन्द्रोदयं भवेत् तद्दिनेऽ
अनंतरं चं क्षितिजवृत्तेदृग्वृत्तेकचिद्दिन
र्कोऽस्ततः पश्चाच्चन्द्रास्तस्तत्कुजे भवेत् २१२.

२९।५४४४५ पूज्यावर्ग ३२८२।४३।१ पला ११८१७७८१ पूज्यपलाः २०६२६२ त्रिज्या ११४।३५।२४ पलाः ४१२५२४ ६।४० पलभादेशेपूज्यकुंदवधं २८६९।५१।३१ पलाः १०३३१४९१, २८।३८।५१ वर्गं पला २९५४४४५

ग्राह्यस्यनताद्दंडवंशानयनम्.

छादकस्योदयंस्पष्टमिष्टोत्थग्राह्यकाऽर्कजम् स्याच्छाद-
कोदयेष्टोत्थछादकाऽर्कजम् स्फुटम् २१३ स्याद्ग्राह्य-
स्योदयादिष्टेयत्कालं छादकोदयात् तत्कालेच्छादकस्ये-
वछादकव्यक्तजंनतम् २१४ ग्रहवेत्तन्नतादेवह्यान्
नयेच्छादकस्यच दोःकोटिरूपकोदण्ड वंशकौभागपूर्व-
कौ २१५ छाद्यदंडवंशानयनम्. छाद्यरवेटोदया-
दिष्टेयच्छाद्यव्यक्तजंनतम् जायतेतन्नताच्छाद्यदण्डवं-
शौतथानयेत् २१६ अथस्वरात्रौस्वनतज्ञानम्.
निजभुक्तक्षपारवण्डादूर्ध्वमिष्टंयदातदा स्वनिशात्री-
षजेव्यक्तघस्नाऽर्ध्वस्वेष्टजंस्फुटम् २१७ युक्त्वानिज-
नतंप्रोक्तंस्वरात्रौनतव्गस्यच तन्निजेष्यनिशारवंडा
त्पागिष्टंस्वक्षपाक्षणे २१८ स्वक्षपायातजंव्यक्तंयुक्त्वा
लिप्तादिकंतदा स्वेष्टोत्थस्फुटघस्नाऽर्ध्वमानेतत्स्वनतं
बुधैः २१९ प्रोक्तंचस्वैष्यरात्रौतुतल्लिप्तापूर्वकंखलु
दर्शान्तेचन्द्रार्कनतोत्पत्तिः गणितोत्पन्नदर्शान्ते

तुल्यंचन्द्रार्कयोर्नतम् २२० विज्ञेयंप्राक्कपालेचेद्दर्शा-
न्तंगणितोद्भवं गणितोद्भवदर्शान्तात्पूर्वसूर्यनतान्नतम्
२२१ अल्पंरात्रिपतेर्ज्ञेयंदर्शान्ताद्गणितोद्भवात् तत्प-
श्चादधिकंखिन्दोर्नतंऽर्कनतात्तथा २२२ ज्ञेयंतर्हि
विपर्यस्तंतत्कपालेतुपश्चिमे मध्यस्फुटाऽपसेस्यातांचे
त्तुल्येगणितागते दर्शान्तेऽयंविधिः प्रोक्तवत्स्यान्तर्ह्य-
न्यथान्यथा भौमादिग्रहणेचेत्तुच्छादकाख्यंपरिस्मरेत्
२२४ प्रस्फुटक्रान्तिभागानांबाहुकोटिज्यकादले ज्ञे-
येतोटककेदारेप्रस्फुटक्रान्तिदिग्गते २२५

दण्डदवंशादज्ञानम् दंडवंशानयनम्.

नतलिसांगघाताङ्शजातराशिभुजंतुयत् तद्दण्डदो-
र्च्युतेतस्यकोटिस्तुंडशदोर्च्युते २२६ दं॰ वं॰ दण्ड
दाद्भुजकोटिज्येकेरघ्नेत्रिज्ययोद्धृते दण्डवंशौतयास्या-
तांभागपूर्वौतुप्रस्फुटौ २२७ यास्यंत्वऽधोसुरवंसर्वसौ

* प्रस्फुटक्रांशोनरवांकभागज्यकादलम् केरस्यान्तश्चकेदारंकेर-
कं चांशकादिकम्
* दण्डदाद्भुजकोटिज्यार्द्धेपूज्यासेकेरघ्नेदण्डवंशौभवेतांम्

स्यमूर्द्धमुखंभवेत् देवांशेभूदले द्येत ह्यस्त देत्यांऽशके भवेत् २२८ योजनकलानयनम्. सूर्यवृत्तमुखानांतु योजनाः खरसाहृताः योजनैश्चाऽर्कवृत्तस्यभक्ता लब्धंकलादिकम् २२९ आनयेत्तर्कजात्यन्ततत्तद्योजनकर्म्मणि योजनाद्यंकलाद्यंतु ध्यायेत्तल्लाघवायच २३० तीरानयनम्. एकांऽशयोजनैर्निघ्ना दण्डदज्याऽर्द्धभागकाः छादकस्यतुतीरंस्यात् परानयनम्. द्वंशदज्यादलाऽशकैः २३१ निघ्नश्चछादकखेटस्य ह्येकांशयोजनाः परम् वंशादिकंतु विज्ञेयं सूत्रानयनम्. छाद्यस्यैकांशयोजनैः २३२ छाद्यदण्डद जीवाऽर्द्धहृतात्सूत्रमीरितम् वृक्षा. छाद्यवेणुदमौर्व्यर्ऽर्द्धं छाद्यस्यैकांशयोजनैः २३३ हृत्वातद्वंशादिकंतु वृक्षस्याद्योजनादिकम् कनिष्ठा. संस्कृतपलभादिकंपृथ्वीवेधं

* ६।४० पलभादेशेभूवेधयोजनाः द. ५०० ।५० ।५५ तलं उच्चो. ५०० ।५० ।५५ अक्षांशाः द. ३९ ।३ ।१८ अक्षांशज्यार्द्धं २७।४९ ।३० लम्बांशज्यार्द्धकुन्द. धारम् ५० ।५।५।३१ त्रिज्या ११९ ।३५। २४ पलाः ४१२५२४

परेणातु २३४ कनिष्ठः प्रोच्यतेदृक्संकाऽग्रयपीवेध योजनैः
अक्षभादिग्गतैश्चैवसंस्कृतंशिखरो भवेत् २३५.

शालानयनम् तत्कनिष्ठाहृतंसूत्रंतीरासंशालसु-
च्यते तच्छालंतत्कनिष्ठस्यदिग्गतंयोजनादिकम् २३६
चेन्नीरारव्यभुजेकोटिश्चकनिष्ठस्तुलभ्यते तत्सूत्राख्य-
भुजेकोटिरऽत्रशालाभिधस्तदा २३७ कनिष्ठा.
शालंतीर गुणंसूत्रभक्तंज्ञेयंकनिष्ठकम् शिखरानय.
दृक्षभूवेधसंस्कारंजायतेशिखरंयथा २३८ कनि.
स्यात्तथापरभूवेधसंस्कारंचकनिष्ठकम् अन्यशा-
लानयनम्. तच्छालशिखरैक्याऽर्द्धमऽन्यशालसु-
दीरितम् २३९ नतानयनम् भूवेधांऽकमितेनस्वमे-
रुदिक्केनसंस्कृतम् अन्यशालाभिधंहत्वापूज्यांशैरथ
तंभजेत् २४० छाद्यलोकाऽर्द्धविस्तारयोजनैर्ज्याऽर्द्ध
मुच्यते तद्धिर्ज्याभवेत्तस्याः कोटयंऽशास्तुरसो द्धृताः
२४१ तच्छाद्यस्यनतंज्ञेयंवंशादिकंकलादिकम् निज
भूमेरुदिक्कातुविज्ञेयानिजकादयपी २४२ निजभूदिङ्-

व्यस्तादुत्तरेऽन्तरनतंदक्षि- णेदक्षिणनतम् वं:दिक्क उत्तरे द.नतं दक्षिणेऽ.नतं

तयत्तत्स्यान्नतंतद्यथास्थितम् तच्चाऽन्यभूमिदिक्कंच-

त्स्यान्नतंस्वाभितश्च्युतम् २४३ कृत्वातच्चनतंज्ञेयंलिप्ति-

दंड दर्वंशादत्तीरपरस्त्रस्त्र च क्षादिभिः निर्विकारंनतं

क्कापूर्वकंतथा एवंपुनःपुनर्दण्डदार्घ्येयत्स्यात्स्थिरंनत-

म् २४४ **इष्टानयनम्** तन्नतादानयेद्व्यक्तंव्यक्ता*

त्स्वेष्टंसमानयेत् नतेपश्चात्कपालोत्थे छाद्येखेटस्यत-

स्यच २४५ स्वेष्टजस्फुटघस्राऽर्द्धंयुक्त्वाव्यक्तंतुत-

द्भवेत् इष्टोत्थस्फुटघस्राऽर्द्धंपूर्वाऽह्नोत्थनतस्यच २४६

संविधायाऽन्तरंव्यक्तंछाद्यस्यैवहिजायते तद्व्यक्ता-

दानयेदिष्टंछाद्यस्यैवयथोचितम् २४७ **गुणा.** छा-

सू गणितागत ३० अंतर

द्यभ्रमजदर्शांतिव्यक्तेष्टविवरंबुधैः कृत्वाशेषकलाद्यंतु

गुणकाख्यमिहोदितम् २४८ **मध्यलंबना.**

सू. गणित ३०

छाद्येभ्रमजदर्शान्तिकालेतच्छिखरस्यतु वर्गसूत्रकृतौ

सूल सू

चैवयुक्त्वातस्यपदंतुयत् २४९ छेदःस्याच्छाद्यद-

क्सूत्रंगुणकेनैवताडितम् छेदासंघटिकापूर्वंमध्यमं

---

*. मध्यभस्यनतांशानांज्यार्द्धंशिाः पंचघ्नाः चंद्रार्कवेगांशांतरगु-णिताः ४२७.६ भक्ताः नरवंघ्नाः व्यावहारिकामध्यभनतांशदिक्का अंगुलाद्यानतिः स्यात्

लंबनंभवेत् २५० नत्यानयनम् मध्यभक्रांतिभा-
गैस्तुसंस्कृताः पलभागकाः मध्यभस्यनतांशास्ते विज्ञे-
या गणकोत्तमैः २५१ स्युस्सर्वत्रनतांशोनरवांकांशा
उन्नतांऽशकाः दूरानयनम्. मध्यभस्यनतांऽशानां
ज्याऽर्द्धांऽशाः खरसोद्धृताः २५२ तर्कनक्षत्रवेदाप्ता
भागपूर्वंतुतत्फलम् छाद्याछादकयोस्सत्यवेगभेदांऽश-
ताडितम् २५३ सूर्याप्तंतत्फलंभागपूर्वंसुत्तरदक्षिणम्
मध्यभस्यनतांशानांदिक्कंदूराभिधंभवेत् २५४ दूरांशाः
स्वाश्विभिर्निघ्ना मध्या नत्यंगुलाः स्मृताः दूरांशा म-
ध्यनत्यंशा दूरदिक्काःसमीरिताः २५५ दूरांशा न्द्विगु
णांकृत्वाज्यास्यात्तस्यास्तुदोर्लवाः दूरदिक्काश्चभागा
द्यानतिःस्याद्व्यावहारिका २५६ यतश्छाद्येष्टकालो
त्थमध्यभोत्थनतांऽशजा सानतिस्तुततश्छाद्यखेच
रस्यैवकीर्त्तिता २५७ सातथाऽभ्यमस्तुण्णानतिः
स्यादंऽगुलादिका अथस्पष्टनत्यानयनम्.
पूर्वाऽग्राह्यकाण्डार्द्धविस्तारखत्रिघ्नपूज्य भाजितम्

२५८ लब्धंपूर्वाऽभिधंज्ञेयमत्रैतद्योजनादिकम् **भागक्षे.**
* ११३६६८
भागक्षेपपलान्यष्टषट्तर्काग्निशिवाः स्मृताः २५९

पलाः ११३६६८ भागा ३१।३४।२८ उद्भुजांशानं०
सू चं गत्यंतर ❀ १५०
छाद्याछादकयोर्भुक्तिविश्लेषभागपूर्वकम् खाक्ष-
४२७६
चन्द्राहतंतर्कशैलनेत्राब्धिभाजितम् २६० लब्धभाग
३१।३८।२८
मुखंयुक्त्काभागक्षेपलवेषुच उद्भुजांशा भवेयु-
५०
र्मूसलानयनम्. स्ता न्हित्वाखार्कलवेषुच २६१
उत्कोटिर्जायतेतस्या जीवाऽर्द्धं मूसलंभवेत् **वांछा.**
सू व्यासार्द्ध
छाद्याऽण्ड व्यासखण्डघ्नमुद्भुजाऽशज्यकादलम् २६२
५७।१७।४२
पूज्यासतत्फलंवांछाविज्ञेयायोजनादिका **उत्तुंगा.**
छाद्य सू व्या०ऽर्द्ध ५७।१७।४२
मूसलेनाहतंग्राह्यलोकव्यासदलंतुयत् २६३ पूज्यभ-
क्तंफलंज्ञेयमुत्तुंगंयोजनादिकम् **प्राचीना.** उत्तुंगं
भूव्यासार्द्ध ५७२।५७.
कऽर्द्धविस्तारहीनंप्राचीनमुच्यते २६४ **नूतना.**

---

*. पूज्यपलाः २०६२६२.
❀ ६।४० पलभादेशेपलांशाः २९।३।१८ ज्यार्द्धं २७।४९।३० भूवे-
धं द. ५००।५०।५५ तलं.उ. ५००।५०।५५ लंबांशाः ६०।५६-
।४२ ज्या १००।१०।११।२ ऽर्द्धम् ५०।५।५।३१

५७।१७।४२ वर्गः ३२८२।४३।१ ८००
चक्रव्यासदलांशानांवर्गात्त्र्चाअग्रहीनितात् मूलं
चं लोकव्यासार्द्धं गुणितं ५७।१७।४२
४८।४८।४६ तद्भाहृकाण्डार्द्ध विष्कम्भनिहतं भजेत्
भू ५७२।५७
२६५ पूर्ज्यांशैस्तत्फलेहित्वा भूव्यासार्द्धफलं भवेत्
वांछाऽभ्यस्तंफलंपूर्वभक्तंनूतनमुच्यते २६६
यो. भू.
पुनरुद्धुजांशानयनम् प्राचीननूतनैक्यार्द्धं कर्द्धव्या-
५७२।५७ ५७।१७।४२
संसमन्वितम् कृत्वातेनाहृतांत्रिज्यारखण्डमत्रविभा-
सू व्यासार्द्धन
जितम् २६७ छाद्यलोकाण्डविस्तारखण्डेनैवज्यका-
२
दलम् स्यात्तद्द्विगुणितंज्यास्यात्तस्याःकोटिलवाःपुनः
८०
२६८ उद्धुजांशा भवेयुस्ता न्हित्वाखांकलवेषुच उत्को-
टिर्जायतेतस्या जीवार्द्धंसूसलंभवेत् २६९ यावत्प्रा-
प्राचीनं + नूतनम्
चीनतुल्यंस्यान्नूतनंतावदानयेत् प्राचीननूतनंचाऽ
पिद्वेवमेवपुनःपुनः २७० गुणा ततोनिर्विकृतेहित्वा
३१।३४।३८
ह्युद्धुजांशासुखेबुधैः भागक्षेपाभिधंशेषंभागपूर्वंगुणं
भवेत् २७१ नत्याः मध्यभस्यनतांशानांज्याऽर्द्धी
३०
शा गुणताडिताः स्वत्र्यासास्तत्फलंभागपूर्वास्याज्ज्या-
२
कुलानतिः २७२ साद्रिघ्नीसिंजिनीज्ञेयातस्या बा-

भु॰ मध्यम उ॰ दृ॰
ह्वशका नतिः स्यान्मध्यसनतांशानांदिक्कावृत्तकुलां
शजा ३७३ एवंस्वस्वेष्टकालोत्थमध्यभोत्थनतांशजा
यानतिस्सानतिर्ज्ञेयास्वस्वेष्टक्षणजातथा २७४

अथभूवेधयोजनानयनम्.

भू ३६००
लम्बांऽशज्यादलांऽशघ्नाः काश्यपीपिण्डयोजनाः
३६० पलांशा
श्रेष्ठभक्ताः पलांशानांदिक्कंभूवेधमीरितम् २७५

तलयोजनानयनम्. उ॰ भू॰ व्यक्षदेशोत्तरेचस्वभूमेरुश्चो-
उ॰ दृ॰ दृ॰
त्तरंभवेत् याम्यस्यान्निजभूमेरुर्द्दक्षिणेव्यक्षतः स-
उ॰ दृ॰ भू
दा २७६ निजभूमेरुदिक्कं स्याद्भूवेधप्रमितंतलम्
५५०।१७।४२ भू ५७२।५७
त्रिज्यार्द्धेयदि भूव्यासयोजनाऽर्द्धस्तुलभ्यते २७७
धार्द्ध कुन्द्
लभ्यतेयोजनादिश्चकुन्देतर्हितलः खलु धारघ्नाः
भू ११४५।५४ ११४।३५।२४
पृथिवीव्यासयोजनास्त्रिज्ययोद्धृताः २७८ निजभू-
उ॰ दृ॰
मेरुदिक्काश्चयोजनाः स्युस्तलस्यवा **अंशाद्युत्क्रा-**
चं क्रां
न्त्यानयनम्. छादकस्येष्टजस्यैव प्रस्फुटाऽपक्रमां-
शकाः २७९ नतंशैस्संस्कृता ज्ञेयाउत्क्रान्त्यंशाश्च
सू
पण्डितैः **छाद्यस्त्तज्ञानम्** छाद्यपिण्डयोजनैस्तुल्यं

छाद्यवृत्तमुदीरितम् २८० **छादकवृत्तज्ञानम्.** स्वकक्षायोजनैस्तुल्यंवृत्तस्याद्ग्राहकस्यच नालानय० तत्रांच्छादकवृत्तघ्ना दण्डांशाश्छादकस्यच २८१ चक्रभागोद्धृताइष्टेस्यान्नालंयोजनादिकम् दण्डांशाश्छादकस्यैवस्वैकांशायोजनाहताः २८२ नालंतन्नालतुल्यंतुवाभवेद्योजनादिकम् लोकव्यासदलपूज्ये लभ्यतेछादकस्यच २८३ चेद्दण्डेतर्हितन्नालंलभ्यतेयोजनादिकम्. **नरानयनम्.** वंशांऽशवृत्तयोर्घातं ग्राहकस्यैवतत्क्षणे २८४ श्रेष्ठासंदंशादिकं तुनरंस्याद्योजनादिकम् छादकस्यैकभागस्ययोजनाच्छादकस्यवा २८५ निघ्ना वंशलवैर्वंशादिकाः स्युर्नरयोजनाः त्रिज्यार्द्धेयदिलभ्यन्तेकक्षाव्यासाऽर्द्धयोजनाः २८६ लभ्यन्तेतर्हिवंशेतुवंशादिङ्नरयोजनाः **मुंजानयनम्.** नरभूवेधयोः कृत्वासंस्कारं

* पूज्यपलाः २०६२६२ त्रिज्यापलाः ४१२५२४ ६।४०पलभादेशेऽक्षांशज्यांघ्रिः १३।५४।४५ अक्षयोजनाः द. २७८।१५।०

सुंजसुच्यते २८७ क्रान्त्युत्क्रांतिसूचकम्
छाद्यखेटोदयादिष्टकालेत्थाद्याहकग्रहात् आनये-
त्स्फुटक्रांतिमुत्क्रान्तिंचसमानयेत् २८८ उत्केरा-
नयनम्. उत्क्रान्त्यंशविहीनाश्चगोंशानाम्मौर्विका
दलम् उत्कोरंभागपूर्वंतुविज्ञेयंचाऽत्रपण्डितैः २८९
मन्दानयनम्. छाद्यखेटनतोत्पन्नाद्दशाज्ज्याद
लांशकाः उत्केरस्यांऽशकैर्निघ्नाः पूज्यासा यत्फलंभवे-
त् २९० तन्मन्दंभागपूर्वंतुसौम्यदक्षिणसंज्ञकम् छा-
द्यखेटनतोत्पन्नवंशदिक्कसुदीरितम् २९१ स्युर्वोत्केरा

घातं ५१५८५६ ।३१ ।५४ चं· वेगघटीभिर्भक्तं चं· दंडांशघ्नं सू·
ग्रहणेनालंस्यात् फलंचं· वंशघ्नंवंशदिक्कनरंस्यात् तया घातम्
५१५८५६ ।३१।५४ सू· ग्रहणे सू· वेगघटी भक्तं फलं मन्द भागा-
हतंमन्द दिक्कं तुंगस्यात् इष्टे प्रोक्तनतस्यैव लिप्ताः खेटस्य सर्वदा
तर्कघ्नाः स्युर्लवास्तेषां भभुजो दंडदः स्मृतः दंडप्रदोद्भवज्यार्द्धभा-
गाः केरांशकाहताः त्रिज्याखंडलब्धे भुक्ता दंड भागमुखं भवेत् दंडलो-
नत्रिभांशानांजीवार्द्ध घ्नंतु केरक चक्रव्यासदलांशाप्त वंशमंशमुखंभवं
खेष्टे तत्स्वनतस्यैव पंचाशात्माधिकाःकलाः तद्दशास्यांशकाः सौ-
म्ययाम्या व्यक्षोन्नते क्षितौ विज्ञेयास्ते विलोमास्तु व्यक्षा याम्य-
क्षितौ बुधैः षष्ठ्यं ध्र्यंसनतेवंशं निजभूमेरु दिग्गतम् स्यान्नतेपंचे
रूपोर्द्धेऽन्यभूमेरुदिग्गतम्

सू   ज्या.   ११४।२५।२४
शकाऽभ्यस्ताच्छाद्यवंशाद्मोर्विका भागाद्यात्रिज्यकां
उ. द.
शाप्ता मन्दांऽशा वंशादिग्गताः २९२ **तुंगानयनम्**
सू   ३६
मन्द्भागाहतं छाद्यवृत्तंचक्रांशकोद्धृतम् तुंगंतन्मन्द-
उ. द.
दिक्कं तुजायते योजनादिकम् २९३ योजनैस्स्वैकभा-
सू.   उ. द.
गस्यच्छाद्यखेटस्यताडिताः मन्दांऽशा मन्ददिक्कंवा
५७।१७।९२ सू.
स्यात्तुंगंयोजनादिकम् २९४ तत्पूज्ये छाद्यखेटस्यलो-
कव्यासाऽर्द्धयोजनाः लभ्यन्तेयदितद्वंशारूपेमन्दाऽभि-
उ. द.
धेतदा २९५ लभ्यन्तेप्रस्फुटा मन्ददिग्गतास्तुंगयो-
उ. द. स्वभूदिक् परभूदिक्
जनाः स्याऽन्यभूदिग्गताऊर्द्धाधोगताः कोटिरूपकाः
भू
२९६ **स्तम्भानयनम्.** तुंगभूवेधयोः कृत्वासंस्का-
५७।१७।४२
रंस्तम्भमुच्यते **अक्षयोजनानयनम्.** पूज्ये भूव्या
भू ५७२।५७
सखण्डंचेत्पलज्यार्द्धेऽक्षयोजनाः २९७ अक्षांऽ
४   भू ११४५।५४   ५७।१७।९२
शज्यांऽब्धिगुणानिघ्नं भूव्यास पूज्य भाजितम् पलभादि-
ग्गतास्वऽक्षयोजनाः परिकीर्त्तिताः २९८ **क्रान्ति-**
५५।१७।४२
दिक्फलानयनम्. चेत्पूज्येखेटकक्षाया व्यासा-
क्रा   उ. द.
ऽर्द्धयोजनादिकम् तोटकेतद्ग्रहस्यैवक्रान्तिदिक्कफ-

५७११७१४२
लंभवेत् २९९ पूज्यासतोटकंलोकव्यासाऽर्द्धघ्नंतुत-
※ क्रां उ. द. उ. द.
त्फलम् क्रान्तिदिक्फलंज्ञेयंसौम्यायाम्योजनादिक-
१
म् ३०० एकांशयोजनक्षुण्णास्तोटकांशास्तुजायते
क्रां उ. द. क्रां
तदऽपक्रमदिक्कतुक्रान्तिदिक्फलसंज्ञकः ३०१
धः
हारानयनम्. अक्षयोजनसंस्कारंदत्वातच्छादक-
क्रां हार.
स्यच क्रान्तिदिक्फलसंज्ञेतुस्याद्धारयोजनादिकम्
मू.
३०२ गुणानयनम् तत्संजनालयोर्वर्गयोगमूलं
गुणंभवेत् उत्क्रान्तितोटकानयनम् उत्कांशं-
शभुजज्याऽर्द्धमुत्क्रान्तेस्तोटकंभवेत् ३०३ उत्क्रां-
५७११७१४२सू
तिदिक्फलानयनम्. चेत्पूज्येग्राह्यलोकाऽर्द्धव्या-
संस्यात्तर्हितोटके उत्क्रान्तेस्स्यादिह्योत्क्रान्तिदिक्क.
सू
स्तुत्क्रांतिदिक्फलम् ३०४ छाद्यखेटस्यकक्षाऽर्द्धव्या
५७११७१४२
संपूज्यांशकोद्धृतम् उत्क्रान्तेस्तोटके नघ्नंस्यात्तथो
१एकांशयोजनाः
त्क्रान्तिदिक्फलम् ३०५ अभ्यस्ताच्छाद्यरूपांश

५७११७१४२ उ.
※ द्र. क्रांतिभागानांज्यार्द्धंपूज्यासलोकव्यासखंडयोजनघ्नं क्रान्ति-
दिक्फलं स्यात् पूज्यपलाः २०६९६२

योजनास्तोटकांशकैः द्युत्क्रान्तेस्स्यात्तथोत्क्रान्तिदि-
क्कंचोत्क्रांतिदिक्फलम् ३०६ गुण्यानंयनम्. छाद
कस्यस्फुटक्रान्तिदिक्फलेनैव संस्कृताः अक्षयोज-
नका हारंयोजनाद्यंयया भवेत् ३०७ उत्क्रांतिदिक्
फलेनैवसंस्कृताश्चाऽक्षयोजनाः स्यात्तया भुजरूपं
तुगुण्यंतद्योजनादिकम् ३०८ उत्क्रान्तिदिक्पलंचाऽ
क्षयोजनैस्संस्कृतं भवेत् यद्गुण्यंत उद्गुणानयनम्
द्गुणंहारभक्तंगुण्याहतंभवेत् ३०९ उद्गुणंत्वऽथ भी-
मानयनम्. मुंजघ्नमुद्गुणंतुगुणोद्धृतम् भीमंत-
न्मुंजदिक्कं तुजायतेयोजनादिकम् ३१० रीत्यन्तरे-
ण भीमानयनम्. मुंजंहारोद्धृतंगुण्यनिघ्नंवा भीम
मीरितम् चेद्धारेजायतेमुंज गुण्येभीमंतदा भवेत् ३११
मुञ्जानयनम्. वर्गभेदपदंज्ञेयंमुंजंतद्गुणनालयोः
भीमसंज्ञकदिक्कं तु नालानयनम्. तथातद्गुणमुंज-
योः ३१२ वर्गविश्लेषमूलंतुजायन्तेनालयोजनाः
नालाद्युपपत्तिः याम्योदक्स्थिरभूगर्भसूत्रंगर्भ-

ग्रं क्रां क्रांतिस्थानाधोदेशे
सूत्रंगर्भगमुच्यते ३१३ खेचरांऽपक्रमस्थानाधःस्था-
*
नेगर्भगस्थलात् ऊर्द्धदेशेतुभूवेधतुल्येनालाऽन्तमु-
ग्र १
च्यते ३१४ खेटदण्डांशकाःस्वैकं भागयोजनताडि-
पू प
ताः तन्नालयोजनां ज्ञेयाः प्राक्पश्चान्नतदिग्गताः
चं
३१५ नालान्तस्थान स्वस्थानमध्यंद्वारमिहोच्यते छा-
दकग्रहनालान्त मुञ्जमूलाऽन्तरंत्विह ३१६ नालंत-
पू प
न्नतदिक्कंतु प्राक्पश्चात्संज्ञकंमतम् ह्यऽत्रद्वारस्त
भु भु
भूबाहुर्नालिः कोटिस्तुजायते ३१७ नालस्तद्वाहुरू
पः स्यान्मुञ्जस्तत्कोटिरुच्यते इष्टेस्वस्थानतश्चोर्द्ध
चं उ द
संस्थेतच्छादकेयदि ३१८ निजभूमेरुदिक्कंस्यान्मु-
चं अंत्य
ञ्जमूर्द्धमुखंतदा छादकेस्वस्थलाऽधःस्थेपरभूमेरु
गंभीर
दिग्गतम् ३१९ तन्मुञ्जंकोटिरूपंस्यान्निम्नरूपमऽ
उत्क्रां
धोमुखम् ह्यत्रोदपक्रमोत्पन्नंयन्नालान्तस्थलंभ-
भु
वेत् ३२० तन्निजस्थानयोर्मध्यंबाहुः स्याद्गुणयसं-
ज्ञक. चेद्वारे मुञ्जवेधः स्याद्भीमवेधस्तु गुण्यके३२१

---

* . ६।४० पलदेशेभूवेधं द- ५०० ।५० ।५५।१०

हारेचेद्गुणकः कर्णोगुण्येह्युद्गुणकोभवेत् कोटिःस्या-
च्चेद्गुणेभुंजश्चोद्गुणेभीमकस्तदा ३२२ **ग्रहवेधान-
यनम्.** तद्वंशांनिजवृत्तघ्नंश्रेष्ठींसंवंशादिग्गतम् भूवे-
धसंस्कृतंज्ञेयं खेटवेधंतुतत्रच ३२३ तद्यथानरभूवेधं
संस्कारंमुंजमुच्यते संस्कारंचोच्यतेस्तम्भभवनी
वेधतुंगयोः ३२४ तथाश्रेष्ठोद्धृताद्वृत्ताद्वंशाघ्नाद्वंशादि-
ग्गतम् फलंतद्ग्रहवेधंस्यात्तत्र भूवेधसंस्कृतम् ३२५
सार्गकर्णखेटदृक्सूत्रयोरानयनम्. खेचरं
छादकंस्मृत्वामुञ्जनालहराऽभिधान् आनयेद्दर्ग-
योगस्यमूलंनालहराख्ययोः ३२६ जायतेमार्गकर्णंतु
तन्मुञ्जाऽध्यनकर्णयोःवर्गैक्यस्यपदंखेटदृक्सूत्रंस-
मुदीरितम् ३२७ **सूर्यग्रहणवत्कक्षांतरंग्रहणे-
दृक्सूत्रानयनम्.** भीमाच्छादकदृक्सूत्रनिघ्ना-
न्मुञ्जविंभाजितात् अण्डभेदग्रहेज्ञेयंदृक्सूत्रंयोज-
नादिकम् ३२८ **अथदृक्सूत्राद्युपपत्तिः**
उत्क्रान्तिकुण्डलेछाद्यखेटाऽण्डेयेनगच्छति दृक्सू-

चं
त्रस्छादकंपश्यं स्तत्रबिन्दुस्थलोच्यते ३२९ स्तम्भा-
ऽग्रोयत्रलगतिह्युत्क्रान्तिकुण्डलेतथा तत्रमन्दस्थ-
दृक्पातस्थानमन्दस्थानांतरे
लंज्ञेयंबिन्दुमन्दस्थलान्तरे ३३० उत्क्रान्तेः कुण्डलां-
धनु
शंतुचापरूपमुदीरितम् यत्रस्पृशतिभीमाऽग्रस्तत्र
दृक्पातस्थाने स्यात् सू दः
बिन्दुस्थलंभवेत् ३३१ छायाद्याभ्योन्तरंचापंमन्द
सू शरे
स्थानेवगच्छति मन्दछायाऽन्तरेबाणसंस्कृतातन्न

तिर्भवेत् ३३२. **अथशीघ्रानयनम्.**

तद्भीमतलयोः कृत्वासंस्कारंशीघ्रमीरितम् नालान्त-
स्थानतोऽस्माद्दूर्ध्वाऽधोयातिभीमक ३३३ संस्कारं
तुततः शीघ्रंप्रोच्यतेतलभीमयोः **कामानयनम्.**
स्तम्भभीमकुलंतुल्यंशीघ्रतुंगकुलंसमम् ३३४ज्ञे-
सू
यंछायांरवगस्यैकभागयोजनभाजितम् शीघ्रंलब्ध-
फलंभागपूर्वंमन्दकुलंभवेत् ३३५ उत्केरस्यांऽशके
५७१७०१४२ २
राशंपूज्यंमन्दकुलाहृतम् स्याज्ज्याऽर्द्वैतद्यमंघ्रंज्या
६
स्यात्तस्याः कोटिभागकाः ३३६ तर्कोप्ता घटिका
पूर्वकामंतत्समुदीरितम् **छत्रानयनम्.** पश्चाऽस्त्राऽ

त्यनंतोत्पन्नंकामंछत्रमुदीरितम् ३३७ चेच्छाद्यस्याऽ
क्षचन्द्रोर्द्धनतलिप्तोऽद्रवंचयत् कामंतंखाग्नितोहित्वा
तच्छेषंछत्रमुच्यते ३३८

अथभीमस्तम्भाभ्यांदृग्युतेः भोग्या-
भोग्यकालज्ञानम्

आकाशाभिमुखंचाऽत्रनिजभूमेरुदिग्गतम् परभूमे
रुदिग्यातं विज्ञेयंतदऽधोमुखम् ३३९ स्तम्भदिक्के स्त-
म्भसमेभीमेदृग्योगकं भवेत् निजभूमेरुदिक्कौतुभी
मस्तम्भौयदातदा ३४० भीमात्स्तम्भेऽधिके भोग्यं
स्तम्भाद्भीमेऽधिकेगतम् जायत्तेदृष्टियोगंतुपलभादि
ग्गतौयदा ३४१ स्तम्भभीमाविमौस्यातांस्तम्भे भीमाऽ
धिकेगतम् स्तम्भाद्भीमेऽधिके भोग्यंदृष्टियोगंतुतद्भ-
वेत् ३४२ चेत्स्वभूमेरुदिग्यातेस्तम्भेन्यूनेऽधिकेऽपि
वा अक्षभादिग्गतेभीमेन्यूनेवाऽप्यधिकेऽपिवा३४३
भोग्यंस्याद्यदितौस्तम्भभीमौदिग्व्यत्ययोपगौ स्या-
त्तांतदातुदृग्योगंयातमेवहिजायते ३४४ यथोक्तंगत

भोग्यंतुकपालेपश्चिमेभवेत् इष्टेपूर्वकपालोत्थेस्याद्य-
स्तंगतभोग्ययोः ३४५

अथ छत्राद्दृग्युतेः भोग्यगतकालज्ञानम्.

इष्टेछाद्यनतंछत्रतुल्यंयत्रहि जायते तत्रभीमसमं
स्तम्भंस्यात्तद्दृग्योगमीरितम् ३४६ छाद्येष्टनतत्तो
ऽल्पंचेच्छत्रंतद्दृग्युतिक्षणम् प्राक्कपालेतुभोग्यंस्या-
द्यातपरकपालके ३४७ चेद्यत्रैवाऽधिकंछत्रंछाद्ये-
ष्टनततोभवेत् कपालेपश्चिमेभोग्यंप्राक्कपालेग-
तंभवेत् ३४८ योगान्तरकरणज्ञानम्.

एकदिक्केयुतीयोगमुऽन्तरेत्वऽन्तरंभवेत् भिन्नदिक्केऽ
न्तरंयोगेविश्लेषेतुयुतिर्भवेत् ३४९ छत्रयोर्योगखण्डे
न्तुपूर्वाऽन्येष्टोत्थयोस्तयोः छत्रंमध्येष्टजंमध्यछ
त्रंतत्समुदीरितम् ३५०.

अथ छत्राद्दृष्टकालानयनम्.

हित्वापूर्वकपालेतुयुक्त्वापश्चात्कपालके छत्रमि-
ष्टोद्भवंछाद्येष्टोत्थस्पष्टदिनाऽर्द्धके ३५१ जायतेत-

त्कलादिस्तुव्यक्तश्छाद्योनतोऽद्रवः

अथ व्यक्तेष्टादृग्योगकालज्ञानम्.

तान्निर्विकारछत्रोत्थस्यात्तच्छाद्यखगस्ययत् ३५२ नत
लिप्तोद्भवंव्यक्तंयातंछाद्यखगोद्यात् तल्लिप्तापूर्वकं
स्वेष्टंजायतेसावनंतुतत् ३५३ स्वेष्टंदृग्युतिकालंस्या-
द्युद्धाऽद्भ्रेखेटयोः खलु दृग्योगकालतश्चैवंदृग्योगेष्ट
मुहुर्मुहुः ३५४ आनयेन्निर्विकारंतद्दृग्योगेष्टंध्रुवंमतं
ध्रुवदृग्योगकालंतुस्फुटदर्शान्तिमीरितम् ३५५

अथ स्थूलदृग्योगानयनम्.

गणितागतदर्शान्तं प्रागिष्टंचाऽत्रकीर्तितम् तत्स्थूल-
लम्बनेनैवसंस्कृतंगणितागतम् ३५६ दर्शान्तंचकला
पूर्वसद्यकक्षणमीरितम् तत्स्तम्भभीमयोरेकदिक्के
कलान्तरंतयोः ३५७ भिन्नदिक्केतुसंयोगंस्तम्भभी
माऽन्तरंभवेत् स्तम्भभीमाऽन्तरंकृत्वाप्रागिष्टेसद्य-
कक्षणे ज्येष्ठाऽज्येष्ठाऽन्तरौस्यातांज्येष्ठाऽज्येष्ठाऽन्त-
रांऽतरम् कृत्वाहारोव्यतेस्थूललंबनस्यकलादिभिः

३५९ हृत्वातत्स्वेष्टजंभीमस्त्म्भयोरऽन्तरंभजेत् तद्धरेणकलापूर्वस्थूलंभोग्यगतफलम् ३६० दृग्योगेष्टेष्टयोर्मध्येस्वर्णमिष्टेधनर्णकम् दत्वातदृष्टियोगेष्टेस्यात्स्थूलंलिप्तिकादिकम् ३६१.

अथ पूर्णलम्बन कला नयनम्.

छाद्यभ्रमजदर्शान्तिस्फुटदर्शान्तियोस्तयोः संविधाया ऽन्तरंधीरैर्लिप्ताद्यंपूर्णलम्बनम् ३६२ पूर्वाऽपूर्वनतोद्भूतंतद्दर्णाऽऽऋणकमतम् छाद्यभ्रमजदर्शान्तिजाताद्यत्कात्परेनते ३६३ स्वेष्टजस्फुटघस्राऽऽर्ईमरत्यंभवतितत्रतु स्याद्व्यलम्बनंव्यस्तेतद्दर्णलम्बनंभवेत् ३६४

अथेष्ट लंबन ज्ञानम्.

ग्राह्यभ्रमजदर्शान्तात्स्फुटदर्शान्तसम्मुखम् गाह्यभ्रमजदर्शान्तिसावनीयेष्टभेदकम् ३६५ कृत्वालिप्तादिकंतत्स्याल्लम्बनंत्विष्टकालिकम् छाद्यभ्रमजदर्शान्ताद्दूर्ध्वपूर्वकपालके ३६६ पूर्वमऽन्यकपालेथस्फुटदर्शान्ततस्तथा प्राक्कपालेतुतत्पूर्वपश्चादन्यकपाल-

के ३६७ जायतेलम्बनंसाऽग्रंखेचराऽएडाऽन्तरंग्रहे
इष्टेछाद्याछादकयोर्मध्यमाद्यानयनसूचकम्.
छाद्याछादकयोरिष्टेमध्यमौप्रस्फुटौजवौ ३६८ मध्यक्रा-
न्तीस्फुटक्रांतीसाधयेच्चशरौतथा याम्योत्तरान्तरंसू-
क्ष्मंबिम्बव्यासांगुलान्स्फुटान् ३६९ छाद्याछादको-
त्पत्तिः ऊर्द्ध्वस्थंछाद्यसंज्ञंस्याच्चाऽधःस्थंछादकंभवेत्
शीतांशुभूप्रभाभानुशीतांशुश्छादयत्यतः ३७० भास्क
रग्रहणेऽर्कस्तुछाद्यःस्याच्छादकःशशी स्याद्भूभाछा-
दकः खेटश्छाद्यश्चेन्दुविधुग्रहे ३७१ ग्रहणंचग्रहद्यु-
द्वंयोगंखेचरयोर्मतम्.

अथलम्बनीयचालनम्.

छाद्यभ्रमजदर्शान्तपूर्णलम्बनसंस्कृतम् ३७२ दर्शा-
न्तंप्रस्फुटंभानुभौमादिग्रहणेभवेत् स्वस्फुटांऽशादि-
वेगघ्नाःपूर्णलम्बनलिप्तिका ३७३ छाद्यभ्रमजदर्शा-
न्तजाततात्कालिकग्रहे लिप्तादौतिथिवत्सर्वेस्वर्णद्-
लाग्रहस्फुटः ३७४ मार्तण्डादिविनिजादीनांजायतेऽर्द्ध

मध्यग्रहणकाले.

ग्रहक्षणे राहुवेगोनशीतांशुवेगांऽशाम्रंचलम्बनम् ३७५
नाडीफलं धनर्णंचमार्त्तण्डे ग्रहणेभवेत् छाद्यभ्रमज-
दर्शान्तिजातेपातोनितेविधौ ३७६ नाडीफलं धनर्णंतु
दत्वालम्बनवत्तथा व्यग्विन्दुर्जायतेस्पष्टदर्शपूर्णक्षणोऽस्फु-
टम् ३७७ अथलम्बनावनत्योःकारणज्ञानम्.
छाद्यकोलंम्बितोयस्माद्दृक्सूत्रेग्राह्यतस्ततः प्राक्प-
श्चादंऽन्तरंज्ञेयंलम्बनंलिप्तिकादिकम् ३७८ एवंया-
म्योत्तरंभेदंछाद्याछादकयोर्नतिः छाद्याण्डेछादकंप-
श्यन् दृक्सूत्रोयत्रयातिहि ३७९ तत्स्थानंनिजदृक्
पातदेशंज्ञेयंविचक्षणैः छादकस्थानतोरेखायाम्यो-
दक्चापरूपका ३८० विषुवन्मण्डलेवृत्तेयातियत्र
हितत्रच छादकाऽक्षांऽशकस्थानंज्ञेयंस्यात्तद्गुणस्थ-
लम् ३८१ निजदृक्पातदेशाच्चयाम्योदक्सूत्रसंज्ञ-
कः तुल्यमण्डलवृत्तेतुयत्रयातिचतत्स्थलम् ३८२ दृक्
कुक्षिस्थानकंज्ञेयं दृक्कुक्षिस्थानसंज्ञकात् तद्गु-
णस्थानपर्य्यन्तंयेभागास्तुल्यमण्डले ३८३ तेतत्का-

लभवा ज्ञेयाः प्राक्पश्चाल्लम्बनांऽशकाः पूर्वाऽपूर्वकपा-
लोत्याः षड्क्ता लिसिकादिकम् ३८४ लम्बनंतत्क्षणा
द्भूतं स्याद् गणाऽक्षरणसंज्ञकम् निजदृक्पातदृक्क्षि-
देशयोरऽन्तरांशकाः ३८५ सौम्यायाम्देशजाः सौम्य-
दक्षिणाः स्युरिषुप्रदाः छाद्यस्फुटाऽपक्रमांऽशमार्गण
प्रदयोस्तयोः ३८६ एकभेलेऽन्तरंरुत्वाभिन्नगोले
तुसंयुतिं स्याच्छरतत्स्फुटंशेषदिक्कदोभागजातिकम्
३८७ ग्राहकग्राह्ययोः स्पष्टक्रान्तिभेदस्फुटाऽक्षयोः
दिक्साम्यविवरे भेदयोगात्स्यात्तत्त्थानतिः ३८८

विषुवत्कुण्डलमार्गनियनम्.

स्वेष्टेम्बन्याऽपयोद्भूतानां भाव्या भाप्रकीर्त्तिताः अक्षा-
भावर्गहीनाच्च्याभावर्गाच्चयत्पदम् ३८९ तत्कोटिः
प्रोच्यतेऽक्षाभास्याभित्यंतत्रदिग्भुजः यद्द्विकोटिदि-
म्दोर्भ्यारवेचरंचाऽवलोक्यते ३९० तद्दन्तत्कोटिदिग्दो-
र्भ्यामाकाशंचाऽवलोकयेत् तंतत्त्वेष्टक्षणे दृष्ट्वा सौम्य
याम्यान्तरं भवेत् ३९१ तत्पूर्वापररेखाया मध्यमार्गेऽ

आच्छादो चं चं
स्वरेभवेत् अप्रोषधीशोदयाद्याद्यंव्यक्तमिष्टे विधुग्र-
ग्रहणे सू ग्रहणे सू
हे ३९२ फग्रहेऽर्कोदयाद्याद्यंछत्रजंव्यक्तमिष्टके

अथचन्द्रग्रहणेचंद्रशरोपपत्तिः

ग्र. शरं ग्र. सू.
यत्रयत्खेचराऽक्षस्यात्तत्रतत्खेचरोभवेत् ३९३ सूर्या
६ भूभा सू उ.दं.
त्षड्भाऽन्तरस्थानंयत्तद्भूभास्थलंभवेत् भास्कराद्यक्त
दं.उं. १५ चं क्रां
गोलेयथशुक्रांतेचविधोस्सदा ३९४ मध्याऽपमस्थला-
गच्छति उ दं. चं भु
द्यातिसौम्ययाम्यस्थलेविधुः दूरंयद्दोर्ल्वैस्तत्स्याद्भा-
चं बाणं
गपूर्वविधोःशरम् ३९५

अथचन्द्रग्रहणेस्पर्शमोक्षदिग्देशोपपत्तिः

सू ग्र पू गच्छति
भूभावेगोऽर्कवेगःस्यात्स्वेटानांप्राग्गतिर्भवेत् यातिप्रा-
पू चं पू भूभा चं
क्सन्मुखश्चेन्दुर्यातिप्राक्सन्मुखाकुभा ३९६ चन्द्र-
भूभा चं फ चं मार्गे भूभा
स्तयोस्तुशीघ्रत्वात्पृष्ठादागत्यगच्छति स्वाऽयनेकुप्र-
अंधकार भूभा तम
भाध्वान्तमण्डलेवर्त्तुलेस्फुटे ३९७ तत्रतद्भूप्रभाध्वा-
पश्चिमदिग्भागे गच्छति चं पू
न्तमण्डलस्याऽपराऽशके यातीन्दुग्रहणेपूर्वदिग्भा-
चं चं ग्रहणे चं
गंप्रथमंविधोः ३९८ स्यात्तस्माद्धौग्रहेस्पर्शग्लौबिम्बे

* कीरवाबपिनिर्दिष्टइत्येकाक्षरकोशः

पूर्वदिग्लवे तत्रेन्दोश्चलनादिन्दोः प्रागंशोऽञ्जतिकृप्रभाः
३९९ पश्चिमांऽशः कुंभायुक्तोभवत्येवततः मरमभूप्रभा
पश्चिमांशस्तुतद्वदुज्झुतिशीतगोः ४०० अतइन्दुग्रहे
पश्चाद्दिग्भागे प्राच्युतिर्भवेत् नाऽस्तिभूद्युतिशीतां-
शुलोकयोर्विवरयतः ४०१ शीतांशुग्रहणंतस्मात्सर्वत्र
सममीक्ष्यते अस्मादिन्दुग्रहेनोक्तंलम्बनंननतिर्मता
४०२ सूर्यग्रहणेस्पर्शमोक्षदिग्भागदेशोपपत्तिः
पूर्वाऽभिवदनंभानुःपूर्वाभिवदनंशशी यातिस्वनिज-
पूर्वाऽशःपूर्वस्यांपश्चिमांऽशकः ४०३ पश्चिमायांचनि-
त्यंहिभवत्येवार्कचन्द्रयोः शीघ्रत्वात्तत्तयोश्चेन्दुःसू-
र्यस्यागत्यपश्चिमात् ४०४ पूर्वस्यामेवतत्सूर्याऽधो-
लोकेचैवगच्छति पूर्वपरांशकंभानोः शीतांशुश्छाद-
यत्यऽतः ४०५ भास्करग्रहणेसूर्यविम्बेस्यात्प्रग्रहःप-
रेतत्रेन्दोश्चलनाद्भानोः पृष्ठांशंप्रथमंविधुः ४०६ प-
श्चाऽस्यजतिपूर्वांशंतस्मात्पूर्वेच्युतिर्मता शीघ्रम-
न्दछादकग्रहणेस्पर्शमोक्षदिग्ज्ञानोत्पत्तिः मन्द-

श्चेच्छादकोयत्रप्राक्स्पर्शपश्चिमेच्युतिः ४०७ शीघ्र-
श्चेच्छादकोयत्रप्रत्यस्तं व्यस्तताभवेत् वक्रमार्गगयो-
र्युद्धेवक्रीद्रागऽपितन्मृदुः ४०८ मन्दसंज्ञोच्यतेचाऽ-
त्रमार्गीमन्दोऽपिसत्वरः क्षिप्रसंज्ञोच्यतेचैवप्रग्रहप्र-
च्युतिक्षणे ४०९ युद्धेवक्रगयोश्छाद्येमन्दे प्राक्प्रग्र-
होभवेत् पश्चिमेप्रच्युतिश्छाद्येसत्वरेव्यस्ततोभवेत्
४१० मन्दशीघ्रविचारेत्रग्राह्यंस्पष्टजवंबुधैः इष्टदि-
क्तोऽन्यदिक्कंतुयातियोनरपूर्वकः ४११
वक्रगस्तत्तुविज्ञेयस्तद्व्यस्तेमार्गगोभवेत् इष्टदिक्कं
तुपूर्वस्यादऽन्यदिक्कंतुपश्चिमम् ४१२ सर्वत्रप्रग्रहेमो-
क्षेवेधेतत्तत्पदार्थयोः सर्वत्रत्रित्रिवस्तूनांमध्यगश्छा-
दकोभवेत् ४१३ छाद्यःसम्मुखदिक्संस्थःस्यादेवं
चोर्द्धतापिवा बिम्बेतत्कालदिग्ज्ञानम्.
यत्कालेयःखगोयद्दिक्प्राप्तःस्यात्तद्भ्रहस्यच ४१४
बिम्बस्याऽधःस्थलेज्ञेयासाकाष्ठापण्डितोत्तमैः चेत्पू-
र्वस्यांग्रहःप्राप्तोतस्याऽधःपूर्वमुच्यते ४१५ तस्यो-

प.
र्द्धं पश्चिमस्थानमेवंसर्वत्रतन्मतम् नतिलम्बनसंस्का-
सू.
रोपपत्तिः छाद्योऽर्कश्चोर्द्धलोकस्थोऽधोलोके छादकः
चं. सू.
शशी ४१६ यस्मादऽस्तिततोऽर्कस्यसर्वत्रग्रहणंस-
सू.
मम् वीक्ष्यतेनह्यऽतोऽर्कस्यग्रहणेनतिलम्बनौ ४१७
मं बु बृ शु शं ग्रहणेषु
संस्कारौकथितावेवं भौमज्ञादिग्रहेषुच

अथचन्द्रार्कग्रहणयोर्वर्णज्ञानम्.

चं. ग्रहणे ग्रहणकाले
इन्दोः स्वल्पग्रहे धूम्रंकृष्णमऽर्द्धग्रहक्षणे ४१८ अ-
ग्रहणे
र्द्धोर्द्धे कृष्णरक्तः स्यात्पीतं पूर्णग्रहक्षणे ग्रासवर्णंभवे-
सू. ग्रहणे
न्नित्यंकृष्णंतद्भास्करग्रहे ४१९ भौमादिग्रहण व-
मं.बु. बृ शु शं ग्रहणं
र्णज्ञानम्. भौमज्ञादिग्रहं धीरैर्ज्ञेयंछादकवर्णवत्
चं. विम्बव्यास १६ चं.
ग्रहणज्ञानम्. चन्द्रविस्तारभूपांशादऽल्पमिन्दुग्र-
ग्रहणं सू. विम्बव्यास १२ सू.
हंतथा ४२० सूर्यविस्तारसूर्यांशादऽल्पंतद्भास्करग्र-
ग्रहणं
हम् नाऽवश्यंदृश्यते संधिसांनिध्येसंशयंवदेत् ४२१
स्वल्प ग्रहण नरैः ग्रहणे
यस्मान्न्यूनस्वग्रहं तु दृश्यते मानवैर्नहि तद्ग्रहेसंधि-
स्वल्पं
देशः स्यात्संधिस्थानाद्यदाऽधिकम् ४२२ वान्यूनमं
१२ मं.बु. बृ. शु. शं
गुलाऽर्कांशसंधेः सांनिध्यमीरितम् भौमादिग्रहणंस्व-

बिंम्बव्या.
स्वव्यासाऽध्यऽल्पंनदृश्यते ४२३ सूर्यग्रहणेग्रास
दर्शनयुक्तिः स्फस्थिरेबंधपानीयेशुद्धे विस्तारसंयुते
सू. ग्रहणं
स्वल्पेतद्वायुयत्नाढ्येपश्येत्तद्भास्करग्रहे ४२४ बिम्बाऽ
धोर्द्धशिकौव्यस्तौ विज्ञेयौतत्रपण्डितैः सत्काश्वमय
कृष्णरंगादियुक्तेन :आकाशे सू.
पट्टेन कृष्णाद्याढ्येनवांबरे ४२५ भास्करग्रहणं
पश्येद्दृश्यतेतद्यथोचितम्

अथ चन्द्रग्रहणेस्थूलपरिलेखविधिः

सू. पं. शरं चं. बाणं मं.
सूर्येन्द्वोर्ग्रहणेप्रोक्तंबाणमिन्दुशरस्फुटम् ४२६ भौम
बु. वृ. शु. श. ग्रहणे चं.
ज्ञादिग्रहेप्रोक्तछादकस्यशरंशरम् चन्द्रस्यग्रहणे
व्यो.
भूभाव्यासोत्थंकुण्डलंलिखेत् ४२७ कृत्वाचतुर्द्दि
पू. प. प. पू. द. उ.
शंतस्यव्यस्तंपूर्वाऽपरंलिखेत् याम्योत्तरंयथायोग्यं
कृत्वातांद्दिदिशंतथा ४२८ मध्येकेंद्रंलिखेत्केंद्रादि-
चं. शरां उ. द. चं.
न्दोर्बाणांगुलोन्मिते दूरेऽन्तरेशराशायामिन्दोश्चिह्नं
चं. बिं. व्यास
समालिखेत् ४२९ तच्चिह्नात्परितश्चेन्दोर्व्यासार्द्धं
चं. चिह्न
कुण्डलंलिखेत् तत्रेन्दोःकुण्डलस्यैवमध्याऽङ्ककेंद्र-
पू. प. प. पू.
मुच्यते ४३० कृत्वाचतुर्द्दिशंतस्यव्यस्तंपूर्वाऽपरंलि-

खेत् याम्योत्तरंयथायोग्यंकृत्वात द्विदिशंतथा ४३१
पत्रोत्थंशीतगोर्वृत्तंतुल्यंवृत्तंविचक्षणैः चन्द्रवृत्तोप-
रिस्थानेपूर्वापश्चिमसम्मुखम् ४३२ निष्कास्यैवह्नि-
तत्कालेदृष्ट्वाभूद्युतिकुण्डलम् आदिमध्यान्तदेशा-
दीन्वक्तव्यंग्रहणेविधौ ४३३ सूर्यग्रहणेस्थूल
परिलेखविधिः भास्करग्रहणेभानोर्व्यासोत्थकु-
ण्डलंलिखेत् याम्योत्तरंयथायोग्यंपूर्वापूर्वविपर्य्य-
यात् ४३४ संविधायरवेर्वृत्तेमध्येसूर्याङ्कमालि
खेत् सूर्याङ्कान्तच्छराशायांदूरेबाणाङ्गुलोन्मिते
४३५ चिह्नंकृत्वाऽकृतश्चन्द्रव्यासोत्थकुण्डलंलिखेत्
व्यस्तंपूर्वापरंतत्रसौम्ययाम्ययोचितम् ४३६ कृ-
त्वापत्रोद्भवंवृत्तंसूर्यकुण्डलसम्मितम् सूर्यकुण्डल
वह्निभिश्चाङ्कितपात्रसुच्यते ४३७ सूर्यवृत्तोपरि-
स्थानेपात्रंनिःसारयेद्रवेः तथाकंग्रहणेस्पर्शमध्य-
मोक्षमुखस्थलान् ४३८ पण्डितैस्तत्क्षणेदृष्ट्वावक्तव्यं
तद्ग्रहस्यच अनेनैवप्रकारेणस्फुटंमध्यग्रहस्थलं४३९

स्यादाद्यन्तस्थलौस्यातांस्थूलौतौव्यावहारिकौ

भौमादिग्रहणेस्थूलपरिलेखविधिः

सूर्यवद्भौमपूर्वाणांस्वग्रहेपात्रमाचरेत् ४४० तच्छा-
द्यकुण्डलस्योर्द्ध्वेपात्रंनिष्कासयेद्बुधः पराद्वापूर्वतो-
बुद्ध्यापात्रंनिष्कास्यतत्क्षणे ४४१ भौमादिग्रहण
स्थानान्वक्तव्यंव्यावहारिकान्

अथ ग्रहणेषुसूक्ष्मपरिलेखविधिः

पलःपलाविनाडीचविघटीविकलाचया ४४२ विलि
प्ताऽत्रविलिप्तिश्चप्राणैःषड्भिःप्रजायते नाडीघटी-
चलिप्ताचलिप्तिकश्चकलःकला ४४३ लिप्तकोलि-
प्तिकालिप्तोजायतेषष्टिभिः पलैः

अथ पूर्वापरान्तरोचितछाद्याछादकग्रहस्पष्टरीतिः

मध्यग्रहणकालेष्टविश्लेषलिप्तिकाहतम् ४४४ वेगं
भागसुखस्वस्वछाद्याछादकयोस्तुयत् दत्वालिप्ता-
दिकं तच्चमध्यग्रहणकालजे ४४५ छाद्यखेटस्फुटेधी-

रैर्द्व्यर्णैमधिकोनके इष्टेसूर्य्यन्दुपूर्वाग्गाम्मध्यग्रहणका-
लतः ४४६ प्राक्पश्चाद्भेदयोर्ग्योस्तश्छेद्यके छाद्यछादके
हस्तैःस्वाभ्राग्निभिस्तुल्यंचक्रवृत्तमुदीरितम् ४४७ सूत्रं
पूर्वाऽपरंचक्रजीवाजातिसमंलिखेत् पूर्वपश्चिमान्तरां-
शानयनम्. छाद्याछादकयोरिष्टे प्राक्पश्चाद्भेदयो-
र्म्ययोः ४४८ सव्यभेदाऽशकाःपूर्वाऽपूर्वभेदाऽशकास्त-
योः स्युस्तेंऽशाः शून्यनेत्रघ्नाः पूर्वाऽपूर्वाऽन्तराऽगुलाः
४४९ स्युर्भानुग्रहणेस्थूलास्तेसामान्याविधुग्रहे

सूर्यग्रहणेस्पष्टपूर्वपश्चिमान्तरांगुलानयनम्.

स्वेष्टकामोद्भवान्छत्राज्जातामिष्टंतुयद्भवेत् ४५० तद्दी-
र्घमुच्यतेस्वेष्टदीर्घयोर्भेदलिप्तिका स्वार्कघ्ना ह्यंऽगुला
दिस्तुपूर्वाऽपूर्वाऽन्तरंभवेत् ४५१ सामान्यंभास्करस्या-
ऽथपूर्वाऽपूर्वान्तराऽगुलाः सामान्यास्तेतयोःस्वौश्विभ-
लाः२० भक्ताः चोपस्यात् तस्यार्द्धस्यजीवांशाः २०निघ्नाः पूर्वापूर्वान्तरांगुलाः स्युः
क्तो भागादिकंभवेत् ४५२ तस्यखण्डांशबाहुज्याखा-
श्विघ्नीचांऽगुलादिकम् तत्पूर्वाऽपूर्वविश्लेषंविज्ञेयंछे-
द्यकोचितम् ४५३ अथेष्टग्रासानयनम्. पूर्वाऽ

पू. वर्गे शरम्
पूर्वाऽन्तरेस्वग्रे स्वग्रमिष्टोत्थमार्गणम् चुक्त्वातस्यप-
सू. बिम्बव्यू. योगार्द्ध
दर्हित्वाविस्तारैक्यदलेतयोः ४५४ छाद्याछादकयोः

शेषंतद्ग्रासंस्वेष्टजंभवेत् इष्टग्रासात्पूर्वापूर्वान्तरा-

नयनम्. तत्स्वेष्टक्षणजंग्रासंहित्वाछादकछाद्ययोः
विं.व्या. यो. ग्रे. श्र. वर्ग शरवर्गयो अंतरम्
४५५ विस्ताराऽर्द्धयुतोशेषवर्गेष्टोत्थेषुवर्गयोः विश्लेष-
मू. मू. प. ग्रहणे पू. प.
स्यपदज्ञेयंप्राक्पश्चादऽन्तरंग्रहे ४५६ पूर्वाऽपूर्वाऽ
मानैक्यखंडाधिकं
न्तरंयस्मिन्कालेछादकछाद्ययोः बिम्बव्यासांगुलैक्या-
ग्र.
ऽर्द्धादऽधिकंयदिजायते ४५७ तत्खेटग्रहणेतस्मिन्का-
ग्रहणं
लेनैवग्रहोभवेत् चन्द्रग्रहणेपरिलेखविधिः वृत्त-
चं. ग्रहणे
मिष्टकुभाव्यासजातमिन्दुग्रहेलिखेत् ४५८ तस्यप्रा-
पू.प. पं.पू. द. द. उ. उ.
गपरव्यस्तंयाम्यंयाम्यंसमालिखेत् सौम्यंसौम्यंलि-
पू. पू. प.
खेत्प्राग्वत्तन्मध्येकेन्द्रमालिखेत् ४५९ सूत्रेपूर्वाऽपरे
पू. प. भूभावृत्तस्य पू. मो. चं.ग्रहणे
केंद्रात्प्राक्पश्चादऽन्तरोन्मिते पूर्वस्मामोक्षसांनिध्ये
स्प. + भूभावृत्तस्य प. चिह्न
स्पर्शांसि भे तु पश्चिमे ४६० लक्षणंविलिखेत्तत्तु भेदके-
द. उ. बाणं
न्द्रांकमुच्यते भेदकेन्द्राऽकतोयाम्यसौम्येस्पष्टशरोन्मि-
चं.
ते ४६१ स्थानेकेन्द्रंलिखेत्तस्मात्केंद्रात्स्व्याद्धिमदीधितेः

चं·विं·व्याः
तत्कालव्यासजवृत्तंकृत्वातच्चंद्रकुण्डले ४६२ भूभायाः
चं·ग्रास चं·
कुण्डलंप्राप्तयन्मितंतन्मितंग्रहम् तत्कालेचोषधीशस्य
विज्ञेयंप्रस्फुटंबुधैः ४६३ सूर्यग्रहणेपरिलेखविधिः
चं· चं·विं·व्या· सू· ग्रहणे
वृत्तामिष्टजचन्द्रस्यव्यासोत्थंभास्करग्रहे विलिखेत्प-
प· पू·पू· प· द· उ·
श्चिमेतस्यपूर्वंपूर्वंतुपश्चिमम् ४६४ याम्योत्तरंयथायो-
पू· प·
ग्यंमध्येकेन्द्रंसमालिखेत् केन्द्रात्पूर्वापरेसूत्रेप्राक्-
अंतर प· मो· पू·
पश्चात्छेदसम्मिते ४६५ पश्चिमेमोक्षसांनिध्येपूर्वेस्प-
स्प· द·उ· उ·द· बाण
र्शसमीपके कृत्वांऽकमंऽकतोव्यस्तदिक्स्पष्टशरसंमिते
स्थाने सू· सू·
४६६ देशेकेन्द्रंविधायात्रेष्टार्कवृत्तंसमालिखेत् सू-
चं·
र्यवृत्तेगतंलिष्टचन्द्रवृत्तंचयन्मितम् ४६७ तन्मितंग्र-
ग्रास सू·
हणंज्ञेयंपण्डितैरुष्णदीधितेः भौमादिग्रहणेपरि-
द· उ· पू·प· प पू·
लेखविधिः याम्योत्तरंयथायोग्यंव्यस्तंपूर्वापरंतथा
मं·बु·वृ·शु·श·
४६८ एवंभौमज्ञपूर्वाणांविज्ञेयंग्रहणंबुधैः गणक-
पू· प·
स्योपविष्टस्यपूर्वमासनदिग्गतम् ४६९ पश्चिमंसन्मु-
वा द·
खंज्ञेयंवामदक्षिणहस्तयोः पस्सयोश्चदलस्थानौसौ
उ· द· परिलेखे म·
म्यदक्षिणसंज्ञकौ ४७० विज्ञेयौछेद्यकेवृत्तेखेचरग्र-

हणादिषु स्थित्यङ्गतयोः स्पर्शमोक्षयोः सूक्ष्मसंज्ञयोः ४७१ स्वेच्छयात्रह्यधोर्द्धेऽपिग्रहणांशांऽशकस्य च दर्शनायलिखेत्तत्रसूक्ष्मंतत्परिलेखकम् ४७२ दृष्टातंचभवत्येवग्रासांऽशांऽशकनिश्चयम् एवंमुहुर्मुहुस्तस्माद्यावन्निर्विकृतिंव्रजेत् ४७३ ग्रहणांऽशांऽशकस्तावत्तल्लिखेच्छेद्यकं खलु मयाऽत्रपरिलेखेतुनाशाज्ञानंनिजालयात् ४७४ उक्तंतच्छाद्यखेटस्यदिग्ज्ञानंकेंद्रतोदितम्

ग्रहणेशरव्यासयोर्जातिज्ञानम्.

छेद्यकस्यविधोस्पष्टबाणांबिम्बस्यविस्तृतिम् ४७५ व्यासरूपंतुसंग्राह्यंनग्राह्यं कुण्डलाकृतिम्.

अथविश्वदिग्ज्ञानम् सूर्यादिग्रहाणाम्.

इष्टकालेतुतत्रात्रेछाद्यश्चस्वदिगंशकैः ४७६ स्याद्याः माशांतुसंयातःसाकांतांतुसमाचरेत् अंकस्तत्रा-

---

* सूर्यग्रहणे स्पर्शकाले चंद्र वृत्तस्य पूर्वस्यां रविवृत्तस्य पश्चिमे भवति सूर्यग्रहणे मोक्षकाले चंद्र वृत्तस्य पश्चिमे सूर्यस्य पूर्वांशे भवति चन्द्रग्रहणे स्पर्शे भूभायाः पश्चिमांशे चंद्रवृत्तस्य पूर्वांशे गच्छति चंग्रहणे मोक्षे भूभायाः पूर्वांशे चंद्रवृत्तस्य पश्चिमांशे भवति

दिचिह्नःस्यात्स्वेष्टव्यासोत्थकुण्डले ४७७ आद्यकस्य समाशायांलांछनंत्वऽन्यमुच्यते अन्यांऽकोपरितंदत्वा चाद्यकमूर्द्धितस्यच ४७८ मात्रस्यैवोद्धिते पात्रेतद्बिंबस्यादिशाभवेत् छाद्यस्याशाशके वृत्ते रुलाकाष्ठायथाचिता ४७९ तत्रमध्यग्रहस्यैवकालेस्याच्छीतदीधितेः केन्द्रयो र्भूमिभाचन्द्रबिम्बयोरन्तरंशरम् ४८० भास्करग्रहणाऽर्द्धस्यकाले भास्करचंद्रयोः बिम्बयोः केन्द्रयोर्भेदं स्याद्बाणदक्षिणोत्तरं ४८१ छाद्याछादकयोर्बिम्बकेन्द्रयोरऽन्तरंशरम् प्रोक्तंयतस्ततस्तत्रव्यासैक्यार्द्धविरच्यते ४८२ छादकादुत्तरे छाद्येचेत्तदाछादकस्यच वृत्तकेन्द्राद्दक्षिणेतुछाद्यव्यासदलस्यच ४८३ अंगुलैस्संमितस्थानेलक्ष्मविलिखेद्बुधः चेच्छाद्येछादकाद्याम्येस्यात्तदाछादकस्यच ४८४ वृत्तकेन्द्रादुत्तरेतुछाद्यव्यासदलस्यच अंगुलैस्संमितस्थानेलक्ष्माणिविलिखेत्तथा ४८५ तच्चिह्नमादिदेशःस्याच्छेषमऽग्रहणंभवेत् अग्रहग्राहकव्यासेस्थितातत्स्याद्ग्रहौचितम् ४८६

बाणंग्रहोचितंहितातच्छेषग्रासमुच्यते.

अथग्रासयोजनानयनम्.

स्वस्वछन्नाऽगुलाऽभ्यस्ताः स्वस्वविस्तारयोजनाः ४८७

स्वस्वव्यासांऽगुलैराप्ताः स्युः स्वस्वग्रासयोजनाः वृत्त-

कर्णज्ञानम्. वृत्ताऽभ्यन्तरसंस्थस्यतद्वृत्तस्पर्शक-

स्यच ४८८ चतुरस्त्रस्यैकबाहोर्वर्गस्यद्विगुणस्यच

मूलंतद्वृत्तविस्तारतुल्यंकर्णंचितद्भवेत् ४८९ एवंगोल-

स्यबिम्बस्यवाऽपिव्यासंभवेच्छ्रुतिः कर्णव्यासदलंचाऽ-

पिस्यादर्ध्दस्याशयेखलु ४९० । २४१३.

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मज प्रेमवल्लभ विरचिते

परमसिद्धान्तेग्रहणाधिकारश्चतुर्दशः १४.

अथ महापातानयनम्.

गणितागतयोगस्यतुल्यंयोगाऽर्थवासरे इष्टकालेन्दु

यद्भंस्यात्तद्भंस्वेष्टभमुच्यते १ सांनिध्येहर्षणस्यैव

पातःस्याद्व्यतिपातकः तद्वद्वैधृतिसांनिध्येपातोवै-

धृतिसंज्ञकः २ दिग्घ्नान्षड्युङ्कृतान्मार्गभागान्स्वर्णान्
विपर्ययात् भाङ्कैर्दत्वाव्यतीपातो भेदत्वावेधृतिर्भवेत् ३
भुक्तलिप्तास्तयोःस्वेष्टभस्यभोगकलाहताः षट्शतकै-
रुद्धृताः स्पष्टाःस्युर्यातकालिकास्तयोः ४ ताः प्राग्योगकले-
र्भुक्तागणितेनागतस्य च योगस्याऽर्धदिने मध्यकालश्चे-
वाऽभूत्तद्भवेत् ५ तन्मध्यसमये युक्त्वाकल्पितेष्टकलादि-
कम् अग्रेष्टजायते मध्यकाले सूर्यशशांकयोः ६ आ-
नयित्वास्फुटक्रान्तिमग्रेष्टेचस्फुटाऽपमम् आनयेत्स्व-
स्वमध्याऽग्रकालोत्थाऽपक्रमाऽन्तरम् ७ लिप्ताद्यंकल्पिते
ष्टस्यलिप्तासस्याल्लवादिकम् स्वस्वक्रान्तिजवंचाऽथ
मध्यकालोत्थयोस्तयोः ८ चन्द्रभास्करयोः क्रान्त्योर्भे-
दन्यूनयदाभवेत् अग्रेष्टोद्भवयोः क्रान्त्योर्विश्लेषात्त-
द्धृतस्मृतम् ९ पातंतद्वयस्ततो भोग्यं मध्यकालात्समी-
रितम् चन्द्रायनज्ञानम् मार्गशीर्षसंस्कृतश्चन्द्रो
मृगकर्कादिषट्कगः १० सौम्यापागऽयनस्थस्तु विज्ञे-
यस्तद्विचक्षणैः पातनामज्ञानम् स्यातामेकायन-

उ-उ. द-द. चं सू. राशी १२ योगं सम

गतौयदिशीतांशुभास्करौ ११ चक्रमैक्यंतयोस्तुल्या-

क्रां चं-सू. भिन्ना

क्रान्तौवैधृतिसंज्ञकः पातःस्याद्यदितौस्यातामऽतुल्या-

उ-द द-उ- ६ योग क्रां

ऽयनगौभवेत् १२ षड्भमैक्यंतयोस्तुल्याऽपक्रमेव्य-

चं शरक्रां संस्कारे

तिपातकः तत्पातस्तुभवेदिन्दोर्बाणाऽपक्रमसंस्कृतौ

क्रां शरं भिन्नगोलं चं

१३ यदिचन्द्राऽपमेष्वशगोलयोरऽन्तरंभवेत् चन्द्रस्या-

क्रां अधिकें चं शर अयनांशैः

ऽपक्रमादूर्ध्वचन्द्रबाणंयदाभवेत् १४ मार्गांशैस्संस्कृत

चं समपदे विषमपदम् विषमपदे समपदं

स्येन्दोःपदेयुग्मेऽपरंपदम् स्यादोजेतुसमंज्ञेयंनाऽस्त्यऽ

सू. प्रयोजनं चं अयनांशैः

त्र्यऽर्कपदाशयम् १५ संस्कृतस्यविधोर्मार्गभागैस्तत्त-

समपदं विषमपदं चं समपदं क्रां

त्पदंलिखेत् इन्दोर्युग्मपदस्थस्यप्रस्फुटाऽपक्रमंयदि

सू. क्रा अधिकं

१६ सूर्यस्याऽपक्रमादऽल्पंतत्पातंगतमुच्यते चेदूर्ध्व

भोग्य चं-विषमपदे चं-ऽल्पक्रां-भो-च- ऽधि-क्रां-गतेपाते-स्यात्

मैष्यपातस्यात्तत्त्वथस्तपदेऽपरे १७

चं-सू- क्रां- चं-सू- ह्रास

पाताभावज्ञानम्. वृद्धिपक्षाऽपक्रमस्याद्ध्रासप-

क्रां तुल्यगोले

क्षाऽधिकंस्फुटम् यत्रचेत्तत्रतत्पाताऽभावंगोलेसमे

क्रां सू चं-सू-

स्मृतम् १८ वृद्धिपक्षाऽपमंमन्दवेगोत्थंभिन्नगोलके

चं

न्यूनंवाऽप्यऽधिकंशीघ्रवेगोत्थंचस्फुटीकृतम् १९

क्रां

यत्रचैवतथावृद्धिपक्षाऽपक्रमकंतथा तत्रंतत्पण्डितैः

पाताभाव　　　सू
पातयोगाऽभावमुदीरितम् २० चेन्न्यूनमन्दे वेगोत्थं
क्रां　　　चं
वृद्धिपक्षाऽपमं भवेत् तच्छीघ्रजवसंभूतं वृद्धिपक्षाऽप
क्रां
मस्फुटम् २१ ह्यऽधिकं यत्र तत्राऽपि पाताऽभावमुदीरितं
क्रां सू
ह्रासपक्षाऽपमं मन्दवेगोत्थमऽधिकं यदि २२ स्यात्स्व-
+ शी चं　　　क्रां
ल्पमाशुवेगोत्थं ह्रासपक्षाऽपमं स्फुटम् तत्पाताऽभाव
मुक्तं चतद्व्यस्ते पातसंभवम् २३ पातमध्यकालान-
चं सू　मध्यादिष्ट　चं सू
यनम्. चंद्रभास्करयोर्मध्यपूर्वेष्टोद्भवयोर्बुधैः मस्फु-
क्रां　अंतरांशाः उ द
टक्रान्तिभेदांशास्तत्र गोलद्वयेत्तयोः २४ तत्क्षणोद्भवयोः
क्रां　भुक्त्यंतरा
स्पष्टक्रान्तिवेगांतरांशकैः भक्ता दिनादिकं लब्धं गतपा-
ऋ　मध्यादिष्ट　　घ
तेसदाऽऋणं २५ मध्यप्रागिष्टवारादौ भोग्यपाते धनं ख-
मध्यादिष्ट
लु दत्वा पाताऽर्द्धसमयं पातमध्यं च तद्भवेत् २६ मध्यप्रा-
गिष्टकालात्तु पातमध्यं यथा भवेत् तथा तत्पातमध्यात्तु
वारंवार
पातमध्यं मुहुर्मुहुः २७ आनयेत्प्रस्फुटं पातमध्यमेव
क्रां　　चं　सू
विचक्षणैः पाताऽर्द्धे प्रस्फुटक्रान्तिसाम्यं चन्द्राऽर्कयोर्भवे
उ द　क्रां　क्रां　चं सू　अंतर
त् २८ यत्र गोलद्वये क्रान्त्योर्भागाद्यं चन्द्रसूर्ययोः भेदव्या-
चं सू　विंबव्यासयोगार्द्धात् अधिकम्
साशखण्डैक्याद्दूर्द्ध्वं स्याच्चेत्तयोस्तदा २९ तत्रनैवहि

पातार्द्धकालात्पूर्वपश्चाच्च चंसू. के
पातः स्यात्पातमध्योभयत्रेच बिम्बव्यासांऽशकैक्या-
चंसू. चं.सू.उ.द. क्रां अंतरं
र्द्धदिऽल्पंचंद्रार्कयोस्तयोः ३० भेदंगोलद्वयेक्रान्त्योःपा-
मध्यात्पूर्वं पश्चात्
तमध्योभयत्रेच स्याद्यावत्कालपर्य्यन्तंतावत्पातस्थि-
तिर्भवेत् ३१ पातस्पर्शपातमोक्षानयनम्.
१० + पातार्द्धकालं
खाङ्गलिप्ताढ्यहीनंतुपातमध्यक्षणंबुधैः कृत्वातत्त-
चं सू. क्रां उ. द. अंशा.
त्क्षणेचंद्रसूर्ययोरऽपमांऽतरम् ३२ नित्यंगोलद्वयेभा-
हारं पूर्वेष्टाग्रेष्ट चं. सू.
गपूर्वतद्भाजकम्भवेत्. तत्रेष्टद्वयसंभूतचन्द्रभास्क-
चं.सू. बि.व्या. यो. १०
रयोस्सदा ३३ बिम्बव्यासांशकैक्याऽर्द्धदिग्घ्नंभाज
कभाजितम् स्यात्फलंलिप्तिकापूर्वंज्ञेयंतद्गुणकंबुधैः
३४ तंतथापातमध्येतुकृत्वायुक्तोनितंपुनः तत्क्षणो-
चं सू. क्रां.
द्भवयोश्चन्द्रसूर्ययोरऽपमांऽतरम् ३५ भाजकंजाय-
चं.सू. बिंबव्यासार्द्धै
तेव्यासखण्डयोगाहतंतथा भाजकेनोद्धृतंलब्धंलि-
घ.
प्ताद्यंगुणकम्भवेत् ३६ एवंतन्निर्विकारंतुलिप्ताद्यं
गुणकंबुधैः पूर्वकालोद्भवंपातमध्यतः पातमध्यके ३७
स्प.
हित्वातत्पातस्पर्शः स्यादऽग्रकालोद्भवस्सदा युक्त्वातत्पा-
तमध्येतुपातमोक्षक्षणंभवेत् ३८.

संक्रमपुण्यकालानयनम्.

सू चं मं बु बृ शु श

वेगांशैर्भाजितास्स्वार्ऽर्द्धयुक्तव्यासांऽगुलाः स्मृताः पु-

पू प

ण्यस्थित्यर्द्धलिप्ताः प्राक्पश्चात्सूर्यादिसंक्रमात् ३९।

२४५२ . श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभ-

विरचितेपरमसिद्धान्तेपातयोगाधिकारः

पंचदशः १५

अथ यंत्राधिकारः

उ

गो·यं· स्वस्थानाऽक्षांशकैस्तुल्यस्थानेऽकंव्यक्ष तोत्त-

गोल

रे कृत्वातन्निजभूस्थानंपिण्डयंत्रेतुकथ्यते १ निजभू-

सन्मुखंव्यक्षंतुस्वव्यक्षंतदुच्यते स्वव्यक्षाद्यदऽधोव्य-

अक्षांशैः दैत्यांबो

क्षंतस्मान्निजपलांऽशकैः २ तुल्यांशेष्वऽन्यभागाख्ये

\+ पाताल

गोलाऽर्द्धेचिह्नमालिखेत् तंचिह्नंभूतलंज्ञेयंकृतगो-

९०

लेयथोचिते ३ स्वस्थानात्कुण्डलंगोलेसर्वतः खनवां-

तुल्य

शकैः दूरेतत्क्षितिजंवृत्तंतद्गोलपरिधेःसमम् ४ तस्मिं-

पू द प उ \+ पू ९० द

श्चतुर्द्दिशंचस्वस्थानकेन्द्रात्समालिखेत् पूर्वदक्षिण-

योर्मध्ये याम्यपश्चिमयोस्तथा ५ पश्चिमोत्तरयोर्मध्ये
तद्वदुत्तरपूर्वयोः स्वांकांशाः स्युरतो दृष्टिवृत्तं चक्रल-
वांकितम् ६ मूलं दैत्यालये गोले त्वग्रं देवालये भवे-
त् मध्यं व्यक्षगतं तेंऽशांस्तिर्य्यक् चक्रलवाः स्मृताः ७
गोले मेरुकुमेरुभ्यां वृत्तान्यनवोन्मितान् चक्रांशैरं-
कितान्कृत्वा पण्डिते स्वर्द्धकुण्डलान् ८ स्वस्थानात्स-
र्वतः स्वांकान् यंत्रांऽशांकुण्डलान्लिखेत् नित्यं मेरु-
द्वयेलग्नं पूर्वाऽपूर्वयुतं तथा ९ व्यक्षीणां क्षितिजं वृत्तं
कृत्वा चक्रलवांकितम् तद्गोलपरिधेस्तुल्यं यद्वृत्ताऽभ्य-
न्तरं भवेत् १० मेरुभ्यां संयुतं नित्यं चक्रकं तं विधाय च
चक्रांशैरंकितं तस्यैकस्याऽर्द्धे व्यक्षमालिखेत् ११ व्य-
क्षान्नूभयतो भागान्क्रान्त्यंशान्तान्परिस्मरेत् सर्वव्य-
क्षगतं वृत्तं विषुवत्कुण्डलं भवेत् १२ तच्चक्रांशांकितं
कृत्वा चिह्नं व्यक्षस्थले लिखेत् तर्कघ्नतत्तिप्तांऽशैस्तु-
ल्यस्थानेऽक्रतोभयात् १३ वृत्तं चक्रकरन्द्रत्वात्तत्स्वक्रा-
न्तिस्थले ग्रहम् ज्ञात्वा तत्क्षितिजाद्वृत्तात्खेटयावद्यदऽ

न्तरम् १४ स्वस्थानपृथिवीगभद्यिंत्रांऽशास्तेभवन्तिहि
स्वस्थानाद्भहदिक्सूत्रं दृग्वृत्ते यत्र गच्छति १५ तस्माद्या-
म्योत्तरासन्नभागाः स्युःस्वदिगंऽशकाः तद्गोलस्थाऽच-
लंतुल्यभूमौतन्नूतलस्थलम् १६ दत्वागोलाऽर्द्धदेशांतु
विज्ञेयंस्वस्थलंबुधैः तस्मान्निजांशयंविद्वानानयेत्स्व-
धियासदा १७ सप्तवृत्तयंत्रम्. चक्रंधातुमयंकृत्वा
तद्वृत्तानद्रिसम्मितान् कृत्वासर्वाऽधिकंवृत्तंक्रांतिवृ-
त्तमुदीरितम् १८ क्रांन्तिवृत्तोनवृत्तंतुप्राक्पश्चा
द्वृत्तमुच्यते ततोऽल्पंक्षितिजंवृत्तंततोऽल्पंव्यस्तगंम-
तम् १९ ततोऽल्पंव्यस्तदृग्वृत्तंततोऽल्पंयाम्यसौम्यगं
सर्वाऽल्पंयंत्रभागानांवृत्तमत्रमुदीरितम्. २० चक्रां-
शैरंकितानेतान्संयुक्तांस्तुयथोचितान् कृत्वागोलां-
शयंविद्वानानयेत्प्रज्ञयासदा २१

अथरात्रिगतकालज्ञानम्.

रात्रौचक्राभियंत्रेणखेचरंचाऽवलोकयेत् येमासा-
स्तत्रयंत्रांऽशास्तैस्तत्खेटोदयाद्गताः२२ जायन्तेयाः

अ. सू. ग्रहोदयकालसूर्यास्तकालयोरंतरं-

ग्रहास्तासुरवेन्नराकोदियोऽस्तयोः कालयोऽरं तरं

ग्रहोदयाद्गतकला सु यथोचितस्वर्णदलारात्रिगतंस्यात्

अ.

व्योमगोदयाद्भास्करस्यच २३ अस्तन्यूनाऽधिकं

ध. ऋ.

स्वर्णंदलारात्रिगतं भवेत् अज्ञातकोटिमानानयनम्

तुरीयं ४ छा.

चक्रपादोऽशायंत्रस्य भामार्गेणानलेनवा २४ अज्ञात

कोटिशीर्षंतु दृष्ट्वातत्रैवतंदृढम् कृत्वातद्यंत्रयोर्मध्येक-

शंकु

र्णसूत्रस्यशान्तरम् २५ कल्पितंस्थापयित्वातु शंकुऽग्रा

छा. मार्गेण हारः शंकु मध्य

द्भापथेनच दृष्ट्वा भूमिलिखेच्चिह्नं मध्यनातल-चिह्नयोः

स्यात् चिह्न

२६ हारः स्याल्लक्षणोऽज्ञातकोटिमूलाऽन्तराहतम् शं-

कुंहारोद्धृतंलब्धं तत्कोटेमनिमीरितम् २७ शंकुंऽशो-

शंकु चि.

षयेन्मापकालेनातल चिह्नयोः मध्यंतल्लक्षणाऽज्ञात

कोटिमूलाऽन्तरंतया २८ तच्चिह्नंप्रतिबिम्बः स्यात्तच्छं-

अ. छा.

कुर्लम्बसुच्यते तल्लम्बंतद्दृगौच्च्यंस्यात्खेटो भानयनेख-

छा.

लु २९ शंकुमूलांकयोर्मध्यंवस्त्वा भासमुदीरिता वस्तु

छा. शंकु

र्लम्बोच्यतेवस्तोराभास्वेष्टनराहता ३० वस्तुदैर्घ्योद्धृता

छा

लब्धंतत्प्रभासमुदीरिता गम्यागम्यफले यत्स्था

+ पू. वन. द. द.

नस्यांशायंतत्तु पूर्वकिंवावनमतम् ३१ याम्यदक्षकरेऽज्ञे

यंसौम्यंवामकरेभवेत् पृष्ठंपश्चान्मतंकेन्द्रात्तत्रस्थानं
केंद्रमुच्यते ३२ मापकयंत्रम्. वंशयष्टीसमंशंकुं
वीतिहोत्रकरोन्मितम् शुक्तिधातुमुखोद्भूतं कृत्वातस्य
दलस्थलात् ३३ अग्राऽन्तंनलिकाव्याससतुल्यंरिक्तंसमा-
चरेत् रिक्तांऽग्रेत्वऽग्रतोऽधस्तादंऽगुलद्वयसम्मिते ३४
छिद्रंसूचीपयंकृत्वातूभयत्रविनिर्गतम् धातूत्थांनलि-
कांसाऽर्द्धहस्तांरिक्तसमांशुभाम् ३५ कृत्वातस्यास्तु
चैकांऽग्रादंऽगुलद्वयसम्मिते देशेरंध्रंशुभंकृत्वानिर्गतं
चोभयत्रच ३६ नलिकारिक्तयोश्छिद्रयोगंसूच्यायथा
तथा कृत्वाइढंचरंरिक्तेनलिकाभ्रामकंशुभम् ३७रव-
द्वाकेन्द्राद्ऽधोदेशेचोर्द्धवत्कर्णयोर्द्युतिम्कृत्वाकेंद्रद्वयं
जातमेवंधातुसमुद्भवम् ३८ कृत्वाकेन्द्रद्वयेछिद्रेशं
कोर्वर्तुलतासमौ तत्रकेन्द्रस्थलेयंत्रंतंस्थाप्यैवाऽवलो
कयेत् ३९
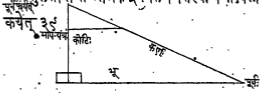
माप-यंत्र
कोटिः
कर्णः
भू
सूर्यः

पूर्वरिव्यंनलिकायास्तुछिद्रेएौवविचक्षणैः दृष्टातत्रैवतं
बर्द्धासुदृढनलिकासुरवम् ४० समन्ताद्भ्रामयन्पश्येत्तद्दृ
-त्ततत्रजायते नल्यग्रनरयोर्मध्येतिर्यग्बाहुर्भवेत्फलम्४१
तस्माद्र्दृन्तुयत्कोटिरूपंतद्धारसीरितम् नलिकारिक्तयो
श्छिद्रयोगस्थानंशिरंभवेत् ४२ तद्भूमिशिरयोर्मध्येको
टिरिच्छासमीरिता इच्छाहतात्फलाद्धारभक्ताल्लब्धंभुजं
भवेत् ४३ तद्भुजंतस्यवृत्तस्यव्यासार्द्धंसमुदीरितम्
तद्भुजंदर्शिताभूःस्यादेतत्स्थानसमेक्षितौ ४४ चेदेतच्छ
कुमूलस्यस्थानंकर्णसमंतदा दर्शिताधरणीकर्णतुल्याज्ञे
याविचक्षणैः ४५ चेदेतच्छंकुमूलस्यस्थानकोटिसमंत
दा दर्शिताकाश्यपीकोटिसदृशीसमुदीरिता ४६ यन्त्रे
तन्नलिकायुक्तंयंत्रंतन्मापकंभवेत् आदिःस्यात्कर्णख
ण्डोऽत्रबाहोः खण्डफलंभवेत् ४७ इच्छापूर्णश्चवाकिं
वाफलंतत्कोटिखण्डकम् इछाहतात्फलादादिभक्ता
त्पूर्णफलंभवेत् ४८ फलंस्यात्कर्णखण्डोऽत्र दोःखण्डत्वा
दिरुच्यते इच्छापूर्णभुजंकिंवाकोटिखण्डफलंभवेत्४९

स्यादादिः कोटिखण्डस्तुद्दोःखण्ड फलमुच्यते पूर्णकोटि
स्तुवांछावाकर्णखण्ड फलंभवेत् ५० वेधलम्बोच्यतेलम्बं
कोटिरत्रसमीरिताः कोटिरूर्द्ध्वभुजस्त्वत्रबाहुस्तिर्य्य
ग्भुजो भवेत् ५१ बाह्वग्रकर्णयोः किं वाकोट्यग्रकर्ण
योस्तथा योगस्थानंतुविज्ञेयंकर्णारंभस्थलंबुधैः ५२

कर्णखंडं | भुजखंड | को॰खं॰ | कर्ण | भुजः | कोटि

भुजखंडं | को॰ | खं॰ | कर्णखंडं | कर्ण | भुज | कोटि
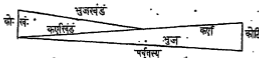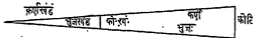
प्रकारान्तरेण कर्णरूपस्यशैलस्यचारम्भस्थानसदृशं
स्थाप्यतन्मापकयंत्रंशैलारम्भक्षितौसुभम् ५३ पश्येन
न्नलिकाऽग्रेणशैलाऽग्रंचाऽग्रतोथवा शैलारंभंततोलब्धं
यत्कर्णंतिद्धभूर्भवेत् ५४ तत्रोक्तेन प्रकारेणबाहुंकोटिं
समानयेत् प्रकारान्तरेण. चेन्निजस्थानतोदूरेपर्वतः
श्रवणाकृतिः ५५ स्वस्थानाच्छ्रवणाकारशैलाऽग्रमऽव
लोकयेत् तद्दृक्सूत्रसमां भूमिंकृत्वास्वस्थानभूतले ५६

यंत्रंतन्मापकंस्थाप्यतन्मस्यऽग्रेणलोकयेत् प्राप्नोयंद्रूभुजस्त्वऽत्रतत्कर्णंपूर्णमुच्यते ५७ स्वस्थानात्तन्नगारम्भस्थानंयावद्यदंऽतरम् तत्पूर्णकर्णजेबाहौहित्वाशैलभुजोच्यते ५८
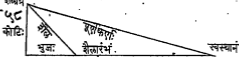
न्यूर्णकर्णोद्भवाकोटिःकोटिःस्यात्तन्नगस्यच तत्कर्णाकारशैलस्यदोःकोटिवर्गयोर्युतेः ५९ मूलंतच्छ्रवणाकारशैलकर्णमितिर्भवेत् शैलारम्भस्थलाच्चेत्स्यात्स्वस्थानंतुनतोन्नतम् ६० शैलारम्भस्थलंदृष्ट्वायत्पूर्णश्रवणंभवेत् तत्पूर्णकर्णजंबाहुं ज्ञेयमत्रभुजांऽतरम् ६१ तत्पूर्णकर्णजांकोटिंज्ञेयंकोटिफलांऽतरम् बाह्वऽन्तरंतुतत्पूर्वपूर्णकर्णोद्भवेभुजे ६२ हित्वाशैलभुजंप्राग्वद्विज्ञेयंगणकोत्तमैः चेच्छैलाऽग्रान्निजस्थानमुच्चंकोटिफलाऽन्तरे ६३ प्राक्पूर्णकर्णजांकोटिंहित्वाऽद्रेःकोटिरुच्यते स्वस्थानात्तन्नगाऽग्रंचेदुच्चंकोटिफलाऽन्तरे ६४ कोटिंप्राक्पूर्णकर्णोत्थांयुक्त्वाऽद्रेःकोटिरुच्यते स्वस्थानात्पर्वतारम्भ-

देशांचेदुन्नतंतदा ६५ पूर्वपूर्णश्रवोद्भूतेलम्बेकोटिफलाऽन्तरम् हित्वातत्पर्वतस्यैवंतत्रकोटिःसमीरिता ६६

शैलाग्रं
शैलकोटिफ.
शैलकर्णः
पूर्वपूर्णकर्णः
शैलाग्रम्
पूर्णकर्णः
शैलभुजः
भुजांतर
स्वस्थानं

स्वस्थानम्
प्रथमपूर्णकर्णः
शैलाग्रं
पूर्णकर्णज्याकोटिफलांतरम्
को.फ.
प्राक्पूर्णकर्णः
पूर्णकर्णः
शैलकर्णः
शै.को.
शैलभुजः
भुजांतर
भुजः

स्वस्थानं
प्राक्पूर्णकर्णः
प्राकोटिः
शैलाग्रं
कोटिफलांतरं
पूर्णकर्णः
शैलाग्रम्
शैलकर्णः
शैलभुः
शैलकोटिः
भुजांतरम्
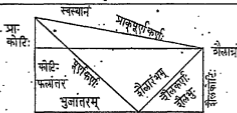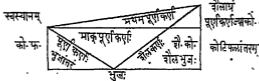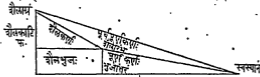
पूर्वरिव्यपृथिवीस्थानाद्यत्स्थानस्यप्रयोजनम् दृष्टातत्स्थानकंकेन्द्रात्प्राग्वत्तन्मापकस्यच ६७ नत्यऽग्रेणोऽप्यतेयाभूस्सापूर्णकर्णमुच्यते प्राक्पश्चात्संस्थितारेखाज्ञेयातुल्यधरोबुधैः ६८ पूर्णकर्णोद्भवांकोटिंज्ञेयंयाम्योत्तरं

भुजम् पूर्णकर्णोद्भवोबाहुःपूर्वाऽर्द्धेकोटिदः स्मृतः ६९
पूर्वाख्यपृथिवीकेंद्रमध्येतद्वसुधाभुजः स्यात्तत्कोटिद
योर्भेदं कृत्वातज्ज्ञायतेभुजम् ७० दोर्वर्गात्पूर्णकर्णोत्थ-
कोटिवर्गाऽन्वितात्पदम् कर्णंतत्पृथिवीज्ञेयातत्रपूर्वद्वया-
ऽन्तरे ७१ याम्योत्तरगतात्सूत्रात्पृष्टेपरवनयदा प्राक्पू-
र्वकेंद्रयोर्भेदेतत्पूर्णश्रवजं भुजम् ७२ युक्त्वातज्ज्ञायते
बाहुस्तद्वाह्वोर्वर्गसंयुतात् अन्यपूर्णश्रवोद्भूतकोटिव-
र्गाश्चयत्पदम् ७३ तत्कर्णंतुधराज्ञेयातत्प्रागऽन्यवना
ऽन्तरे प्रकारान्तरेण प्रयोजनिकदेशस्थपर्वतंयदिज्ञा-
यते ७४ तच्छैलस्यशिरंदृष्ट्वातदृक्सूत्रसमस्थलम् कृ-
त्वातत्रस्थितेनैवयंत्रेणाऽद्रेः शिरंतथा ७५ दृष्ट्वायालभ्य-
तेभूमिस्तत्कर्णंपूर्णमुच्यते एवंखातजलादीनांवेधात्पू-
र्णश्रुतिर्भवेत् ७६ पूर्णश्रवणसम्भूताकोटिःकोटिःसमी
रिता प्राक्पूर्वाच्छैलमूलाऽन्तंभेदंकर्णं भुजोच्यते ७७
दोःकोटिवर्गयोर्योगान्मूलंयत्तच्छ्रुतिर्भवेत् तत्कर्णंप्राग्व
नाऽद्र्यऽग्रमध्ये भूमिरुदाहृता ७८ तच्चैववेधपूर्वाख्यम-

ध्येभूमिरुदीरिता वेधस्त्वऽत्रगभीरत्ववेधःकोटिप्रजाय ते७९.

कर्णाकार भूमौकोटिभुजानयनम्.

स्थाप्यमापकरंयंत्रंकेंद्रे तुल्यंयथोचितं तद्भाण्डाऽग्रा-च्छ्रवाकारंभूमौसूत्रंतुलम्बितम् ८० दत्वातत्सूत्रभूयोगस्थानंकेंद्राद्युन्मितम् तत्कर्णाऽशो-च्यतेशांकोर्गभिभाण्डाऽग्रयोस्तथा ८१ मध्यंबाहुलवंप्रोक्तंवर्गयोरऽन्तरात्तयोःमूलंकोट्यंऽशकं ज्ञेयंकोट्यंऽशंचभुजांऽशकम् ८२ पूर्णकर्णाहतंकृत्वाकर्णाऽशेन समुद्धरेत् पूर्णौकोटिभुजौस्यातांतत्पूर्णश्रवणोद्भवौ ८३
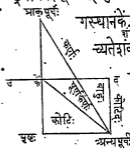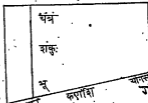
विनायंत्रेणगम्यागम्यमानानयनम्.

एकजातिसमेभूमौकेंद्रंचस्वस्थलेलिखेत् केंद्रात्पूर्वाऽभिगारेखांदत्वाभूमौयदिछया ८४ केंद्राद्दामकरेचिह्नकृ-

त्वाभूमौयदिच्छया तत्तुल्यकेन्द्रतोदक्षेदूरेचिह्नंसमाचरे-
त् ८५ प्रोग्रेरवावदनात्तुल्येरेखेचोभयतोगतेकर्णाकारे
तयोरऽग्रेस्वस्वदिग्लांछनाऽन्विते ८६ स्यात्तांयथातथाक-
र्यस्यात्तुल्यंत्रिभुजद्वयं याम्याद्वोत्तरतोद्दष्टापूर्वरिव्यंत
त्रलांछनम् ८७ कृत्वातल्लांछनेलग्नंतुल्यकर्णंचतुर्भुजम्
तत्क्षेत्रस्ययथाकेंद्राद्भूमिःपूर्वगताभवेत् ८८ केंद्राच्चो-
भयतःसौम्ययाम्यंकोटिद्वयंभवेत् तच्चतुर्भुजकोष्टस्य
चोद्वाहुप्रमितोत्तरे ८९ तत्केन्द्राद्दक्षिणेकिं वाचिह्नंतक्र-
थमुच्यते कोष्टस्यैवचतुर्बाह्वोर्भूमिःस्याद्गुण्यसंज्ञकः ९०

सौम्यकेन्द्राऽन्तरेणाग्रंगुण्यंमऽत्रविभाजितम् सौम्य

ग्रंथाऽन्तरेणैवपूर्वकेन्द्राऽन्तरं भवेत् ९१ याम्यकेन्द्राऽन्तरेणघ्रगुणयंचाऽप्यत्र भाजितम् याम्यग्रंथाऽन्तरेणैव केन्द्रपूर्वाऽन्तरंभवेत् ९२ पर्वतमानानयनम् शैलाग्रकेंद्रतो दृष्टापूर्वसंज्ञंतदुच्यते प्राक्सूत्राऽधःस्थलेकिंचिद्दूरेचिह्नंसमालिखेत् ९३ चिह्नेकोट्याकृतिंशंकुं प्राक्सूत्रस्पृशकंन्यसेत् चिह्नकेन्द्राऽन्तरे बाहुः स्याच्छंकुःकोटिसंज्ञकः ९४ दोःकोटि वर्गयोर्योगमूलंकर्णमुदीरितम् तत्कर्णकर्णखण्डः स्याद्दोःखंडंतद्भुजंभवेत् ९५ तच्छंकुः कोटिखंडः स्यात्तत्सौम्याद्वापिदक्षिणात् दृष्टाप्राक्संज्ञकं प्राग्वत्तद्दृक्सूत्रतलेयुतम् ९६ कोष्टंचतुर्भुजंप्राग्वत्कार्यंस्यात्तत्तलाद्यथा कृत्वातथाभुजंचोर्द्ध्वसंज्ञंग्रंथंप्रकीर्त्तितम् ९७ कर्णखण्डाहतंसौम्यकेंद्रयोरऽन्तरंतथा ग्रंथसौम्यान्तरेणाप्तंभूमिः कर्णाकृतिर्भवेत् ९८ तच्चैवपूर्णकर्णः स्यात्पूर्णकर्णाहतंनरम् भक्त्वाश्रवणखंडेनस्याच्छैलाऽग्रतलाऽन्तरम् ९९ दोःखण्डपूर्णकर्णघ्नंकर्णखण्डविभाजितम् लब्धंशैलतलात्केंद्रंयावत्पूर्णभु-

जंभवेत् १०० एकपूर्वस्थलादन्यपूर्वस्यैवांशयंयदि बुद्ध्यातत्रनदापूर्वरीत्यापूर्वान्तरंवदेत् १०१ एकपूर्वादन्यपूर्वं नीचोच्चंतुयदातदा ज्ञात्वालम्बपदस्थानंबुद्ध्याचाग्राऽन्तरंवदेत् १०२ .

अथ प्रकारान्तरेण गम्यागम्यमानानयनम्.

केंद्रंतुस्वस्थलंज्ञेयंयस्याऽर्थस्तद्वनोच्यते केंद्रान्निजेच्छयादत्वाहक्सूत्रंवनसन्मुखम् १०३ कर्णःस्यात्केन्द्र-

तः किंचिद्दूरे बाहुंप्रकल्पयेत् तद्बोः कर्णाऽग्रयोर्मध्येसत्कोटिंचाऽपिकल्पयेत् १०४ साकोटिस्त्वादिकोटिः स्यात्तद्बाहुंवर्द्धयेत्तथा तद्भुजेष्टंलिखेत्केंद्रंतत्केंद्राद्वनसन्मुखम् १०५ दृक्सूत्रंस्वेच्छयादत्वात्द्वितीयः श्रवोच्यते इष्टकेन्द्राख्यतोबाहुरूपंसूत्रंप्रकल्पयेत् १०६ तत्सूत्रकर्णयोर्मध्येकोटिंप्राक्कोटिसम्मिताम् दत्वैवंयन्द्वेद्बाहुस्त-

द्वितीयेंभुजोच्यते १०७ केन्द्रद्वयोऽन्तरेणघ्नोबाहुर्बाह्व-
ऽन्तरोद्धृतः स्वस्वपूर्णंभुजंज्ञेयंकोटिस्तेनैवमर्दिता १०८
स्वस्वाऽल्पेनभुजेनासापूर्णकोटिः समोदिता पूर्णदोःको-
टिवर्गैक्यान्मूलंकेंद्रवनाऽन्तरम् १०९ विज्ञेयंवाऽप्यऽने-
नैवसर्वाऽगम्यफलंभवेत् उदाहरणम्
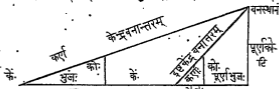
प्रथमकेन्द्रवनांतरम्पूर्णकर्णः ८०.प्रथम-
पूर्णभुजं ६४ पूर्णकोटिः ४८ द्वितीयकेन्द्रवनान्त-
रंद्वितीयपूर्णकर्णः द्वितीयपूर्णभुजः ४० पूर्ण
कोटिः ४८ केंद्रयोरन्तरं २४ केन्द्रान्तर बाहू
त्थाकोटिः १८ केंद्रान्तरभुजोत्थकर्णः ३० प्र-
थमबाहुः १६ प्रथमाकोटिः १२ प्रथमकर्णः २०
प्रथमद्वितीयभुजान्तरम् ६ द्वितीयबाहुः १०
द्वितीयाकोटिः १२ द्वितीयकर्णवर्गः २४४ द्वितीयभुजाद्-
र्द्धप्रथमपूर्णकर्णान्तं कोटिः ३५ $\frac{१}{२}$ प्रथमकेंद्राद्द्वितीय
भुजान्तबाहुजंकर्णः ४२ $\frac{१}{२}$ उदाहरणम्.

यथागणेशादुत्तरेंस्वामि ३० मितेशिवःगणेशात्पश्चिमे ५० स्वेषुमितेका-

र्त्तिकेयः कार्त्तिकेयोन्तरेतत्व २५ मितेविष्णुः कार्त्तिकेयोपरिझाकाशे पंचाद्रि ७५ मितेगौरी शिवाद्विष्णुदिक्सूत्रेतद्गणेशात्कार्त्तिकेयदिक्सूत्रेजलः गणेशात्कार्त्तिकेयसूत्रेजलोपर्य्याकाशेवरुणः जलाद्दक्षिणेस्यास्त ५० मितेब्रह्मा ब्रह्मस्थानोपरिवियतिखबाणेन्दु १५० मिते मोक्षः सर्वेषांद्वयोर्द्वयोरन्तरंवद यथाशिवविरंच्योरन्तरम् १ शिवमोक्षान्तरम् २ शिवविष्ण्वन्तरम् ३ शिवजलान्तरम् ४ शिववरुणान्तरम् ५ तथाविष्णुगणेशान्तरम्. १ विष्णुगौर्य्यन्तरम् २ विष्णुब्रह्मान्तरम् ३ विष्णुमोक्षान्तरम् ४ विष्णुजलांतरम् ५ विष्णुवरुणांतरम् ६ गणेशगौर्य्यंतरम् १ गणेशजलांतरम् २ गणेशवरुणांतरम् ३ गणेशब्रह्मान्तरम् ४ गणेशमोक्षान्तरम् ५ गौरीशिवान्तरम् १ गौरीजलान्तरम् २ गौरीवरुणान्तरम् ३ गौरीब्रह्मान्तरम् ४ गौरीमोक्षस्थानांतरयोजनान्वद ५ .

अथ स्वाशयस्थाने प्रत्यक्षाऽङ्गुलानयनम्.

अंतर

स्वाशयस्थानस्वस्थानभेदं यद्योजनादिकम् ११० तत्स्थानविवरं ज्ञेयं तत्प्रत्यक्षविधौ खलु शीतांऽशौर्मध्यलोकस्य

भू ११४५।५४ अर्द्ध चं १,

व्यासार्द्धव्यासवर्जितात् १११ यत्खण्डं तद्दरं ज्ञेयं चन्द्रेऽकांऽगुलयोजनैः संहृत्वास्थानविश्लेषहारभक्तं च तत्फलम् ११२

अंतर

विज्ञेयाः स्वाशयस्थाने तद्रूपांऽगुलयोजनाः तैराप्ताः स्वाशयस्थानजातमानस्य योजनाः ११३ तेंऽगुलाः स्वाशय
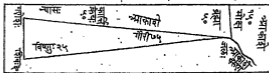
स्थानेज्ञेयाः प्रत्यक्षतोबुधैः प्रत्यक्षोत्थांऽगुलैर्निघ्नास्ते रूपांऽगुलयोजनाः ११४ स्वांशयस्थानमानोत्था योजनाः परिकीर्त्तिताः. निजाऽभिप्रायदेशोत्था योजनास्तु विभाजिताः ११५ तत्प्रत्यक्षसमुत्पन्नैरंऽगुलैः स्वांशयंस्थले तत्फलंविबुधैर्ज्ञेयास्तद्रूपांऽगुलयोजनाः ११६ तेहारयोजनैर्निघ्नाश्चन्द्रैकांगुलयोजनैः संभक्ताःस्वांशयस्थानस्वस्थानविवरफलम् ११७ स्याद्गम्याऽगम्यंमानस्यमार्गोत्थंयोजनादिकम्

अथ सूक्ष्मांशकज्ञानम्.

केशविस्तारवेदांशंयावत्सूक्ष्मांऽशकाः शुभाः ११८ स्युः सूक्ष्मकरणेत्वेवंस्यात्सर्वत्रफलंशुभम् येनयंत्रेएकेशस्यविस्तारं त्रिंशदंऽगुलम् ११९ दृश्यतेतेनयंत्रेणजायंतेसूक्ष्मभागकाः अथसमभूकरणरीतिः शंकोरऽग्रादऽधोदेशोकिंचिद्दूरेमितेशुभम् १२० बाहुवद्योजयेत्कीलमूर्द्ध्वकीलंतुतद्भवेत् तद्वच्छंकुतलासन्नेशंकौकीलंप्रयोजयेत् १२१ कीलंतलाऽभिधंतस्या

त्सूत्रंभाराऽन्वितंसुभम् सरलंचोर्द्ध्वकीलाऽग्रात्तला
ऽग्रंप्रस्पृशेद्यदि १२२ तच्छंकुस्तुयथायो-
ग्यमूर्ध्वीभूतमुदीरितम् शंकुकोटिसमंज्ञेयं
ज्ञेयेकीलोचदोः समौ १२३.

प्रकारान्तरेणसमभूकरणरीतिः

किं वाशंकुशिरे भाण्डंतिर्य्यग्वंशाऽर्द्धसदृश
म् अष्टाशाञ्चक्रकुद्दीर्घसूताढ्यंवाजलाऽन्वितम्.
१२४ काचेनाऽन्तरितंकृत्वातद्द्रव
भाण्डगंसमम् स्याच्चेत्तत्तायथायो-
ग्यमूर्द्ध्वीभूतमुदीरितम् १२५.

अन्यप्रकारेणसमभूकरणरीतिः

खद्वाकेन्द्रगतस्थानेशंकौछिद्रंसमाचरे-
त् तद्रंध्रान्तर्गतंसूत्रंतूलोत्थवाऽन्यवस्तुजम् १२६
तत्सूत्राऽग्रद्वयंबद्धपूर्वाऽपूर्वेदृढंबुधैः एषाखद्वाप्रसि
द्धास्यादऽत्रनामूलसंयुतम्. १२७ गोलरूपंमहाभारं
कृत्वास्यात्तन्भरःसमः एषतुद्देशकःप्रोक्तस्तुल्यभू-

(Marginal/interlinear annotations: ऊर्द्ध्वकीलं; तलकीलम्; गोली; दिशा; पारद युक्त; द्रवपदार्थ; पारदं; जलंवा; भाण्डं; तुल्य; शंकु; शं कु; छिद्रं; कार्पास; पू. प.; समभू; अभ्यंग.)

करणेसदा १२८ तुरीययंत्रेणसमभूकरणरीतिः चक्रपादांशयंत्रस्यचाद्यंऽशस्यादिमस्थले दत्वानतकेन्द्रं जंसूत्रंपश्येत्तद्भापथेन च १२९ इष्टाशांद्दश्यतेयत्रतत्पृथ्वीयंत्रकेन्द्रयोः विश्लेषप्रमितंचोच्चदेशंज्ञेयंविचक्षणैः १३० तोयप्रवाहमार्गादौतुल्यभूकरणेकिल अग्रंतज्जलमार्गस्यकिंचिन्नीचंसमाचरेत् १३१ समभागविषमभागज्ञानम्. ओजभागविहीनस्तुतोयश्चादर्शपूर्वकः यंयंपश्यतितंतंतुदर्शयत्येवनिश्चयात् १३२ कस्यचिन्नेकरवेटस्यबिम्बंनेत्रांऽकवत्समम् नाऽस्तीतिनिश्चयाज्ज्ञेयंयतोऽदृश्योनदृश्यते १३३ रात्रौसूर्यादिकोऽदृश्योऽप्यऽत्राऽदृश्य उदीरितः सर्वतोऽन्तरितोयत्तुतद्वार्त्तानाऽत्रकीर्त्तिता १३४ अथमत्स्ययंत्रेणदिक्साधनम् ग्वाल्यूरेलभ्यतेऽन्यत्रचुम्बकःकुत्रचित्तथा दिक्साधनंभवेद्यंत्रंश्रेष्ठंतच्चुम्बकोद्भवम् १३५ दृष्टायस्त्रस्तरोलोहंतंतत्कालेऽवकर्षति वालोहः प्रस्तरंदृष्टायंतंतत्राऽवकर्षति १३६.

तंज्ञेयंचुम्बकंतस्यमत्स्यवद्यन्त्रमाचरेत् तुल्यभूमिस्थ-
लेसूचीमूर्द्धीकृत्वाततोबुधैः १३७ सूच्यऽग्रेस्थापयेन्म
त्स्यमध्यंतिर्य्यक्तयातथा अष्टाशाश्चिह्नकृच्चैवकृत्वा
मत्स्यमुखःसदा १३८ उत्तरेदक्षिणेतस्यपुच्छोगच्छति
नित्यशः भवेन्नाकर्षणंदूराल्लोहचुम्बकयोर्मिथः १३९
पुष्टमाकर्षणंज्ञेयमेवंचुम्बकयोर्मिथः चुम्बकादिपदा-
र्थस्तुह्युत्तरादऽन्यदिङ्मुखः १४० कदाचिल्लभ्यतेयर्हित
त्प्राग्वन्मत्स्यमाचरेत् तर्हितन्मत्स्ययंत्रेणतद्दिक्तःसाध-
येद्दिशाम् १४१ चुम्बकोद्भवयोर्मत्स्ययंत्रयोस्तुपरस्परं
जायंतेसंयुतिःपुच्छमुखयोर्नैकयोस्तयोः १४२ तन्मत्स्य
यंत्रसांनिध्येयद्दिग्वाचुम्बकःस्थितः तद्दिक्कंमत्स्ययंत्र-
स्यलांगूलोयातिवामुखः १४३ तत्रयाम्योत्तरेमत्स्ययंत्र-
पुच्छस्तुवामुखः नद्दियात्ऽथतद्दृश्याऽदृश्यचुम्बक-
योर्भवेत् १४४ शक्तिःसमाबृहत्स्वल्पमाकर्षत्येवनि-
श्चयात् पुच्छंपुच्छोमुखंवक्त्रःसंत्यजत्येवनिश्चयात्*
१४५ **शंकुयंत्रज्ञानम्.** शंकुयदिच्छयाकार्य्यंदी-

*चुंबकाद्यधिशक्त्यावामत्स्ययंत्रमुखंयदि दक्षिणेयातितत्पुच्छमुत्तरेखलुगच्छति १४६

[Interlinear annotations: समभू; ८ दिशान्; उ. द.; परस्पर; दृढ; उ.; पू.; दिशासकाशात्; पुच्छ पुच्छयोः मुख मुखयोः सुयोगः स्यात्; दिक्कम्; पुच्छ; द उ.; तुल्या; मुख; शं; स्वेच्छया]

र्घवाद्वादशांऽगुलम् शंकुःस्याद्वृत्तयंत्रस्यव्यासाऽर्द्धे-
नोन्मितःसमः १४६ वर्त्तुलोऽग्रेलघुस्तौल्येधातुजोमूल-
जोथवा तच्छंकोर्भाऽग्रमध्यांऽशाकारकस्यलंबस्यच
१४७ मूलांऽशांस्थापयेत्केन्द्रेऽग्रस्येष्टेचोर्द्धितस्यच
स्वदेहशंकुज्ञानम्. स्यान्निजेन्द्रांऽगुलैरंऽघ्रिरंग
स्वांकांगुलेर्भवेत् १४८.

अथपथदण्डयंत्रात्समार्द्धसमस्थानात्स्वे-ष्टेद्वादशभागशंकोः सूक्ष्मछायानयनम्.

दण्डकाष्ठमयस्थूलादीर्घवेदकरोन्मितम् अव्यगंस्फट
ढंतुल्यंकोमलंचसुवर्त्तुलम् १४९ पथदण्डोच्यतेतत्तुप-
थदण्डस्यमस्तकात् द्वयंगुलाऽधःस्थलेमार्गदण्डेवर्त्तु-
लरूपकम् १५० रंध्रंतिर्य्यग्गतंस्थूलात्द्रंध्रेसूत्रमेख-
लाम् योजयेन्मेखलासूत्रंवितास्तिप्रमितं भवेत् १५१
सूत्रमूलाऽग्रयोर्योगंकुलास्यात्सूत्रमेखला पूर्णेत्तत्प-
थदण्डंतुसूर्य्यांशैः परिलक्षितम् १५२ स्वस्वांऽशाऽव
यवैः सूक्ष्मैश्चांऽकितंसंविधायच तद्वत्संदण्डभाया

प्रयोजन् येनप्रकारेण
स्तुद्धाद्वायेष्टक्षणेबुधैः १५३ यथानपथदण्डस्यमूल
छा.
त स्तितिपूर्वकम् तत्रभाग्रहणस्थानंप्रस्पृशात्येवतत्त-
हस्तेन
था १५४ गृहीत्वामेखलाऽग्रांशमुत्कर्णाकारपाणिना
स्वचादिछायाकरसन्मुखे
लम्बवन्मार्गदण्डन्तुदत्वाभाकरसन्मुखे १५५ मार्गद-
ण्डाऽग्रवृत्तस्यप्रांऽत्यभागोद्भवाप्रभा तुल्यभूमिस्थ-
लेकिंवापट्टपूर्वसमस्थले १५६ वाऽर्द्धतुल्याऽवनिस्था-
नेपट्टादौवाऽर्द्धतुल्यके यत्रस्पृशतितन्मध्यंछायाऽग्र
स्थानमीरितम् १५७ तन्मार्गदण्डमूलस्यपरिधिप्रांऽ
त्यजाप्रभा यत्स्थानंप्रस्पृशात्येवतन्मध्यंकेन्द्रमुच्यते
छा. कर्ण
१५८ तद्भाऽग्रस्थानतःकेन्द्रदिक्शीर्षश्रवरूपकम्
१ जातिः
चेत्स्थानमुन्नतंतत्रयावदेककुलंभवेत् १५९ तावन्त-
उच्च
त्स्थानकंतुंगकर्णंज्ञेयंविचक्षणैः छायाऽग्रस्थानकं
चाऽत्रप्रांऽत्यांऽकंपरिगीयते १६० यत्रभाऽग्रस्थला
क
त्केन्द्रदिक्पादश्रुतिरूपकम् स्थानकंजायतेनीचंया-
कर्ण
वत्केवलजातिकम् १६१ तावन्तद्देशकंज्ञेयंनीचश्रव-
मध्यमांकचि:
णांकंबुधैः तत्रभाऽग्रस्थलंचाद्यलक्षणसमुदीरितं१६२

यत्केन्द्राऽभिमुखंकर्णंनीचकर्णंतदुच्यते केन्द्रदिग्वि-
मुखंकर्णमुच्यतेतुंगकर्णकम् १६३ एकजातिस्थलंचा
ऽत्रपूर्णश्रवणमीरितम् अत्रकर्णशिरःस्थानमाद्यंऽकं
समुदीरितम् १६४ प्रांऽत्यांऽकंप्रोच्यतेकर्णप्रारम्भ
स्थानकंतथा दोर्मूलंकोटिमूलेस्यात्कोट्यऽग्रेकर्णमस्त-
कम् १६५ स्याद्बाह्वऽग्रस्थलंकर्णप्रारम्भस्थानमुच्य
ते आद्यंऽकाऽदन्त्यचिह्नाऽन्तंपथदण्डाऽल्पकं यदा
१६६ तद्भिन्नतत्पथदण्डंतुप्रांऽत्याद्यांऽकोपरिस्थले द
त्वाचाद्यांऽकतःप्रांऽत्यचिह्नंतत्पथदण्डके १६७ यद्भा
गंप्रस्पृशत्येवतद्दण्डांकमुदीरितम् सूत्रंगुरुपदार्था
ढ्यंकृत्वातल्लम्बदोच्यते १६८ आदिलक्षणदिग्भिन्न
दिक्कंगम्यंस्थलंभवेत् आकाशाऽभिमुखंप्रांऽत्यचि-
ह्नादुत्थापयेच्छनैः १६९ पथदण्डाऽभिधंदण्डलक्ष-
णाल्लम्बदंशनैः दद्याद्गम्यस्थलेयावल्लम्बदोऽग्रेवगच्छ-
ति १७० तावदुत्थापयेन्मार्गदण्डमेवततोयदा यस्मा
दुत्थापनान्मार्गदण्डादऽन्त्यांऽकतस्तदा १७१ आद्यंऽ

मार्ग
काभिमुखंयातिलम्बदस्तुततः स्थिरम् तत्त्वाऽ ध्वद-
मार्ग
एडंकृत्वाप्रांऽत्यांऽकोपरिसंस्थितम् १७२ यन्मार्गपथ
दण्डेस्यात्तीद्भागाल्लम्बदंतथा तत्प्रांऽत्यांऽकस्थलेद-
त्वायल्लम्बंतत्रलभ्यते १७३ तल्लम्बस्सद्यलम्बः स्याद्दण्डां
ऽकस्थानतस्तथा आद्यंऽकस्थानपर्य्यन्तंमार्गदण्डंभु-
भुं
जंभवेत् १७४ कोटिस्तत्सद्यलम्बः स्यात्कोटिदोर्वर्गयोग
नीच क. उच्च ध. कर्ण क. ध क.
जम् मूलंनीचोच्चकर्णः स्यात्तत्क्षयस्वश्रुतिर्भवेत् १७५
मार्ग क. नी क्रौ ध.
दण्डांऽकाऽद्यंऽकयोर्मध्येपथदण्डः श्रवंभवेत् स्वर्णतत्स-
उच्चकर्णक्र. सद्यलंब प्रात्पाचिह्नाग्र.
द्यलम्बन्तुतुगनीचश्रवेभवेत् १७६ यत्रगम्यस्थलेवेधं
श्री
स्यात्तद्वेधोच्चसम्मितम् आद्यंऽकेस्तम्भमारोप्यचाद्यं-
ऽकंस्तम्भमस्तके १७७ कृत्वास्तम्भतलात्सूत्रंवेधा-
कर्णरूपं
न्तंयोजयेद्दृढम् तत्सूत्रंतच्छ्रवाकारविज्ञेयंपण्डितो-
क.
त्तमैः १७८ पूर्णश्रवणकंयत्रपथदण्डाऽधिकंभवेत्
मा.
पूर्णकर्णशिरस्थानात्पथदण्डोन्मितस्थले १७९ तत्रद्वे-
१ क.
केश्रवारम्भस्थानकंजायतेतथा तच्छेषस्थानकंचाऽ
क. मार्ग
पिपूर्णश्रवणकंमतम् १८० तत्पूर्णश्रवणंयत्राऽयनदण्डा-

धिकंतथा जायतेतत्रतत्पूर्णकर्णमिस्तकंतस्तथा १८१
पथदण्डोन्मितस्थानेद्वितीयोरव्यश्रवस्यच आरम्भस्था-
नमेवस्यादेवंबुद्ध्याबुधोत्तमैः १८२ केन्द्रभाग्राऽन्तर-
स्थानात्स्वसुगम्यस्थलान्तथा कोटीन्समानयेत्सर्वान्स-
र्वकर्णान्समानयेत् १८३ स्वश्रवक्षयकर्णचिह्नेयमऽश्रध-
नंसदा कर्णानांसंयुतिंकृत्वास्थानस्त्रत्रंतदुच्यते १८४
संयोगंलब्धवाहूनांकालवाहुस्तदुच्यते कोटीनांस्वर्ण
संज्ञानांसंस्कारस्याऽवशेषकम् १८५ युक्त्वाधनमृणं
हित्वास्त्रयेतज्जायतेहरः कालबाहाहतंसूर्यहारासंस्वे-
ष्टभाभवेत् १८६ मापयोग्यधरोऽन्त्यांऽशामेवंभाऽग्रस्थ-
लंभवेत् स्यान्मापोचितभूमूलदेशंतल्कंद्रकंतथा १८७
तत्रमापकदण्डेनमापयित्वैवपण्डितैः भूमिमापोचितां
तत्रकर्णैक्यंदैर्घ्यमुच्यते १८८ संस्कृतिस्स्वर्णकोटी-
नांस्वर्णनिम्नोच्चकमतम् तत्केंद्राद्बाहुयोगंतुतत्रके
न्द्राद्भुजस्मृतम् १८९ अथद्वादशांगुलशंकोश्छाया-
नयनम्- अंगुलैर्र्कभिस्तुल्यंदीर्घसद्गुरुकाष्ठजम्

वाहस्तिदन्तसम्भूतंबाधातूत्थंचकोमलम् १९० कृत्वा
सुवर्त्तुलंकीलंतन्मूलपरिधेः समम् कीलाऽग्रपरिधिंकृत्वा
कीलाऽग्राद्वंऽगुलोन्मितम् १९१ स्यान्नराधः स्थलंयन्त्र-
वृत्तचरणसंमितम् तच्छंकु परिधेः कृत्वातावत्सूच्या
कृतिंनरम् १९२ कृत्वातच्छंकुमूलाच्चद्व्यंगुलोच्चस्थ-
लान्तया स्वेष्टभापातपर्य्यन्तसमभूमध्यमस्थले १९३
स्वेष्टेतंकीलकंस्थाप्यतद्भाऽग्रंयत्रगच्छति तत्स्थानात्के-
न्द्रपर्य्यन्तंद्वादशांऽशांऽकितेनच १९४ शंकुदैर्घ्योन्मि-
तेनैवकीलेनाऽन्येनमापयेत् तल्लब्धंस्वेष्टभाङ्गेयाद्व्यंऽगु-
लाद्याविचक्षणैः १९५ तत्रनामूलवृत्तात्देशभास्पर्शि-
तंभवेत् केन्द्रंसूक्ष्मतरं स्थूलंकेन्द्रंनातलमध्यसम्१९६

घटीयन्त्रज्ञानम्. घटिकापूर्णतोयस्यतोल्येषष्ट्यं-
शकंपलम् स्यात्ताम्रमयकुम्भस्याऽधोभागसदृशंशुभं
१९७ तोल्येऽल्पंकेद्रंध्रार्द्धंदत्वाबन्धेऽमलेजले तत्पू-
र्णपतनंरवांगैवारंषष्टिर्घटीषुच १९८ चेत्स्यात्तदा
घटीयंत्रंप्रस्फुटंतत्प्रकीर्त्तितम् ,

अथदण्डयंत्रेणनाभाभागानयनम् शंकु-ज्यार्द्धलवानयनम् यंत्रांशकोट्यंशानाम-थन्भितयंत्रांशानांज्याद्धनियनम् यंत्रांशा-नामर्थाद्युन्नतयंत्रांशानांज्यार्द्धनियनम्.

५७।१७।४२ स्वेष्टेतद्गृहच्छायानयनम्. मरलं

पूज्यांशैरंकितंचैवसुदृढंदण्डमाचरेत् १९९ अव्यंग तस्यदण्डस्यमूलंदत्वासमक्षितौ दण्डंभाकर्णवद्दत्वा तस्याऽग्रंखेटसन्मुखे २०० दण्डाऽग्राल्लम्बकंदत्वांत-लम्बपतनस्थलम् स्यात्केन्द्रंकेन्द्रपर्य्यन्तंदण्डमूलस्थ-लाङ्कुजम् २०१ मापयित्वैवदण्डेनलभ्यन्तेतत्रयेलवाः स्युस्तेकीलप्रभाभागास्तेषामऽर्द्धेऽङ्कमाचरेत् २०२ तन्मध्यांऽकोन्च्यतेकेन्द्रपर्य्यन्तंमध्यलक्षणात् अन्त-रंजायतेचाऽर्द्धबाहुर्मध्यांऽकतोभयात् २०३ तुल्यको-टयांकृतौदण्डमध्येतुल्यौतुकर्णकौ दत्वातत्कर्णयोर्मा-र्गैदण्डमूलस्थलात्तथा २०४ तद्दण्डकोन्मितौस्थानौ केन्द्रात्तुल्यस्थलंगतौ स्यातांतौतुस्मृतौकोटिरूपौनृ-

शंकु छा भागा
ज्याऽर्द्धकोन्मितो २०५ अत्रनाभालवाउक्ता एकाबा-
एकाबाधांशाः दण्डाधाभागः
धाऽशकाः खलु दण्ड मूलान्तदऽग्राऽतग्राह्य भूसन्मुखा
ग्रहःसन्मुखंदेयम् छा अंशो ३२८३।४३।१ भू
शकम् २०६ शंकुभालववर्गोनात्पूज्यवर्गाच्चयत्पदम्
शंकुज्यार्द्ध
तद्भवेन्मृज्यकास्व एड भागाद्यंकोटिरूपकम् २०७ ना-
शंकु छा
भाऽशा यत्रकोटयंऽशज्याऽर्द्धशाः समुदीरिताः शंकु
ज्याऽर्द्धाऽशकाश्चोक्ता यत्रांऽशज्यादलाऽशकाः २०८
५८ ५७।१७।४२
नागाक्षांऽशांऽकितंकृत्वादण्डदैर्घ्यन्तुतस्यवै पूज्या-
०।४३।१८ ५७।१७।४२
धिकांऽशकंछित्त्वास्याद्दण्डपूज्यलक्षितम् २०९
शंकुछायालवा शंकुभा शंकु अर्द्ध
शंकुभानयनम्. नाभाभागाहृतकीलनृज्याखण्डा-
भक्त
शकोद्धृतम् जायतेतद्भहृच्छायातच्छंकोस्स्वेष्टजा
स्फुटा २१०

अथ तुरीययंत्रेण यंत्रांशज्ञानं शकुज्यार्द्धा-शकज्ञानम्. शंकुछाया भागज्ञानम्.

तुरीय
चक्रपादांशजंयंत्रंलोकेयन्नमुदीरितम् अंशारम्भ-
आकाशे ९०
स्थलाद्यंत्रेकेन्द्राऽन्तंगगनं भवेत् २११ खांकांशास्था-
क्षितिजं कि सम्भूमी
ननतः केन्द्रं यावद्यंत्रेकुजंभवेत् अर्कतुल्यावनौकृत्वा

तद्भूगर्भमुदीरितम् २१२ यंत्रंप्रसार्य्यतद्भूमौभूगर्भेयं

आकाश

त्रंकेन्द्रकम् दत्वाभूगर्भतःखेटादिक्सूत्रेव्योमसंज्ञकम्

२१३ दत्वातत्रहितद्यंत्रमाकाशाऽभिमुखंदृढम् ऊर्द्धी

कृत्वैवतत्कालेप्रतियंत्रांऽशकादिषु २१४ कृत्वान्वारम्भ-

छा

कंसूक्ष्मसूच्यऽग्रेणयदंऽशकात् सूच्यऽग्रजाग्रभायं

त्र

त्रकेन्द्रेतत्खेचरस्यच २१५ यातितद्भागकंज्ञेयंतत्का

+ रूप   आकाश

लेतद्ग्रहस्थलम् वालम्बाकारसूत्रस्ययुक्त्यातद्व्योम

सन्मुखम् २१६ ऊर्द्धीकृत्वाकरादौतुयंत्रंन्यस्यग्रहस्यतु

दिक्सूत्रेचहितत्कालेप्रतियंत्रलवादिषु २१७ तथान्वार

म्भकंसूक्ष्मसूच्यऽग्रेणविधायच छायासूच्यऽग्रजाया-

अंश

तियंत्रकेन्द्रेयदंशकात् २१८ तल्लंबंतद्ग्रहस्थानंतत्स-

अंश

णेज्ञेयमेवच तद्भागस्थानपर्य्यन्तंयेस्युरुन्नत भाग-

काः २१९ तत्रतेयंत्रभागाःस्युरिष्टेयंत्रांऽशकस्थलात्

५७।१७।४२

यत्सूत्रंयंत्रकेन्द्राऽन्तंतत्कर्णपूज्यसम्मितम् २२०स्या-

छो   क

त्तद्भामार्गसिंज्ञंचूतद्दृष्टिश्रवणंभवेत् तत्रयंत्रांऽशकस्या-

ज्याई

नाद्यंत्रांऽशज्यादलोन्मितम् २२१ यदऽधोऽभिमुखं

सूत्रंव्योमान्तलम्बरूपकम् नृज्याऽर्द्धजायते नृज्याऽर्द्धा
ऽभ्रसंयोगकस्थलात् २२२ केन्द्राऽन्तंचाऽन्तरंकीलभाभा-
गस्थानकं भवेत् कोट्याकारकुजाऽग्रंतु स्यात्तत्राकाश-
सन्मुखम् २२३ यंत्राऽशज्यादलेनासपूज्यकीलाहतंभ-
वेत् भाकर्णस्यान्नृभाकर्णवर्गभेदपदंकुभा २२४ तत्कु-
जाऽग्रोर्द्धतस्तिर्य्यक्शय्यादोर्दंडरूपकम् दत्वासूच्यादि-
कंसूत्रसुखयुग्भारकस्यच २२५ अधिकांऽगाऽर्द्धवि-
स्तारादऽधिकंतं क्ष्णेदृढम् तस्याऽग्रंसूचिकाऽग्रंस्या-
त्तद्दण्डाकारकस्यच २२६ कृत्वाऽधोदेशकेकेन्द्राद्दूरे
तद्दण्डकोन्मिते चिह्नमऽत्रसमस्थानेऽन्यत्राऽप्येवंधि-
याचरेत् २२७ इष्टेतद्वद्दिक्सूत्रेतुल्यभूमण्डलस्थ-
ले कुजासन्नोर्द्ध्वखस्थानाद्धारयुक्सूत्रसंज्ञकम् २२८
सूचिकाऽग्रस्पृशन्दत्वातत्केन्द्रासन्नलक्षणे जायतेत-
द्यथायोग्यंयंत्रमाकाशसन्मुखम् २२९ कोणप्रदयंत्र-
विधानम् तिर्य्यगूर्द्ध्वभुजौयस्यभवेत्तांवसुसम्मितौ
एकस्यैवतयोर्मध्येषण्मितस्थानकेबुधैः २३० कृत्वांऽकं

लक्षणादन्यबाहुश्चांतंदशोन्मितम्. स्याद्यदाश्रवणा
कारंस्तस्तौतर्हिभुजौस्फुटौ २३१ तत्कोणप्रदयंत्रःस्या
त्काष्ठजोधातुजोऽथवा **भृत्ययंत्रविधिः**
पंचहस्तोन्मितौदण्डौवावंशौतुक्षितौबुधैः २३२ संप्र-
सार्य्यतयोस्स्वस्वमस्तकान्मुष्टिकोन्मिते कृत्वाऽधः
स्थानकेयोगंस्फदृढंसभ्रमंस्थिरम् २३३ तद्भृत्यःप्रो-
च्यतेतद्वत्त्वन्यभृत्यंसमाचरेत् भृत्यपादौस्मृतौवंशभा-
गौयोगादधोगतौ २३४ तद्योगस्थानतः कर्णरूपावश्रौ-
परस्परम् वंशयोरुपरिष्टात्ततःस्वेष्टेतत्स्वांशयोचितौ २३५
योगाऽधःपृथिवीदेशाद्दूरेस्थाप्योभयत्रच तद्भृत्यचर-
णौतेनतद्भृत्यश्चोर्द्धितोभवेत् २३६.

दण्डसूत्रेणताराखेटप्रभानयनम्.

आकाशाऽभिमुखौभृत्यावूर्द्धीकृत्वासमाऽवनौ तत्स्वे-
ष्टखेटधिष्ण्यानांछायाज्ञानाशयायच २३७ दण्डमूला-
भिवक्रेतुदण्डाऽग्रान्मुष्टिकोन्मिते दूरेदण्डाह्वयेस्थू-
लंगंभीरांऽकंसमाचरेत् २३८ योजयेदेकभृत्यस्ययोगा-

ऽधोपक्षकेदृढम् गंभीरांऽकस्थलेदएडंचैवं दएडाऽग्रसन्मु-
अंगुल४
खे २३९ दएडेमुष्टचुन्मितेदूरेदएडमूलस्थलात्तथा कृ
गंभीर चि.
त्वास्थूलंगभीरांऽकंदएडंगम्भीरलक्षणे २४० अन्यमृ-
नक्ष. मुनि. ध्रु. सू.
त्ययुतिस्थानांऽधःपक्षेयोजयेदृढम् स्युस्ताराण्यकेपूर्वा-
अ. अ.
श्चखेटास्तत्खेटसन्मुखे २४१ दत्वादएडाऽग्रभागंतु
धा.
स्वस्थानाऽभिमुखंबुधैः दएडमूलवंदत्वायंत्रभामार्ग
वत्स्फुटम् २४२ तद्दएडंस्थापयेद्दृष्टचादएडाऽग्रांल्लंम्बसू-
त्रकम् दत्वातत्कोटिरूपंतुभाराढ्यंतत्तथादृढम् २४३
कृत्वातद्दएडमूलात्तुसूत्रंतल्लम्बपार्श्वके दत्वातज्जा-
भु.
यतेबाहुर्बाहुलम्बयुतिस्थले २४४ दत्वाकोणप्रदंयंत्रं
१ भु. भु भुजः
तद्यंत्रस्यैकबाहुगम् दोःसूत्रंजायतेचाऽन्यबाहुगंकोटि
सूत्रकम् २४५ स्याद्बाह्यंदएडदैर्घ्यस्याऽधोंऽशकंतत्र
प्रकाशै
तत्क्षणे चेद्भवेत्तिभिरंद्योतकृत्वात्दीऽभिपूर्वकैः२४६
दएडाऽग्राल्लम्बसूत्रंतुदत्वातत्कोटिरूपकम् इत्थंसमा-
भु
नयेद्बाहुसूत्रंतत्कोटिसूत्रकम् २४७ स्याद्दएडंतत्रदृ
अ. दर्शनकाले दृक्कर्ण
क्कर्णंतत्खेटालोकनक्षणे दृक्कर्णंकेन्द्रकीलाऽग्रमध्य

सूत्रगतंभवेत् २४८ वाभाऽग्रस्थांऽबुकेंद्रस्थकीलाग्राऽन्त-
रसूत्रगम् स्यात्तदृक्श्रवणंसूत्ररूपंभामार्गरूपकम् २४९
लम्बसंपातदेशात्तु दण्डाऽधः स्थानभूमिगम् सूत्रंतद्दंड
मूलाऽभिवक्रभासूत्रमुच्यते २५० शङ्कुमानांऽशकैर्हत्वा
दोःसूत्रंतुततोभवेत् कोटिसूत्रप्रमाणेनस्वेष्टेतत्स्वेटभा
भवेत् २५१ **अथौच्च्यवेधात्स्वेटच्छायानयनम्.**
कीलवक्षादिकंकीलरूपमौच्च्यमिहोच्यते औच्च्यसंल-
ग्नखेटंतुतोयेवोत्तानदर्पणे २५२ संस्थितेत्वऽवेनोद्द
ष्टातद्भूमावंऽकमाचरेत् औच्च्यमूलांऽकयोर्मध्यं शंकु-
मानांऽशकाहतम् २५३ औच्च्यासंतत्फलं स्वेष्टेतत्स्वेटस्य
प्रभाभवेत् **तुरीययंत्रेयंत्रांशज्ञानम्**
यंत्रव्यासाऽधिकस्याऽतिसूक्ष्मकस्यदृढस्यच २५४ सूत्र
स्यैवमुखंयुक्त्वायंत्रकेन्द्रेस्थिरंसदा पुच्छभाराऽन्वि-

---

* इक्कर्णपूर्व्यतुल्यंचेत्स्याद्दोःसूत्रंविधिर्भवेत् यंत्रांशाज्यादलं तत्रकोटिसूत्रं भवेत्तदा २५३ नाग्रगेनोक्त भृत्येनं निर्वाहय-त्रजायते भृत्यादग्रगताद्भृत्य मधिकंतत्रकल्पयेत् २५४

तुरीय
तंकृत्वायंत्रांऽशग्रहणक्षणे २५५ यथातद्यंत्रकेन्द्रस्य
५०० उच्छ
छाया स्वांकांऽशकस्थले यातिसूत्रस्यलांगूल भाशेभा-
कु. आकाशे
र बलेनच २५६ यंत्राऽधःस्थानतश्चोर्द्धदेशोव्योमे ह्यऽ
भूस्पर्शरहितम् यंत्र केंद्रात् लवरूप
कुस्पृशन् जायतेतद्यथासूत्रस्तत्केन्द्राल्लंबरूपकः २५७
हस्तादि अंशासंयोग
स्यात्तथास्वकरादिस्थेयंत्रेतत्र विधायच सूत्रभागद्युति
अंशा.
स्थान भागारभाऽन्तरेंऽशकाः २५८ स्युर्येत्तेयंत्र भागाः

स्युरुन्नतास्तद्ग्रहस्यच

अथ तुरीययंत्रेणस्वदिगंशौदिक्साधनम्.

तुरीययंत्रे
चक्रपादांशयंत्रन्तुसंप्रसार्य्यसमस्थले २५९ तत्केंद्र
शंकु अ अ दिगंश
स्थनरछायांस्त्रेष्टजांतत्वगस्यतु दत्वातत्रवेदादिग्भा-
यंत्रांशेषु पू प पू कपा यंत्र आकाश
गतुल्ययंत्रलवेषुच २६० स्वप्रागऽन्यकपालेतुयंत्राकां-
प कपालेयंत्रक्षितिजात् उ दिगंशाः द पू कपालेयंत्राकाशां-
शकुजात्क्रमात् सौम्यदिग्भागकेयस्मिंयंत्राकाशकु
द प कपालेयंत्रकुजस्थाने दक्षिणं द दिगंशाः प्रा कपालेक्षितिजात् प कपाले
जस्थलम् २६१ स्याद्यामेयेदिग्लवैस्सर्वस्यात्तदुक्तविप-
आकाशात्तत्र प्राक्कपालेक्षि ते- आकाशाद प क्षितिज
उत्तर प कपाले आकाशात् स्यात्
र्ययम् आकाशादक्षिणेयत्रस्यात्तत्रैवाऽपरेकुज २६२
उ क्षितिजम् प आकाश आकाशे उ
सौम्येयत्रकुजतत्रपश्चिमेगगनभवेत् व्योमयत्रोत्तरेत-
पू कुज द क्षितिज पू
त्रपूर्वस्यांक्षितिजंभवेत् २६३ याम्येयत्रकुजप्राच्यांत-

आकाशं
आऽभ्रकेन्द्रतो भवेत्. भारयुक्सूत्रनिर्माणम्.
सणादीनां
दीर्घाणांसणपूर्वाणांसरलानांत्वगुरुद्रवः २६४.स्यात्तन्तुः
समः
केवलस्तुल्यःसूत्रस्तन्त्वाख्यगुण्ठितः स्पष्टसूत्राऽऽद्वैतुल्यं
वासूत्रंद्विघ्नंविधायच २६५ तास्मिंश्चस्वबहुग्रंथीन्कृत्वा-
स्यादिष्टसूत्रकम् पंचहस्तोन्मितंदीर्घसूक्ष्मंसत्केशा-
दैर्घ्यहस्वत्वस्थूलत्वकृशत्वाद्याकारहित
सदृशम् २६६ वर्तुलंप्रस्फुटपुष्टयत्सूत्रंसर्वदासमम्
मुखे
सूचीरूपसमंभारमतिसूक्ष्माननंबुधैः २६७ तत्सूत्रस्य
मुखेयुक्त्वाभारयुक्सूत्रमुच्यते स्वेष्टाशासंस्थप-
दार्थस्यमध्यभागदर्शनयुक्तिः भूत्याद्याधारसं-
आकाशा
स्थेतुकेंद्रोर्ध्वव्योमसंस्थिते २६८ तिर्यग्दण्डादिकेके-
न्द्रदेशोर्ध्वे चिह्नमाचरेत् तच्चिह्नाद्भारयुक्सूत्रंदत्वाऽ
धःसम्मुखंतथा २६९ अर्थाद्भूसम्मुखंतत्रकेन्द्र भा-
मुखं मध्य
राननाऽन्तरम् राजिकाबीजविस्तारसम्मितंसंविधा-
यच २७० वेदहस्तोन्मितंकोटिरूपंकीलस्वरूपकम्
दण्डकेन्द्राऽन्तरगतंसूत्रंभारयुतं भवेत् २७१ स्वेष्ट-
स्वासनं
दिग्भागतः पृष्टदिक्सूत्रेस्वस्थलं भवेत् तत्रतत्स्वस्थ-

लात्केन्द्रंस्वेष्टदिक्सन्मुखंभवेत् २७२ कृत्वातत्त्वेष्टदि-
क्केंद्रमध्येऽतीसूक्ष्मलक्षणम् तत्रकेन्द्रस्थलात्किंचिद्दू-
रेतुल्यस्थलेस्फुटम् २७३ तद्दण्डकेन्द्रयोर्मध्यसूत्रंको-
टिस्वरूपकम् दृष्ट्वास्वस्थानतः स्वेष्टदिक्संस्थस्यच
यद्भवम् २७४ सांऽकनालोक्यतत्तद्दिक्संस्थमध्यां
शकंभवेत् दिक्संधीनूपूर्वपूर्वाणामेवंचैवाऽवलोकयेत्
२७५ दण्डयंत्राऽऽद्यायचाऽपिभूत्ययंत्रप्रयोजनम् सूत्रेणै-
वाऽनयेत्कोणप्रदयंत्राद्यतथा २७६ चक्रपादांशयंत्रेण
चक्रयंत्राऽर्थमानयेत् कोटिस्वरूपमात्रेणकीलयंत्राऽर्थ
मानयेत् २७७ स्वाभाह्रानिप्राक्कपालस्वच्छाया-
वृद्धिपरकपालकालज्ञानम् . निजगुप्तदिनाऽर्द्धान्तं
स्वाभाह्रासनिजोदयात् स्यात्तत्रनिजयंत्रांऽशावृद्धिरेव-
हिजायते २७८ तत्कालंप्राक्कपालंतुपूर्वार्द्धंचैवतद्भवे-
त् स्युः स्वगुप्तदिनाऽर्द्धेतुयंत्रांऽशाः स्वोन्नतांऽशकाः २७९
निजगुप्ताऽह्नखण्डात्तुस्वच्छायावर्द्धनंभवेत् निजगुप्ताऽ
ह्नमानान्तंतद्यंत्रांऽशाक्षयभवेत् २८० तत्रतज्जायतेका-

लंकपालं पश्चिमाह्वयम् स्वपश्चांदऽह्वं संज्ञंचस्वीन्तराऽ
ह्नार्द्धसंज्ञकम् २८१ अत्रशुभाऽह्वखण्डन्तु ज्ञेयं घस्रदलं
बुधैः दण्डछायया ८ विनामण्डलं ८ विनातुरीय
यंत्रेण ८ विनाचक्रयंत्रेण ८ दिक् साधनम्.
उत्तराद्दक्षिणांत्किं वायेस्युः स्वस्वदिगंशकाः २८२ स्या-
त्तेषामर्द्धभागानांज्यादिक्पूर्णाग्रमौर्विका पथदण्डे
ऽन्यदण्डेवाकीलेवाद्यन्तंमध्यमे २८३ पूज्यांशप्रमिता-
नंऽशान्कलात्तद्दण्डकोच्यते दण्डमूलांशभापातजातकें
द्राह्वयंस्थलात् २८४ ऊर्द्ध्वदण्डोत्थभास्त्रेदण्डदैर्घ्योन्मि-
तस्थले अंकंतुल्याऽवनौकृत्वात्यक्तं यत्प्रभयास्थलम्
२८५ तत्प्रभाभुक्तदेशंस्याद्धायास्संगमनोचितम् यद्दे-
शंतद्भवेत्स्वेष्टकाले भा भोग्यदेशकम् २८६ यत्रयास्याः
स्वदिग्भागास्छायाभोग्यस्थले ऽवनौ प्राक्पालस्सणेसौ-
म्यसन्मुखेलांछनस्थलात् २८७ दिक्पूर्णाग्रज्यकातुल्य-
सूत्रेदत्वायथातथा दण्डाऽग्रमऽवनौदण्डमूलंकेन्द्रस्थले
तथा २८८ दत्वादण्डाऽग्रसंस्पर्शस्थानमुत्तरमुच्यते प-

श्चिमाख्यकपालेतुयाम्या यत्र दिगंशकाः २८९ उत्तरा- सम्मुखं स्थाने चिह्नात्
ऽभिमुखछायायातदेशेइलक्षणात् तद्दण्डाऽग्रकंद-
त्वादिक्पूर्णाऽग्रज्यकोन्मिते २९० सूत्रेतद्दण्डमूलंतुदत्वा
केन्द्रस्थलेतथा दण्डाऽग्रेप्रोच्यतेसौम्यं सौम्या यत्रदि- सन्मुखे
गंशकाः २९१ तत्रतत्प्राक्कपालेतुदक्षिणाभिमुखेतथा
छायायातस्थलेभूमौदत्वादण्डाऽग्रकंतथा २९२ तद्दिक्- भुक्त जीवाग्रा चिह्नात्
पूर्णाऽग्रमौर्व्यऽशतुल्यसूत्रेऽंकतस्तथा दत्वातद्दण्डमूलं
तुकेंद्राख्येतत्ततोच्यते २९३ तद्दण्डाऽग्रस्थलेयाम्यंयत्र
सौम्याश्चदिग्लवाः भाभोग्यस्थानके भूमौकपालेपश्चि- दिगंशाः छा दिक्
माह्वये २९४ दक्षिणाऽभिमुखेकाष्ठापूर्णाऽग्रज्योन्मिते
तथा सूत्रकेलक्षणाद्दत्वादण्डाऽग्रंकेंद्रसंज्ञके २९५
दण्डमूलांऽशकंदत्वा दण्डाऽग्रेदक्षिणंमतम् वादिक्पू-
र्णाऽग्रमौर्वीघ्रंकीलंपूज्योद्भूतफलम् २९६ दिक्पूर्णाऽ ५७।१७।४२ अग्रस्तीविस्मरेत् शंकुः अग्रस्तीविस्मरेत्
ग्रज्यकामेवतत्रदण्डनरंस्मरेत् अंशाऽङ्ईस्यतुपूर्णज्या
स्याद्यत्रांऽशस्थलांऽनरम् २९७ यत्रांऽशस्थानविश्लेषसू- अंतर
त्रेसौम्याच्चदक्षिणात् दण्डाऽग्रंपूर्ववद्भूमौदत्वाकेन्द्रस्थ-

भू॰ १
लेतथा २९८ दण्डमूलांऽशकंदत्वासा भूरेकांऽशगाभवेत्
भूः १अंशागताभूः स्यात् भुज
एवंततस्ततो भूः स्यात्तत्रतत्रकु भागगा २९९ बाहुज्याः
वर्ग शर मूलं अंतरसूत्रं
ईकृतोयुक्त्वाबाणवर्गेनुतत्पदम् पूर्णाऽग्रज्या भवेन्मध्य-
भु क्षितिआग्रयोः
तद्बाह्वऽग्रकुजाग्रयोः ३०० कश्चित्पदाऽर्थमत्स्याऽग्रोचा-
अ॰
तियत्खेटस्सुखम् चेत्तदातेन मत्स्येन लभ्यतेयद्दिगंश-
३६०॰ उत्तरस्यमध्यात्
कः ३०१ तद्दिगंशास्थला द्वृत्तयंत्रेचक्रेलवांऽकिते सौम्या-
दक्षिणस्यमध्यपर्यन्त अ॰ दिगंशाः दिगंशेभ्यः
न्तंदक्षिणान्तुवास्युर्येतत्खेट दिग्लवाः ३०२ तेभ्यःपूर्वो-
घटी ग्रे॰
त्तवन्नाडीपूर्वकंयन्नतंभवेत् तन्नताद्युद्भवेदिष्टंतत्खेटस्यो-
सूर्योदयात्स्वोदये
दयक्षणात् ३०३ तत्खेटेष्टोच्यतेतत्र तत्खेटस्योदयक्षणम्
अ॰ स॰
युक्त्वाखेटेष्टलिसादौजायते भास्करोदयात् ३०४ स्वेष्टंक-
नभवेत्
लादिकं तन्नतन्मत्स्याऽसम्भवे भवेत् .

अथचापज्याशक्तियंत्रम्.

चापसंकोचयेद्यावत्तत्कर्म्मक्रियतेसदा ३०५ केलनाकारः

पूर्वपाद
अ॰ पाद
केंद्र
कोष्ठं
परपाद
परपाद
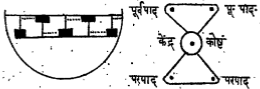
कस्याऽर्द्धतुल्यंमूगरमुच्यते ताम्रादिधातुजंकिं वावंश
जंकार्मुकंसुभम् ३०६ कृत्वाचापज्यकास्थानेज्यावत्प-
द्मत्रयोर्द्धवम् यंत्रंदीर्घचतुष्कोणंचापेत्वेकाऽग्रतो दृढम्
३०७ युक्त्वाऽन्याऽग्रोर्द्धवंमौर्वीशक्तिदं सद्गुणंतथायं-
त्रेदीर्घचतुष्कोणेमूगरेप्रथमेबुधैः ३०८ युक्त्वासूक्ष्म-
लवेतस्यस्थूलभागोर्द्धवंगुणम् द्वितीयेमूगरेयुक्तं कृत्वा
सूक्ष्मांऽशकेतथा ३०९ तस्याऽपिस्थूलभागेत्थंतृतीये
मूगरेतथा एवंदीर्घचतुष्कोणयंत्रेवेदादिमूगरैः ३१०
कृत्वायुक्तंततोऽग्रेचदीर्घतन्मूगरोन्मितम् लेखनीवर्त्ति
काकारंशंकुंयुक्त्वान्त्यमूगरात् ३११ स्थूलांऽशादुर्द्धवं
सूत्रंशंकोरेकेदलेयुतम् कृत्वात्वऽन्यदलेशंकोर्यावग्रंथि
गुणस्यच ३१२युक्त्वाचैकोऽग्रकंतस्यचाऽन्याग्रंचततोत्तरे
युक्त्वाऽन्येवर्त्तुलाकारेशंकौतंवेष्टयेन्मुहुः ३१३ खद्वा
पादाऽनुमानेन चतुर्बिन्दून्समालिखेत् कृत्वैकंपंचमं
केन्द्रेबिन्दुंपुच्छंमुखान्वितम् ३१४ कृत्वाऽह्निनायथा-
पूर्वपादयोःपरपादयोः कोष्ठद्वयंभवेत्केन्द्रकोष्ठमऽल्यंयं-

थाभवेत् ३१५ ज्ञेयंतद्बंधकृन्न्यासमेककीलाऽन्यकील-
योः मध्येतद्बंधनेनैवसूत्रेणैवतुबंधयेत् ३१६ ततःसंकुचि-
तंचापंमोचयेच्चलनक्रमम् स्यात्पूर्णंचेत्कलायाताचापं
संकोचयेन्मुहुः ३१७ द्वितीयंवेष्टयेच्छंकुंयावद्ग्रंथिगुणे-
नहि ततःसंकुचितंचापंमोचयेदित्थमेवच ३१८ यावद्ग्रं-
थिगुणेकिंवामूगरेचाऽथवानरे घट्यादीनांपरिज्ञानंक-
र्त्तव्यंस्वधियाबुधैः ३१९

अथचापज्याशक्तिदांशकयंत्रम्.

वेत्रजंवंशजंकिंवाधातूत्थंयोगजंतथा वाऽन्यवस्तुम-
यंकीलमऽग्रान्मूलंत्तुतद्दृढम् ३२० कृत्वातंसुदृढं पट्टे
कोटिरूपंतुनिश्चलम् युक्त्वातस्याऽग्रतःसूत्रंज्यारूपं
सुदृढं शुभम् ३२१ बुद्ध्याहिमूगरेप्राग्वत्पूर्वरिन्येयो-
जयेत्ततः सर्वंतत्पूर्ववत्कृत्वाचापज्याशक्तिदांशकम् ३२२
यंत्रंस्यात्तुयदायत्रन्यासेतद्बंधनाभिधे अतिशैथिल्यतां
यातिशक्तिस्तत्रविचक्षणैः ३२३ बुद्ध्याप्राङ्मूगरासन्ने
बंधकृन्न्यासमाचरेत् रक्षार्थंगोपयेद्यंत्रंचापज्याशक्तिदं

त्विदम् ३२४ चापज्याशक्तिदंयंत्रंनास्मत्तोऽन्यैः कृतंभुवि
क्रमप्रवाहयंत्रम् क्रमकृद्यंत्रबोधार्थसुदाहरणस
नूतनस्य
दृशाम् ३२५वक्ष्येऽहंशकटस्यैवचक्रस्याऽतिनवस्यच
सदृशांसुदृढंकृत्वातच्चक्रचलनक्षणे ३२६ यद्भागःपरि
धेर्भूमिंप्रथमन्तुपरिस्पृशेत् तज्ज्ञेयंपरिधेर्मध्य भागंतस्य
समेषुच ३२७ भागेषुकोमलान्छकून्संरोप्यवेत्रवद्दृढा
न् द्विघ्नभागान्तरमिता न्दीर्घांश्चैवाऽग्रतः कृशान्
३२८ वृत्तेपूर्वाभिगान्किंचित्कर्णरूपेणधीमता चक्र-
वेत्रकास्थस्यकीलवृत्तं
प
पश्चिमदिक्पार्श्वेवेत्रवद्रोप्यनिर्बलम् ३२९ अग्रेतिर्य्य
क्चापवच्चततः संकोचयेद्दृढम् अग्रसूत्रंतुतन्मध्यदेशा-
सन्नेहियोजयेत् ३३० तद्दोरज्याभवेत्तस्या मध्येचक्र
भ्रमक्षणे वृत्तरोपितशंकूनांमध्यंलगतितत्रच ३३१ क्र-
मप्रवाहकर्मार्थेयोजयेदतिचंचले यंत्रेशक्तिस्थलास-
न्नेऽथाऽनेनमुद्गरैर्विना ३३२ चापज्याशक्तिदांशाख्यं
प
स्याद्यंत्रंसुगमंधियापश्चिमाभिमुखंचक्र भ्रमणंचाऽत्र
प
कीर्त्तितम् ३३३ वायंत्रपश्चिमस्थानवामपार्श्वस्थलेबुधैः

स्तंभंस्थाप्यततःसव्यपार्श्वदेशेचतत्समम् ३३४ स्तम्भंस्था-
प्यततः[शुस्व]स्तम्भमूलयोरऽन्तरोन्मितम् शंकुंस्वां[४]घ्र्यूनितंतत्तुही-
नवक्रंचवर्त्तुलम् ३३५ कृत्वातस्यैवमूलस्य ह्येकं[१]स्तम्भस्यम-
स्तके युक्त्वातत्सहशांशंकुंचाऽन्यस्तम्भंस्यमस्तके ३३६
युक्त्वाशंकुद्व्यो[२]ऽग्रंतुस्वस्वशान्त्याहिसंस्थितम् कल्पयि-
त्वाचतत्रैवशंकुयोगोपरिस्थले ३३७ क्रमकारकयंत्रस्यक-
र्णरूपलवाःक्रमात् भस्पृशन्तियथाबुद्ध्याकर्त्तव्यंचतथाबु-
धैः ३३८ क्रमप्रवाहकर्मार्थंतच्चक्रभ्रमणाक्षणे.

अथपट्टांशाकारयंत्रविधिः

पट्टांऽशाकारदण्डस्य[छिद्रं]पृष्ठेभ[छा. मार्ग +]पथमाचरेत् ३३९ मूलासन्ने[+]
तुतस्यार्द्धेकेन्द्ररन्ध्रंसमाचरेत् केन्द्ररन्ध्राऽग्रयो[छिद्रं]र्मध्यं
[५७।१७।४३]पूर्व्यभागैस्तुलक्षितम् ३४० कृत्वातत्केन्द्ररंध्रेतु[अंतर]सूत्रमूलं[५७।१७।४३]
दृढंस्फुटम् युक्त्वातत्केन्द्ररंध्राऽग्रभेदभागमितस्थले
३४१ सूत्रा[चि:]ग्रेलक्षणंकृत्वाप्रव्यक्तंग्रंथपूर्वकम् तन्मानःप्रो
च्यतेह्यीष्टेमानदण्डाऽग्रभेद[अंतर]जाः ३४२ भागाःपूर्णाऽग्र-
मौर्वीस्यात्तस्याश्चापलवा[द्विभ्रभुजभागहीन]नितम् कृत्वासूर्न्य[९०]ग्रहंयंत्रभा-

गाश्चैवंदिगंशकाः ३४३ पट्टांऽशयंत्रजास्सूक्ष्मा जायं-
तेबुद्धिकर्म्मणा अथयंत्रनलेसूत्रादिवेष्टनयुक्तिः
+ प्रयोजनम् अस्ती
सूत्राद्यंतुनलेवेष्टयन्तस्तन्भ्रमणाशयम् ३४४ वर्त्तितन-
चिह्न चिः
स्यविस्तारमध्येकेन्द्राङ्कमालिखेत् केंद्राऽकेलेखनी
छिद्र नलं
रूपनलवर्त्तुलतासमम् ३४५ कृत्वासत्सुषिरंरोप्यसुषि-
छिद्र
रेसुचलंनलम् तच्चलेतुनलेतस्मान्निश्चलंचक्ररूपकम्
३४६ स्थूलंदृढं स्थिरंयुक्त्वातत्स्थूलंचक्रमुच्यते यस्या-
प्रयोजनम्
ऽस्तिभ्रमणाऽर्थन्तु ह्यभ्रत दृढ़दुच्यते ३४७ तत्स्थूल-
१२
चक्रवृत्तांऽशान्कृत्वाऽस्यानऽधिकांस्तथा स्वेच्छयाद्वाद
४ अंशानां
शेभ्यस्तुस्वधियाकेन्द्रवृत्तयोः ३४८ मध्यांग्रोसर्वभागा-
चिः अंशः
नांकृत्वाऽङ्ककोणमुच्यते पृष्ठांऽशाऽग्रस्थलादऽग्रभाग-
कोणाह्वयस्थलम् ३४९ यावत्समाचरेद्भित्तंतन्द्रवेल्य-
त्रिकोणोरूपकः स्थानं
ऽस्त्ररूपकः तदऽग्रांऽशाऽग्रतश्चाऽग्र भागस्यैवांऽकदेश-
कर्णः
कम् ३५० यावद्भुजोच्यतेपृष्ठाऽग्रांऽशमध्येश्रुतिर्भवेत्
कः
तत्कर्णंचाऽपरंकोणंपृष्ठांऽशाऽग्रान्तरेभवेत् ३५१ एव-
मऽग्रक्रमेणैवतच्चक्रांऽशमितानिहि त्र्यऽस्त्ररूपाणिरि-

त्वानिकुलात्तद्दृढ दाह्वये ३५२ कस्मिंश्चिन्त्वेकदेशेतुप-
रिध्यऽभ्यन्तरेन्चलं रेखारूपंदृढं युक्त्वान्यस्त्ररूपाऽग्रभा-
गकम् ३५३ विस्तारेन्यऽस्त्ररिक्ताऽल्पंदैर्घ्येन्यस्त्राऽधिकं
लघुम् रेखारूपमुखेयुक्त्वातन्त्वऽग्रंनिर्वियोगकम्
३५४ स्थिरंतत्तंतुमूलंतुतत्स्थानाद्दृढ दाह्वये अति
दूरस्थलेपृष्ठे युक्त्वापृष्ठस्थिरधियां ३५५ अर्द्धकुण्ड
लरूपंतु तत्तन्तुस्तत्रजायते तन्तुमूलस्थलात्किंचिद्दूरे
तद्दृढदाह्वये ३५६ तंतुंपुनर्दृढंयुक्त्वातत्तन्तुर्बलदो
भवेत् तद्रेखारूपकोरिक्तेन्यऽस्त्ररूपेयथातथा ३५७
लगत्येवधियाधीरैराचरेत्किलसर्वदा स्थूलचक्रोपरि-
स्थाने तिर्य्यक् छिद्रेनलस्यच ३५८ युक्त्वाह्येकाऽग्र
कंसूत्रंपूर्वाणांसुदृढंस्थिरम् आकर्षत्येवयोभागोयस्य
तस्यचयुक्त्वे ३५९ अन्याऽग्रंसूत्रपूर्वाणांयुक्त्वास्यात्तद्य-
थोचितम् तद्दृढसंज्ञकस्यैव भ्रमणाऽर्थंक्षणेतया ३६०
मुक्तेसूत्रादिकेसव्यरीत्यातद्भ्रामयेन्नलम् सूत्रादीनां
तुशैथिल्य भागान्तंसूत्रपूर्वकाः ३६१ वेष्टयन्तोहिततस्त-

अस्व्यमःग्र मुदीरितम् इतियंत्रनलेसूत्रादिवेष्टनयुं०

अथस्वतो वह्नबंधनशांतिः

बहुप्रकारयंत्रस्यचक्रस्तद्दशनाभिधः (दन्तचक्रः) ३६२ जायतेबन्ध-
कलग्नचक्रएवयथातथा यत्स्वयंवहयंत्राणांबंधकल्ल-
ग्नसंज्ञकम् ३६३ चक्रंभवतितन्मार्गीचक्रमेवसमीरित
म् यच्छक्त्यायद्विधानेनप्राक्चक्र (प्रथम) शक्तिमान्भवेत् ३६४
तच्छक्त्यातद्विधानेनमार्गीचक्रंतुतद्बुधैः कलाशक्तियुतं

(प्रथम) चाद्यचक्रवत्तु
ततोभवेत् ३६५
नस्वयंवहयं
त्रस्यस्वतोव-
ह्नबन्धनम्

अथ स्वशक्त्यासर्वकालभ्रमकबहुवि-धयन्त्रविधानम्.

स्वशक्त्या भ्रमकोऽनेकयंत्रोत्थोऽतिकलाऽन्वितः ३६६
बहुप्रकारकोयंत्रोजायतेप्रतिलिप्तिकम् (घ. गत घ.) यातलिप्तोन्मि-
तंतच्चमहच्छब्दप्रदंभवेत् ३६७ केचिद्बुद्ध्यर्णवा यं-

त्रंतंकुर्वन्त्यऽखिला नहि अतितसायसंशीततोयेदत्वा
मुहुर्मुहुः ३६८ पक्वंतदायसंज्ञेयंश्रेष्ठलोहंचतन्मतम्
दैर्घ्यस्याऽभरसाऽऽशांशांकर्त्तव्यंखलुविस्तृतिम् ३६९
विस्ताराष्टादशांऽशंचवेधंपत्रेसमाचरेत् पत्रमूलस्यवेधं
तुवेधषष्ठ्यंऽशसंयुतम् ३७० पत्राऽग्रस्यचवेधोऽपिवेध-
षष्ठ्यंऽशवर्जितम् कृत्वैवंश्रेष्ठलोहस्यपत्रंशक्त्याह्वयंबु-
धैः ३७१ तस्यैकाऽग्रंयुतंकृत्वाचक्रनालेतुसंचलम् अ-
न्याऽग्रंनिश्चलंयुक्त्वानिश्चलेकीलपूर्वके ३७२ बुद्ध्यावे-
ष्टयत्तत्चक्रंस्वतोभ्रमतितत्सदा तम्मुक्तंतुपुनश्चैवंवे-
ष्टयेत्थंतुपुनस्तथा ३७३ ततःशक्त्याह्वयंचक्रंप्रथमंचो-
द्यमुच्यते दीर्घीनालेषुचक्राणांलघ्वंशाःपेचकाःस्मृताः
३७४ चक्रांशान्पेचसंलग्नान्कृत्वाचक्रा भ्रमन्तिहि
प्रथमोभ्रामयत्यऽन्यंभ्रामयत्यऽन्यमऽन्यकः ३७५ एवं
त्रिचतुराद्यैस्तुप्रथमस्यजवोमृदुः प्रथमाद्द्वितीयंचक्रंद्वि-
तीयात्तृतीयंतथा ३७६ तृतीयाच्चतुर्थंचक्रमऽधिकाऽ
धिगुणंभ्रमेत् बदरीकंटकैस्तुल्या व्यंगाक्तिर्यन्क्तथामुखे

३७७ दन्तारव्यस्यचचक्रस्यदन्ताःकार्य्या विचक्षणैः तोल्यैल्यंदर्शनेस्थूलंधातूत्थंस्फाटितोदरम् ३७८ वंशपर्वसमंकृत्वानालंग्रंथिद्वयोऽन्वितम् एकत्रस्फाटितेक्रोडेह्युत्तुंगंतंप्रकल्पयेत् ३७९ स्फाटितेतूदरेऽन्यत्रचिपिटं तंप्रकल्पयेत् ग्रंथिभ्यांबाह्यतः कीलंस्वस्वग्रंथियुतंदृढम् ३८० दन्तारव्याऽन्त्यस्यचक्रस्यदन्तलग्नंप्रकल्पयेत् दन्तचक्ररदासंख्यातुल्यंतन्तुक्तिबंधनम् ३८१ दन्तचक्राटनेकालेयतःस्यात्तत्प्रकल्पयेत् प्रथमोभ्राम ग्रेच्चक्रंपंचार्द्धघटिकाभिधम् ३८२ तच्चाऽन्यंभ्रामयेच्चक्रंयस्मान्मन्दजवंभवेत् तच्चाऽन्यंभ्रामयेच्चक्रंष ष्ट्यर्द्धघटिकाद्वयम् ३८३ रुतैवंरवागनाडीषुपंचार्द्धघटिकाद्वयः चतुर्विंशतिवारात्तुभ्रमत्यूनाधिकोयदा ३८४ चक्रभागाऽधिकोनान्तानंशैश्चक्रान्प्रकल्पयेत् अनुपातेनतत्तस्माद्यंत्रोऽनेकविधोभवेत् ३८५ वास्तम्भाधारगंचक्रंदृढसूत्रसमन्वितम् तत्सूत्राऽग्रयुतंकृत्वागुरुणा वस्तुनाबुधैः ३८६ तच्चक्रोवेष्टितः प्राग्वत्स्वतोभ्रमतिस-

र्विदा ग्रंथस्यविस्तृतिभयात्संकेतोऽत्रोदितोमया ३८७

अथ दूर दर्शक यंत्रम्.

दर्पण
अतिकान्तियुतांश्चक्रानादर्श प्रस्तरोद्भवान् किंवाका-
चमयां श्चक्रान्नालयंत्रेविचक्षणैः ३८८ उपर्युपरि
तोयुक्त्वादूरदर्शकमुच्यते तेनाऽल्पप्रकटंदृष्ट्वाप्रकटं
चाऽधिकंतथा ३८९ दृश्यतेचाऽल्पमानस्तुबहन्मानङ्-
दूरदर्शकयंत्रम्
वेक्ष्यते
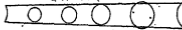
अथ रत्नश्रावकयंत्रम्.

एकस्यवंशपर्वस्यग्रंथिभ्यांरहितस्यच ३९० एकत्रपत्र-
अजा
तुल्यंतुमेषचर्मप्रयोजयेत् चर्मकेन्द्रेतुसंयोज्यसूत्रमूलं
प्रथम
दृढंबुधैः ३९१ पूर्ववंशोच्यतेह्येवमऽन्यवंशंचतत्समम्
कृत्वासूत्राग्रयोर्योगग्रंथिंदत्वाततोबुधैः ३९२ चर्मयो-
मुख
गाऽपरत्रंतुवंशवक्रमुदीरितम् सूत्रंनाऽन्ययुतंमध्ये दृढ
प्रथम
माकर्षितंशुभम् ३९३ स्थाप्यतत्पूर्ववंशंतुस्वगृहेथाऽन्य-
वंशकम् अन्यग्रामेऽन्यगेहेतुसंस्थाप्यैवविचक्षणैः
प्रथम मुख
३९४ पूर्ववंश मुखेवक्त्रंदत्वाह्युच्चैस्तुसंवदेत् रत्नांतं

तत्क्षणेचाऽन्यगेहसंस्थस्तुमानवः ३९५ अन्यवंशमु-
खेकर्णंदत्वाऽन्यस्तच्छृणोतिहि वृत्तश्रावकयंत्रंतुह्ये-
तदाश्चर्य्यदंमया ३९६ निर्मितंबालकानान्तुवार्त्ताकौ-
तूहलायच **अथसर्वशिल्पार्थदंचक्रयंत्रम्.**
तोयार्थस्थानतस्तूच्चस्थानेयंत्रेस्थितेसति ३९७ मनु-
ष्योधवलाद्यैश्चयंत्रंप्राग्भ्रामयेत्तुतम् तोयाऽर्थस्थानतो-
च्चेवास्थानेतोयोपरिस्थले ३९८ चक्रंवेलणवत्कृत्वाये-
नांऽबुभारतोभ्रमेत् तच्छक्त्याऽखिलशिल्पानामाशयंचा-
नयेत्सुधीः ३९९ स्वर्णरौप्यक्रियाचैवताम्रलोहादिका
क्रिया काष्ठसूत्रादिकर्म्मचतच्छक्त्याजायतेतथा ४००
तच्छक्त्याऽधः स्थितंतोयंशुक्त्याचोर्द्ध्वंतुगच्छति सूग-
राकारकैर्यंत्रैरेकस्थूलाऽन्यसूक्ष्मयोः ४०१ भागयोर्वेष्ट-
नाद्रज्जोस्तत्स्थूलाऽपरसूक्ष्मयोः भागयोर्वेष्टनाद्रज्जोरि-
त्थंबुद्ध्याशुणादिभिः ४०२ यंत्रैस्तचक्रसंबंधादूर्द्ध्वंग-
च्छतिवाजलः शृंखलाद्यैऽल्पपर्वाणांगुणाऽधिगुणदा
भवेत् ४०३ **अथांबुशक्तियंत्रम्** कुम्भस्यवदनं

कृत्वातूरिकानालवन्म हान् नत्नालंबंधयक्रं चतत्कुंभेतुज
लंधिया ४०४ अग्निनापाचयेत्तस्मात्तत्कुम्भः शक्तिमा-
न्भवेत् तच्छक्त्याऽखिलशिल्यानामऽभिप्रायं समान-
येत् ४०५ तच्छक्त्याचभवे द्व्योमयानशक्तिरथधि-
या संस्थंचक्रद्वयाधारेस्याद्दण्डंमध्यदण्डकम् ४०६
वेदानामेवचक्राणांमध्यदण्डावुभौमतौ समध्यदण्ड
वेदानांचक्राणांभ्रमणाद्यथा ४०७ स्यात्तथास्वधि-
यावायोः प्राप्तिःशक्तिरथेभवेत्

अथ ज्योतिः शक्तिप्रदयंत्रम्

गंधवारुणिकाज्ञेयागंधप्रस्वेदकंचतत् ४०८ विज्ञेयं
गंधतैलंतुतच्छंखद्रावकः खलु युक्त्यंऽगलंऽजनाभं
चभाषायांजस्तमुच्यते ४०९ शीशकात्कठिनोजस्त-
धातुर्जगतिवर्त्तते काचपात्रत्रयेतोयं गंधतैलसमन्वि-
तम् ४१० संस्थाप्यदक्षिणाद्वामंतिर्यक्क्त्वेनाऽवनि-
स्थले सर्वपात्रोदरे च्वेवजस्तखण्डन्तु दक्षिणे ४११ वा-
मेताम्रतरंगंतुदत्वातत्रयथातथा गंधतैलजलाभ्यांतुम-

भ्रमेवह्नितद्भवेत् ४१२ तन्तुरत्रायसोक्तन्तु रुच्यतेकेवलः खलु मध्यपात्रस्थितेजस्तखण्डेत्वेकं सुखं दृढम्
४१३ युक्त्वाल्वंऽन्यसुखंतत्तन्तोस्ताम्रखण्डेतथादृढम्
दक्षपात्रस्थितेयुक्त्वांमध्यपात्रस्थितेतथा ४१४ अन्यतन्त्वेकवक्रंतुयुक्त्वाताम्रतरंगके तत्तन्तोरऽन्यवक्रन्तु
वामपात्रस्थितेतथा ४१५ युक्त्वाजस्ततरंगेतु तृतीयस्याऽधिकस्यच तन्तोरेकंसुखंयुक्त्वावामपात्रस्थितेतथा
४१६ ताम्रधातुतरंगेतु दक्षपात्रस्थितेतथा युक्त्वा जस्ततरंगेतुतत्तन्तोरऽपरंसुखम् ४१७ तत्तृतीयाभिधंतन्तुंभ्रमकृत्परियोजयेत् तत्सूचीशंकुमूलांशेतत्सूचीशंकुमस्तके ४१८ तन्तुम्भ्रकोद्भवंमत्स्यंसमन्ताभ्रमकृत्तथा योजयेद्योजयेन्मत्स्यवक्रेतन्त्वऽग्रकं दृढम् ४१९ इष्टक्षणेतृतीयोख्यतंतुमुद्रिकयादृढम् युक्त्वामत्स्यसुखेकस्मिंश्चिच्चिह्नेकल्पितेबुधैः ४२०
दत्वाह्यऽन्याऽग्रकंतन्तोरऽन्यस्थानेतथाभवेत् एवंकल्पितचिह्नैस्तुवार्त्तास्वस्थानकस्यंच ४२१ ज्ञायतेऽन्य-

स्थलेयत्रविघ्नंचेन्नहिजायते तत्रतद्विघ्ननाशाय सद्-
पायंसमाचरेत् ४२२ मयासंकेतमात्रंतु लिखितंविस्त्
तेर्भयात् ग्रंथस्याऽथत्वऽयंयंत्रंज्योतिःशक्तिप्रदंभवेत्
४२३ ध्वान्तघ्नंजगतीदानीमऽस्त्यस्याऽतिप्रचारकः

ग्रंथविस्तारस्य

अथ पिष्टकारक यंत्र विधिः

स्तम्भाधारस्थितंचक्रमूर्द्ध्वचक्रमुदीरितम् भूम्याधा-
रस्थितंचक्रं तिर्य्यग्चक्रमुदीरितम् ४२४ एकत्रोर्द्धाख्यचक्र
स्यदण्डे रज्जुं दृढंन्यसेत् ४२५ तद्यावग्रंथिभिर्युक्तंरु-
त्वातद्रज्जुवेष्टितम् तद्रज्जुनालसंयोगदेशमेवाऽश्मपू
र्वकैः ४२६ गुरुभिर्वस्तुभिर्युक्त्वारज्जुपुच्छंविचक्षणैः
बन्धनन्यासमध्यस्थमिष्टेतंपरिमोचयेत् ४२७ बुद्ध्या-
तंचपुनर्वेष्टयहीष्टेतंपरिमोचयेत् ऊर्द्ध्वचक्रांशसंलग्ना-
स्तिर्य्यग्चक्राऽल्पभागजान् ४२८ भागांश्चक्राऽग्रगां
स्तिर्य्यक्चक्रस्याऽधोऽधिभागजान् अंशानऽपरचक्र
स्यतिर्य्यक्संज्ञस्यचांऽशकैः ४२९ चक्राऽधोऽल्पांश-
जैर्लग्नान्कृत्वा ह्येतद्यथेच्छया अंत्यचक्राऽग्रभागेतुपिष्टकृ

त्प्रस्तरद्वयम् ४३० दत्वायथोचितंतेनद्वीष्टेपिष्टंस्फुटं भवेत् यन्मयाकथितंसर्वतत्किंचित्तूपदेशकम् ४३१ सद्भुद्ध्यासुबुधैःकर्म्मकर्त्तव्यंस्याद्यथाहितम् स्वल्पयंत्रादिकैर्विद्भिःकृत्वाचानुभवंतथा ४३२ सूत्तमंयंत्रपूर्वन्तुकर्त्तव्यंस्वाशयप्रदम् येनयत्रैवविघ्नःस्यात्तत्र तच्छान्तिमाचरेत् ४३३ यंकर्मन्तुधियाकार्य्यंप्रोक्तं स्यात्तदनेकधा. **केवलदारुकुण्डस्य तथाकेवलास्थिकुंडस्यस्वसंधिस्थानेषुविभागकरणयुक्तिः** दारु काष्ठ माण्डोऽस्थिभाण्डश्चकेवलःपूर्णमाषकैः ४३४ पुष्टंसंपूर्णकंकृत्वाबन्धयित्वैवतन्मुखम् वस्त्रेणैवह्निकुण्डादिस्थांबुमध्येचतंन्यसेत् ४३५ ततःसंपूर्णमाषाणांलंऽबुसंपीतकक्षणे स्वस्वसंधिस्थलेष्वेव भिन्नस्तद्भाण्डकोभवेत् ४३६

प्रस्तरादीनां विभागकरणयुक्तिः

मध्येप्रस्तरपूर्वाणां अस्मादीनां त्वन्तरवांतस्वरूपकम् कृत्वाकोटरवच्चाऽतिदीर्घतत्सुषिरं छिद्रं भवेत् ४३७ तद्दत्वास्फषिरेचाऽ

पुनःपुनः
तिपुष्टंधान्यतुषंबुधैः तस्योपरिजलंदत्वायथायोग्यंमुहु-
जल कालांतर
र्मुहुः ४३८ यावत्पिबतितत्तोयंतावत्तत्समयाऽन्तरे
तेततः प्रस्तराद्यास्तुखण्डतांयान्तिनिश्चयात् ४३९
अग्नि
अंगारज्ञानम्. वह्निदग्धंतुयत्काष्ठंनिःसारसृतव-
ह्निकम् तदत्रप्रोच्यतेंऽगारश्चाऽथ **शूराज्ञानम्.**
यन्मूत्रजोभवेत् ४४० यद्वासक्षारभूस्थानजातस्तदु
अग्नि + प्रयोजनाय
पधातुकः वह्निसंगकराशूराप्रोच्यतेत्राशयायच ४४१
द्रवत्वंलवणोयातिशूराचाऽपिजलाऽन्वितः **कणचू-**
चषकाष्ठादीनां
र्णकरणयुक्तिः लघूनांवासकादीनांग्राह्याश्चांऽगार
गंधकतुल्य ४
कास्त्विह ४४२ अत्रगंधसमांगाराञ्छूरांगंधाच्चतुर्गु
णं हिसंमानीयतद्योगचूर्णंकृत्वाशिलोपरि ४४३
पुनः
पेषयेल्लोष्टकेनैवमद्याढ्यंपेषयेन्मुहुः मद्यालाभेंऽबु
जल पुनः पुनः जल
संयोगात्पेषयेच्चमुहुर्मुहुः ४४४ यावत्तत्तोयवत्सूक्ष्मं
सू किरणैः
स्यात्तावत्तंचपेषयेत् ततस्तंशोषयित्वाऽर्कभानुभिस्त
स्यच्चूर्णकिम् ४४५ कृत्वातंगालयित्वैवकणचूर्णंतुत-
स्थापयेत्
द्भवेत् तन्न्यसेदऽग्नितोदूरेधीमद्भिःखलु सर्वदा ४४६

खण्डोचितप्रस्तरस्य खण्डकरणयुक्तिः

खण्डयोग्यांऽश्मसंमध्येतु कृत्वा तत्सुषिरं शुभम् दत्वा तत्सुषिरस्यांऽघ्रीभागं वाऽश्मबलोचितम् ४४७ सुषिरे कणचूर्णं तु पुष्टं तस्यैककोणके शलाकामयःपूर्णां मूर्द्धि कृत्वाहिकेवलां ४४८ कणचूर्णोपरि प्राप्तु सुदृढं तद्यथोचितम् उपधातुकखण्डं तु ततस्तां मूर्द्धितां बुधैः ४४९ अयःपूर्वशलाकान्तु चोत्पाट्यैव हितत्स्थलात् दूरान्तं कणचूर्णेन सूक्ष्मरेखां समाचरेत् ४५० वितस्तिप्रमितां दीर्घां मीनचरचैलवर्त्तिकाम् कणचूर्णोत्थरेखान्ते वर्त्तिकाऽग्रं तु विन्यसेत् ४५१ वर्त्तिकामूलदेशे तु वह्निं संयोजयेत्ततः स्वयं तत्स्थानतश्चाऽतिदूरमेव व्रजेत्खलु ४५२ ततस्तां वर्त्तिकामऽग्निर्भुक्त्वाताङ्कणचूर्णजाम् रेखां संग्रहणं कृत्वा तत्मात्रंस्फुषिरेऽनलः ४५३ गत्वातदुद्रवो वायुभित्वाऽश्मं प्रस्तरस्ततः खण्डलयांतिचोड्यंते तत्खण्डास्तत्क्षणे ऽथवा ४५४ तत्रशैथिल्यसंयोगाच्चोड्यंते प्रस्तराऽश्माः

अथकंपोत्पत्तिपूर्वकम्.

सूक्ष्मरन्ध्राऽन्वितंपुष्टभाण्डंधातुमयंबुधैः.४५१ कृत्वा
गंधकम्
तस्योदरेगंधमेकभागंतुचूर्णितम् लवंगारकचूर्णंचरू-
पंभागोन्मितंतथा ४५२ शूराचूर्णंचतुर्भागंदत्वातेषां
युतिंतथा कृत्वातत्रयुतिर्ज्ञेयाकणचूर्णसमाबुधैः ४५३
दूराद्ध्रगसूत्रेणदत्वाऽग्निंतत्रतत्क्षणे तद्भाण्डश्चेल्लघु-
स्तोल्पेचाऽत्यूर्ध्वंयाति नहितु ४५४ चेद्गुरुस्तत्र भाण्ड
स्तुकिंचिद्दूरंचगच्छति वलयुग्गुरुभाण्डस्तुकंपत्येवचनि-
आग्निः
श्चयात् ४५५ अत्युष्णभागसंयोगाद्भुतभुक् प्रकटोभ-
उ. प्रकटः
वेत् बहुगंधोष्णभावेनस्वतोऽग्निर्भवतिस्फुटः ४६० भू-
जल
मौयत्र भवेदल्पंगंधकं जलसंयुतम् तोयप्रवाहभूस्थानं
हरितवर्ण
भवत्येवशुकप्रभम् ४६१ तद्भूमौगंधगंधंतुलभ्यतेन्वैवत-
उ
ज्जलम् गंधगंधान्वितंचोष्णंभवत्येवतुनिश्चयात् ४६२
गंधकपुंजः
भूगर्भेगंधराशिस्तु भूप्रांत्यांऽशेषुगंधकः कुत्रचित्कुत्र-
गंधक
चित्स्वल्पमुल्पमेवाऽस्तिसर्वदा ४६३ गंधराश्युत्रवोब-
आग्निः समुद्रतले आग्नि
ह्नियातिसिंधुतलेसदा ततस्तद्वीतिहोत्रस्तुचोत्क्षिपत्यः

समुद्रजलम् जल समुद्र
एवोदकम् ४६४ अतस्तत्पाककालाऽबु तुल्यं सिंधुज-
समुद्र
लं भवेत् सिंधुबाह्यांऽशकवायुस्सर्वदाप्रस्पृशत्यऽतः
४६५ तद्वाह्यांऽशंसदास्पृशत्यंमध्यांऽशंतद्रसह्यकम्
गर्भजलतरंग जल तरंग
मध्यांबुभंगशान्त्यात्तुबाह्याः बुयाति भंगताम् ४६६ त-
समुद्र धातुदीना समुद्र
स्मात्सिंधुजले क्षिप्तं विनाधातुंचसागरः नहिगृह्णातित-
गंधकसमूह अग्न्यंश
द्वस्तुं प्रक्षिपत्येवतद्बहिः ४६७ गंधराशिजवह्न्यशः के
भू
श्चिद्भूरन्ध्रमार्गकैः कदाचित्पृथिवीबाह्यंयस्मिन्कालेऽ
गंधकपुंजजवह्न्यंशः
वगच्छति ४६८ तस्मिंस्तत्सूक्ष्मरंध्रत्वात्कृच्छ्रत्वंयाति
भूरंध्रासन्ना भूः भूकंपःस्यात्
तत्क्षणे तद्वायोः प्रतिबंधत्वाद्रंध्रासन्नावसुधरा ४६९
भू
उत्कंपत्येवयद्देशाद्भूरन्ध्रोद्दूरसंस्थिताः तद्देशेनहिभूकं
भू भू
पभयमेवतुजायते ४७० भूरंध्रंसरलंचेत्स्याद्भूकंपंसर-
कुटिलं स्तः भू
लं भवेत् चेद्वक्रंकाश्यपीरंध्रंव्यंग भूकंपकं भवेत् ४७१
प्रस्तरादिकोः भूमिजाताः
तत्र भूरंध्रमार्गेणोच्चोडयंत्यंऽश्मसुरवाःकुजाः साऽग्न्यंऽ-
कुजा
शाश्चाऽपितेगंधरशिजाऽभिबलेनच ४७२ तद्रंध्रंव-
अग्निना
ह्निनात्यन्तंकदाचित्समयाऽन्तरे तद्रंध्रमुखपार्श्वाभ्यां
गलितैः प्रस्तर
प्रच्युतैरऽश्मपूर्वकैः ४७३ तद्रन्ध्रोदरदेशांचेन्निः सन्धि

ऊर्द्धभाग
यदि जायते तत्प्रबंधस्थलादूर्द्धतत्खाताकारकं भवेत्
भू भू
४७४ तद्वृकपक्षणेयत्र भूभागस्फाटनं भवेत् तत्रका
गलित मृत्तिकापुञ्जैः
लाऽन्तरेतस्मात्स्फाटितस्थानतश्च्युतैः ४७५ मृद्वृदैः
युक्त रघ्रउदर
प्रस्तराढ्यैर्वातत्क्रोडस्थानकं यदि निःसंधिः स्यात्तथा
तत्त्वखाताकारंतुदाभवेत् ४७६ लोहटंकणस्वर्णादिव-
भू
स्तुखातानि ये क्षितौ स्युस्तेषांतद्बृहत्खातं खातरूपंतु
समुद्रजल समुद्रस्य भूः
तद्भवेत् ४७७ वार्सिंधुबुगमादेवसागरस्यतलाक्षितिः त-
नीचा
त्ससिंधुक्षणेनिम्नायत्रतद्वृथऽर्णवक्षणे ४७८ तत्रतत्खा-
भू सम गृहादीनां
तरूपंतुजायतेऽथाऽथवाक्षितौ यत्तुल्यस्थानतोगेहपूर्वा-
नगरादिषु रचनार्थं
णांपत्तनादिषु ४७९ निर्माणायैवगृह्णंति मृत्तिकां प्र-
नराः
स्तरांस्तथा मानवास्तत्स्थलः पश्चाज्जायते खातरूपकः
जल युता
४८० तोयाढ्याखातरूपास्तेतडागाः स्युरऽकृत्रिमाः
पुष्करजलम्
नित्यवर्णाऽन्यवर्णंचेत्तत्तडागोदकं भवेत् ४८१ तत्तडा
पुष्कर तडाग जल
गजलेकीटाश्चव्यक्ताश्चाऽतिसूक्ष्मकाः नत्कासाराऽम्बुक-
र्णैर्नसांप्रतेनैववर्णिताः ४८२ स्युःकीटास्तज्जलेयावत्ताव
तडागजलं तडाग जल
त्पद्माकरोदकम् तद्वर्ज्यंचततः शुद्धंपेयंकासारशंबरं ४८३

दिग्दाहारुणव्योमोत्पत्तिः

यद्देशाद्दृश्यते गंधराशिजाऽभिस्तुमानवैः यद्दिगंऽशस्थलेरात्रौतद्दिग्दाहंतदुच्यते ४८४ दृश्यतेनहियद्देशाद्धराश्युद्भवोऽनलः चेद्यद्देशोपरिस्थानेधूमस्तद्यातिचाऽम्बरे ४८५ तत्तद्देशाऽर्कसांनिध्येजायतेधूममण्डलम् तत्किंचिदरुणंनृभिर्दृश्यतेचाऽरुणोदयात् ४८६ प्राक्पश्चात्समयेभानोरस्तकालोभयत्रच पश्चिमाऽरुणसांनिध्येचोभयत्राऽपराऽरुणात् ४८७ विशेषात्स्वक्षपासन्नकालेखंचाऽरुणंभवेत् **मलजाताग्न्युत्पत्तिः** तथा संयोगकालेतुनृप्रेताऽस्थ्युद्भवोऽनलः ४८८ ज्योतिरूपस्तुतद्रात्रौवायुवेगवशेनच तत्स्थलाद्यातिदूरान्तंकदाचित्समयेखिलम् ४८९ कदाचित्समयेभिन्नभिन्नमेवंपुनःपुनः दृश्यतेमानवैश्चाऽयंमलजाताऽनलोच्यते ४९० **विद्युदग्न्युत्पत्तिः** तथासंयोगकालेतुजीमूतेभ्योद्भवाऽनलाः वायुवेगवशेनैवस्वस्थानात्सरलंतथा ४९१ व्योमंवायान्तिसंसारेप्रोक्तास्तेविद्युदऽग्नयः

स्वर्गगोत्पत्तिः अत्युच्चाकाशगैश्चाऽणुबिम्बकैश्च घनस्थितैः ४९२ ताराणांपुंजकैर्भिन्नभिन्नदेशास्थितैश्च तैः दृश्यतेभूसरिद्रूपमाकाशेचैवसर्वदा ४९३ यंत्तन्मन्दाकिनीप्रोक्तंस्वर्गगापण्डितोत्तमैः शुक्लकालेतुचाऽव्यक्ता व्यक्ताकृष्णक्षणेचसा ४९४ वहुविस्तारकाऽतुल्यचापरूपाहिदृश्यते. केतुतारोत्पत्तिः अतिदीर्घत्रिकोणाख्यक्षेत्रःसूच्याकृतिर्भवेत् ४९५ तत्सूचीवदनत्वेकांताकारांर्यदिसंस्थिता अत्युच्चाकाशसंस्थाऽणुताराणांस्वन्केणच ४९६ तत्सूचीरूपकंयत्र भावर्णंदृश्यतेतदा तत्रतत्प्रोच्यतेकेतुस्तांसूचींपुच्छमुच्यते ४९७ पुच्छकारकताराणांवर्णयद्वर्णवद्भवेत् तद्वर्णसदृशंतत्रपुच्छमेवहि जायते ४९८ एकपुच्छाऽन्वितःकिं वायुग्मपुच्छाऽन्वितस्तथा बहुपुच्छाऽन्वितश्चाऽपिजायतेकेतुसंज्ञकः ४९९ एकद्वित्र्यादयश्चाऽपिजायंतेकेतवःखलु अत्युच्चाकाशसंस्थस्तुकेतुरेवनदृश्यते ५०० स्वकक्षाऽधस्थितःकेतुर्यविन्तावच्चदृश्यते उल्कापातोत्पत्तिः प्रज्वलद्वह्निवर्णस्तु

भीमोयद्बाणरूपकः ५०१ धामश्चेदेकदेशात्तुव्योमे-
ऽन्यस्थानकं द्रुतम् यातितद्वादिनेरात्रावुल्कापातस्तदु-
च्यते ५०२ उल्काभास्करयोस्तेजस्तुल्यमेवहि जायते ऋ-
त्युच्चाकाशगातूल्का भूसंस्थैर्नहि दृश्यते ५०३ तारा-
पातोत्पत्तिः शीघ्रमेकस्थलादऽन्यस्थानकंयान्ति
चाऽम्बरे कस्मिंश्चित्समयेश्चेत्तारकाणिबहूनिच५०४
रात्रौतमऽद्भुतंलोकाः परिपश्यन्तिचेत्तदा तारकापतनं
ज्ञातंतज्ज्ञात्रौतंत्रतंविदुः ५०५ इन्द्रचापोत्पत्तिः
मेघानामेकखण्डस्यचापरूपाऽन्तिमांऽशकः उष्णगोः
सम्मुखेपृथ्वीतोयभागयुतिक्षणे ५०६ संलगत्येवयद्दे-
शेतद्देशेचापरूपकः स्वल्पमेघांऽशकादऽल्पंमध्यंमध्यघ-
नांऽशकात् ५०७ दीर्घदीर्घघनांशाच्चजायतेहीन्द्रकार्मुकः
तस्यमध्यांऽशकंव्योमेतस्याऽग्रद्वयंक्षितौ ५०८ प्राप्त
तद्धनदेशस्यवायुवेगवशेनच यातितद्देशतस्तस्माद्यावच्चा-
पाकृतिर्घनः ५०९ स्यात्ततस्तल्लयंयातिरात्रौपूर्णेन्दुसम्मु-
खे चापरूपाऽम्बुदांऽशांऽत्यंयद्देशात्संलगत्यऽपि ५१०

भू जलांश इन्द्रधनु
तद्देशेजायतेर्कऽम्बुभागसंयोगकक्षणे तथातच्छक्रचा-
ग्र. धनुरूप मेघ
पोऽथचाऽग्रुखेटस्यसम्मुखे ५११ चापाकारघनाऽशांऽ
भू जलांश
त्यर्कऽम्बुभागयुतिक्षणे संलगत्यऽपिमेघस्यवैषम्यान्नहि
इंद्रचापरूपः
जायते ५१२ तच्छक्रायुधरूपांऽशमात्रमेवकदाऽपिच
जल
अत्युच्चनिर्झराच्चाऽतिसूक्ष्मास्तोयकणांऽशकाः ५१३
भू
बह्वोऽतिघना यत्रप्रपतंत्यऽवनिस्थले तत्रतन्मेघरूपंस्या-
न्मेघवत्तत्फलंभवेत् ५१४ परिवेषोत्पत्तिः चक्रितो
सू. चं व्योम
वायुनामेघस्सूर्येन्दुपरितो भवेत् खेयद्देशोपरिघान्तुपरि
वेषस्तदुच्यते ५१५ तद्वायोर्भिन्नवेगत्वात्तत्तोलयमेति
मं.बु.गु.शु.शं.
च नकुजाद्यणुबिम्बेषु परिवेषन्तुजायते ५१६ स्युश्चै
श्वेतांसहिताः मेघयुता ससर्पाः
तेगणिताऽवश्यास्सोलकास्सघनास्तथा सव्यालाश्चा
रौद्राः
ऽप्रमाणांश्चविषमाश्चभयंकराः ५१७ । २९६९

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविर-
चिते परमसिद्धान्ते यंत्राधिकारः
षोडशः १६

अथग्रहनिश्चयक्रमः

येरुच्चमध्यपाताद्यैर्विधिर्मिलतिसर्वदा तेतुंगमध्यपाता-
स्तुविज्ञेया गणकोत्तमैः १ शीतांशुग्रहणाद्युद्ध्या क-
र्त्तव्यंचेन्दुनिश्चयम् मन्दानांमध्यमानांच शीघ्रयोःशी-
घ्रतुंगयोः २ येनयुक्त्वावियुक्त्वावाविधिर्मिलतिसर्वदा
तत्स्वस्वक्षेपकंस्वर्णंविज्ञेयंनिश्चयेविधौ ३ यस्माद्ध्र्वस्था-
नेस्वायांसंप्राप्तस्यखगस्यच कालेतात्कालिकाऽर्कोरथ-
भास्करस्योदयाद्गते ४ इष्टेसूर्य्येनतंनाडीपूर्वकंतुषडो
हतं स्याद्भागवदनंस्वर्णंपश्चिमप्राङ्गतेक्रमात् ५ दत्वा
हीष्टक्षणोद्भूते भास्करस्यस्फुटेबुधैः तत्सूर्यस्योदयादि
ष्टेतत्खेटस्यस्फुटंभवेत् ६ सूर्यस्यैवोदयात्सर्वंज्ञायते
प्रस्फुटाऽयनम् अथभूमेःस्थिरत्वनिश्चयम्.
निजशीर्षोपरिस्थानकेन्द्रात्खेपरितःकिल ७ खाकाऽशा-
प्रमितं भूखयोगय्यावद्यदऽम्बरम् दृश्यतेतदऽनुत्तानरि-
क्ताऽण्डदलसदृशम् ८ तद्दृक्कटाहकंज्ञेयंतस्याऽस्यांऽशं
कुजभवेत् भास्करस्योत्तरक्रान्तिकालेरात्राविनस्यतुद

ताराणामृतखेटानायन्मितेष्टकलासुच दर्शनदृष्टिवृत्ते
स्यात्तन्मितेष्टघटीषुच १० स्यादऽस्तंदृष्टिवृत्तेतुयाम्यक्रां
तिक्षणेरवेः एवंयाम्याऽपमेऽर्कस्यरात्रौयल्लिप्तिकोन्मिते
११ इष्टेसमुदयंतेषांताराणामेवजायते तन्मितेष्टघटीष्वऽस्तं
स्याऽदर्कस्योत्तराऽपमे १२ भानोस्सौम्याऽपमांशास्तुयाम्यक्रान्त्यंऽशकैःसमाः ज्ञेयाश्चक्रचताराणांतेषांस्वस्वाऽस्त
कालिकाः १३ दिग्भागास्स्वोदयेष्टोत्थदिग्भागैस्तुसमाः
खलु स्युर्यतस्तुततस्सौम्ययाम्यदिग्गमनंनहि १४ वर्त्तते भूमिगोलस्यतेन भूमिःस्थिरास्मृता मेषभान्नवमेराशौ
सौम्यव्यक्तध्रुवस्यच १५ लांगूलोदक्षिणासन्नेह्युत्तिर्य्यग्यत्तसन्निधौ यातितत्रध्रुवस्थानाऽधोदेशेत्वीषदेवच १६
तद्व्यक्ताह्वध्रुवोयातिलांगूलोदक्षिणेकरे यातिव्यक्तध्रुवो
वामपाणौयातियदातदा १७ एवंत्वऽधोगतेपुच्छे याति
ह्यूर्द्ध्वस्थलंत्विषत् वामपाणिगतेपुच्छेदक्षपाणौतुगच्छति १८ संप्रतित्वऽथलांगूलान्तद्व्यक्ताह्वध्रुवस्यच किंचिद्दूरस्थिताः कश्यपाद्याःससर्षयःसदा १९ यान्त्येवंय-

अयातारायच्छैलस्यचयत्स्थले वायदृक्षस्ययत्स्थानेवा-
यद्गृहस्ययत्धवे २० स्वांशांऽशेश्वस्वयन्त्रांऽशैर्दृश्यतेऽ
कोन्तरायणे तत्रतत्रैवभागांऽशांऽशांऽशाभेदस्थलेतथा २१
धिष्ण्यानांतुतथाऽगस्त्यपूर्वाणांसातुतारका दृश्यन्तेऽर्का
यनेयाम्येऽथैकस्मिन् वत्सरान्तरे २२ वेदाक्षविकलैस्तुल्यंप-
थभागजंभवेत् तेनोनाऽधिकमार्गांशसंस्कृतान्तारका-
स्फुटात् २३ स्यात्क्रान्तिर्याचतेनस्वयंत्रांऽशाःस्वदिग्-
ऽशकाः स्युर्येतेषान्तु विश्लेषं विधायविचक्षणैः २४
पूर्वस्वयन्त्रभागेषुप्राङ्दिगंशाऽग्रकेषुच शेषितज्ज्ञायतेऽ
शांऽशांऽशाऽशाख्यंभेदसंज्ञकम् २५ सूर्याद्याकर्य-
न्तखेटान्तुताराबन्तत्रनस्मरेत् सूर्येत्तरायणान्तेतु
याम्योदक्स्थोर्द्धकुण्डले २६ स्वस्वाऽह्वाऽर्द्धस्थलान्ता-
राण्यऽब्ध्यऽश्व्यंशस्थले २४यतः दृश्यन्तेनाऽखिलाःसौ-
म्येरात्रौस्वस्वदिनस्यच २७ मध्याऽस्त्रस्थानके भानोः
पूर्णयाम्याऽयनक्षणे ताराणिस्वस्वघस्राऽर्द्धस्थानतोऽ
ब्धिकरांश २४कैः २८ याम्येऽह्वाऽर्द्धस्थलेऽत्रैवतुदृश्यन्ते

नतानिन्दौ गच्छति भूमिरक्षिणं गच्छति भूमि उत्तरं गच्छति
नततोनहि यातिसौम्यात्यनयाम्यसौम्यचौम्यायने रवेः
नहि इ. भूमिः स्थिरा उदिता
२९ भूस्थिरेयं भूः स्थिराधीरैश्चातः प्रत्यक्षतोदिता पारावतादयस्थिप्रदेशोर्द्धर्नाश्रय स्थिताः ३० यास्मिंस्तस्मि
क्षणेनैपाचाधःक्रकः स्थिरोयतः पूर्वस्यानचतच्चिह्नोग-
च्छत्येवतदाऽपिच ३१ प्राक्पश्चाद्भमणानाऽस्ति भूगोले
स्यैदनिश्चयात् तूलाद्यन्याऽगुरुं चो दक्षिसंकालाऽन्तरेक्षि-
तौ ३२ आगच्छत्यऽत इत्थंचस्थैर्यं भूमेर्दृढंमतम्

अथप्रत्यक्षांगुलेभ्यो बिम्बव्यास हस्तानयनम्

वस्त्राद्यंस्वस्थले श्वेतंवारक्तंपीतवर्णकम् ३३ ईशातुल्य
करे दैर्घ्यव्यासाभ्यांकोटिरूपकम् संस्थाप्योच्चस्थलेतः
स्यसम्मुखेतुसमाऽवनौ ३४ गत्वादूरप्रदेशेतुपृष्ठदिक्
सम्मुखंबुधैः भूखातवस्त्रपूर्वन्तुदृष्ट्वायस्माच्छिवाऽगुलेः
३५ तुल्यंतत्सूक्ष्मदृष्ट्यातुवस्त्रपूर्वाहिदृश्यते तत्स्थानं
तत्रयद्वस्त्रपूर्वमूलस्थलात्करैः ३६ तुल्यंतज्जायते हास्व-
स्थानाऽन्यस्थलांऽतरम् हस्ताद्यंपरविस्तारप्रत्यक्षांऽगु-
लताडितम् ३७ ह्रासांपरविस्तार हस्ताद्यं तत्फलं भवेत्

अथ चन्द्रसूर्ययोर्बिम्बव्यासयोजनानयनम्.

लोकव्यासार्द्धयोजनानयनम्

निर्वेधाऽस्तोदयस्थानेशीतगोवरिवेस्तथा ३८ अर्द्धास्तो-
दयकालेतु बिम्बप्रांऽस्तांऽशकुस्थलम् वामेवादक्षिणेदृष्ट्वात-
त्पूर्वेतुपरिस्मरेत् ३९ वनंवाप्रसरेन्तावत्पर्य्यन्तन्तुनिजस्थला-
त् तद्भूम्याऽगम्यमानस्यज्ञानरीत्याऽखिलअवम् ४० आनये-
च्चततः पूर्णकर्णजंयद्भुजंभवेत् स्वस्थानाद्बिम्बकेन्द्रान्तं
भेदस्यान्तत्कुगो भवेत् ४१ तत्पूर्णकर्णजाकोटिर्द्विघ्नास्या-
द्बिम्बविस्तरं पूर्णकर्णादिकंसर्वमानयेद्योजनादिकम् ४२
व्यक्षघस्त्राऽर्द्धपंचेन्दु १५ भेदलिप्ताऽभिमर्द्दिताः चक्रांशा
श्चाऽअषड्भक्ता बाह्वंऽशाः समुदीरिताः ४३ तेषांज्याऽ
र्द्धाऽऽशकैर्निघ्नभूगंपूज्याशभाजितम् लब्धंभूम्यर्द्धविस्तारे
हित्वास्यात्कोटिदृक्छुटः ४४ कोटिदृक्छुटवर्गतुहित्वाभूग-
रुताविह तन्मूलंयोजनाद्यं स्यादिष्टेलोकार्द्धविस्तृतेः ४५
एवंधियाकुजादीनांविस्तारद्वयमानयेत् **अथ भूमेर्गोलत्व-
निश्चयम्.** गोलत्वमुदितंभूमेश्चन्द्रग्रहणदर्शनात् ४६

सिंधौवानौपताङ्काऽग्रंसांनिध्यांसन्नदर्शनात् तत्क्रमादृश्यते मूल एवसुचम्समेक्षितौ ४७ दृश्यतेनिश्चयं भूमेर्गोलत्वं बहुधाकृतम् भास्करा द्युदयाऽस्ताभ्यांगोलत्वंदाक्षितेर्मतम् ४८ मङ्गलाचरणम्.

शाके वसि पुञ्जीमूर्तेकूर्मा: द्रौमाझिडाभिधे ग्रामेब्रह्मस्थलेवत्स भार्गवस्यकुलेशुभे ४९ भवन्मेजननंशाकेवेदखाष्टाऽब्जसंमिते ग्रामेचस्वाऽर्जितपुण्येशोभनेजयकृत्पुरे ५० स्वल्पगर्गाञ्चलाख्यदेशेमध्योच्चपर्वते वर्षैस्सप्तेन्दुभिःपूर्णंग्रंथमेतन्मयाकृतं५१ लक्ष्मीवल्लभविप्रस्यजातास्त्रिप्रमिताः सुताः ज्येष्ठोलीलाधराख्यस्तुशिल्पायुर्वेदशास्त्रवित् ५२ प्रख्यातोऽथद्वितीयोऽहं मन्दधीःप्रेमवल्लभः पीतांबराऽभिधःख्यातोधीसिंधुस्तुतृतीयकः ५३अष्टाब्जवत्सरान्भुक्त्वास्वर्गधामगतःपरं पंचवेदमितान्वर्षान्भुक्त्वा लीलाधराभिधः ५४ स्वर्गलोकंगतस्तस्मात्तातास्त्वोच्चारणायच धीवराणांप्रमोदायमयैतद्रचितंनवम् ५५ ।३०२४.

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितेपरमसिद्धान्तेनिश्चयाधिकारःसप्तदशो१७न्नितस्संपूर्णतामगाच्छुभमस्तु.

ॐश्रीगणेशायनमः । विघ्नेशसिद्धिदंदेववन्दितसज्ज-
नाऽर्चितम् प्रणिपत्यस्फुटं देशज्ञानंवच्मियथोचितम्
१ याम्यांशाः सौम्यभागाश्चलङ्कायास्युस्सदाम्बराः
शून्यदेशान्तरज्ञेयंप्राकूपश्चात्तुपलात्मकम् २ २ मला
कापत्तनेयाम्यलिताअब्ध्यग्निकेवला गोरसाब्धि-
समाःपूर्वदेशभेदपलास्मृताः ३ ३ गेलीपुरस्थलेया-
म्यलिप्ता रामरदोन्मिताः अंशोनाक्षयुगाःपूर्वाविकलाः
कथिताबुधैः ४ ४ कोलम्बोनगरस्थानेयाम्याः क्ष्भ्र-
युगाः कला नागरामपलाःपूर्वाकीर्त्तिताश्चतथासदा५
दश्र. ५. अथकन्दीपुरस्थानेलिप्ता नागाब्धि सागराः
याम्याः पूर्वाश्चविकलास्सांगांशागयुगाः स्मृताः
६ ६देवकन्यास्थलेलिप्ताअंक नागाब्धिसम्मिताः
दक्षिणाः कथिताःशून्यविकलाःपूर्वपश्चिमाः ७ ७ त्
त्रिविन्दस्थलेनन्दाष्टाब्धयोदक्षिणाकला सत्र्यंशाभ्र-
युगाः पूर्वा विकलाः खलुकीर्त्तिताः ८ ८ अधुनात्रत्रिको-
माल्यांलिप्तानागाकसागराः याम्याअंगांशयुक्तानवि-

कलाः पूर्वकाः स्मृताः ९ ९ नेगापाटामकस्थाने गौव्यगायाम्य-
लिसिकाः पूर्वाख्याविकलाश्चंद्रसागराः किलकी र्त्तिताः
१० १० दक्षिणास्त्रिचनापल्यां लिप्ताः षट् सागरर्त्तवः सा-
र्द्धपिण्डमिताः प्रोक्ता विकलाः पूर्वसंज्ञकाः ११ ११ तंजावूरु
पुरेष्वब्धिपण्मिता दक्षिणाः कलाः द्वात्रिंशद्विकलाः पूर्वाः
कीर्त्तितागणकोत्तमैः १२ १२ कम्वाटोरपुरस्थाने द्व्यग्नतर्क-
मिताः कलाः दक्षिणाः कथिताः पूर्वाश्चंद्रचंद्रमिताः पलाः
१३ १३ याम्याश्रोतकमैङ्गारव्येतर्कनागरसोन्मिताः लिप्तिका
उदितास्सार्द्ध गोतुल्या विकलाः खलु १४ इत्थमेवकला
ज्ञेया दक्षिणाश्चततयोत्तराः पूर्वापराश्चविकलाः पण्डितै
स्त्वधुनाखलु १५ १५ तेनासरिमेपंचनवांगा चाम्यासार्द्ध
नगानलयुग्माः पूर्वाश्चथपांडेचरिसंज्ञेयाम्याः भूविधु
भूधरतुल्याः १६ पूर्वाः सार्द्धकराएवितुल्या मेस्दरेन्नाक
सागरशैलाः याम्याश्चार्द्धयुता नवतुल्या पूर्वा बुद्धिमत्त
श्चरगीताः १७ १७ श्रीरंगपट्टनेब्ध्यक्षा गाश्चयाम्याश्च
दिङ्मिताः पूर्वाश्चैवारकाटे तुषट्षट्शैलाश्च दक्षिणाः १८

पूर्वास्त्रिंकगुणाश्चाथयाम्यावावलमन्दवे खाश्वाश्चाःप-
श्चिमाःसप्तषड्युग्माःकीर्त्तिताबुधैः १९ मन्दरासपुरेष्ठा
गाश्चा याम्यास्त्र्यंशवर्जिताः षड्वेदापूर्वकाश्चाथवंग
लोरपुरस्थले २० पंचनागनगा याम्याः पूर्वासार्द्धषिभू-
मिताः वंकाकेदक्षिणाःखाश्वि नागाश्चांगशरान्तकाः२१
पूर्वाख्यान्नथवेलारिपत्तने खेन्दुखेचरा याम्याः सार्द्ध
दशैस्तुल्याःपूर्वकाःपरिकीर्त्तिताः २२ वाद्र्थाषट्पचन-
न्दानिचाम्या भूपाःपरास्मृताः रेत्नूरंगागखेटानिदक्षिणा
श्चघनाःपराः २३ एलोराख्येश्वनागांका याम्याःपूर्वाःश्र-
गेषवः कोरिंगेग्निनवाकानियाम्याःपूर्वास्तुषड्रसाः २४
मीरजेंगाभ्रशून्याब्जा याम्याःइन्द्राःपराःस्मृताः कोला-
पुरस्थलेचन्द्रभूखाब्जा दक्षिणास्तथा २५ पश्चिमाश्चार्द्ध
युक्तेन्द्रा विज्ञेयाःपण्डितोत्तमैः याम्या वीजापुरेमेघखा-
ब्जाःपूर्वगुणार्द्धकम् २६ रत्नागिरिस्थलेखाश्वि शून्या-
ब्जाःखलुदक्षिणाः गोन्तकाःपश्चिमाश्चाथयाम्याःसि-
द्धाभ्रभूमिनाः२७ अन्तीभूयापुरेत्र्यंशयुग्वेदाग्नीन्दवःपराः

भाश्राज्ञा हैदराबादेयाम्याः पूर्वास्तुखाग्नयः २८ स-
साश्व्यश्रधरास्तुल्याः याम्या विजयपत्तने पूर्वात्र्यश्वेमिता
श्चायागाम्यश्राऽज्ञास्तुदक्षिणाः २९ गोलकुण्डापुरस्था-
नेपूर्वात्र्यंकान्तकाः स्मृताः याम्यास्तत्पंढरपुरेगाक्षाश्रा-
ज्ञाः परास्ताः ३० याम्यास्तुविजयग्रामेषड्षड्खाब्जास्त-
थापराः शैलाश्वाश्वसतारायांनागांगाश्राज्ञसम्मिताः३१
दक्षिणाश्चापराविश्वाःपर्वतीपत्तनस्थले माथाः शक्राशि-
वैस्तुल्याः पूर्वाषिट्शैलसम्मिताः ३२ याम्या अंकेशाभूतु-
ल्याः पश्चिमाश्चाष्टभूमिताः पूर्णायांत्वऽथसुम्बय्यां याम्याः
खेन्द्रविधून्मिताः ३३ नागाज्ञास्तुपरा याम्या अक्षेन्द्राज्ञा
स्तुपश्चिमाः रामचन्द्रमिताः प्रोक्ता एवाहमदपत्तने ३४
जगन्नाथपुरीस्थानेश्यश्वेशा दक्षिणाःपराःत्र्यश्राज्ञा अ-
धुनायांम्याः स्वल्पढाकापुरस्थले ३५ खाष्टेशास्त्वपरा औ-
काऔरंगाबादसंज्ञके याम्याश्चाब्ध्यंकभूचन्द्रपश्चिमंसा-
र्द्धभूमितम् ३६ नासिकेऽब्ध्यंकचंद्राब्जाः याम्याः सिद्धो
न्मिताःपरा कटकेषड्वियत्सूर्यादक्षिणाश्चतथापराः ३७

वेदखेन्दुमिताःप्रोक्ताअक्यावेकञ्ज भास्करा दक्षिणाःप-
श्चिमाअब्धिजीसूताःपरिकीर्त्तिताः ३८ परतापगढेयाम्या
दत्तसूर्य्यास्तुपश्चिमा सप्तवेदमिताः याम्याः सप्तसिद्धेन्दु-
सम्मिता ३९ पश्चिमाषड्गुणाःपूर्वैरुक्तानागपुरेखलु दक्षि-
णाअमरावत्यांद्वयक्षार्कापश्चिमास्तथा ४० वेदाङ्काःसूर
तेभ्यक्षसूर्य्या याम्यास्तुपश्चिमाः पिण्डाअथखसप्तार्का
याम्याःपूर्वाकरेषवः ४१ खलुरायपुरेचाथबुरहानपुरस्थ-
ले याम्याःषड्नेन्दुभिस्तुल्याः पूर्वकाअंकसम्मिताः ४२
कामत्यांदक्षिणाःषड्चन्द्राःपूर्वा गजाग्नयः दक्षिणा
अष्टपिण्डाङ्काःपश्चिमारूव्यक्षपावकाः ४३ मक्कापुरस्थ-
लेयाभ्रगोसूर्य्याः दक्षिणाःपरा कक्षाजूनागढेथाक्षगो-
द्वयङ्काः खलुदक्षिणा ४४ असीरगढदेशेतु पूर्वाअग्नी
न्दवः स्मृताः बडोदानगरे द्वयभ्रविश्वायाम्यास्तुपश्चिमा
४५ सिद्धास्तुगदिता याम्याःपंचशून्याग्नि भूमिता पूर्वा-
अब्धिवियन्नेत्राएवरत्नपुरस्थले ४६ याम्याअंक
कुविश्वानिपूर्वास्साद्धश्चिपार्थिवाः संगीतास्तुचटग्रामेथाब्ज-

द्वयश्वीन्दुसम्मिताः४७ याम्यापूर्वाश्विभूविश्वा भटेलानगरस्थ-
ले मण्डलापत्तनेगाश्विविश्वायाम्याश्वभूदाराः ४८ पूर्वा
श्वयशरत्र्यग्निभूमितादक्षिणास्तथा पूर्वास्त्र्यश्विमिता द्रु-
शंगावादेपरिकीर्त्तिताः ४९ पंचदेवकुभिस्तुल्या याम्या
एकाश्वसम्मिताः पश्चिमाद्वारिकादेशेस्वेष्टमापग्रहस्थले.
५० रव वातेगत्रिविश्वानियाम्याः पिण्डसिताः परा इन्दी-
रेदक्षिणाः रवाब्धिविश्वापूर्वास्तु पावकाः ५१ यत्रत्र्यब्धि
त्रिभूतुल्या याम्याः पूर्वाः करोरगाः तत्रोदयपुरस्यैवहीष्ट-
माप्यस्थलोच्यते ५२ राजकोटस्थलेक्षविश्वायाम्या-
परास्तथा नागवेद मिताश्वाथयाम्याः क्षाग्निभूमिताः
५३ कालिकास्थपुरेह्यर्थात्कलकत्ताह्वयपत्तने पूर्वा
श्वकार्कभिस्तुल्याहरदापत्तनस्थले ५४ द्वीषुविश्वमिता
याम्याः पूर्वाःपंचेन्दुसम्मिताः धारानगरसंज्ञेतु पंचाक्ष
विनिशाकराः ५५ दक्षिणापश्चिमेयुग्मकोजब्बलपुरस्थ-
ले भूषड्विश्वमिता याम्याः पूर्वाः सायकसागराः ५६
भूपालेश्राश्वरामेन्दुतुल्याः याम्यास्तुभूकगाः पूर्वास्त्विय

हिमाण्डव्यांशांश्वविश्वाश्वदक्षिणाः ५७ षट्तर्काःपश्चि-
माश्चाथाष्टाश्वविश्वास्तुदक्षिणाः षड्गुणाःपश्चिमाएवाह्-
मदाबादपत्तने ५८ उज्जयिन्यांतु नागाष्टविश्वतुल्याश्च
दक्षिणाशून्यपूर्वापरंचाथयाम्याङ्ककाग्निभूमिताः ५९
पूर्वासागरनेत्रेन्दुसम्मिताः पण्डितोत्तमैः प्रोक्तावरदवा-
नेर्यसीहोराख्येतुदक्षिणाः६० इष्वंकविश्वमिताः पूर्वा
वेदाक्षैःसम्मितास्त्वथ दक्षिणा भुजदेशेतुनागगोविश्व-
सम्मिताः ६१ पश्चिमाःस्वरसाःप्रोक्ताअथरान्धीपुर-
स्थले याम्यात्र्यंकाकविश्वानिपूर्वास्ससाकसम्मिताः६२
स्वेल्यनागपुरस्थानेयाम्याःखव्याब्धिभूमिता पूर्वाङ्कष्टा-
म्मिताः प्रोक्ता लोहरङ्गापुरस्थले ६३ शैलाश्वेन्द्रमिता
याम्याः शैलनागमिताःपराः ईशेन्द्रा दक्षिणाःखबाणाः
पश्चिमापण्डितोत्तमैः ६४ वासवाडापत्तनेथसुरतीदाबाद
पत्तने याम्याश्चश्वेन्दुवेदाब्जाःपूर्वाः सप्तत्रिभूमिताः६५सह
स्यारामदेशेतुनागशीन्द्राश्चदक्षिणाः पूर्वासिसग्रहाश्चा
थाष्टाश्विशक्राश्चसागरे ६६ दक्षिणाःषड्गुणाःपूर्वा या-

म्या ढाकापुरस्थले. खनिशाकमिताःपूर्वा अष्टशाक्राश्च :
कीर्त्तिताः ६७ धीमद्भिर्डूंगरपुरेवेदत्रीन्द्राश्चदक्षिणाः
पश्चिमाश्चधनाःप्रोक्ताःपरतापगढस्थले ६८ याम्यास्त्वश्वियु-
गेन्द्राश्चपश्चिमाशैलसम्मिताः चन्देरीनगरस्थानेयाम्यास्त्र-
ब्धीन्द्रसम्मिताः ६९ पूर्वाश्चाश्वेन्दुभिस्तुल्याःसीरोंजेदक्षि-
णास्तथा नागाब्धीन्द्रमिताःपूर्वाः विश्वाएवरिरांपुरे ७० ता-
नेन्द्राः दक्षिणाःपूर्वाःषड्बाणाःसमुदीरिताः भौलीरामपुर
स्थानेयाम्या द्व्यक्षेन्द्रसम्मिताः ७१ पूर्वा द्वित्रीन्दुभिस्तु
ल्याःस्वल्पपूर्णपुरस्थले याम्याश्चक्षशरेन्द्राश्चपूर्वाःपर्व-
तसागराः ७२ ठट्टायांयुगषट्शक्रा याम्याश्चाष्टनगाःपराः
गयायांद्विनगेन्द्रास्तुयाम्याःपूर्वाःशरग्रहाः ७३ मीरजा
पुरदेशेतुयाम्याःखांकेंद्रसम्मिताः पूर्वाःखाश्वमिताश्चाथ
विहारेदक्षिणास्तथा ७४ खांकशक्रमिताःपूर्वा अंकांकाः
परिकीर्त्तिताः मन्नीपुरस्थलेयाम्याःखांकवेद निशाकराः
७५ पूर्वाःससाष्टभूतुल्याः कीर्त्तितास्तुबुधोत्तमैः अधुनाः
मरकोटेतुयाम्याः ऋकेन्द्रसम्मिताः ७६ पश्चिमाश्चाश्विषट्

तुल्याः शिरोही पत्तनस्थले इयंकशक्रमिता याम्यास्त्र्य-
न्तकाः पश्चिमास्स्मृताः ७७ कीराच्यांससगोशक्राः दक्षि
णा गोगजापराः टेकाय्यां दक्षिणात्र्यष्टाकेंद्राः पूर्वास्त्रिगो
रगाः ७८ यत्स्थानेखखपंचाब्जा याम्याः पंचनगास्पराः त-
त्सिंधुहैदराबादस्थानप्रोक्तंतुधीवरैः ७९ काश्यांनागाश्च
पंचाब्जा याम्याः पूर्वाः कृताद्रयः प्रयागेदिग्दिना याम्याः
पूर्वाः खांगमिताः स्मृताः ८० कोटाख्येदक्षिणाः सूर्य्यघ-
स्राः पूर्वौतुयुग्मकौ घस्राह्वा दक्षिणा भागलापुरेरविभू-
मिताः ८१ पूर्वास्तुदक्षिणा भूपघस्रा दानापुरस्थले पूर्वा-
श्चक्षनवाश्चाथदक्षिणा अकभूदिनाः ८२ पूर्वास्त्रिंका-
ग्निभूतुल्याएवरंगपुरस्थले श्रुत्यह्ना दक्षिणाः पूर्वास्तन्मुं-
गेरेंगदिङ्मिताः ८३ वृन्द्यांपिएडासभूतुल्या याम्याएकंतु
पश्चिमम् झांसीपुरेश्विरामाह्ना याम्याःपूर्वास्तु खान्तकाः
८४ याम्यागाजीपुरेक्षाग्निघस्राः पूर्वास्त्रिपर्वताः दक्षि-
णापंचरामाह्नाः पूर्वाखवाष्टमितास्तथा ८५ प्रोक्ता भोज-
पुरेयाम्या षेकेशून्याब्धिवासराः पूर्वास्त्र्याब्धिमिताश्चाथ

प्रोक्ता जौनपुरस्थले ८६ द्वयब्ध्यङ्का दक्षिणाः पूर्वाश्चम्-
गाश्छपरापुरे याम्याः पंचाब्धिबाणाब्जाः पूर्वाप ग्नानस-
म्मिताः ८७ दक्षिणा आजमगढेसप्ताब्ध्यक्षनिशाकराः
पूर्वाखाष्टमिताः प्रोक्तादक्षिणास्तुवटेश्वरे ८८ नागवेददि-
नाः पूर्वास्त्र्यन्तका अथदक्षिणाः ग्वाल्यूरे आक्षबाणाक्षाः
पूर्वाः षट्करसम्मिताः ८९ याम्याः कर्णपुरे कक्षघस्राः पू
र्वास्तुखास्तुगाः चौधीपुरेश्विपंचाङ्का याम्यासिद्धास्तुप-
श्चिमाः९० याम्याश्चदरभंगायांषट्षडङ्कमितास्तथापू-
र्वाखाकमिताइष्टपाकाख्येगाश्ववासराः ९१ याम्यापूर्वा-
श्वषट्सुक्ताः पटनापत्तनस्थले याम्याश्चगाश्वघस्राणिपू-
र्वाश्चष्टांकसम्मिताः ९२ गोश्वघस्राश्चयोध्यायांयाम्याः
पूर्वाशरर्त्तवः लखनौपत्तनेखाष्टघस्राःप्रोक्तास्तुदक्षि-
णाः ९३ वेदबाणमिताःपूर्वाश्चथपूर निजापुरे दक्षिणा
अश्वनागाङ्कापूर्वाश्चकेशसम्मिताः ९४ दक्षिणाश्चजमे-
रेश्वनागघस्रास्तुपश्चिमाः बाणनागमिताःप्रोक्ताजैपुरे
कंकवासराः ९५ याम्यापूर्वासिंधुमितायाम्याएकाक-

वासराः संस्थाने गोरखपुरसंज्ञ स्याक्षगजोन्मिताः ९६
पूर्वाश्चाऽथाग्निगोघस्त्राः कारौल्यां दक्षिणास्तथा पूर्वाश्च-
श्रीन्दुभिस्तुल्याश्च कृष्णगढस्थले ९७ त्र्यकपंचेन्द
वोयाम्यापश्चिमाश्चार्कसम्मिताः कामाक्षाकामरूपा-
ख्येयाम्याषण्नववासराः ९८ पूर्वाश्चग्निघनाश्चाऽथ
याम्याश्चभ्यश्चपार्थिवा विद्द्विर्घविलपुरे पूर्वाएकान्त-
कास्मृता ९९ द्व्यभ्रभूपमितायाम्या अष्टराममिताः
पराः जैसल्मेरपुरेऽथैववेतियापत्तनस्थले १०० याम्या-
द्व्यभ्रनृपाःप्रोक्ताश्चाब्धिनागमिताःपराः १०१ अर्गलाप-
त्तने ह्यर्थादागरापत्तनस्थले याम्याश्चांकवियद्भूपाः पूर्वाः
षट्करसम्मिताः १०२ अधुनांकाश्चषट्चंद्रा दक्षिणा
स्त्रियुगास्तथा पूर्वास्तुविबुधै रुक्ताफरुक्काबादपत्तने
१०३ याम्याःषट्त्रिनृपाः पूर्वास्तर्काश्चलवरे स्मृता द-
क्षिणाभारतपुरे ससाम्यंगाब्जसम्मिता १०४ पूर्वाश्चष्टा-
ब्धिभिस्तुल्यायाम्याश्चब्ध्याब्धिपार्थिवा पूर्वाः षडंतकाको-
यलाख्ये ह्यर्थादलीगढे १०५ दक्षिणाःसप्तवेदांगचन्द्राः

साहजहांपुरे पूर्वाश्रक्षार्णवाश्चाड्यमथुरापत्तनस्थले१०६दक्षिणा द्वीषुभूपाणिपूर्वाश्रकेन्दु सम्मिता वरेलीपत्तनेयाम्यासप्तबाणाग-गभूमिताः१०७ पूर्वाएकार्णवाकाठमाण्डनैपालपत्तने दक्षिणा श्चाद्विषड्भूपाःपूर्वाश्रश्व्यंकसम्मिताः१०८ अथनागांगभूपानि याम्यापूर्वास्तुखाग्नयः अनूपनगरे ह्यर्था चारूपसहरस्थले-१०९ याम्याअब्ध्यश्वभूपाणिर्वीकानेरेषुपाणयः पश्चिमास्तु गुरुग्रामेयाम्यासप्ताश्वपार्थिवाः ११० पूर्वाश्रंगाब्धिभिस्तुल्याश्चाः थेन्द्रप्रस्थपत्तने अथादेवहिदेहल्यांयाम्याःषण्नागपार्थिवाः१११ पूर्वाश्रष्टधरातुल्याःपीलीभीतपुरस्थले गोषुभूपमिता याम्याः पूर्वा अब्ध्यर्णवोन्मिताः ११२ इच्छापूर्णपुरेयाम्याःसप्तगोरस भूमिताः पूर्वाश्रम्यग्निभिस्तुल्यास्तेनरीफेतुदक्षिणा ११३ सप्त-गोपार्थिवैस्तुल्यापश्चिमागोषुमार्गणाः अथरोहतकेखाभ्रमेघ-तुल्यास्तुदक्षिणाः ११४ पूर्वाःसूर्य्यमिता याम्याश्रंकखाब्दसम्मि-ताःपूर्वास्त्व्यश्विमिताएव मेरठेपरिकीर्त्तिताः ११५ याम्यास्त्व्यश्विध-नाःपाणिपत्तेपूर्वास्तुपार्थिवाः उच्चेवेदाश्विजीमूता दक्षिणाःषट्-युगापराः ११६ याम्याःषड्ङ्खब्दा वीजनौरेपूर्वा इभात्तकाःपश्च-

नीयेरामपुरेगोश्विमेघास्तुदक्षिणाः ११७ पूर्वाङ्गुरमिताःप्रोक्तास्त्रथ
षड्गुणत्तोयदा दक्षिणा भावलपुरेपश्चिमाश्राष्टपावकाः ११८ याम्याए-
काब्धिजीमूतापूर्वाश्चाश्र्यश्विसम्मिताः जूजफ्फारपुरेचाथनागचंद्रपला-
न्विता ११९ लिसास्त्र्याब्धिघनाःकूर्म्मशैलमध्येचदक्षिणा पूर्वाश्र-
श्रियुगैस्तुल्या विकलाः परिकीर्त्तिताः १२० अथमेघपलैर्युक्ताःलि-
साश्राब्ध्यब्धितोयदा याम्याः पूर्वोदिताःपूर्वासिद्धाश्रद्याप्यनन्तरा-
त् १२१ आदितःपण्डितैर्मन्यासन्त्यल्मोडापुरस्थले महाबलपुर-
स्थानेगोस्समेघास्तुदक्षिणा १२२ पश्चिमाकुयुगाश्वाऽथनयनीता-
लपुष्करे दक्षिणाःखाङ्गजीमूताःपूर्वास्त्र्यग्निमितास्मृताः १२३कू-
र्म्माद्यारम्भकोटाख्ये द्वयंगमेघास्तुदक्षिणाः पूर्वाश्राश्विगुणाएवमू-
जफ्फरगढस्थले १२४ याम्याश्राब्ध्यश्वमेघाल्लिपश्चिमाश्राब्धिसाग-
राः सुल्तानेङ्कष्टजीमूतायाम्याएकार्णवाःपराः १२५ अम्बालापत्त-
नेगाष्टजीमूताश्चैवदक्षिणाः पूर्वाश्राग्निकुभिस्तुल्यास्त्रवेजेश्रांकतो
यदा १२६ दक्षिणापश्चिमाएकाश्वाग्नं यः कथितास्त्वथ खखनागे
न्दुभिस्तुल्यायाम्याःपूर्वेचपश्चिमम् १२७ शून्यमुक्तकुरुक्षेत्रेश्राधु-
नाखखदक्षिणा खखनागेन्दुभिःपूर्वास्तर्कशीतांशुसम्मिताः १२८

र्हरिद्वारपुरीतीर्थेर्कीर्त्तितास्तुबुधोत्तमैः देवप्रयागतीर्थेतुसंसाश्रा-
ष्टनिशाकराः १२९ याम्यापूर्वाब्धिभ्रगुणायाम्याश्रीनगरस्थले सूर्य्या-
ष्टेन्दुमिताःपूर्वाब्धिविवैश्वानरोन्मिताः १३० पीरौजपुरदेशेतुया-
म्याशक्राष्टभूमिताः पश्चिमास्तुग्रहैस्तुल्याअथघस्त्रेभकून्मिताः
१३१ रुद्रप्रयागतीर्थेतुयाम्याःपूर्वाकृताग्नयः पटयालापत्तनेभू-
माष्टेन्दवोदक्षिणास्तथा १३२ पूर्वाब्धिह्युन्मिताश्चाऽथनागभूनागभू-
मिता तीर्थेनन्दप्रयागाख्येयाम्यापूर्वाब्धिगाग्नयः १३३ टिहिरीनग-
रेयाम्यारूय्यब्धिनागविधून्मिता पूर्वाब्धिंककरैस्तुल्याः दक्षिणाःशिम-
लापुरे १३४ भाष्टेन्दुप्रमितापूर्वाःपर्वताब्धिमितास्मृता सीरमोडपुरेया-
म्यारवांग्निनागेन्दुसम्मिताः १३५ पूर्वाब्धिविकराश्चाथषड्रामाष्टेन्दुभि-
र्मिताः याम्याविष्णुप्रयागाख्येपूर्वाश्शून्ययुगाःस्मृता १३६ सिद्धान्त
कारकैश्चाऽथगोग्निनागविधून्मिताः १३७ याम्याःपूर्वास्त्रिभिस्तु-
ल्याजालंधरपुरस्थले याम्याकब्ध्यष्टभूतुल्याः पूर्वाब्धिंकशरैः समाः
१३८ मानसंसरसंस्थानेत्वर्थान्मानसरोवरे बद्रीनाथस्थलेयाम्यारूय्यब्धि
नागौषधीश्वराः १३९ पूर्वाएकाब्धयश्चाऽथलाहौरेखलुदक्षिणाः वेद-
बाणाष्टभूतुल्याःपश्चिमाश्चार्कसम्मिताः १४० अथामृतसरेश्चाक्ष

५ १९० १८६२
धन्तयोर्दक्षिणाः पराः बाणाश्चथकरागाष्टभूतुल्याः खलुदक्षिणाः १४१
१० १९१ १८६४
नालागढस्थलेपूर्वाःखेन्दवोदक्षिणास्तथा वेदागाष्टेन्दवःपूर्वाःस-
९ १९२ चम्बानगरे १८७०
पादूपत्तनेखगाः १४२ याम्याश्चम्बापुरेखाश्वाष्टाब्जाःपूर्वास्तथोर-
८ १९३ १८७१
गाः इसकन्दरियास्थानेकद्व्यष्टेन्दुसमास्तथा १४३ दक्षिणाःप-
४५४ १९४ १८७९
श्चिमाःप्रोक्ता वेदसायकसागराः श्रीविलासपुरेकाश्चनागाब्जा
१२ १९५
दक्षिणास्त्विनाः १४४ पूर्वाएवाऽथकपूरस्थलदेशेतुदक्षिणा वेद-
१८८४ २ १९६
नागाष्टभूतुल्याः पश्चिमौतुकरोन्मितौ १४५ पश्चाद्रामपुरेया-
१८८७ २० १९७
म्याः ससाष्टाष्टेन्दुसम्मिताः १४५ पूर्वाः शून्यान्तकायाम्याश्चष्टा
१८९८ ४९ १९८ १९००
काष्टविधून्मिता गढतोकस्थलेतानाः पूर्वाश्चाऽथाश्चदिङ्मिताः १४६
१९ १० १९९
गोऽब्धा दक्षिणाखाब्जाः पूर्वातन्मण्डिपत्तने याम्याइसफहा-
१३४५ २०७ २००
नाख्येपंचवेदाककेवलाः १४७ पश्चिमासप्तशून्याश्वितुल्याश्चाऽ
१९५६ १९
थझिझेलमे षट्पचांकेन्दवोयाम्यापश्चिमाश्चंकभूमिताः १४८ ज-
२०१ १९५६ १४
म्बूपुरस्थलेगाक्षनन्दाब्जाःखलुदक्षिणाः पश्चिमाश्चाब्धिभूतुल्या
२०२ १९९९
अथगोंकांककून्मिताः १४९ बगदादपुरेयाम्यापश्चिमा अर्क
३१२ २०३ २००८
वह्नयः अथरावलपिण्ड्यांतु नागा ब्जभ्रकरास्तथा १५० द-
२३ २०४ पेसौर
क्षिणाःपश्चिमास्त्वग्निपाणयःपरिकीर्त्तिताः पेसावरपुरेयाम्याः

खागरवान्तकसम्मिताः१५१ पश्चिमाश्चंकशुक्रास्तुदक्षिणाः खाभ्र-
खान्तकाः काश्मीरे श्रीपुरस्थाने पश्चिमास्तुगजाः स्मृताः १५२ इंग्लैंडे
भूकुभूपक्षा याम्यांश्चाब्ध्यष्टपावकाः पश्चिमाश्च विलेयाम्याः सप्त-
दान्तकसम्मिताः १५३ पश्चिमाश्चाक्षषट्तुल्याश्चाथ षड्
भूपपक्षाकैः सम्मितैर्दक्षिणैरश्विभूम्याग्नैस्सम्मितैः परैः १५४ कीं-
त्तिंनदीवरैस्तुल्यं स्थानंजान्दलतारिकम् कादिशेद्वयंकभूयुग्मा या-
म्यास्त्र्यब्धिवः पराः १५५ अलजायरसंस्थाने याम्याः कभ्रकरा-
न्तकाः पश्चिमाश्चाब्धिरामाश्चाश्चथीनीनगरस्थले १५६ पंचना-
गाश्विपक्षाणि दक्षिणाश्चाश्वषट्गुणाः पश्चिमा पेकिने याम्याः शू-
न्यशून्याणवान्तकाः १५७ पूर्वाःशक्राणवाश्चाथ खासाब्धिन-
यनोन्मिताः दक्षिणाः पश्चिमास्त्र्यङ्गास्तुनापलसस्थले १५८
कुस्तुनतुनिजाख्येभ षड्वेदकरसम्मिताः दक्षिणाः पश्चिमा
श्चाश्वषड्वेदाः परिकीर्त्तिताः १५९ दक्षिणास्तुब्रह्मद्रोमे धृत्य
क्षांतकसम्मिताः पश्चिमाः कभिषट्तुल्याश्चथ याम्यास्तुवोष्टने
१६० युग्मवेदाक्षदस्त्राणि पश्चिमास्तर्कसागराः सूनिचेकाष्टपि-
एडानि याम्याः कब्धिरसाः पराः १६१ पारिसेभ्राश्विगोपक्षा द-

क्षिणाः पश्चिमास्तथा द्वित्रिशैलमिताश्चाऽथयाम्याः शैलाब्धि
खाग्नयः १६२ पश्चिमाःपंचवेदाश्चाः पोरिटस्मौथपत्तने नन्द-
नेदक्षिणाः खांकखत्रितुल्यास्तुपश्चिमाः १६३ भूमिषट्पर्वताश्चाऽ
थयास्याश्चामकसफोरिडे भूदिग्रामाःपराश्चाब्धिवेदाश्चाश्चथ
दक्षिणा १६४ दन्तभूवह्नयः कामब्रेजेक्षाक्षनगाःपराः वारसा
पत्तनेभ्यग्निकग्नयोदक्षिणाःपराः १६५ षड्वेदेषुमिताश्चाऽथ
याम्याएकेंद्रवह्नयः श्चामस्तरदामास्व्येतुपश्चिमाश्शैलखाद्र-
यः १६६ ह्रानोवरस्थलेश्वीन्द्रशुक्राःयाम्यास्तुपश्चिमा नागबा-
णाःर्त्तवोयाम्यां बर्लिनेकक्षभूगुणाः १६७ पश्चिमाश्चाश्विशै
लाक्षाश्चथडानज्जिकस्थले कंगयुग्मगुणायाम्याः पश्चिमाश्च-
कषट्शराः १६८ गीलासंकोस्थलेक्षदेवायाम्यास्तुपश्चिमाः
विश्वशैलमिताःप्रोक्ता ह्रामवर्गेतुदक्षिणाः १६९ धृत्यक्षाग्नि-
मितास्तोयदिक्काःषण्मार्गणर्त्तवः योरकेदक्षिणाश्चांकवह्निपंचा
ग्नयःपराः १७० पंचवेदाद्रयः पीतरसवर्गेत्तुदक्षिणा षड्गाक्षाग्नि-
मितास्तोयदिक्काश्चग्नीषुसागराः १७१ याम्याश्चाभूस्थलेससनेत्र
षड्वह्नयोपराः देवाक्षप्रमिताश्चाऽथराशाकमरिनस्थले १७२

३६५६ २५ २३४
षट्पञ्चाङ्गाग्नयोयास्याः पूर्वास्तत्वमिताःस्मृताः दक्षिणाश्चारिका-
३८७८ ३६६ २३५
ञ्जीलेष्टाश्वाष्टाग्निमिताःपराः १७३ षट्षडग्निमिताश्चाऽथकूईटोप-
उ॰ अ॰ घ॰ १८ २३ २३६
त्तनस्थले उत्तरास्तष्टभूतुल्यापूर्वाश्चाश्चन्तकाःस्मृताः १७४वकू-
उ॰ ४८४ २६६
लेनस्थलेसौम्याश्चव्यध्यब्धार्णवसम्मिताः पूर्वाःषट्तर्कपक्षाणि
२३७ १०६१
साण्डवीचस्थलेतथा १७५ उत्तराएकषट्खाब्जाःपूर्वाःखाग्नि
९३॰ २३८ १३७४
नवाःस्मृताःसौम्याश्चरियजानेरोदेशेवेदाश्वविश्वकाः १७६ पश्चि-
३२८ २३९ उ॰ २०४०
माश्चाष्टनेत्राग्नितुल्याःप्रोक्ताश्चथोत्तराः खाब्धिशून्यान्तकाःपू-
७५८
र्वाश्चाष्टबाणाश्वसम्मिता १७७ वोटानीस्वाडिसंस्थानेप्रोक्ता-
२४० २०६९
श्चाऽथोत्तरास्तथा उत्तमाशापुरेकांगशून्यपक्षमिताःपरा १७८
५७१ २४१ २०७५
भूम्यगाक्षमिताः सौम्यापंचाश्चाश्चान्तकास्तथा वूवेनोसअरे
१७१
सेतुपश्चिमाःकुधनाःस्मृताः १७९ ब्रीटहेलस्तनेसौम्याश्चांक
३०२९ ७५५
नेत्राभ्रपावकाः पश्चिमापंचपंचाश्वतुल्याप्रोक्तास्तुपण्डितैः १८०
३३५८ ७३
रासह्रोणपुरेसौम्याश्चाष्टबाणाग्निपावकाः पश्चिमास्त्रिनगाःप्रोक्ताः
२१६००० भूपरिधि
स्वेष्टमापस्थलेबुधैः १८१ खखखभूपाश्विभिर्भक्ताःसर्वभूवृत्तयो-
१ २१६०००
जनाःतत्फलंयोजनाद्यंस्याऽदक्षांशैकंकलोद्भवम् १८२ खाभ्रभू-
अक्षांशानां घ॰ १
पकराःसर्वभूमिकुण्डलयोजनैः भक्ताःपलकलाद्यंस्यात्तद्धृतैक

योजने १८३ वत्सभार्गववंशोत्थलक्ष्मीवल्लभसूनुना लिखि-

पू. स्वरचिते

तंप्राज्ञयाप्रेमवल्लभेनात्मकल्पिते १८४ परमाह्वयसिद्धान्ते

३ पू प. देशान्तर १०

ह्यधिकारेग्निसम्मिते प्राक्पश्चाद्देशविश्लेषानयनंदशमेतथा

अक्षांशाना

१८५ अधिकारेक्षभागानांसूक्ष्ममानयनंतथा अधिकारेंग-

१६ ५७।१७।४२

भूतुल्येदंडदृक्कर्णमीरितम् १८६ तद्दृक्कर्णपूज्यसमंज्ञेयंय-

भुः

ल्लम्बरूपकं कोटिस्त्रंतुयंत्रांऽशज्यार्ऽद्वं तत्राह्तितत्स्मरेत् १८७

दोःस्त्रंतुविधिस्तत्रवस्तूनांवेधकर्म्मणि ध्रुवयंत्रांऽशकाःस्वस्व

१८१५

देशेह्यऽक्षांशकाः स्मृताः १८८ देशज्ञानमयं स्पष्टसाधितं

लिखितंमया शाकेक्षेन्द्वष्टभूतुल्येकर्कार्कश्चमितेशाके १८९

श्रीलक्ष्मीवल्लभात्मजप्रेमवल्लभविरचितं

देशज्ञानंसमाप्तंशुभंसम्पूर्णम्

इति परमसिद्धांतःसमाप्तः

पुस्तक मिलनेका ठिकाणा- खेमराज श्रीकृष्णदास
श्रीवेंकटेश्वर यंत्रालय- खेतवाडी – मुंबई.

वॉ. सि. प्रे.